P a u l G o m a

D I N C A L I D O R

O copilărie basarabeană

r o m a n

ediţia a IV-a

*A*UTURA *A*UTORULUI

2001

Din calidor: Paris, 1983

- **Le calidor**, Albin Michel, 1987 (traducere în franceză: Alain Paruit);

- **Din calidor - o copilărie basarabeană**, ediţie confidenţială (I), Dialog, Dietzenbach, 1989;

- **My Childhood at the Gate of Unrest**, Readers International, London, 1990 (traducere în engleză: Angela Clark);

- **Din calidor, o copilărie basarabeană**, Albatros, Bucureşti, 1990 (II);

- **Din calidor, o copilărie basarabeană**, Biblioteca Basarabia, Chişinău, 1993 (III)

această variantă a fost culeasă la computer de
Flori Stănescu

PRE - MERGERE

Galeria casei părinteşti din Mana este buricul pământului.

Totul îmi pleacă de acolo şi de atunci, toate mi se întorc, după largi ocoluri, perfect rotunde, după definitive dusuri - atunci şi acolo.

I-am spus: galerie, ca să se înţeleagă despre ce este vorba, în realitate casa avea ce avea: pridvor, prispă, cerdac, verandă, însă nu i se spunea: prispă, nici pridvor (slavisme ţărăneşti); şi nici: cerdac (cu, eventual, geamlîc) - turcism târgoveţ. Casa noastră din Mana avea (, domnilor,) **calidor**.

Deşi tata îmi explicase, doct, ca un învăţător de ţară ce era, «de unde, pe unde ne-a venit cuvântul» (de la francezi, prin ruşi); deşi mai târziu, la Universitate, acceptasem evidenţa lingvistică: francezul *corridor* (numind coridorul, culoarul nostru) devenise în rusă *karidor*, sub această formă trecînd în Basarabia rusificată, unde românească îl înmuiase (oleacă) - totuşi, etimologia propusă, la început de tot, de mama era atât de mult mai frumoasă, încât în mod necesar era şi răpitor de adevărată:

«**Calidor**, carevasăzică: **dor-frumos**».

...Carevasăzică grecescul *kali* şi românescul *dor* se întâlnesc pe-o cărare (spre izvor), se văd, se plac, se iau, se cunună (ca mama mamei, grecoaica, luîndu-l pe Popescu de bunicu-meu) - iar din uniunea lor rezultă, nu doar mama şi cu frate-său, Niculae, dar şi dorul cântat, dorul oftat, dorul jelit între Nistru şi Prut, după 1812, mai mult decât în oricare ţinut românesc aflat, ţinut, căzut sub jug străin: dorul frumos, acel dor special care te prinde, cuprinde, străprinde; te năpădeşte, te copleşeşte; bate, răzbate, străbate - atunci când (de sus, din calidor), cu privirea aburită de duroare, caţi încolo,-spre-Asfinţit, unde bănuieşti Prutul, râu blăstămat, care-n două ne-a tăiat, despărţind fraţi de surori, ciuntind grădina de flori - de când procleţii de moscali, afurisiţii de ruşi, păgânii de provoslavnici ne-au sfârtecat Ţara, furînd jumătate din Moldova, botezînd-o *Bessarabia*...

Prea puţin timp şi doar în câteva întâmplări cheie am

stat, cu-adevărat, la noi, în calidor (chiar aşa: cum să ne vină calidorul de la franţuji, când ei nu au esenţialul - şi dulcele - verb *a sta*?), însă mă întorc, fără odihnă şi fără efort spre mereu acelaşi punct de plecare: calidorul.

Desigur, pictura, literatura, mai cu seamă poezia au zugrăvit, au cântat, consacrat un alt punct-de-plecare; de-privire: fereastra. Ca puşcăriaş a cunoscut-o, am frecventat-o şi celebrat-o - însă calidorul... Pe măsură ce mă îndepărtez de el, punct-de-plecare, mă apropii de punctul-de-sosire, timpul fiindu-mi ca drumul, rotund.

Ca mai toţi copiii băieţi mai legat am fost şi rămas de mama, prin ombilicul intact. De aceea, poate, locul meu de întoarcere este, nu înăuntru de tot, ca încă ne-născuţii, ci în calidor, acel vestibul deschis spre ambe părţi, acel afară proxim şi nu definitiv, acel loc la aer şi lumină şi umbră şi căldură înăuntrică, supus agresiunilor, dar nu mortale: oricând pot face pasul înapoi, la adăpost (cel refuzat lui Rilke, Poetul-Fiu din **Pietà**:

"Acum îmi zaci, cruciş, în poală,/ Acum nu te mai pot naşte").

Pe mine mama nu m-a trimis: m-a adus pe lume; nu m-a expulzat, m-a condus de mână. Iar atunci când a plecat, când a reintrat ea, definitiv, în mama ei, pe când îşi desprindea mâna de o mână a mea, cu cealaltă mână îmi punea în cealaltă mână a mea mâna fiului meu, Filip. După treisprezece ani de agonie mamei i se micşorase trupul, obrazul îi scăzuse, involuase, căpătînd trăsăturile unui nou-născut. Treisprezece luni mai târziu îmi venise Filip, ca toţi nou-născuţii, cu obraz de babă - dar nu al oricăreia, ci al mamei, la ducere.

Aşadar, de mână, din, în, spre calidorul casei din Mana: buricul pământului. Osia lumii.

CASA

Am spus: “casa părintească”, deşi nu era proprietatea părinţilor, ci a statului, a satului, constituind o aripă a şcolii. Să fi spus: “casa natală”? - nici aşa: m-am născut în zorii zilei de 2 octombrie 1935 “în altă parte”, cu vreo douăzeci de metri mai la-drum, într-o bojdeucă de lut, acoperită cu paie, cumpărată odată cu terenul pentru şcoală. Aşadar; casa-părintească nu era a părinţilor, nici natală a mea.

Şi totuşi, din pricina casei noastre a tărăgănat tata plecarea în refugiu, dincolo de Prut, după acel nenorocit 28 iunie 1940, când au fost cedate ruşilor Basarabia, Bucovina de Nord, Herţa; a tot amânat, a tot lungit-o, până când a devenit prea târziu. Când am ajuns la Prut, Ciolovecii (cădea-le-ar bernevecii!) închiseseră noua graniţă. Vorba lui Moş Iacob: «Nici n-aţi apucat să vă udaţi picioarele în Iordanu’ Prutului, că aţi şi fost botezaţi: *săvieţki grăjdian’*! Măcar eu şi cu baba nu ne-am trudit cu drumul: grăjdianu’ ne-o chicat în cap...»

Îl întrebam mereu pe tata, de când am fost în stare să pun întrebări:

- Tată, de ce n-am plecat şi noi în primul refugiu, cel din ‘40? Nu ştiaţi ce ne aşteaptă sub Ocupaţie, de la bolşevici?

Tata se scărpina îndelung pe sub pălărie - n-a purtat niciodată, dar ce frumos şi-ar fi purtat-o:

- Ştiam noi, dar una-i să ştii din auzite, să afli din aflate şi alta-i să înveţi pe pielea ta. Ştiam destule, nu numai din ce povesteau fugiţii încoace, peste Nistru, mai ales în timpul foametei din Ucraina, de prin ‘32- ‘33, dar ştiam şi din ce nu uitasem noi, cei de loc - unde crezi că şi-au pornit Ruşii *rivaliuţîia* lor?

- La Petrograd - ba un Crucişător Avrora, ba un Palat de Iarnă - si dă-i, si luptă-i, vorba lui...

- Dac-ar fi fost numai atâta, numai acolo... Când s-a pornit tărăboiul - vorbesc de cel din februarie ‘17 - o parte a frontului era în Moldova noastră. Când au auzit Moscalii că s-a mântuit cu boerii, cu burjuii, cu popii, cu ţarii şi că or să capete pământ...

- ...au părăsit tranşeele, ne-au lăsat în faţa Nemţilor cu zeci de kilometri de front descoperit...

- Zicem: zeci, fiindcă sântem băieţi-buni, dar cred că erau sute... Dar ce vină să le bagi? Să-şi dea Ivan de la Tambov ori din Simbirsk sângele pentru Iaşi, pentru Fălticeni? Numai că dacă, părăsind frontul, s-ar fi dus drept în mă-sa, la Simbirsk, la boerii şi burjuii lor, i-ar fi privit! Dar ei au luat-o cu făcutul dreptăţii, pe stil nou, bolşevic, de-aici, de la noi, din Moldova. Că să-l dăm şi noi jos pe rege şi să-i ardem şi noi o republică - sovietică! Ce ne mai lipsea... În Moldova era o jale şi un jaf rusesc şi un tif'... Dar ce-au făcut maladeţii la noi, în Basarabia: prăpăd! Nu numai jaf, ca la război, dar ca la pacea rusească: beau vin, spirt, până se înecau în beciurile inundate, împuşcau tot ce le ieşea în cale... Rus şi gata!

- Deci, ştiaţi, din '17- '18 cine-s bolşevicii...

- Bolşevicii... Nu cuvântul ne speria, îl tociseră regăţenii tot aruncîndu-ni-l - dar când auzeam de colhoz... De parcă nu primul îl născuse pe al doilea, dar aşa sântem noi, ţăranii...

- Voi, ţăranii! Nu mai erai ţăran, n-aveai pământ de luat la colhoz - sau tocmai de asta ai rămas pe loc?

- Nu de asta. Şi n-a existat un "deci" - deci... Majoritatea ţăranilor a rămas pe loc, chiar şi la al doilea refugiu, cel din '44.

- Atunci? Te considerai sărac? N-ai fost destul-de: te-au ridicat şi pe tine rusovieticii; te-au pohodit şi pe tine na Sibir...

- Dac-ar avea Basarabeanul mintea Românului ceai' de pe urmă!, a râs tata. Hai să zicem că am zăbovit cu plecatul în primul refugiu şi din pricina casei.

- Care casă? Dar noi n-aveam o casă a noastră!

- Cum, n-aveam?, s-a supărat tata. Dar şcoala? Şcoala din Mana, făcută de noi, cu mânurile-istea?

A, da: şcoala... Îmi aminteam. Vreau să spun: îmi re-aduceam aminte ce-mi tot spuseseră mama, tata, Moş Iacob, Mătuşa Domnica despre acel moment. Moment pe care eu nu-l înregistrasem ca lumea, fiindcă nu se putea: aveam patru ani şi opt luni...- îl reconstituisem:

De cum se anunţă Cedarea, tata zice:

- Plecăm!

Şi mama zice:

- Să plecăm...

Şi Moş Iacob, vecinul nostru din stânga:

- Porniţ’-o-n minuta asta, că de la cioloveci tre’ s’ te-aştepţi la or’ ce!

Şi Mătuşa Domnica, baba moşului:

- Mergeţ’ cu Dumnedzău, luaţ’ şi legătura asta cu demâncare.

Şi preotul Dodon:

- Veniţi cu noi, a mai rămas loc în căruţa a doua - numai să nu vă luaţi şi mobila...

Şi tata:

- Dă-i drumul, părinte, să nu ţi se ude potcapul - şi las’, că v-ajungem din urmă, doar să ne luăm şi mobila... - iar mamei: Mergem, mergem, numai o raită să mai dau primprejurul casei şi mă duc să caut un om cu chirie... Numai o raită şi mă duc după un cărăuş... Numai una şi plecăm...

Stau în calidorul casei din Mana. Şi *văd*:

Îl văd pe tata cum dă încă-numai-o-raită şi încă-numai;

O văd pe mama cum scoate din casă în curte valize, baloturi, pachete, lucruri neîmpachetate, neînvalizate, neîn’, nimic. În curte.

Îl văd pe Moş Iacob cum o ajută în felul lui la coborîtul, de pe calidor în curte, a bagajelor: aleargă spre ea, cu o mână stăpânindu-şi pălăria pe cap, agitînd-o pe cealaltă:

- Oleacă, olecuţă, că vin de-agiutor’ - da se poate, doamnă? Da se poate să...? - ajunge taman atunci când mama, după ce a coborît valiza sau balotul, urcă iar scara, aşa că lui nu-i rămâne decât să arănjeze lucrul acela, mutîn-du-l cu două degete mai încolo, cu o palmă încoace - zicîn-du-i mamei, din urmă, dojenitor: Da se poate o treabă ca asta, doamnă? Să căraţi sângurică - asta-i treabă de bărbat!

Mama nu-l ia în seamă; nu-l vede, nu-l aude, îl ştie ea, ştie pe băr-ba-tul de Moş Iacob - care s-a şi luat după tata şi dă cu el numai-o-raită în jurul casei.

În timp ce Mătuşa Domnica (o văd!) o ajută pe mama ca şi bărbatu-său - numai că dinăuntru, din casă:

- Da nu căraţ’ sângurică, doamnă, să nu vă cadă greu, c-asta-i treabă de bărbat, ce crez’ mătale!, tot zice ea, ţinînd la piept cu amândouă mâinile legătura cu demâncare pentru noi.

Stau în calidor şi nu mai văd: s-a-nnoptat.

Aşa că văd bine de tot:

Mama cară bagajele la deal: din curte, unde le-a descărcat descărcătorul care fusese încărcător cinstit, mai ieri, le târâie pe scări, pe calidor, în casă.

Mătuşa Domnica tropoteşte pe lângă ea, în jurul ei, înaintea ei, cu legătura cu demâncare întoarsă, strânsă la piept.

Moşul dă fugile lui de întâmpinare, cu pălăria stăpânită pe creştet, când mama a şi urcat balotul, valiza, apoi, după ce-i spune că asta-i treabă de bărbat, se ia după celălalt bărbat: tata. Tata, de-acum poate să-şi dea în voie raitele; nu mai plecăm. Ba nu, altfel: am plecat şi ne-am întors; ba nu: am fost întorşi de soldaţi străini, vorbind străineşte.

Stau în calidor. Îi aud pe cei doi bărbaţi sporovăind, apoi gâl-gâl-gâind dintr-o butelcă. Le aud glasurile, răzbat limpede:

- Poate că tot rău-i spre bine. Poate că nu-i dracu chiar aşa negru. Poate că cine râde la urmă... (Moş Iacob, oftînd, a încurajare).

- Bine că ne-au întors de mult mai încoace de Prut - bieţii cai: au făcut numai patruzeci de kilometri dus-întors, dar ia să ne fi dat înapoi de la Prut, ca pe-atâţia alţii, săracii. Câţi kilometri să fie pân-la Prut, Moş Iacob?

- În zbor de pasăre, şăptizăci, o sută pe drum de car - săracii cai...

- O sută numai dusul, Moş Iacob - da-ntorsul? Bieţii cai (bietul tata), că trebuie să ne gândim şi la cai, că aşa cum zice nevastă-mea: şi calu-i om...

- Drept. Calu, săracu... Că şi el, cum zâce doamna... Eh, dac-aţ' fi pornit alantăieri, ori măcar ieri, devreme, să fi plecat...

- Uite, n-am plecat când era de plecat... dar, vorba mătale, Moş Iacob: poate că tot răul spre bine, nu?

- Las, că nu ne lasă El, Dumnezeu, dom' ţător', că eu cunosc la ruş', îi cunosc de pe vremea moscalilor - s' oamini şî ei, buni la suflet - da' cam răi de feliu' lor... da' dacă ştii cum să-i iei...

- Ăştia nu mai sunt ruşi, s-au făcut sovietici, nu mai cred în Dumnezeu...

- Ba asta nu! Rusu tot rus rămâne: zgârii oleacă coaja de savietic, dai de pravoslavnic - 'i cunosc, aşa-i conooos', de pe vremea moscalilor... Rusu-i ca cânele ciobănesc, tre' să

ştii cum să-l iei. Că, dacă-l iei cu ghinişoru, atuncea... Ş' dacă ne dă şi Dumnezeu oleacă de mână de-agiutor', atuncea...

Nu ştiu dacă Dumnezeu îi va fi dat lui Moş Iacob oleacă de mână de-agiutor', dar ştiu de la părinţi că luatul cu ghinişoru i-a, vorba lui, mărs: povesteau mai apoi oamenii că, de cum s-au apropiat de satul nostru comisarii lor, Iacob le-a ieşit în cale, dincolo de biserică, la şosea - cu pâine şi cu sare:

«Da bine-aţi vinit, daraghie tavarişci, obştea m-o trimăs de să vă spui, de la inimă, că muuuul' v-am mai aşteptat! Da-amu, că tot aţ' vinit, fiţi binevenit'! Şi să ştiţi: n-am fost premare, numa oleacă de delegat, că Mana noastră-i cătună, nu-i comună, de să aibă premare; 'al doilea, să ştiţi: n-am fost delegat de bunăvoia mea, de nevoie-am fost, m-o' pus Românii cu de-a sila - că de nu, la ocnă mă trimete, ca bolşăvic!; 'n-al triilea: s' ţăran sărac, n-am altă avere decât căsuţa ş-on peticel de jie - că facem ş-on strop de jinişor... - da le predau pe toate la colhoz, cu drag le dăruim! 'n al patrălea: eu n-am avut sluji, slugă-am fost eu, la boer, păn' m-a slobozit Marea Rivaliuţâie, martur mi-i tăt satu' şî satili di' primpregiur - asta mi-i crucea, iubiţi tovarăş'!»

Povestind întâmpinarea (cu pâinea şi cu sarea), mama îşi pungeşte gura şi bombăne ceva nedesluşit, oricum, nu ceva de bine. Tata îi ia apărarea:

- Ce să facă bietul om sub vremi? Şi nici nu spunea minciuni: pe vremea ruşilor fusese slugă, la Curte; nu avea altă avere decât casa şi via - şi cele vreo două-trei-patru-cinci hectare de arabil de la Reforma lui Averescu; cu administraţia românească nu se înţelegea, era şi el un dezamăgit de Patria Mamă, zicea că România Mare, în loc să ne tri-mită luminaţi, luminători, ne-a trimis întunecaţii, proştii, necinstiţii de la ei, din Regat; în loc de exemple de civilizaţie românească, să ne zmulgă din rusism şi din analfabetism, ne trimisese "ostrovari" - zicea: «Na, c-amu şi România-i ţară mare, cu colònii! Are şi ea Sibiria ei, ca cum ar veni: Moldova noastră... Aici ni-i trimete pi toţ' tălharii, pi toţ' trântorii, prinşii cu fapte răle acolo, la ei, în Regat. Uită-te la ei, dom' ţător', numai la ce vedem noi, în sate; cine-s preceptorii? Cine jăndarii? Cine slujbaşii mai măricei, cu lefuri mari, de trimăşi în colònii? Neghina, pleava, drojdia, scur-

sura de la ei din Regat! Care cum face o poznă la ei, pentru care ar trebui să înfunde puşcăria - paşol na Rumânskii Sibir! În loc să-i vâre la ocnă, la ei, de răi, ni-i trimete nouă, de buni, oameni buni! Da' ci-i pământu nostru al Moldovei, dom'ţători: groapă di gunoi? umblătoare? Da uită-te la ei cum ne vin când ne vin; desculţăi, dezbrăcăţăi, cu toată averea-ntr-o coşâlcă - paporniţă îi spun ei... Într-o lună de zile se-mbracă - ghini fac; se-ncalţă - ghini le prinde: s' nu intre-n aşternut cu băligile călcate, tot umblînd să afle cum să ne mai amăgească... În trii luni, uite-l gras ca on popă; în nouă uite-l însurat şi ginere a' lui cutare, cu stare. 'Tr-on an o prins rădăcină, ş-o adus, di la Caracal, on frate; di la Vâlcea on văr cu nevastă cu tot; di la Severin o nepoată şi trei mătuşi - 'n doi ani s-o mutat la noi cu tăt neamu oltenesc - uite-i pe disculţâi de ieri, azi în şaretă: mâine în bihuncă, poimâne în otomobil - c-o' pus mâna pe moara lui cutare, o'-ntrat în casăle lui cutare, o' pus japca pe jiile de-acolo, pe dughenele de dincoaci' - mai răi ca jâdanii!

- Bineînţeles, exagera, zic eu.

- Bineînţeles, nu exagera foarte. După Războiul cel Mare, România nu avea destui luminători pentru ea, floarea naţiei era îngropată la Mărăşeşti, la Oituz, la Caşin... Dar tot adevărat că Basarabia a fost "ajutată", nu după nevoile ei, ci după aranjamentele necinstite ale regăţenilor. Elementele cele mai rele: începători, incapabili, pedepsiţi - ca în colònii, vorba lui Moş Iacob - ne fuseseră trimise nouă, în deportare, ca pedeapsă... Basarabenii aşteptaseră căldură, frăţietate, ajutor - primiseră picioare-n cur de la jandarm, jupuială de la perceptor, suduială de la "intelectualii" regăţeni, cei ajunşi la sate fiind mai analfabeţi decât bieţii localnici, dar îi tratau de "Moldovean cap de bou"...Şi se plângeau de glodurile de la noi (e drept, la ei noroaiele se cheamă: tină, clisă). Şi din pricina asta în multe case de ţărani moldoveni, vorbitori numai de românească, români din moşi-strămoşi, vedeai, re-apărut, între icoane, portretul ţarului...

- Îl avea şi el, dar s-a lecuit în timpul Ocupaţiei din '40-'41. Să ne întoarcem la ale noastre: de ce n-am plecat în refugiu la timp? Spuneai că din pricina casei, a şcolii... Nu erai singurul învăţător basarabean care făcuse şcoala satului cu mânurile lui...

- Mulţi alţii au făcut - şi mult mai bine. Dar nici ei n-au

plecat. În afară de şcoala satului, a statului, aceia aveau şi ceva al lor: casă, pământ - vorbesc de cei care funcţionau în satul natal.

- Motiv să nu plece - ei aveau ce pierde; tu nu.

- Aşa crezi? Să nu crezi, face tata după o vreme, oftînd-zîmbind. De mult te lipseşte cu mai puţină strângere de inimă decât de puţin. Când ai mult de pierdut, îţi permiţi să pierzi - ai de unde...

Când am auzit întâia oară acest raţionament nu l-am înţeles, iar tata nu s-a ostenit să mi-l explice. Ceva am pătruns mult mai târziu, când am aflat că o poetă ajunsă la Paris declarase că preferă să moară de foame, să cerşească în metrou - decât să lucreze “cu mâinile”...

«Fată dragă», încercase doamna X, «în primii ani de exil toţi am dus-o greu - doamna cutare a lucrat ca femeie de serviciu într-un spital, domnişoara cutare a fost vânzătoare, bătrâna doamnă cutare plimba câini, eu însămi am făcut ani de zile pe femeia de menaj - şi nu mi-a căzut, ca să spun aşa, blazonul... »

«Cum să cadă blazonul de unde este?», a replicat poeta.

Doamna X, neînţelegînd, îi ceruse să explice. Poeta:

«Simplu: şi doamna cutare şi domnişoara cutărescu şi bătrâna doamnă cutăreanu - şi Dvs., doamnă, sunteţi doamne, vă permiteţi să faceţi pe servitoarele. Eu sânt ţărancă: nu-mi permit să lucrez, în exil, cu mâinile... »

ŞCOALA

Într-adevăr, tata abia începuse, nu-şi permitea.

Şcoala, în jurul căreia tot dăduse târcoale, neîndurîndu-se să o părăsească (până se făcuse prea târziu) fusese acel ceva prea-puţin ca să te poţi despărţi de el: acel ceva făcut cu mânurile lui, înălţat, nu doar cu-sacrificii, ci cu-un-sacrificiu: un flăcău care scotea piatră pentru temelie fusese strivit de o surpare a chetrăriei. Pantelimon Severin îl chema. Deşi trecuse de şaptesprezece ani, la intervenţiile repetate (şi înflăcărate) ale tatei, obţinuse dispensă de vârstă ca să intre la şcoala Normală din Orhei. Desigur, după studii, în Mana noastră avea să se întoarcă, deci la şcoala lui muncise la curăţatul terenului (cu tot cu bojdeuca în care mă născusem), la săpatul temeliei, la făcutul cochileţilor. Şi la scos piatră din coasta unui deal din apropiere...

...Simţindu-se vinovat de moartea băiatului - doar el îi băgase în cap să se facă învăţător - tata oprise lucrările şi-şi ceruse mutarea (după ce i se refuzase demisia). Însă oamenii din sat, în frunte cu părinţii flăcăului, îl convinseseră să rămână, să continue, fiindcă ziceau ei: «Orice zidire cere înzidire». Aşa că îl înmormântaseră după datină, iar din a patra zi veniseră şi mai numeroşi la lucru, la şcoală.

După nefericita întâmplare, prin rapoarte, cereri scrise, tata se adresase Inspectoratului "în numele locuitorilor", rugînd să aprobe ca Şcoala Primară din Mana să se numească: "Pantelimon Severin". I s-a răspuns că «propunerea este lipsită de temei, întrucât persoana cu acest nume nu se ilustrase în vreun fel în opera de luminare a poporului». Mănenii însă aveau părerea lor despre "persoanele care se (ori nu se) ilustraseră"; despre temei şi temelie. Fără să ceară aprobare de sus, de la Orhei, au început a spune că ei «măr g la lucru, la Pantelimon»; că al lui cutare «şade-n a doua casă pe mâna stângă, după Pantelimon» - spre deosebire de cutare aflat «drept în faţa Pantelimonului». N-a mai fost decât un pas până la a desemna şcoala ca instituţie: Pantelimon; apoi ştiinţa de carte; apoi certificatul de studii - toate purtau "numele persoanei cu acelaşi nume". Drept care copiii „urmau la Pantelimon", cutare avea "Pantelimon de patru clase" - în schimb nevastă-sa ştia doar să se iscălească,

şcolarii înşişi deveniseră pantelimoni, iar după câţiva ani de la întâmplare, nu doar pentru că "frecventau Pantelimonul", ci şi pentru că trei sferturi dintre băieţii născuţi după moartea "persoanei" fuseseră botezaţi: Pantelimon (apăruseră şi fete: Pantelimoana); când s-a înfiinţat Straja Ţării, străjerii din Mana îşi ziceau, firesc: pantelimoni, iar unii părinţi glumeţi vorbeau de Pantelimoana Ţării. Mama pretindea că, la naşterea mea a trebuit să se lupte cu tata ca să nu fiu botezat Pantelimon, tata însă neagă, zice că nu el, oamenii din sat tare-ar fi vrut ca pe băiatul lui dom' 'ţător să-l cheme Pantelimon, ca să fie şi mai al lor.

Stau în calidor şi văd.

Văd ceea ce n-am văzut vreodată, nici măcar în fotografii: casa în care m-am născut (într-un colţ de fotografie, un colţ de acoperiş de stuh).

- Nici măcar bojdeucă nu era, de să zici..., zice tata. Cândva, demult, fusese casă, dar noi am găsit o ruină, vecinii azvârleau în curtea ei gunoaiele, trecătorii îşi făceau nevoile. Nu numai tufele de soc crescuseră mai înalte decât acoperişul, dar şi cele de boz, de ştevie, de brusture. Când am sosit noi la Mana, am închiriat o odaie la Severin, tatăl lui Pantelimon: ziua era sală de clasă, noaptea locuinţă. Sub ruşi satul nu a avut patru ziduri care să se cheme şcoală, cei vreo trei-patru ştiutori de carte învăţaseră "moldoveneşte" cu popa (româneşte, cu litere slavone), ruseşte cei care fuseseră la moscali. Casa parohială era ocupată, tocmai venise şi Dodon, o reparase pentru el şi pentru nevoile lui... Dimineaţa făceam clasele, după amiază, călare pe un cal închi riat, porneam cu cerutul: la Orhei, la Inspectorat, la mănăstiri, la proprietarii câţi mai rămăseseră (vreo trei, dar trăiau la Chişinău, la Bucureşti, la Paris...). Statul ne-a dat de-un teren şi de-un lot şcolar, dar nu şi materiale de construcţie. În capul meu, şcoala, domnule, trebuie să fie o clădire sănătoasă, din cărămidă, pe temelie de piatră, acoperită cu oale sau cu tablă. La mărimea satului, cel puţin două săli de clasă, o cancelarie, o încăpere pentru muzeu, alta pentru bibliotecă, o sală-mare, slujind de cantină - mă gândeam că n-ar fi rău dacă şcolarii ar fi luat prânzul şi câte o gustare, pe serie... Şcoală, domnule! O adevărată şcoală!

Îi zice Moş Iacob:

- Toate bune, domţător': da dacă vrei totul, de la-nceput,

te-alegi cu nimica goală. Cărămidă, zici - de unde, cărămidă? Tre' s-o aduci de la târg, de la Or'ei şi coastă cât nu face; vrei oale - de unde oale, că coastă,-n târg, la Or'ei… - de tablă nici nu mai deschidem vorba! Când omul vrea să-şi facă casă, se uită primprejur, chiteşte, socoteşte, prubuluieşte: Măi, ce am eu la-ndămână, pe loc, în sat, în pădure? Am ce am, nu cai verzi de la târg.

- M-am uitat primprejur şi-am văzut, îi zice tata lui Moş Iacob. Să fac şcoala din cochileţi? Şcoa-la? Din cochileţi şi s-o acopăr cu stuh? S-o muruiesc cu balegă de cal? Ca să nu se deosebească prin nimic de casele celelalte? Şcoa-la?

- Da de ce să se disosăghiască? Nu-i tot de-a noastră? S-a disosăghi è prin alte celea...

- Ei, da! O să se deosebească de casele oamenilor pentru că o să stea în picioare zece ani încheiaţi, după care o să arate ca asta! - şi arătase ruina de la drum, de pe terenul proaspăt cumpărat.

- A sta cât a sta. Când a fi de dres, o dregi; când a fi de mărit, o măreşti, cu care prilej schimbi stuhul, o muruieşti peste tot...

- Stuh, muruială, cochileţi, lut, balegă!, a tunat tata. Cum să dureze ceea ce faci, dacă-l faci din lut şi din stuh? Şi ne mai mirăm că strămoşii noştri n-au lăsat urme...

- Au lăsat, dar nu acolo unde toată lumea se uită..., a zis Moş Iacob - iat tata a ţinut minte (şi mi-a povestit):

- Nici măcar nu şi-a arătat inima... Ori capul, că adică: memoria... N-a arătat nimic. De asta ţăranul apare ca un înţelept: îi scapă nişte cuvinte, el însuşi nu le pricepe, deci nu încearcă să le explice... Iar noi le luăm drept înaltă - şi adâncă - cugetare...

Tata nu s-a consolat niciodată că până la urmă a fost nevoit să construiască şcoala, nu din piatră, nu din cărămidă, ci din cochileţi; s-o acopere, nu cu oale, nu cu tablă, ci cu stuf.

Dintr-o ereditară jenă, până mai acum câţiva ani mă feream să arăt fotografiile mele de la vârsta de un an, de trei ani... Fiindcă în spatele nostru, al fotografiaţilor, se afla "casa", adică şcoala - care, dacă nu arăta că zidurile i-s durate din cochileţi, se vedea limpede: acoperişul i-i din stuf.

Într-o zi, spre sfârşitul unui interviu luat de o revistă-magazin germană (echipa cuprindea şi un fotograf care

fotografiase fotografii de familie în vederea alcătuirii unui album - a fost editat), mă vizitase un prieten franco-italian, scriitor, agent de publicitate, animator de televiziune şi (sau: dar...) arhitect de formaţie (şi prin tradiţie). Privise fotografiile şi mă adânc ofensase! În loc să aprecieze augusta-mi prezenţă (măcar pentru că mă aflam în centru, între mama şi tata), el se entuziasmase de... decor! De casa acoperită cu stuf!

Acru, mă mirasem: cum se făcea că el, în primul rând, francez; în al doilea, arhitect - şi încă italian! - se extazia dinaintea unei biete case de lut, acoperită cu stuf? Din politeţe? Din aplecare spre exotic, insolit? - dar ducă-se pe malul Loarei, la troglodiţii galo-romani contemporani!

Da de unde!, răspunsese el râzînd, din contra fusese frapat de echilibrul construcţiei, de compatibilitatea materialelor...

Care material? Stuful se vedea - dar lutul cochileţilor?: era acoperit cu muruială, cu văruială (cea de atunci...), precum şi de cei patruzeci de ani ai fotografiei...

Prietenul însă îşi continuase elogiile, întrerupîndu-le doar cât să-mi ceară "amănunte tehnice":

...Cum se prepară acei... cum le spun eu, în româneşte? Cochileţi - foarte interesant, nu vine de la coquille?, forma în care se toarnă, pune lutul amestecat cu paie şi cu…? Cum, nu doar paie se pun în lut, ci şi câlţi? Ce interesant - ca să nu crape, ca în crudul de frescă... A, nu-i un obicei local, general? Fusese ideea tatei? Excelentă! A, da; întâi se încheagă scheletul casei, armătura de lemn... - de ce, doar cochileţii suportă bine un singur nivel, mai ales că acoperişul de stuf e uşor; şi excelent izolant. Deci stâlpii din stejar, grinzile din salcâm - de ce, salcâm? A, da: salcâmul rezistă la torsiune, Basarabia fiind o zonă atinsă de cutremure de pământ...

Habar n-aveam dacă tata băgase şi câlţi în lutul cochileţilor, dacă verticalele erau din stejar, spre deosebire de orizontale (din salcâm), nu ştiam dacă exista o "armătură" din lemn - la urma urmei nu ştiam nimic, chiar de voi fi văzut (eram deja născut cînd se ridica şcoala), nu puteam ţine minte asemenea detalii tehnice.

Eram sigur că nu puteam?

Nu, nu eram sigur.

Deşi. Chiar de aş fi reţinut ceva-ceva, complexul de inferioritate inculcat de tata (ca orice ţăran, dorea ca ascensiunea socială să fie însoţită de una a materialelor din care-şi construia casa), m-ar fi împins, obligat la uitare.

Sânt sigur că m-ar fi împins la uitare?

Poate că da. Poate că ba. Mai degrabă ca să nu dau impresia că nu ştiu (că nu ştiam...), am început să...

...Am început să construiesc, *să mi-o fac* - eu, cu mânurile mele. Casa. Casa mea. Pornire firească la cineva care n-a avut vreodată casă; deci nici o acasă - dealtfel nici ţară... Cu puţin timp înainte de această întâmplare, "aruncasem" (adică: îl pusesem la fundul unei cutii de carton aflată la fundul grămezii de cutii) manuscrisul unui roman de anti-cipaţie-în-spaţiu (ca fiu al tatei, sânt convins că, la începuturi nu a fost nici oul, nici găina, ci geografia - ea, mamă a istoriei: «spune-mi *unde* te afli, în spaţiu, ca să-ţi spun *ce* ţi s-a întâmplat în timp»), în care îmi amenajasem, îmi meşterisem - ca tot fărdeţăratul - o ţară; şi a mea - ba numai a mea - nu de alta, dar aveam nevoie de un "teren" de casă...

Aşadar, în prezenţa amicului, m-am aşternut pe făcut casa. Îmi era uşor: era pentru întâia oară. Dacă aş mai fi făcut alta - cu mânurile mele - dacă aş fi fost de meserie constructor, avînd experienţă, tot n-aş fi construit-o mai cu pricepere, mai cu plăcere (mai cu sete). Când nu-mi ajungeau cuvintele luam creionul şi-l purtam pe hârtie, desenînd un detaliu, chiar un "secret" (local, tatàl - când în fapt era doar al meu, deci abia.... filial). Prietenul mă urmărea cu gura, la propriu, căscată, mă întorcea la "pasajele" nu îndestul de limpezi, îmi mai cerea amănunte, mă punea să numesc, în româneşte, cutare detaliu, să-l scriu, să-l ajut pe el să-l rostească...

La un moment dat, mi-a zis:

«Mi-ai ascuns că eşti arhitect».

Am scăpat printr-o piruetă:

«Mai rău: scriitor...»

Şi a fost bine: eu, fiindcă aveam umor (!), dar eram, în ochii lui, "confrate"; el pentru că, probabil împărţea cu mine o taină, cu atât mai de-păstrat, cu cât i-o încredinţasem fără să i-o cer explicit.

Complicitatea noastră a primit însă o lovitură: când el m-a întrebat, arătând "schiţele":

«Toate casele de la voi din Basarabia sânt construite aşa?»

Eu am răspuns tăios şi supărat pe lumea toată:

«Nu!!!»

Ca s-o dreg - ce mă apucase? - am încercat să-i spun adevărul, vreau să spun: adevărul-meu, anume că tot ce desenasem, explicasem era... "dintr-un roman".

Nu m-a lăsat să termin ce începusem.

Nu mă credea - şi s-a supărat pe mine: de ce încercam să-l mint? Pe el, prieten al meu? De ce voiam să-mi iau jucăriile înapoi?

Stau în calidorul casei din Mana.

Privesc spre *locul* dintre poarta mare şi portiţă, acum neted ca în palmă, şlefuit, lustruit, dichisit - ca o curte de şcoală ce este. Ştiu (acum) că acolo a fost ruina pe care tata nici bojdeucă nu voia să o numească; ştiu, acum, că acea ruină, reparată cum dăduse Dumnezeu (presupun că grija de căpătâi a lui fusese acoperişul - de aceea se şi spune: «a avea un acoperiş») este *locul* în care s-a născut fratele meu, Petrică; şi în care a murit. Şi ştiu - cum să nu ştiu? - că acolo am fost, nu conceput (nu ştiu de ce, dar cuvântul concepere îmi provoacă imaginea rezultatului ciocnirii a două capete), ci zămislit; şi, după nouă luni - eram de faţă - tot (pe-)acolo m-am născut. Îmi place această formă implicativă: *m*-am născut. Ştiu - doar eram acolo: dacă nu voiam, nu ieşeam la lumină. Atunci.

Din acum, de aici, privesc din calidor.

Îmi spun că aş vrea şi eu să-mi pot spune:

«Uite: *aici* m-am născut» - şi să arăt ceva aflat încă în picioare: un ciot de zid, un ciob de horn, dezafumat de timp şi micşorat - şi nu doar pământul: neted, şters bine-bine.

Nu doar pământul, cu un gest rotunjit de nehotărîre şi care ar voi să zică:

«Pe-aici, pe undeva...»

Dacă acum, după jumătate de veac, nu va mai fi existînd nici casa-şcoală cea făcută de tata cu mânurile lui - n-are importanţă: ea continuă să fie (ca podul-nou, cel de pe-râu-în-jos-unul-mai-trainic-şi-mai-frumos), în amintirile mele directe, în amintirile alimentate de amintirile părinţilor, de fotografii - de aer... Ceea ce-mi lipseşte, acum, este ceea ce

încetase de a mai fi încă înainte ca memoria să înregistreze, fie şi imagini statice - de aceea sunt redus, condamnat la gestul vag, oarecum rotund, de aceea sfâşietor de "cuprinzător" (prea!) în ezitarea, în căutarea lui. Şi la cuvintele:

«Pe-acolo, pe undeva...»

Cei dinainte, ca şi cei de după mine (dar care au rămas pe-loc) nu vor fi simţind lipsurile din timp, obişnuiţi fiind cu deplasarea în, totuşi, interiorul cercului. Eu însă demult - şi de tot - am ieşit, iar calidorul în care mă mereu întorc se află, nu doar cu un metru şi jumătate mai sus decât pământul curţii.

Ci suspendat. Ca Grădinile.

- Zic, zice tata că îi zisese lui Moş Iacob: Cum să dureze ceea ce faci, dacă-l faci din lut şi din stuh?

La care Moş Iacob al meu putea să-i răspundă - dacă nu-i va fi şi răspuns:

- Casa-i ca omu, domţători': căci pământ este şi în pământ se întoarce.

Aşa va fi, aşa este: casa-i ca omul, în pământ se întoarce.

Iar dacă aşa este - şi trebuie să fie - atunci totul poate fi explicat, toate rănile pot fi oblojite, toate strâmbătăţile îndreptate.

Ceea ce am şi încercat să fac, în prezenţa prietenului franco-italian - pe de-asupra, arhitect.

N-am reuşit, cu el; nici nu m-am străduit. Ce să-i fi explicat? Să-i fi făcut un desen şi pentru: sunt-mai-rău (decât un arhitect): scriitor..? Deşi scriitor şi el, n-ar fi înţeles cum fac eu, cu mânurile mele, o casă - din cuvinte.

Ei, cum ! După reţeta covrigului (care se confecţionează învârtind aluatul în jurul unei găuri date), învălătucesc şi eu cuvinte de-jur-împrejurul calidorului.

Calidor, fecior de Bohr...

SATUL

- Când maică-ta a alcătuit monografia Manei, a coborît... - sau a urcat - în timp până la... Ia să te văd: cât? Până la cine..?

- Până la inevitabilul Ştefan, zic. Nu poţi sta de vorbă cu un basarabean fără ca, de la a doua propoziţiune să nu-ţi spună că el e "răzeş de-al lui Ştefan, cu zapis"...

- Dacă Basarabeanul ar fi hotinean, nu orheian, ar putea spune: "răzeş de-al lui Alexandru cel Bun"...

- Noi, Orheienii ne tragem doar de la Ştefan? - înseamnă că, pe pământul nostru, atât aşezările, cât mai ales oamenii s-au ridicat în două picioare abia în secolul al XV-lea, dacă nu şi mai târziu...?

- În legătură cu "inevitabilul Ştefan", ne răfuim noi altă dată, zice tata. Cât despre zapisele cu care se laudă Basarabenii, dacă ai şti istorie - după cum nu ştii... - ai şti!

- Ce să ştiu?

- Ce să ştii... Uite-aşa suntem noi, Românii: după ce că nu prea avem istorie, nici pe aceea, puţină, nu ne-o cunoaştem. Află, logofete, că "inevitabilul" confirma, prin acele hârtii, acte, o situaţie; o stare - care dăinuia de pe timpul stră-stră-moşilor şi ai lui şi ai răzeşilor de rând. Vorbeam însă de Mana - satul exista, cel puţin ca nume, de pe timpul lui Petru I...

- Un secol şi ceva, nici măcar şi-jumătate?

- Nu vorbesc de Petru al Ruşilor, ţarul, lua-l-ar benga - din pricina lor ne-au îngenuncheat definitiv Turcii şi ne-au impus domni fanarioţi!

- Uşor, uşor, bătrâne, tată de logofăt... Dacă gândeşti istoria cu: "din pricină", ajungi la Cain - dacă nu la Eva, "pricina" tuturor începuturilor. Apoi nu uita că şi noi avem ceva sânge fana'...

- Voi, nu eu! Voi sânteţi grecotei - bine, să trecem... Eu vorbeam de Petru I al nostru, domnul Moldovei dinainte de Alexandru cel Bun - i se zicea "Fiul Muşatei" şi a domnit între 1375 şi 1391. Petru, tatăl lui Roman, "domn al Moldovei... până la mare"...

- Să-l lăsăm oleacă pe Roman-cel-până-la-mare, să ne întoarcem la tătâne-său: nu cumva este unul şi acelaşi Petru

care a închinat Moldova Polonezilor?

Tata este un învăţător care ştie istorie. Eu sunt fiul său. Dar eu nu sunt învăţător - învăţător e tatăl meu. Iar el se mânie:

- În-chi-nat! Era ceva curent pe-atunci, un fel de modă, fiecare, oricât de mare-şi-tare ar fi fost, tot se închina altuia şi mai tare şi mai mare... Închinarea era un fel de bună-ziua - uite, şi în ziua de azi Ardelenii se salută cu: «Servus!» - adică: «Sluga»...

- Vorbeam, nu de salut, ci de închinare politică.

- Închinare politică! Dacă o luăm aşa, atunci şi Ştefan cel Mare s-a închinat...

- O-ho! Şi cum... Atât de... curent s-a închinat, încât de-atunci, Moldova nu mai are fereastră la Dunăre, la mare...

- Da, bre! Ceara lui de-de-de Ştefan al nostru cel Mare şi pe deasupra Sfânt, că rău a-ntors teleaga-n loc, de-a răs-turnat-o, de-a rupt-o-n drum, cum zice şi cântecul... Acuma, între noi, bărbaţii: pot eu să spun, la clasă, unor copii cruzi, povestea asta? Mai întâi, cu închinarea... Apoi cu... Eu, un basarabean, să spun la clasă, că Chilia şi Cetatea-Albă au fost pierdute de Marele nostru Ştefan?

- Copiii de-acum sânt ardeleni, le poţi spune orice, de rău, de moldoveni... Numai de Groza al lor şi de Horia Sima al lor să nu te-atingi... Nici de Veturia Goga...

- Las-o dracului pe putoarea ceea, noi vorbim de oameni care-au făcut istorie, nu de des-făcători, ca Groza, cel mai mare vânzător de ţară din întreaga noastră istorie - care nu duce lipsă de aşa ceva!

- Rămăsesem la Ştefan - care s-a închinat...

- Ţi-am spus că aşa era moda pe-atunci - s-a prefăcut că se-nchină şi Polonezilor şi Turcilor şi Ungurilor - dar i-a bătut el pe toţi?

- Ce să zic...

- Drept: pe rând, pe câte unul, cu ajutorul celorlalţi... Da, bre, hătu-i ceara ei de is-to-ri-e! Dacă aşa ne-a fost nouă datul... Să ne dăm cu ghinişorul, să ne mai închinăm - ca să nu pierim striviţi, înghiţiţi de scumpii noştri vecini... Şi uite: au pierit ei, s-au topit Tătarii, s-au dus Turcii, Polonia şi Ungaria s-au strâmtat, s-au zbârcit, au intrat la apă... Numai Rusia se întinde şi se tot întinde ca pecinginea; numai cu fraţii noştri, şi creştini, şi ortodocşi, Ruşii, nu ne-o mărs

ghinişoru'...

Nu prea, nu. Deloc nu ne-a mers.

Soarta satului nostru este pilduitoare: menţionat în documente încă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea (şi, fiind o danie către mânăstire, exista de mai multă vreme), Mana a rezistat, renăscînd din cenuşa tuturor arderilor, a jafurilor, a trecerii tuturor "trecătorilor": Tătari, Polonezi, Lituanieni, Turci, Suedezi, Cazaci, Ruşi... Însă ceea ce nu izbutiseră focul şi sabia năvălitorilor, ceea ce nu reuşise armia rusească (cea care zicea că porneşte războiul-sfânt împotriva păgânilor, până la liberarea Ţarigradului, dar se aşeza cu nădejde în ţările româneşti, prietene cică şi uita să se mai întoarcă acasă - un an, şapte ani, douăzeci de ani...), a desăvârşit administraţia rusă, după ocuparea "Bessarabiei", în 1812:

Ca recompensă pentru cine ştie ce mari-merite, un Italian (putea fi german, francez, englez, fiindcă, la urma urmei, cine a făcut Rusia Mare? Suedezii - au întemeiat-o; Germanii - i-au făcut armata, administraţia, industria; Francezii: diplomaţia şi chiar dacă "numai atât", nu-i prea-destul?; Italienii: piatra peste piatră, începînd cu Kremlinul Moscovei, trecînd prin întregul Sanct-Petersburg, până la Odessa - concepută însă de Francezi...). Aşadar, acel meri-tuos (din întâmplare, italian) a primit o moşie. Cum însă pe acest pământ nou-ocupat singurele mari-proprietăţi erau cele mânăstireşti (fiind ortodoxe, pravoslavnicii ocupanţi ezitau să le dea unui papistaş); cum ţăranii moldoveni de la noi nu cunoşteau şerbia - nici cuvântul, ei ştiindu-se de când se ştiau: răzeşi, dacă nu: mazili, Italianului cu pricina i s-a dăruit, prin ukaz, un sat: Mana. I s-au dat "în folosinţă veşnică, lui şi urmaşilor lui", nu doar pământul (ogoare, fâneţe, vii, păşuni, păduri, iazuri); nu doar, să zicem: "pământul de sub case" - ci, după modelul rusesc (nu devenise acea jumătate de Moldova gubernie, botezată: "B*es*sarabia" - de cartografii francezi..?) - şi sufletele...

Frumos spus: suflete - ceea ce dovedeşte, dacă mai era nevoie, bunul-suflet al Rusului, şarmul lui slav...: sclavii, robii, oamenii prefăcuţi în vite, în unelte şi care puteau fi vânduţi, pierduţi la cărţi, dăruiţi unei amante, aceştia nu erau ceea ce erau: şerbi, sclavi, animale, ci... creştineşte; ci ruseşte: *suflete*.

Aflînd ţăranii moldoveni că, dintr-o trăsătură de condei, Ruşii le furau, nu doar avutul, ci şi libertatea - chiar dacă în loc li se mărinimos dăruia titlul de "suflet" (rusesc) - într-o singură noapte, cele vreo mie de... suflete au dispărut. Unde? A, nu, n-au urcat la ceruri. Atunci, unde s-au dus? Oriunde; sau: drept-înaintea-ochilor. Cea mai mare parte a locuitorilor a fugit spre Apus, peste Prut, în jumătatea rămasă liberă din Ţara Moldovei; ceilalţi s-au răspândit prin satele încă libere, încă neprefăcute în danii împărăteşti, sate în care oamenii erau încă oameni, încă ne-suflete - dăruite de proaspeţii-stăpâni, Ruşii, mai cu seamă proaspeţilor-ruşi - care, să recunoaştem: asudaseră din greu - şi culmea: cu credinţă! - la edificarea celui mai tiranic stat, în interior şi a celui mai expansionist imperiu; şi a celei mai ipocrite politici "externe": Marea, Eterna Rusie!

Casele din lut, acoperite cu stuf, odată părăsite, s-au topit sub vânturi, s-au măcinat sub ploi, s-au ruinat, au scăzut, s-au făcut una cu pământul care erau. În locul Mănenilor - nişte sălbatici care nu înţeleseseră "gradul superior de civilizaţie" (după cum explică, azi, istorioveticii, slujbaşi ai Ministerului Adevărului), civilizatorii ruşi au adus de la ei, din civilizatul fund al Rusiei, suflete-de-când-se-ştiau, suflete din tată-n fiu; apoi ocnaşi liberaţi; apoi moscali - veterani ajunşi la termenul serviciului militar; în sfârşit, rătăcitori: foşti ţărani liberi, moldoveni, fugiţi din satele lor, date - şi prinşi; deasemeni: alungaţi de pe pământurile lor din Sud, de la Gurile Dunării şi de pe litoral, unde Ruşii "curăţaseră" terenul, apoi îl colonizaseră masiv cu Germani, Elveţieni, Francezi - unii fiind supravieţuitori din Marea Armată, de aceea fuseseră fixaţi în sate-noi cu nume dulci urechilor galo-napoleoneene: Berezina, Borodino, Arcis (sur-Aube)...

Întâia ispravă a Italianului (oamenii îi spuneau 'Talianu', dar şi, ca o răzbunare onomastică: Sârdar Ali şi Sâr Ali, el însă era cam-grec, cum ar spune ardelenii): construirea „Curţii". Numai că, înainte de a se fi terminat zidirea, «o dat Dumnezeu oleacă di cutremur», cum zice Moş Iacob, care cutremur a prefăcut Pălatul Sârdarului într-un morman de piatră gălbuie-roşietică - din aceea friabilă, seminţoasă (dealtfel, la noi i se spune: "sămânţă de parâng" acestei pietre putînd fi tăiată cu fierăstrăul, folosită

doar la ridicarea gardurilor (murii) dintre vii - dar de unde să fi ştiut aceste amănunte sufletele care luaseră locul sălbaticilor de indigeni, fugiţi?).

A doua ispravă a Talianului Grec Sâr Ali: a interzis sufletelor (lui) să repare şi să ocupe casele părăsite de nesuflete. Va fi fost el italiano-grec, după mama care-l născuse, însă dinspre cea care-l făcuse, Maica Rossia, era şi el rus-rus (ba chiar mai rus - decât papa...); a poruncit părăsirea vechii vetre a satului şi aşezarea sufletelor în imediata apropiere a Curţii (în meree reconstrucţie - c-aşa-i Rusul: el nu construieşte nimic, în schimb re-construieşte); dar nu în case - în case, la suprafaţa pământului, se adăposteau numai aborigenii, sufletele trebuiau să locuiască, după legea rusească, în bordeie (de aici vorba: câte obiceie /ruseşti/, atâtea bordeie...).

A treia a fost şi ultima: s-a apucat să-i înveţe pe servitorii de la curte Pater Noster - în latineşte, se-nţelege, deşi era cam-ortodox…. Erezia papistăşească i-a atins (la suflet) pe pravoslavnici. Din această pricină Sârdaru Ali (să-l fi chemat Sardelli?) a dispărut de pe coclaurile Manei, ca stăpân. Îl locul lui a apărut (vorba vine: i-a venit doar numele, purtătorul n-a pus niciodată piciorul pe moşie) un alt Mare Rus, cum îi zicea Moş Iacob care mai zicea că trebuie să fi purtat numele: Volfgang Ludvigovici Şmit; sau Guido Cezarevici Aspramontov - dacă nu cumva Jeanjac Jeanjacovici Dupontov...

De aceea, când - după 1918 - “Bessarabia” a devenit: Basarabia, Mana era un... sat-nou cum întâlneai cu zecile în Bugeacul colonizat, însă pe care le numărai pe degetele unei mâini în Codru şi în Ţara de Sus (adică în centru şi în nord). Locuitorii Manei: foste suflete, slugi, aduse din Rusia, foşti rătăcitori prinşi, siliţi să se fixeze.

Ce o intriga pe mama: deşi, în majoritate de origine rusă, Mănenii nu ştiau ruseşte, bestecăiau câteva cuvinte, expresii, prinse la armată, la târg - însă... bine românizate; şi nu mai multe decât Românii.

Şi, cu patru-cinci excepţii (printre acestea: Moş Iacob şi Severin), analfabeţi. Mama zicea: «Profund analfabeţi».

Între Unirea din 1918 şi momentul în care părinţii mei ajunseseră învăţători în Mana, multe lucruri se schimbaseră în bine - în provincia Basarabia, în oraşe, în celelalte sate -

însă nimic sau aproape nimic în Mana. Bine-bine, moşia ultimului Mare-Rus fusese expropriată, primiseră şi Mănenii pământ («de la Averescu!», se hlizeau ei, de parcă generalul li-l înmânase dimpreună cu o strângere de mână - aşa-i când eşti «basarabean de-al nostru, din Babele, Ismail») - dar ce folos? Oamenii nu mai erau suflete, scăpaseră de robia duho-rusească, recăpătaseră libertatea, primiseră şi pământ, însă... Însă, aşa...

- Se vede că libertatea ceea nu-i ca o bucată de pâine: ţi se dă, tu o iei, o mănânci... Libertatea-i ca tabla-nmulţirii: trebuie să trudeşti la ea, pân-o-nveţi - şi tot te poticneşti la şapte-ori-opt!

Ei, da: libertatea ca tabla-nmulţirii: se învaţă încetul cu încetul, greu - se mai uită, se re-învaţă...

- Bine, măi Ioane - zicea tata că zicea, în primii lui an de apostolat în Mana - ai primit la Reformă şi cinci hectare de arabil ca untul - de ce-ţi baţi joc de el? De ce nu-l lucrezi?

- Cum nu-l lucrez, domţători'?, zicea tata că zicea Ion acela. Am pus o postată cu pâne, alta cu păp'şoi - ce-o rămas am pus de harbuj'...

- Şi cele două hectare pe care le-ai lăsat în pârloagă?

- Se hodinesc, săracele hectare, că pământu-i ca omu şi ca Domnu, domţători', lucrează el ce lucrează, da-n a şăptea zî se pune gios, să-şi tragă sufletu'... Da' las', domţători': la anu oi pune ceva dincolo şi s-a hodini dincoace - că pământu-i ca domnu şi ca omu...

- Drept, zice tata că zicea. Cum e omu, şi ogoru - te-am văzut cum ai pus pânea: ai scurmat pământul oleacă, să nu-l doară... - arătură ca a ta, cu brazdele ca pişatu-boului, dracu-a mai văzut!; ai zvârlit sămânţa peste umăr, ţi-ai făcut cruce: Dă, Doamne, ploaie! De-atunci şezi pe prispă!

- Păi da' un' să şăd?

- Păi-da să nu şezi! Să ieşi pe ogor!

- Păi da ci să fac pi ogor, domţători', la vremea asta? S' m-apuc să trag pânea di frunză? De să crească? Păi, dacă dă 'Mnezău on chic di ploai'; ş' nu dă 'Mnezău cu cheatra, ca mai anţărţ... D-apăi creşte pânea lu' 'Nezău, domţători', hă-hă-hă, de-ţi dă cu schicu-n barbă!

- Până una-alta, creşte pălămida, pânea-lu-Dracu, de-ţi dă cu schicu-n, hă-hă-hă, ochi! Ieşi la plivit!

- Păi da di ci să ies la pligit, domţători', că buruianu-i

iarba dracului: din ce-l zmulgi, din ce creşte mai aprig... Am pligit eu, aşa, mai pi la-nceputuri, dă, ca omu, adica după Reformă - da te pui cu buruianu'? 'L zmulg din faţa ochilor, păn-să fac pasu, creşte la loc, în urmă, mă bate pisti călcâie! Asta mi-i Crucea, domţători'! Da lasă, las'... Vine el, treie-ratu': maşâna face taman ca la Scriptură: Alege-se-va grâul de ne-ghinăăăăă..., cântă Ion, cântă şi râde, la umbră, pe prispă..., zice tata, cu ciudă şi râzînd şi el.

Nu ştiu cine-i acel Ion, dar ştiu că putea fi oricine - în afară de Moş Iacob (care nu lucra deloc, el fiind premarele satului) şi de Severin - "venetic", adică venit în Mana dintr-un sat răzăşesc de pe Răut, după 1918, tocmai, ca să capete pământ mai mult: «lucra ca maşâna», după unii; după alţii «robotea ca on prost, doar n-a să ieie pe lumea cealaltă mai mult ca noi...»

- Oricum, acel Ion aplica asolamentul, zic.

- Aplica... asoilimentu', cum spun, acuma, regăţenii. Bună, reforma, dar făcută ca dracu şi ca săracu. Buuun, pământul - dar cu ce să-l lucrezi? Animale de tracţiune nu mai aveau nici ţăranii-ţărani, din satele aşezate, darmite Mănenii... Caii fuseseră rechiziţionaţi, toţi, încă din '14, de cum s-a declarat războiul - pentru frontul ruşilor din Galiţia; boii - mâncaţi şi ei de armată... Eu n-am apucat, dar mi-a spus Moş Iacob: Severin se înhăma, cu nevasta, la plug, îşi băgau gâturile în şlih şi trăgeau, Pantelimon, băieţelul avea cinci ani, trebuia să stăpânească plugul, să-l ţie drept... Acela Adam! Aceea "sudoare a frunţii"... Aşa a arat, a boronit Severin - dar cum să-i ceri unui suflet să tragă în ham, de bunăvoia lui?

- Nu poate, nu-şi permite..., încerc, tata nu mă ia în seamă:

- De bunăvoie numai un om liber, un răzeş ca Severin putea lucra ca un...

- Ca un rob, îl ajut.

- Aşa e: Numai liberul lucrează ca un rob!

- Oricum, Ion acela pusese şi de harbuji... Dacă nu se făcea grâul, nici porumbul, nici nimica, scotea ceva parale cu harbujii...

- Scotea pe naiba! Mănenii nu puneau harbuji ca să-i vândă - ar fi avut cui, erau nişte Ovrei care făceau en-gros...

- Atunci? Îi mâncau ei?

- Pentru asta le-ar fi ajuns câteva cuiburi, nu atâtea hectare...

- Atunci de ce puneau hectare de harbuji?

- Ca să aibă de unde-şi muta turul izmenelor: de pe prispă în prepeleac!

- Cel mai frumos prepeleac era al lui Morcov...

- ... ce mai rămăsese din el, după trecerea frontului... N-ai apucat perioada lor de aur. După Ocupaţie, apoi după Liberare, chiar dacă au continuat să pună harbuji, nu s-au mai ţinut de prepeleacuri atât de...

- ... înalte - în caietele cu Monografia Manei, mama desenase câteva, notase dimensiunile - e adevărat că al lui Blănaru avea peste douăzeci de metri?

- Douăzeci? Cât o casă cu şase-şapte etaje?

- Atunci zece. Mama povestea că, prima oară, când v-aţi dus la Mana...

- Prima oară? Uite cum a fost: venim noi pe şosea, dinspre Orhei, eu la pedale, ea pe cadru...

- Stai, omule, intervine mama. Ia-o mai din urmă, că la amintiri nu ne grăbeşte nimeni - mai ales că atâta ne-a mai rămas...

- Mai din urmă - de unde?, râde tata. De la bal?

- Treci peste bal - deşi eu aş lua-o şi mai din urmă... dar poţi s-o porneşti de la Inspectorat: vasăzică ne ducem noi la Orhei, să cerem să ni se dea cel mai greu sat - eram tineri, plini de entuziasm, eram, dragă-doamne, Apostoli ai neamului...

- Nu cel mai greu sat, cea mai grea şcoală, asta am cerut, o corectează tata. Am cerut: Daţi-ne cea mai grea şcoală din judeţ! Până atunci făcusem, fiecare, câte doi ani de suplinire, tocmai ne căsătorisem...

- Stai, omule! Ai trecut peste bal!

- Tu ai spus să...

- Bine, treci... Şi, Doamne, cum mai dansam... Începeam de pe la patru după-amiază şi a doua zi, la opt, tot mai dansam - fără muzică, de pe la trei, muzicanţii plecau, erau osteniţi...

- Fugeau, nu plecau!, râde tata. Maică-ta era spaima “muzicilor” pe o rază de cincizeci de kilometri...

- Exagereeezi...

- Atunci: pe o rază de cinci kilometri...

- Prea puţin!

- Când angajai muzica pentru bal, înainte de a-ţi spune cât cere, starostele întreba: Vine şi domnişoara Popescu a lui Holban din Chiştelniţa?- dacă vine, căutaţi-vă altă muzică, uite ce ne-a făcut duminica trecută... - şi-şi arătau buzele umflate...

- Exagereeezi. Aveau, de la mamele lor, buzele aşa - ca toţi muzicanţii...

- Nu erau toţi muzicanţii ţigani! Şi tu nu-i lăsai să răsufle...

- Exagerezi, măi omule, protestează mama cu privirea aburită de plăcere. Dar nu le făceam nimica rău...

- Cum, nu? Dansai fără muzică, în pauze - bieţii de ei, nu-şi puteau odihni buza, fiindcă nu te puteau lăsa aşa, fără muzică...

- Hai să trecem la Inspectorat! Când am cerut noi cea mai grea şcoală din judeţ - spune tu, mai departe.

- Zice revizorul: «Fiindcă sânteţi elemente bune şi mai ales curajoase, vă dau, nu cea mai grea şcoală, cel mai greu sat: Mana!» Ziceam noi: «Mana, sat greu? Dar e aici, la zece kilometri de Orhei, nu poate fi mai greu decât cele în care am funcţionat până acum...» «De asta vi-l şi dau», zice revizorul. «Când o să vă speriaţi, să n-aveţi de-alergat până la mine decât zece kilometri...»

- Aşa a zis inspectorul, dar poate n-ar fi rău dacă i-am povesti băiatului ultimul meu bal de domnişoară, cel de la Scorţeni, când m-ai îmbrobodit şi m-ai făcut să zic Da, în loc să rămân liberă, măcar un an, doi, cinci, să dansez... Doamne, ce inspirat ai mai fost în ziua a şaptea, când ai făcut dansul...

Mama a dansat, a dansat, până când boala a ţintuit-o la pat. Mai târziu, când a aflat numele bolii (scleroză în plăci), chiar după ce a înţeles că aşa ceva nu are vindecare, spunea, cu ciudă:

- Dacă tot trebuie să-mi prindă ceva, să-mi fi prins mâinile, să-mi lase picioarele, ca să pot, şi eu... - aici se oprea, căta în jur, ridica din umeri, adăugînd, repede-repede, ca să se ştie că ea glumeşte: Ca să pot merge! - privea însă la noi cu o asemenea, în ochi, lumină tulbure-transparentă, încât ştiam că, de fapt, spunea: «Ca să pot dansa».

O mai ţin minte, dansînd la balurile săteşti - mai des cu

tata, mai ales vals. Fiecare din ei în parte dansa foarte bine; împreună şi mai foarte-bine, nu e de mirare că s-au luat în timpul unui bal, nu-i de mirare că-şi vor fi spus că, din moment ce se potrivesc la vals, de ce nu s-ar potrivi în viaţă?

Mi-a rămas mai puţin imaginea ei, dansînd pe muzică, încălţată cu pantofi uşori - cât bocancii grosolani, cizmele de cauciuc, mutându-se, în ritm, pe podea, în faţa maşinii de gătit, ori sub masă, când era aşezată... Şi încă: "avântul" rotunjit cu care pornea, dintr-un loc în altul, în casă, după un obiect (să zicem: un borcan dintr-un bufet); şi încă: ochii, în acele momente, nu ai capului, ci ai bocancilor, ai cizmelor dansînde, dansatrice. Nu avea importanţă, ori puţină dacă, în acel moment auzea muzică la radio - ea avea muzica ei, cea din pauzele muzicii noastre.

Îmi povestise amuzată, intrigată şi autopersiflîndu-se după obicei că la Securitate, la Mediaş, femeile arestate erau ţinute "la bucătărie" (ai mei fuseseră arestaţi în ianuarie 1949, la puţină vreme după ce, Organul acela abia îşi instalase sediul în casa unui industriaş - nu avea celule, bărbaţii erau ţinuţi "la garaj", femeile "la bucătărie", proaspeţii şi pedepsiţii "la chimniţă"). Aşadar, într-o zi, coborîse la bucătărie însuşi comandantul, cumplitul maior Buzescu şi urlase la ea - numai la mama, acuzînd-o că... îi strică căţeaua:

«Îmi strici căţeaua, bandito, cu jocu tău, burghe' şi hiclăris', de-i zici valţ - dacă-l mai joci de faţă cu căţeaua, îţi rup eu, cu mâna mea, picioarele!»

O întrebasem ce era cu... strică-căţeaua? Care căţea?

Cum, care: celebra Lady-de-la-Mediaş, o ştie întreg Ardealul; căţeaua-lup dresată să-l muşte pe banditul (burghe' şi hiclăris') care ar fi coborît mâinile, ori s-ar fi oprit din "Manej" - depindea ce ordin auzea Lady că i se dădea hitleristului (bandit-burghez). "Sus" (la anchetă), Lady o păzise şi pe bandita de mama: o dată cu mâinile-n sus, câteva ceasuri; altă dată la "Maica Domnului" (aşa-i zicea Buzescu poziţiei în care banditul trebuia să-şi ţină vârfurile degetelor picioarelor - dar picioarele rămânînd perfect întinse). Însă, când a fost „transferată" din chimniţă la bucătărie, mama a dat tot de Lady - acolo se odihnea, celebra, devotata, apărătoarea comunismului românesc - între două "şedinţe de lucru"...

Celelalte femei nu îndrăzneau să mişte, nici să vorbească între ele - trecuseră cu toatele, pe “sus”, erau gata-înspăimântate. Însă mama, chiar stînd “reglementar”... dansa: din privire, din cap, mutînd şi picioarele pe podea. În curând, a început şi căţeaua să-şi mişte, să-şi balanseze capul - uirmărind-o pe mama...

Se vede însă că Lady prinsese gustul „dansului”, nu doar în odihnă, la bucătărie, ci, pesemne şi sus, la anchetă - altfel de ce s-ar fi înfuriat comandantul Ion Buzescu (frate al Fraţilor Buzeşti?), că bandita de mama îi strică-căţeaua... Se pare că i-a fost de tot stricată, aşa că nu mai era scoasă “la interes”, cum ziceau securiştii, cu un termen de bordel - şi nu pentru că n-ar fi fost destui bandiţi de păzit şi de muşcat - deci: de reeducat (e-he, primăvara-vara lui ‘49, cel puţin un sfert din populaţie se afla, fie “sus”, la munte, fie “jos”, în chimniţe, fie alergînd la Manej, sub supravegherea căţelelor, a buzeştilor...).

După primul atac al bolii, mama nu a mai putut merge decât cu ajutorul a două bastoane, recuperîndu-şi, penibil, picioarele ca şi moarte. Îi instalasem un şezlong în curte, pe iarbă. Fiindcă îi era mereu frig la picioare (avea în jur de cincizeci de cuvinte şi vreo sută de expresii pentru a zugrăvi feluritele nuanţe de durere), îşi punea câteva rânduri de ciorapi - de bumbac, de lână - apoi carâmbi din blană de iepure, de miel, încât trebuise să-i cumpărăm papuci de pâslă bărbăteşti, numărul 41 - şoşoni cărora ea le spunea: şoşontorogi.

Uneori, când credeau ei că nimeni nu-i observă, şoşontorogii dădeau s-o pornească, singuri prin iarbă. În fapt, se deplasau câte un centimetru, doi, însă li se putea deduce reuşita din strădaniile umerilor mamei: la început, şoşontorogii nu ascultau de comenzi, mai degrabă din exemplul umerilor... Încetul cu încetul, se petrecea un transfer: n-aveau şoşontorogii decât să rămână acolo, în iarbă, informi şi proşti: în locul lor, deasupra lor, dansau umerii; şi capul şi privirea mamei - bineînţeles numai - mereu, mereu, vals. Vals. Vals. Vals.

- ... aşa a zis revizorul: «Când o să vă speriaţi, să nu aveţi de alergat decât zece kilometri!» Maică-ta mă trage mai la o parte, îmi şopteşte : «Nu se făcea să-i spunem că ne căsătorim, are să se creadă obligat să ne facă un cadou de

nuntă...» Îi zice maică-ta: «Dacă spuneţi că satul e atât de aproape, dăm o fugă până-acolo, să vedem cât e de greu...» «Bine, duceţi-vă, la întoarcere, daţi iar pe la mine - dacă-i prea târziu pentru birou, veniţi la mine, ştiţi unde stau»...

Aşa că stau şi eu - în calidor.

Din calidor, văd cum se apropie, pe şosea, dinspre Orhei, o bicicletă: tata la pedale, mama pe cadru, pe o perniţă brodată:

De acord: tata n-a chiar furat-o pe mama, cum se fură fetele (bunicii de la Chiştelniţa nu se opuneau căsătoriei, însă îi dădeau dreptate fetei, când ea spunea că-i prea devreme, să mai rămână domnişoară un an, doi, trei, să se bucure de viaţă, de fetie - dansînd, dansînd...) - dar a fluierat-o el, la portiţă, într-o noapte? A fluierat-o. A ieşit mama, pe fereastră, desculţă, într-o mână cu pantofii, în cealaltă cu o boccea? A ieşit. Iar când tata i-a zis: «Am venit să te iau - *suie*!», ce-a făcut mama? *A suit*! Adevărat, nu pe Murg, nici pe ţintat, nici pe Bălan, ci pe Adler...

Şi la mai urma urmelor, când noaptea-de-vară miroase a fân uscat (şi umezit de rouă) şi a calapăr şi a regina-nopţii, fata "fugită" poate ea face deosebirea dintre scuturăturile de pe spinarea unui cal (bălan, cu şaua verde) şi cele pricinuite de cadrul bicicletei (cu şa cu arcuri - dar tot pentru flăcău, nu şi pentru fată)? Cu atât mai puţin, cu cât bocceaua aceea nu conţinea altceva decât o perniţă brodată, specială de pus pe spinarea cadrului bicicletic - ca să n-o curme pe mireasă... şi încă: mama fetei "fugite", nu numai că auzise ce se fluierase, şuşotise, chicotise, dar şi văzuse, de la fereastra casei, ce anume se petrece pe lumea asta, în casa şi-n ograda ei (ca orice proaspătă soacră) - aşa că-i dăduse un ghiont omului ei, fumînd alături, în pumn:

- Da' rău au ajuns bietele fete din ziua de azi: să fugă pe bicicletă! Tu ce zici Toad're?

- Ce să zic, zice Toader. Zic să aibă noroc pe drum, să nu-i intre v'un schin în gumă la-a lu' Goma, de să trebuiască s-o ieie de la capăt cu furatu-n noaptea ceialantă - că-i cam a ploai'...

- Nu, Toad're!, zice bunica. Nu de ei te-ntreb eu, te-ntreb de noi...

- D-apăi noi am făcut-o cum se făcea pe vremea noastră: pe cal.

- Când a' să mai deie băietu-cela pe la noi, am să-l pun să mă tragă oleacă şi pe mine cu bicicleta, să văd: pe ce-i mai bine de fugit de-acas', zice bunica.

Pe vremea mea cel mai bine de fugit de-acas' e cu tractorul.

- ... venisem la Orhei de la Chişteln̦a pe bicicletă, continuă tata. Patruzeci de kilometri, ce mai contau cei zece pân-la Mana: şoseaua bună, pietruită... Ne apropiam de sat, când maică-ta îmi cere să opresc. Cică să vedem ceva - când te opinteşti în pedale, cu cineva pe cadru, chiar dacă povara-i dalba-ţi soţioară, nu-ţi arde de contemplat peisajul... Opresc - şi ce vedem? Pe stânga, între şosea şi poala pădurii, pe o adâncime de vreun kilometru: harbuzării. Aveam şi noi, la Ciocâlteni; la noi harbuzarii îşi făceau colibă să-i ferească de ploaie, de arşiţă; şi la noi îşi înălţau prepeleacuri de pază: trei-patru pari sănătoşi, o podişcă, un acoperiş de paie, de papură ori de răgoz, o scară... cum harbuzul e cultură „târîtoare", o poţi păzi din picioare, dintr-un prepeleac de trei metri înălţime acoperi cu privirea o rază de cel puţin un kilometru - dar aici... Zice maică-ta: «Să ştii că inspectorul ne-a spus minciuni, cu satul-greu, ai să vezi: ne face cadou de nuntă... ». Zic: «După prepeleacuri, Mana nu poate fi sat-greu». «Prepeleacuri? Dar astea-s turnuri de pază!», face maică-ta. «Turnuri de pază?», fac eu, «opere de artă!» Iau bicicleta de coarne, trec şanţul... Nu apucăm să facem zece paşi pe o cărare, că auzim răcnind: «Te văd-te văăăăd! Hoţii-la-furaaaat! Hoţii-la-harbuuuuuj'!» - strigau la noi oamenii de prin prepeleacuri - multe, ca în pădure copacii... Dăm să facem cale-ntoarsă, însă, din urmă, aceleaşi - dar altfel de glasuri: «Măăăăi oamini buni! Veniţi să ne cinstiţi!»... Când ne luaseră de hoţi, strigaseră numai cei din prepeleacuri, acum ne chemau şi de jos, o mulţime, ai fi zis că se mutase satul în harbuzărie. Încercăm să ne vedem de drum, spre sat - ţi-ai găsit! Unii alergau în urma noastră, alţii ne ieşeau înainte, la şosea - ca să ne taie drumul... Că nu se face să trecem aşa, fără să gustăm din roadele pământului şi din munca lor; să încercăm, să vedem, să le cinstim truda: harbujii... Gustăm noi o felie, două, trei, la început ne-a prins bine, că ne era cald, ne era sete - numai că nu se făcea să guşti de la Gheorghe şi să nu-i cinsteşti pe Gavrilă, pe Vasile, pe Dumitru... Mai ales că, auzind ei că o să le venim

învăţători în sat... Basarabenii noştri, ei îşi zic: primitori, bucuroşi de oaspeţi, dar uneori zău că-ţi vine s-o iei la fugă, ori să le pui în cap strachina, tava, ulciorul pe care ţi le vâră-n mână, în gură, în suflet: «Da' ia mai luaţ'! Da' ia mai cinstiţ'! Da' ia mai gustaţ' şi din aiastalantă, da' înc-o lecuţă...» - şi când culeg poamele şi când taie porcul şi când au nuntă, botez, înmormântare, ori, aşa, când au făcut ei o mâncare mai deosebită şi nu se pot bucura de ea, decât dacă-i bucură şi pe alţii - cum văd că trece careva pe drum - cunoscut, străin, duşman: «Da' ia gustaţ', da' ia mai luaţ'...». Noroc că maică-ta ştie cum să refuze un Basarabean, fără să-l ofenseze - de data aceea a zis că e însărcinată şi se păzeşte... Aşa am scăpat de harbuji, dar nu şi de prepeleacuri... La dreptul vorbind, harbujii erau un pretext: «Harbujii-s de la Dumnezeu, dar ce ziceţi de...» - adică de prepeleacuri... Sincer, nu mai văzusem aşa ceva. La armată umblasem prin Bucovina şi prin Oltenia dinspre munte, ştiam ce-i aceea o casă din lemn, o poartă înflorată, stâlpi ciopliţi, văzusem, în fotografii, ce minuni ies din săcurea Maramureşanului... Apoi chiar pe-aici, pe la noi, chiar în Ciocâlteni, sat de baltă, multe case aveau pridvoare de lemn, ce să mai spun de ţintirim, unde crucile erau numai din stejar frumos cioplit... Dar "operele" Mănenilor... Unele erau pe trei stâlpi, altele pe patru, dar erau şi pe şase, pe opt! - şi numai din stejar bun, de Codru (doar Mana fusese o jarişte în inima Codrului Orheiului). Puţini erau stâlpii dintr-o bucată, sfârşind acolo unde se isprăvea lungimea trunchiului - şase, şapte metri - cei mai mulţi erau înnădiţi. Şi totului-tot: stâlpii de susţinere, grinzile de întărire, scara cu rezemătoare - ce să mai spun de "foişor", aşa-i spuneau podiştei - cu balustrada, căpriorii acoperişului, nu găseai o palmă de lemn neînflorit din daltă, din fierăstrău, din sfredel, din topor, din strung. Unele erau gata-înzorzonate (maică-ta ar zice: gata-stricate), altele în curs de, însă şi cele aparent terminate mai primeau: ba o grinduţă, ba un stâlpişor, ba o chinguleană, ba mai ştiu eu ce alt adaos... Alde Huţanu îşi făcuse al doilea prepeleac, la vreo douăzeci de paşi de primul - cel vechi, zicea el, "e tare mănunţăl" (măsură numai vreo doisprezece metri), avea "mare nevoie" de altul, «mai răsărit olecuţă, din care să se vadă cum curge Răutu' la Or'ei!»...

- Dar acoperişurile?, zice mama.

- Acoperişurile! Cele mai sărăcuţe: din şindrilă de stejar fiert în oloi şi descântat, lucrat bucată cu bucată, uneori şlefuită, nu de puţine ori colorată... La unele, o apă a acoperişului avea şindrilă în "solz de peşte", adică rotunjită la buză; altă apă în "brad", alta în "spic"...

- Dar cele cu tablă?, face mama. Dar "mănunţelul" lui Huţanu, cel acoperit cu ardezie? - ştii ce-a făcut nenorocitul care avea nouă copii şi-i purta în pielea goală? Şi-a vândut vaca, boul! Şi ce crezi că a cumpărat cu banii de pe vacă? Tăbliţe! Nu ca să aibă copiii pe ce scrie, nu! Ca să aibă el şi prepeleacul lui de Dănilă acoperiş de ardezie, de "cheatră-neagră", cum îi zice pe la noi...

- Ce-a făcut cu ramele ?, întreb şi eu, ca să nu tac.

Tata râde. Mama râde. Eu tot nu aflu. Tata:

- Dar Morcov? A vândut două hectare de pământ, ca să-şi cumpere tablă - nu galvanizată! Din aceea mai aveau şi alţii - numai la prepeleacuri, nu şi pe casele de locuit... Tablă de aramă, oameni buni!

- Dacă nu ne ocupau Ruşii, în '40, zice mama, ar fi vândut şi restul: îl bătea gândul să-şi aurească arama - aurilă! Că a văzut el, la târg, la biserici, aramă aurită, Morcov darămit! Morcovilă Prepeleac!

- Dar clopoţeii?, face tata. La un moment dat, pe rază de kilometri nu mai găseai clopoţei pentru vite, pentru steaua de Crăciun: cumpăraseră Mănenii tot ce clincănea, ca să-şi pună "muzică" la streşini - le lipeau de limbi pene de gâscă şi când bătea vântul, să te ţii clopoţeală...

- Nu sunau urât... Dar fluierele lui Moş Iacob... zice mama.

- Le ţin minte şi eu!, zic. Adică îl ţin minte pe cel făcut pentru noi, special, pe casă...

- Şi eu îl ţin minte, zice mama. Am plătit un om o zi de muncă, să repare acoperişul şcolii...

- Şuiera frumos, încerc eu.

- Şi mai frumos ar fi şuierat pe casa lui!

- Dar acolo n-avea destul vânt, şcoala era mult mai înaltă, numai bună pentru... Şi aşa: nu v-au plăcut "operele" Mănenilor...

- Cum de nu! Ne-au plăcuuut, râde tata.

- Mie, nu, zice mama. Poate al lui Mitrofan... Se vedea că e din Codru: cunoştea lemnul, lemnul îl ştia, mergea, cum

se zice, la esenţă. Pe când ceilalţi... Se vedea că vin din stepele ruseşti, pentru ei stejarul era ceva atât de rar, încât, credeau ei, poate îndura orice, oricât - de asta nu lăsau nici cât o unghie lemnul neînflorat. Şi pe deasupra, mai şi văpseau sfântul lemn - cu albastru! Să le dai foc, nu alta! Şi ciopliturilor, şi cioplitorilor! Cât despre acoperişuri...

- Erau nostime, încearcă tata.

- Erau barbare, zice mama.

- Nişte copii, Mănenii, zic.

- Asta, da, încuviinţează mama. Prepeleacurile: jucării scumpe... Tot timpul, tot avutul şi-l cheltuiau cu parii ceia bortiliţi şi văpsiţi! În loc să iasă din hrube, să se înalţe pe două picioare, ca nişte oameni...

- Nu înţeleg, zic.

- Nici noi n-am înţeles, la început, face tata. Văzîndu-le prepelea-curile, am crezut că revizorul ne minţise; că satul nu era greu. Crezusem că şi casele, dacă n-or fi chiar aşa de înzorzonate şi colorate şi-mpopoţonate, sânt măcar mai… case. Şi când ajungem în sat...

- Nu ne minţise inspectorul!, zice mama.

- Nu prea, nu, râde tata. Făloşii, cum le zicea maică-ta: îşi făcuseră prepeleacuri cu floricele, cu aramă, cu ardezie, aveau de gând să le dea şi cu aur, dar casele lor... Borţi, nu case! Trăiau cu animalele! Făceau focul pe jos, în mijlocul singurei încăperi, fumul ieşea...

- Fumul nu prea ieşea!, zice mama. Când ieşea ceva, erau flăcări, pălălaie - şi gata, bordeiul!

- Locuiau în bordeie toţi Mănenii?

- Erau şi case de oameni normali - a lui Moş Iacob, a lui Severin...

- De asta a întârziat ridicarea şcolii, zice mama. A fost nevoie să-i înveţe taică-tău să-şi facă mai întâi case - abia apoi şcoală. De urechi i-a scos de prin vizuini - ca pe iepuri...

- Nu cumva îşi făcuseră prepeleacuri atât de înalte, de frumoase, de... nemaivăzute - ca să compenseze sub-nivelul?..., încerc eu, dar mă opresc, mama se uită pieziş la mine.

Acum râde:

- Poate, de ce nu? Şi, pe măsură ce i-am tras spre nivelul pământului, li s-au... scurtat şi capodoperele, s-a ajuns la o medie...

- Tot nu mi-aţi spus: ce făceau ei, acolo sus, în prepeleac?

- Cum nu, ţi-a spus tata: înflorau, văpseau susul şi când nu mai avea ce-i face aceluia, ridicau, alături, altul - şi mai şi!

- Dar ziceaţi că le făceau ca să aibă unde-şi muta şezutul de pe prispă - nu şedeau ei, tot ca pe prispă, dar mult mai sus? Nu priveau ei lumea de la înălţime?

- Ba da, însă lumea care-i interesa: trecătorii... La ei răcneau, întâi, ca la hoţi; pe ei îi rugau, îi sileau să le cinstească harbujii... De fapt, nu voiau decât să le arate străinilor cât de înalt, de înflorit, de... scump e prepeleacul...

FĂRĂARABIA

- Ia să-mi spui tu mie...

Învăţătorul de tata. Încă nu ştiu ce are să-mi ceară să spun, dar ştiu: nu e examinare, ci predare, toţi învăţătorii îşi încep noua lecţie cu recapitularea precedentei. De astă dată mă înşel:

-... de ce străinii, ne-românii rostesc, scriu: *Be*-sarabia şi nu *Ba*-sarabia ca noi, Românii, ca noi *Ba*sarabenii?

- Din acelaşi motiv pentru care noi, ne-bulgarii rostim-scriem: *Bu*lgaria, nu *Bă*lgaria - ca ei, Bulgarii; pentru care noi, ne-francezii scriem-rostim: *Burgundia*, nu *Bourgogne*...

- Ei uite că nu, zice tata. Nu din acelaşi motiv. Când noi rostim-scriem: *Bulgaria*, *Burgundia*, *Germania*, *Ungaria*, o facem, pentru că aşa au fost numite în latină şi pentru că aşa îi vine la... îndemână limbii române. Pe când, în cazul Basarabiei noastre...

- Ei, cum şade adevărul - în cazul *Ba*sarabiei noastre?

- Ascultă-mă pe mine - că n-a' să-ţi paie rău... - şi tata îmi face cu ochiul. Când Rusul a luat de la marii cartografi germani, francezi forma: *Bessarabia*, n-a făcut o simplă adaptare lingvistică, ci i-a dat cuvântului un nou înţeles. Pentru că avea în cap un plan de cucerire a... noului botezat!

- Serios? Chiar aşa?

- Cum îţi spun. Spre deosebire de alţi cuceritori, năvălitori, ocupanţi, înghiţitori de pământuri şi de oameni, Rusul are suflet mare! Cât roata carului! Dar rusul nu-i rus, dacă, înainte de a-ţi băga cuţitul în dos, nu te pupă pe faţă şi nu-ţi explică, în cinci volume, de ce-i el, bietul, silit să poarte, când război, când pace; să fie blenduit, când la crimă, când la pedeapsă - asta i-i viaţa, ăsta i-i destinul, bietul rus...C-aşa a fost blestemat: să te... aşa, olecuţă şi numai de ochii lumii, fure, calce în picioare, robească - altfel să ştii tu: cel care o să îndure chinurile iadului pe lumea cealaltă el are să fie, nu tu; pe el l-a ales Dumnezeu să cucerească Ţarigradul, să plângă ne-cucerirea lui; să te-ajute, să te libereze, să te-nveţe, să-ţi deie cămeşa de pe dânsul, azi, fiindcă ieri cămeşa ceea era a ta, pe tine...

- Nu crezi că ne îndepărtăm?

- Ba ne cam, dar numai cât să se vadă mai bine. Austriacul, Turcul, Neamţul n-au pierdut niciodată vremea, explicînd, justificîndu-se faţă de ocupat, cel mult ziceau: «Eu sunt mai tare şi mai mare, eu am dreptate!» - punct. Dar Rusul n-ar mai fi paparus dacă, înainte de a te păpa tot, nu te-ar pupa-n bot; dacă, înainte de a te-nghiţi, nu ţi-ar înghiţi limba, în sărutarea-rusească, pe gură, sărutarea-morţii... Şi n-ar fi el ceea ce este dacă, înainte de a te bate-n cuie de gard, nu ţi-ar cere iertare, povestindu-ţi ce anume are să-ţi facă (silit, blestemat, destinat) - el, bunicul şi chiar unchiul lui Mesia: «Iaaaartă-mă sufleţel, tătucă, frate al meu, sunt un ticălos, un porc de câine, un vierme, un adevărat rus - *ia vinavaaaaat*!»...

- Nu crezi că am ajuns la Dostoievski?

- Am trecut şi pe la Tolstoi, bătrânul..., mustăceşte tata.

- Nu crezi că e timpul să ne întoarcem la... *Ba* contra *Be*?

- Ba... ne-ntoarcem - după ce mai adăugăm că Rusul nu e un tâlhar cinstit, Rusul e un tâlhar rus: ţine morţiş să fie luat de binefă-cător (nu de răufăcător, Doamne fereşte!). Rusul e un ocupant, combinaţie între sălbătăcia vareagă şi bestialitatea mongolă - sau invers - aşezată pe o gândire de mlaştină...

- Dar eşti reacţionar, bătrâne tată al meu, zic. Şi rasist.

- Fac şi eu ce pot, ridică, modest, din umeri, tata.

- Aşadar, Rusul e un ocupant... - îi aduc aminte unde rămăsese.

- ... un ocupant care te roagă, te imploră, se pune în genunchi şi te cuprinde peste genunchi, ba mai scoate şi cuţitul şi zice că, de nu-l ierţi, el îţi dă cep... Dar tu eşti milos, eşti milostiv - aşa că să spui după el: «Rusul este, nu ocupant - ci liberator!» Şi: «Fratele Rus nu este nici pe departe un diavol, un drac, un *ciort*', nuuuu, el e un înger - ce spun eu: un îngeraş, din acela cu aripioare de fluturaş şi cu ciuciuca-n bătaia vântului... Că, dă: dacă n-are izmănuţe...»

- Şi dacă nu vrei să zici, ce-ţi zice el să zici?, îl întărît eu.

- Atunci maaaare păcat ai să săvârşeşti - că doar eşti creştin, nu? Şi de-al nostru, ortodox!

- «Asta aşea ie!», cum zice ţăranul român din capo-dopera lui Camil Petrescu: 'Un scriitor între ţărani'...

Tata nu ia în seamă ironia mea (lui nu i-a displăcut

‘dopera camilpetrească). Continuă:

- În 1812, când ne-a furat jumătate din Moldova - n-a fost o întâmplare, nooo!, ci răsplată, plată, câştig trudit, binemeritat, pentru care a asudat din greu, mult înainte de... bătălie, a tras ca-n jug, săra-cul, la formularea explicaţiei pe care avea să o dea... cum altfel?, multă vreme după... S-a pregătit Rusul de cuvinte ca de o mare bătălie...

- Care fiind cuvintele? Explicaţia... post-festum?

- Post-mortem, vrei să zici..Că lucrul acela pe care el îl furase nu era, Doamne-fereşte!, lucru de-furat, era lucru de-găsit, îl găsise el, în colb... Boje moi, cum să fure el?, să zmulgă el o halcă din Moldova? - Şi cui: aliatului, protejatului, gazdei? A, nuuu, astea-s zvonuri dujmănoase! Antiruse! Naţionalist-şovine! El, dacă a luat ceva - se mai întâmplă, nu? - apoi nu l-a hrâştit de la Moldovean, l-a primit, l-a căpătat ca pradă de război, că aşa-i prada-de-război: aştepţi ca învinsul să ţi-o ofere, pe tavă (şi înge-nuncheat) - de la cine? Cine era învinsul?

- Bineînţeles, Turcul...

- Bine-nţeles, Turcul! Bravo! Tu îi zici: «Dar bine, măi Ivane, pământul ăsta e al nostru, românesc; oamenii pământului ăstuia sunt români, bre!; dacă Ţara Moldovei nu era ea liberă-liberă, era numai vasală, nu ocupată de Turci, cum erau Grecia, Albania, Bulgaria, Serbia, Ungaria, o vreme... Şi de data asta ai venit la mine ca ocrotitor al meu; şi de data asta mi te-ai aşezat ca la tine-acasă, mi te-ai tolănit pe întreg pământul meu; şi de data asta ai pornit cu armiia întru apărarea creştinătăţii - adevărat: de astă data numai de şase ani mă mulgi, mă storci, îmi cotrobăi prin hambare şi prin buzunare, prin ocol şi chiar pe sub ţol - îi dai nas lui Ivan?, ţi se suie pe... pe unde simte că e hazaikă... Şi, după ce se-ntâmplă să-l baţi pe duşmanul nostru, Turcul, pe mine mă vămuieşti? De la mine, aliat, prieten iei pradă de război? Mie-mi iei jumătate de ţară, neruşinatule porcule de câine…?

- Simţită... interpelare. Ce răspunde Ivan?

- Ivan? «Tătucă, frăţioare, prieten scump, alinare a sufletului meu zbuciumat şi viscolit - dar cum rosteşti tu asemenea vorbe grele, nu-ţi crapă obrazul de ruşine, că, uite: mie a început să-mi sângere inima de durere...Vrasăzică eu mă străduiesc, în numele lui Hristos (şi dă-i, trei crucioaie, din

creştet până-ntre picioare, de-ai zice că desenează o troiţă...) să te scap de sub jugul blăstămatului de Turc păgân şi tu, nerecunoscător ce eşti...» - şi plânge Ivan, plânge cu lacrămi cât pearja... Tu, moldovean-cap-de-bou-omenos, te simţi nu-ştiu-cum, că l-ai nedreptăţit, l-ai obijduit, l-a ocărît pe creştin... Şi te pomeneşti cerîndu-i iertare, tu lui, rugîndu-l să te ierte - el pe tine...

- Şi nu te trezeşti din... reeducare-ca-la-Piteşti?

- Cu greu... Îi zici că ăsta-i adevărul, faptu-i fapt şi raptu-i rapt! Nu te mai laşi îmbrobodit: «Te-ai ostenit, Ivane, dar nu de dragul meu, nici de-al Bulgarilor - ci de-al Constantinopolului, ăsta-i visul tău, rusesc: Ţarigradul, nu creştinătatea neruşilor de sub Turci! De mai bine de un veac voi doi vă tot bateţi, vă chişcaţi, vă îmbrânciţi, vă daţi pumni şi picioare pe sub bancă - dar numai pe pământurile noastre, ale nenorociţilor pe care te lauzi că-i scapi tu de jugul păgânului - dar ia mai du-te-n mă-ta, pe pământul lui tătâne-tău, în mlaştina de sub mesteacănul argintiu şi-n stepa desţelenită, făr' de haturi! Ori luaţi-vă de mână şi duceţi-vă la istalant, cel cu fes, pe coclaurile Anatoliei: acolo scoateţi-vă ochii, schilodiţi-vă în de voi şi nu vă opriţi până la Judecata de Apoi, când a' să se-arate pădurarul şi-a' să vă trimeată-acasă, că recreaţia s-a terminat, marş la făcut lecţiile pe mâine!»

- Să fii tu pădurar... Cum ai mai face istoria ceea...

- Cu rigla la palmă, cu varga, cu băţul aş face-o! - ce, n-ar fi bună istoria mea?

- Şi ce i-ai mai zice lui Ivan, ca să zică odată povestea lui *Ba* şi-a lui *Be*?

- L-aş întreba: «Tu eşti creştin, măi? Şi încă ortodox de-al meu?»

- Creştin-rus, zic. Tot creştin şi tot rus era, în 1878 când, ca mulţumită pentru ajutorul nostru dincolo de Dunăre - spun: ajutor, pentru că ei l-au cerut - ne-au ciupit judeţele din Basarabia, cele recăpătate după Războiul Crimeii. Ce răspundeau ei, când erau acuzaţi de răpire, de furt?

- Ei, ce... «Tătucă, sufleţel, frăţioare...»

- ... «cum adică, noi vă dăruim independenţa, vă dăm pe deasupra Dobrogea - şi voi, nerecunoscătorilor, ziceţi că v-am furat câteva judeţe pârlite din sudul Bessarabiei? Dacă vi le-am luat cu împrumut v-am dat, în schimb, Dobrogea!»

- În-schimb! Mama lor de procleţi! Care, schimb? Dar, domnule, în-schimb dai ceva de-al tău, ceva ce-a fost totdeauna al tău - nu tot de-furat! Şi tot de la mine furat! Păi, candela lui de Rus: dacă dădea, în-schimb, Novgorodul, nu Cahulul, atunci, da, ar fi fost în-schimb!

- Ei pretindeau că "în schimb" ne-au dat Dobrogea...

- Păi eu ce zic? De unde până unde Dobrogea? Era a lor, ca să ne-o deie, în-schimb?

- Hai să ne întoarcem unde rămăsesem.

- Hai. Şi mai zic: «De unde-ai scos tu, Ivane, panglica cu *Be*ssarabia? Eu ştiu mai bine decât tine care, pe vremea ceea umblai în patru labe prin turbă şi pupai poala Hanului... Eu ştiu de o *Ba*sarabie, între Cotul Dunării, după Galaţi şi Gura Prutului - în mare, Cahulul şi Ismailul - aşa i s-a spus o vreme locului, după numele lui *Ba*sarab I-ul, domn al Ţării Româneşti, care l-a luat de la Moldova...

- L-a luat... A trecut şi el pe-acolo şi, ca tot creştinul, şi-a scris numele pe-o salcie, cu hangerul domnesc...

- ...dar asta s-a-ntâmplat, hăt, în secolul al XIV-lea şi nu pentru multă vreme. Noi, Moldovenii, nu vorbeam de: *Basarabia* - Moldova avea o Ţară de Sus, acolo, sus, fără să se ţină seama de Prut; la fel, jos: Prutul nu conta, nu împărţea, nu rupea în două Ţara de Jos. La urma urmei, bucăţica ceea căreia i s-a zis *Ba*sarabia (alţii i-au zis; şi pentru scurt timp) dacă avea 5 000 kilometri pătraţi, însă tu, Ivane-Hoţomane, ai tăiat Moldova pe nord-sud, pe albia unui râu interior, Prutul, ai botezat aproape 50 000 kilometri: *Bes*sarabia! Cum? De ce?»

- La care ce răspunde Ivan-Pravoslovan?

- Cum, pravoslovan? Minciunovan! Zice: «Tătucă, frăţioare, sufleţel! Nu-i adevărat că numele ţinutului ar veni de la un Basarab de-al vostru - de care, dacă n-am auzit eu, nici n-a fost... Să-ţi spun eu, *pravda* mea, rusească,să-ţi dezvălui de unde vine numele pământului - pe care noi, Ruşii l-am cucerit de la păgânul Turc, stropindu-l cu sânge de-al nostru, roşu, rusesc... Pe drept se cheamă *Bes*sarabia - fiindcă noi, Ruşii i-am alungat cu sabia pe Arabi - aşa le mai zicem noi păgânilor Turci şi Tătari... După ce n-a mai rămas picior de... ăsta... Arab, i-am zis ţinutului cum se cuvenea, adică: *Bez-Arabia* - cum ar veni în limba voastră, maldaviniasc': *Fără-Arabi(a)*..." Ei, ce zici tu de asta?

- Ce să zic?, zic. De unde-ai scos teoria?

- Dintr-o carte, răspunde tata. Ba chiar din mai multe - că eu caut, citesc cărţi interzise, nu ca alţii. Ce, nu ţi se pare adevărată teoria mea?

- Chiar de n-ar fi, ar putea să fie. Eu ştiam altă anecdotă...

- Dar nu-i anecdotă! Adevărul istoric!

- Bine: eu ştiam alt adevăr istoric anecdotic în legătură cu Moldova la 1812...

- S-auzim...

- Ai noştri, Moldovenii, protestează, cer explicaţii, Ruşii vin cu exemplul... Ei nu-s în stare să explice direct, fără să recurgă la o parabolă, la o „istorie" (de asta sânt ei mari romancieri, mama lor...); e şi... poetic şi trece timpul (în folosul lor, bineînţeles), iar păgubaşul poate să se laude, faţă de nevastă, faţă de copii şi, mai încolo, faţă de nepoţi, strănepoţi că, bine-bine, Rusul l-a furat, l-a regulat, dar nu oricum, ci cu-toate-onorurile: i-a făcut marea favoare să-i explice, să-i facă un desen au stat de vorbă, atunci, prieteneşte ba chiar frăţeşte...

- Mai scurt şi la obiect!

- Mai scurt: Deci, Rusul răspunde: «Ziceam că tu, Moldovan, eşti oaia - se şi păleşte: Mioriţă lae, lae bucălae...; că Turcul este lupul. Buuun... Fiara sălbatică de lup a-înhăţat-o pe biata oaie, a-nghiţit-o pe jumătate, cea cu buci, de unde: bucălaia - însă cu cealaltă, cea cu doar *bucca* (de aici: buciumul ciobanului cu pricina), oaia behăie, zbiară, buciumă, cere ajutor - de la cine? De la mine, Rus, eu, Ursul am fost totdeauna gata să-mi vărs sângele pentru libertatea altuia - că noi o ducem şi-aşa făr-de, în *svoboda* noastră tradiţională, slavă, cum ar veni: sclavă... Dar cum să zmulg eu, salvator, oaia, aflată în gura împuţită a lupului? Cum altfel, decât apucînd-o bine de cealaltă parte, jumătate, să zicem, cum se mai zice: stăpânind-o bine de...»

- Aşa au făcut, ceara lor de... urşi! Ce conta că adevărul istoric zicea că, la 1812, Turcul-Lup abia-şi ţinea băşinile, nu mai avea dinţi în gură, cu-un dos de mână-l puneai jos? Ce conta că Lupul-Turc nu înhăţase oaia-moldovoaia, Ursul a înghiţit jumătatea dinspre el - cea care, pasămite, behăia după ajutor...

- Însă în '39, Lupul-Neamţ chiar hăpăise mai bine de

jumătate din oaia poloneză, când i-a sărit în ajutor (ne-cerut!, ba chiar... temut) Ursul-Rusul... Ajutorul a fost dat Neamţului, întru lichidarea Poloniei... Oii i-a şoptit că... doar el se preface că înghite, imediat ce au să se liniştească lucrurile şi Lupul are să dea înapoi ce-a înghiţit, de aici vorba: Cacă, Ruse, ce-ai mâncat... Atunci să vezi, frăţietate urso-oìtică...

- Domnule, Lupul - fie el turc, austriac, ungur; fie, ca în ’39, Hitler - n-a pretins niciodată că liberează oaia. Măcar ştiai o treabă: “dreptul lupului”, dreptul-celui-mai-tare! Însă fratele nostru, Rusul... Repetînd minciuna cu “ajutorul”, o crede şi Rusul de rând...

- Chiar aşa?

- Chiar aşa... În lagăr, la dracu, dincolo de Cercul Polar, stau de vorbă cu un profesor. Nu mujic, nu militar, nu diplomat-sovietic, nu activist de partid: profesor de istorie, ucrainean pe de-asupra. Doar profesor de liceu - dar de istorie! Din vorbă-n vorbă, vine vorba despre Ţările Baltice. Zic: «De ce le-a ocupat URSS în ’40?» Răspuns: «Nu le-am ocupat, le-am liberat!» Zic: «De cine, de ce le-aţi liberat, doar nu erau ocupate...» Ce-mi răspunde profesorul de istorie, ucrainean: «Încă nu era - dacă nu ne-am fi grăbit să le liberăm, le-ar fi cotropit Hitler!» - îţi place logica?

- Nu mă dau în vânt după ea - dar o cunosc de la Românii securişti: «Din moment ce te afli în închisoare, în mod necesar eşti vinovat - fiindcă noi nu arestăm degeaba...»

- Tu vorbeşti de securişti, eu de un profesor de istorie vorbesc! Şi ucrainean! Vine vorba şi de Polonia - aici a luat foc Hoholul meu. Îl întreb: «Cum de-aţi lovit Polonia din Răsărit, la două săptămâni după ce Nemţii o atacaseră din Apus?» Se supără foc ucraineanul - de istorie: «Nu-ţi permit! N-am lovit-o - am liberat-o! Din păcate, nu în întregime, adică până la Elba...»

- A vrut să spună: până la Oder? Sau: până la Vistula?

- L-am întrebat şi eu - ce să caute Ucraineanul la Elba? Mai ales că discuţia era prin ’42, când Elba era în partea dimpotrivă, la Volga...

- Şi-atunci?

- Şi-atunci! Ştiam eu că Slavii, la începuturile lor, porniseră şi spre Apus, îmi aduceam aminte de Carol cel Mare, el poruncise să se facă un val de apărare împotriva

barbarilor, un limes - îi zicea: “sorabicus”, de la Sorabi, fraţii sau verii Sârbilor de azi...

- Bine, dar asta se întâmpla demult, înainte de creştinarea lor.

- Ce-are creştinarea cu... expansiunea? La catolici, da, dar la Ruşii ortodocşi... Fie ei creştini-creştini, ca sub ţari, fie descreştinaţi, ca sub secretarii-generali - tot expansionişti. Bolşevicii de-acum visează, nu numai la Bizanţul creştin, dar şi la... “până la Elba”.

- E prima oară când aud...

- Acum, că ai auzit, pune mâna şi citeşte şi-ntăreşte ce-ai aflat! După ce ai să ştii puţină istorie de-demult, n-ai să te mai miri, azi, când ai să te uiţi la harta Europei şi ai să urmăreşti Cortina de Fier... Nimic nou sub soare: tâlharul de Gruzin a împlinit visul de totdeauna al Slavilor: Lagărul Comunist ocupă, azi, ceea ce ocupaseră Slavii, până la Otto cel Mare, adică pe linia Kiel-Triest - cu o excepţie care nu-i chiar excepţie: Austria care s-a... neutralizat - sub controlul Ruşilor...

- Ca multe alte: ONU, Crucea Roşie, Congresul Ecumenic...

- Crezi tu că de florile mărului au bătut atâta vreme toba cu Elba, întâlnirea de-pe-Elba, graniţa-la-Elba? Ruşii consideră, în continuare, Elba ca graniţă naturală - chiar dacă nedreaptă, zic ei, care au lăsat să treacă din partea lor, porţiunea de până-la-Rin... - între ei, Slavii şi... restul lumii: ne-slavii.

- Au respectat cuvântul dat: s-au oprit la Elba, nu au căutat Berlinul la Rin...

- Sau pe malul Atlanticului - cine i-ar fi oprit: Nemţii - care nu mai existau? Franţujii, care-i pupau în cur, ca să capete şi ei zonă de ocupaţie din Germania? Sau poate Americanii, care totdeauna - auzi tu: totdeauna i-au ajutat pe Ruşi, totdeauna i-au considerat pe Ruşi ca pe nişte parteneri adevăraţi, pe potriva lor..?

- Să nu uităm altă excepţie: Iugoslavia...

- Dacă tu îţi închipui că Iugoslavia a rămas pe dinafara lagărului de concentrare, numai pentru că Tito nu i-a lăsat pe Ruşi să o libereze... Cine a profitat de asta? În nici un caz oamenii - sârbi, croaţi, sloveni, bosnieci, montenegrini - numai Tito şi cu haita lui de comunişti. Nu sânt Ruşi în

Iugoslavia - ei şi? E comunism? Sânt comunişti băştinaşi care fac treabă cel puţin tot atât de bună ca Ruşii ocupanţi! La urma urmei, ce e Tito: mititelul David în luptă cu Goliatul rusesc? Da de unde: Tito e un Stălinuţ în ceartă cu Stalin cel Mare - dar nu pentru că ar vrea libertate pentru ai lui - nu, domnule! Fiindcă Tito nu admite, mă-nţelegi, să i-i ciomăgească altul, un străin.…

- Interesantă... vederea ta asupra istoriei...

- Mie-mi spui?, râde tata, copleşit de modestie. Dar n-am uitat adevărata excepţie: Grecia...

- A, povestea cu procentele de la Ialta, ale lui Churchill...

- Lasă, bre, am auzit şi eu prostia aceea - numai un orb nu vede realitatea: în luna lui februar, ’45, când noi eram în Lagărul de repatriere de la Sighişoara, Stalin avea nevoie să se târguiască cu Churchill - mai dă tu, jupâne, mai las eu, stăpâne?!

- Dar e adevăr istoric! Acel bileţel cu procentele există!

- Dar eu nu neg bileţelul, dragu-tatii, eu neg adevărul potrivit căruia Stalin ar fi avut nevoie de aprobarea, scrisă pe un bileţel, de Churchill - ca să... ocupe România în proporţie de nouăzeci la sută!

- Adevărat, ne-a ocupat doar… în proporţie de sută la sută...

- Când? - mă întrerupe tata. Când ne-a ocupat - sută la sută?

- Când... Oricum, înainte de Crăciunul lui ’44.

- În, exact, 25 octombrie 1944. Istoricii comunişti scriu cam aşa: “Armata Roşie şi Armata Română au liberat întregul teritoriu de sub ocupaţia fascisto-horthystă şi a trecut pe dată la liberarea Ungariei vecină şi prietenă”... Am stabilit: când Rusul zice că te liberează, tu trebuie să înţelegi că te ocupă! Cu patru luni înainte de a... scrie bileţelele cu procentajul, Stalin ocupase deja România - şi-atunci cum îndrăznesc Românaşii noştri să spună că Churchill ne-a vândut la Ialta, în februa rie ‘45? Auzi! “Nouăzeci la sută - Ruşilor”! Dar Românii ştia cu ce dracu gândesc? Unde-s cele zece la sută pe care nu le cedase Stalin lui Churchill? Să ştim şi noi, să ne mutăm în ele! Drept, ar fi o înghesuială acolo, o aglomeraţie - dar am încăpea noi, toţi cei vreo... nouăzeci la sută de duşmani ai socialismului sovietic!

- Uite, la asta nu mă gândisem. Deşi e la mintea cocoşului...

- De asta nici nu ţi-a reţinut atenţia... Ziceam de Grecia - şi ea a fost ocupată de Slavi, începînd din secolul al VI-lea. Adevărat: numai două veacuri şi ceva, dar de-ajuns ca s-o prefacă într-un ogor lăsat în pârloagă - Slavii erau agricultori, oameni-de-sat: tot ce era cetate, oraş, târg, dacă n-a fost distrus, dărâmat, s-a ruinat... Băştinaşii care n-au fugit în vârful muntelui ori în Italia ori în Sicilia s-au descreştinat, s-au analfabetizat, s-au descivilizat - într-un cuvânt: s-au slavizat. Grecia, da, singura înfrângere cunoscută de Neamul Rusesc...

- Ne întoarcem la profesorul de istorie?

- Ne întoarcem. După ce a regretat că, tot "liberînd" Polonia, n-au ajuns până la Elba, zice: «Am liberat pământurile noastre din Bielorusia şi Ocraina, cele pe care trufaşul Leah ni le răpise!»

- Dar cu Basarabia? Ce-a zis de Basarabia?

- Mai bine nu-ţi spun - ce, n-avem noi, proştii noştri, daco-romani, să ne facem sânge rău şi cu proştii-proştilor altor neamuri: Ucrainenii?

- Atenţie la ce spui: eşti tu sigur că n-avem măcar un strop de sânge ucrainean?

- Tocmai de-aceea şi spun aşa: «Domnule: nu există proşti mai proşti decât... noi, Ucrainenii!» - acum e bine?

- Deci... Ucraineanul nostru spunea despre Basarabia noastră..?

- Zice: «Ce-i cu *Bes*sarabia? E a noastră, pământ rusesc, e-hei, de când...» «E-hei - de când?», zic, «să-ţi spun eu: din 1812 până în 1918 şi acum din '40...» - ţi-am spus: discuţia avea loc în '42 - «de când aţi pus iar laba pe ea...» El: «N-am pus nici o labă, fiindcă-i a noastră!» «Era - după ce aţi răpit-o», zic, «aţi ocupat un pământ românesc, cu locuitori români, vorbitori de limbă română...» «Vorbitori de limbă moldovenească, limbă slavă, nu românească!», face el, cu spume la gură (măi, şi când mă gândesc că unul ca el putea să-mi fie văr de-al şaptelea!) - şi încă: «*Bes*sarabia a fost, este pământ rusesc, locuit în mare majoritate de Ucraineni! De răpit, voi, Românii burjui aţi răpit-o, în 1918, profitînd de slăbiciunea trecătoare a tânărului stat sovietic...»

- Dar ăsta nu era profesor de istorie, ucrainean, ci un

tolomac de instructor politic, întâmplător locuind Ucraina!

- …Zice: «Aţi profitat de slăbiciunea statului nostru sovietic, ne-aţi atacat pe la spate, în mod mârşav, aţi ocupat cu forţa armată o parte din trupul patriei sovietice...»

- Ce-ar fi să-l băgăm în mă-sa pe vărul de-al şaptelea..?

- Bagă-l - şi-i zic: «Ar fi trebuit să ştii mai bine decât mine că, după ceea ce voi numiţi Marea Revoluţie din Octombrie, guvernul sovietic a proclamat o Declaraţie asupra Drepturilor Popoarelor - care îngăduia autodeterminarea-până-la-separare - lege de care a profitat şi Ucraina dumitale, care s-a declarat independentă la 11 ianuarie 1918; lege de care au profitat şi Românii mei din *Basarabia*, când au proclamat, la 24 ianuarie, tot 1918, Republica Moldovenească, hotărîre luată, nu cu forţa armată, ci cu votul! Şi nu numai al Românilor majoritari, ci şi al minoritarilor ucraineni, evrei, germani, bulgari, polonezi. Iar prin Parlamentul ei, Sfatul Ţării, la 27 martie, Basarabia a cerut unirea cu România...» «Nu-i adevărat!», sare văru-meu, «burghezia şi marele capital, monarhia reacţionară şi moşierimea exploatatoare şi antiprogresistă au profitat de slăbiciunea - temporară! - a tânărului stat sovietic şi au răpit un teritoriu ucrainean!» Zic: «Hotărăşte-te: pământul Basarabiei e rusesc ori ucrainean? Dar repede, că te dau colegii dumitale afar' din puşcărie şi n-ai apucat să afli de ce te-ai închis comuniştii...» Se uită ăsta la mine - m-ar fi mâncat, dacă ar fi primit ajutor de la duşmanii lor de moarte: Ruşii... După ce a dat o vreme din pleoape şi din buze, în gol, a zis: «Oricum, Bessarabia nu-i a voastră, mămăligarilor!» - aşa ne zic... neamurile de peste Nistru, ei, marii mâncători de hrişcă-albă: *mamalijniki...* Şi mai zice Ucraineanul cui mă are: «Bine-am făcut, în '40, când am recuperat-o din ghearele voastre! Bessarabia - pământ sovietic!»

- Logic!, râd eu. Te-a mirat, te-a surprins?

- Atunci, da. Mă gândeam: Bine, domnule, dar discuţia asta avea loc în lagăr; profesorul ajunsese acolo - căpătase 20 ani - pentru "activitate antisovietică"; antisovieticul era profesor de istorie, nu ca mine, învăţător de ţară; în plus, era ucrainean!, adică cel mai mare mâncător de ruşi din câţi există… Dar ia să-mi spui tu mie... (tata a redevenit învăţătorul meu) care a fost *motivaţia* diktatului din 26 iunie '40, prin care Ruşii cereau "restituirea" Basarabiei?

- Să zicem..."Unitatea seculară a Basarabiei cu Uniunea Sovietică liberatoare"; sau: "Basarabia, populată în principal cu Ucraineni, descendenţi direcţi ai lui Hmelniţki..."

- Nu, nu astea, râde tata. Astea-s molotovisme... Eu altceva am întrebat: nu motivul, ci motivaţia nescrisă, transmisă oral prin cel mai bun prieten al Rusului: Neamţul - vorbesc de băiatul lui Hitler la Bucureşti în acea vreme: Fabricius...

- A, da! "Oraşul Odessa aflîndu-se prea aproape de frontiera sovieto-română, aflată pe Nistru, cum un oraş de această importanţă nu poate fi mutat mai încolo, să fie mutată frontiera - mai încoace!"

- Asta-i! Nu era nouă, o folosiseră şi cu Finlanda, în '39: «Frontiera sovieto-fineză e mult prea aproape de oraşul-simbol ce poartă numele lui Lenin şi cum nu puteam muta Leningradul mai încoace, daţi-ne Karelia, ca să împingem frontiera mai încolo!» Asta-i logica fraţilor de la Răsărit... Nu pot spune că am cunoscut „poporul rus", dar în lagăr m-am frecat de mulţi Ruşi anticomunişti. Poate că n-am avut noroc, nici timp... dar aşa s-a întâmplat să fie: n-am dat măcar de un anticomunist, antisovietic-rus, care să nu fie rus-rus, rus-şovin; rus-expansionist... A suferit Rusul, de i-a ieşit prin urechi, suferă şi azi, ca Hristos - dar cum vine vorba de Rossia; de lăţirea Imperiului, de „liberarea" altor ţări - ca pământ, ca popoare - atunci ultimul Ivan, colhoznic ori muncitor, ori băgător de seamă, ori soldat semianalfabet - ori, mai grav: deţinut politic, adică victimă a regimului, gândeşte... până la Elba, vede cum vedea Stalin...

- Cred că exagerezi...

- Deie Domnul să exagerez - că ce sunt eu, ca să pretind că ştiu ce-a fost, ce va să vie, doar pentru că am trăit istoria pe pielea mea şi-am mai citit oleacă? Ia, un biet învăţător de ţară, cititor de cărţi de bibliotecă şcolară... Dar *faptele*, domnule? Oricât le-ar ascunde activiştii lor, oricât le-ar întoarce pe dos istoricii de partid, oricum le-ar suci - adevărul rămâne, chiar dacă azi nu ne e îngăduit să-l rostim, să-l scriem. *Faptele* rămân, de s-ar da Rusul cu curul de pământ, de s-ar apuca să behăie ca oaia: tot lup rămâne... E drept, după '45, n-a mai liberat direct alte nefericite de ţări, alte biete neamuri (şi-a băgat coada în China, în Coreea, în Vietnam - dar furiş, hoţeşte) - dar faptu-i fapt: ce ocupă

Rusul - ocupat rămâne! De asta e o prostie să crezi că acea împărţire de la Ialta a împărţit ceva - he-he, noi eram demult ocupaţi şi bine ocupaţi! Când e vorba de kilometri pătraţi, Rusul nu se sfieşte să “apere” cu tancurile ceea ce a ocu... - pardon: a “liberat” - ai exemplul Berlinului, al Budapestei - or să mai fie şi altele, multe altele... Vai de capul “liberaţilor”...

Tata a murit în 1967, n-a mai apucat “şi altele”: Praga, Kabul - iar pentru că tot vorbim de ucraineni: Fântâna Albă, Lunca...

Bietul tata: nădăjduia din toată inima că exagerează atunci când spunea ce spunea despre Rus...

Şi despre Ucrainean...

TRĂIASCĂ GUTENBERG!

Stau în calidor. În calidorul casei. Stau în calidorul casei noastre din Mana. Stau în calidor şi tremur.

Tremur acum, pentru tremuratul de atunci: nu-l mai ţin minte, dar mi-l-am-însuşit-ca-la-şcoală; a devenit al meu, direct.

Stau în calidor şi tremur - la urma urmei, de ce n-ar avea dreptul să fie considerate memorie şi lucrurile, evenimentele la care, totuşi, am fost martor, însă pentru că în acel moment aveam mai puţin de cinci ani, acum mi se spune că atunci nu puteam înregistra, păstra, - pentru acum? De acord: anume "amintiri" mi s-au alcătuit, făcut, apoi fixat - din amintirile altora, povestite de aceia, adulţii; sânt însă altele: scene statice, scene-cheie, scene-sâmbure: momente, stări care, "atinse" mai apoi (chiar azi) cu doar suflarea gurii înspre arama acelui clopot, prind să răspundă, să vibreze, să sune, declanşînd o adevărată ţinere-de-minte a mea: succesiune, coborîre din treaptă-n treaptă (sau: din piatră-n piatră), depăşind, încolo, îndărăt, nu doar pragul vârstei de la care, cică, poţi avea amintiri "directe", ba chiar hotarul naşterii - sunt convins: o parte din memoria noastră e intrauterină; iar dacă nu fac deosebite eforturi de stăpânire (în asta n-ai nevoie de motor; numai de frână), atunci înaintez-retră-gîndu-mă şi dincolo; în sămânţă, în grăuntele de grâu - pentru cine are urechi de auzit.

Stau în calidorul casei din Mana şi tremur: pe tata *l-au ridicat. Ei* l-au ridicat, n-am văzut cum anume dar *l-au ridicat şi l-au dus* - aşa se vorbeşte în jur. Mama a coborît în sat, să tocmească o sanie - *ei*, ridicătorii-pe-sus ai tatei i-au spus mamei că la Orhei îl ridică pe tata şi acolo, la Orhei, unde l-au dus, mama are să aibă dreptul. Să steie de vorbă cu tata. Acolo, dreptul; aici, la noi, nu. Aici nimeni dintre oameni n-a putut să steie de vorbă cu tata, de cum au intrat *ei* în ograda noastră, gata: tata, chiar dacă a mai rămas pe-aici, o vreme, era ca şi ridicat; ca şi dus.

Eu, în locul mamei, nu i-aş fi crezut. Mama, femeie: i-a crezut. De aceea a tocmit sanie pentru dreptul de la Orhei; pe mine m-a lăsat în grija lui Moş Iacob. N-am ce face cu grija lui Moş Iacob, am plecat de la ei şi am venit aici, la noi,

pe calidor. Aş fi putut rămâne şi jos, în curte: tot atât de pustie casa: fără tata, fără mama, fără copii-la-şcoală. Dar, mai ştii: poate-că-poate, cum zice Moş Iacob. Poate că ştergem tabla cu lecţia asta, neînvăţată şi scriem alta, bună.

Dacă, rămas în curte, aş fi scurmat cu un băţ în movila de cenuşă, în mormanul de solzi de hârtie neagră, aş fi dat de jăratic; şi de cotoare şi de tartaji încă necutotul scrumuite - şi mi-aş fi încălzit mâinile. Şi sufletul. Dar, uite: stau pe calidor, aşa, neîncălzit.

Tot aici stăteam şi ieri, aşa, pe după amiază, când au venit *ei*; cu *maşâna*. Nu ştiam că *ei* sânt în *maşâna* ceea - *maşâna* a trecut singură, încolo, spre mijlocul satului, *maşâna* s-a întors, s-a oprit *maşâna* în dreptul porţii lui Moş Iacob.

Nu în dreptul nostru: al şcolii. În dreptul lui Moş Iacob.

Ei: trei-persoane. Cu trei mântăi de piele-muşama, cu trei pistoale lunge de tot, în trei toace de lemn. Tocuri, nu toace, toaca era la mănăstiri, acum se bate tocul pistolului, ca să închidă mânăstirile şi să ridice oamenii - cu. Un pistol, de cum a intrat la noi în curte, peste pârleaz, de la Moş Iacob, a zis înspre mne, cel din calidor:

- Gde ucide-l?

Eu am învăţat trei-patru-cinci cuvinte de-ale *lor* şi am ştiut că întreabă: unde-i Cutare? Am coborît două trepte şi am zis că la noi în Mana aşa ceva nu se face, că nu se cade, că-i urât - poate-n alte sate. Şi-atunci un alt *ei* a zis şi cuvinte din limba mea - a zis aşa:

- Tu eşti băiatul lui ucide-l? Unde-i papka-al tău?

Atunci am înţeles că pe tata; şi am mai înţeles că tata a ucis - de aceea: *maşâna*: să-l ridice; să-l ducă.

Am coborît din calidor şi am rupt-o la fugă prin curte, am sărit pârleazul pe unde veniseră *ei* şi m-am dus la Moş Iacob - acolo era mama, cu nuştiucine, cu Mătuşa Domnica, la cuptor.

Degeaba mi-au explicat cei-mari mai târziu, că pe tata l-au ridicat şi dus, nu pentru ucidere - aşa-i zic ei învăţătorului - ci pentru cărţi şi drapel, eu m-am tot temut că. Mă tem şi-acuma, cu toate că, între timp am aflat că ei ziseseră, în ruseşte: unde-i învăţătorul?, dar eu Biblia o citesc în româneşte, la Ruşi învăţătorii se ocupă cu uciderea, nu cu ceea ce se ocupă mama mea; şi tatăl meu, învăţătorul.

Zice tata, mai târziu - mult mai târziu:

- Făceam clase, după amiază, cu II-IV, când se deschide uşa... Fără să fi bătut mai întâi în uşă, intră un... *tavarişci*': manta lungă, şleapcă de muşama, ciubote, Nagan la şold. Altă dată n-ar fi apucat al doilea pas: l-aş fi scos de guler din clasă, cu-un picior în cur, cum mai făcusem, înainte de Cedare, cu-un puţoi de inspector, atât că Regăţeanul, nepot de jandarm de pe la Bălţi, purta pălărie nouă, nu şleapcă proletară... Da, dar se terminase cu "altă dată"... În şase luni de regim sovietic învăţasem câte ceva - aşa că am strâns din dinţi şi din toate celea şi m-am adresat clasei:

«Copii, ridicaţi-vă frumos în picioare, salutaţi-l voi pe tovarăş, arătaţi-i, voi, că a intrat într-un lăcaş al educaţiei...»

Copiii se ridică, salută în cor... Dar tovarăşul rămâne, ca să zic aşa, de oţel... şi crăcănat. Şi cu şleapca de muşama tot pe cap. Uit tot ce învăţasem, îi zmulg dobitocului daravela de pe bostan, deschid uşa, i-o azvârl pe coridor...

Tata oftează, râde, clatină din cap a îngrijorare:

- Acum, că mă aruncasem în Răut, trebuia să înot! Dau să-l apuc pe tovarăş de guler, să-l trimet după şleapcă... Dar el se fereşte, iese singur. Şi râde! Ies după el, el îşi culege şleapca de pe jos, prinde să şi-o bată de genunchi - acum nu mai râdea.

«Nu te-ai schimbat de fel, dom'ţători'», face, în româneşte.

Mă uit la el... Parcă-l ştiam de undeva - de unde? Zice:

«Mai ţii minte când m-ai bătut la palmă, de mi-a dat sângele?».

«Pe câţi am bătut la palmă... Dar de sânge nu-mi aduc aminte».

«Îţi aducem noi aminte, avem cele mai înaintate metode de aduce-re-aminte - dar când ziceai: 'Jidan împuţit!' - ţi-aduci aminte?»

Tata se străduieşte să zâmbească, în continuare. Îşi aprinde cu mâini nesigure o altă ţigară, de la prima, neterminată.

- Cad drept în capcana lor - de unde s-o ştiu? Zic:

«Aaaa, tu eşti Sapşa al lui Avrum, dughenarul nostru...»

«Ce ţi-am spus?», face Sapşa al meu. «Că avem cele mai înaintate metode din lume de aducere-aminte...»

Eu însă îi dau înainte - nu înţelesesem, pe loc, "metoda":

«Mi-ai fost elev, prin '34, acum vreo doi ani ai fugit peste Nistru... După cum eşti îmbrăcat, bănuiesc ce putere ai... Te-ai întors de dincolo de Nistru, ca să mă ridici? Fiindcă acum 6-7 ani te-am bătut la palmă? De ţi-a dat sângele?»

«Nu numai de asta; şi fiindcă ai vrut să mă spânzuri - uite semnul, pe gât; şi fiindcă ai necinstit-o pe soră-mea, Roza - de s-a-necat în iaz, acum un an; şi fiindcă i-ai zmuls tatei barba, după ce ai spart geamurile casei; fiindcă... - las', că găsim noi, n-ai grijă... Noi găsim tot...»

Mă uitam la el - îmi îngheţaseră picioarele. Ştiam că orice-aş fi zis, degeaba... Cum e şi omul... Înainte, când auzeam, citeam ce fac şi ce dreg bolşevicii în Rusia, ziceam: O fi şi aşa, dar parcă prea-s gogonate, toate: cum să te aresteze - fără motiv? Şi să te mai şi împuşte?... Nu eram încă... împuşcat, dar una-i să afli ce li s-a-ntâmplat altora şi cu totul altceva să... nu să afli: să trăieşti, secundă după secundă, secundă în secundă, ce ţi se întâmplă ţie - şi, aşa, printre picături (că ai tu alte treburi), să-ţi spui că nimeni de pe lumea asta, nici mama, nici nevasta, nici copiii tăi n-au să priceapă, în veci, cum şi ce s-a petrecut cu tine în acele secunde cât vecìa... În fine... Am înţeles: Siberia mă mănâncă! Aşa că zic:

«Atunci să-mi iau ceva lucruri...»

«Nu!», zice el. «Acum predai tot ce n-ai predat astă toamnă, când s-a instalat puterea sovietică - scoate drapelul de la premilitari! Noi ştim că-l ţii ascuns în geamantanul de piele - cel mare, nu cel mic...»

- Acolo era drapelul? Înseamnă că cineva care ne cunoştea casa şi lucrurile dinăuntru dăduse Enkavedeului preţioase-indicaţii...

- Asta-mi trecuse şi mie prin minte, în primul moment... Dar dintr-o dată m-am liniştit: Apucasem să mă obişnuiesc la gândul că, gata, mi-au găsit drapelul - dacă ştiau şi locul în care-l ascunsesem: în geamantanul (mare, nu mic!) - ei, şi, dintr-o dată m-a pălit gândul ca un ciomag: Stai, domnule!, ăsta mi-a întins o capcană! Unde-o fi învăţat el chestiile astea, neomeneşti? Ei, unde: peste Nistru! Şi-acuma ne venea dincoace de Nistru, să ne-nveţe şi pe noi cum se joacă hopakul comunist! Căzăceasca socialistă, sovietică!..

- Vrei să spui că drapelul nu era acolo unde spunea el?

- Nu, domnule! Nu era, nu fusese - nici măcar nu-mi dăduse prin gând să-l... ascund în geamantan! Dovadă? Îl avem şi-n ziua de azi şi, slavă Domnului, că dacă n-am mai trecut şi noi prin atâtea vămi...

- Unde era?

- Numai o *fimeie* putea să aibă o asemenea *idee*: în plapomă!

- *În*?

- *În*! Maică-ta a descusut, a întins drapelul direct pe lână, a cusut la loc, a refăcut cusăturile în romburi, matlasul, cum îi zice. De asta am spus că... m-am liniştit dintr-o dată, fiindcă... liniştirea a căzut ca o lovitură de măciucă: Nu-i în geamantan! Una din metodele lor - aveam să le-nvăţ, eram abia la azbuche: să te sperie cu cât ştiu ei şi să te facă să te dai de gol ca prostul, să le spui tu, cu gura ta, ceea ce ţineai cu dinţii să nu se afle... Zic - acum îmi dădea mâna:

«N-ai decât să cauţi şi-n geamantanul cel mic - n-ai să-l găseşti - ţi-am spus că l-am predat...» Şi mai zic: «De unde-ai scos tu, măi băiete, că ţi-am zis: 'Jidan împuţit'? Nu m-am pupat niciodată în bot cu Ovreii, dar nici n-am zis vreodată una ca asta - de ce? Uite, nu ştiu de ce, dar asta-i: n-am zis!»

Sapşa începe să râdă - rânjeşte:

«Şi ce dacă n-ai zis? Ce importanţă că n-ai zis tu - dar au zis ai tăi? Burjuii? Capitaliştii? Antis*i*miţii? Au zis! Că tu, unul, n-ai zis, ce contează! Nu în unul ca tine se împiedecă roata istoriei care merge înainte! Contează că eşti învăţător vechi, educator de tip burghez! Că eşti român! Că eşti reacţionar! Contează că toţi Românii sânt reacţionari! Că toţi burjuii sânt antis*i*miţi!»

Am crezut că sunt beat, chiar dacă nu băusem. Zic:

«Uite, Sapşa: acum chiar că-mi pare rău că nu te-am bătut până la sânge, la palmă, ca să-ţi urce mintea la cap, să înveţi să gândeşti!»

Atunci Sapşa se dă înapoi doi paşi, scoate Naganul din toc:

«Pentru ce-ai spus acum, te pot împuşca pe loc, tovarăşii m-ar felicita, m-ar răsplăti că am strivit o năpârcă regalistă, un şarpe burghezo-moşieresc! Dar vreau să-ţi arăt că noi, internaţionaliştii, revoluţionarii, noi nu suntem ca voi, boerii antis*i*miţi!»

Făcuse spumă la colţurile gurii, spuma se făcuse caş - dacă mi-ar mai fi fost elev, i-aş fi atras atenţia să-şi şteargă zăbalele. Dar el nu-mi mai era elev - nici eu om normal: să-i ard un dos de mână peste gura cu care măcinase atâtea prostovănii, atâtea, de-a dreptul, nebunii..? Mă uitam la pistolul lui, Naganul... Îmi tremurau genunchii, în primul rând, fiindcă simţeam: mă putea împuşca acolo, pe loc - cine să-l tragă la răspundere? Tot ai lui, înşlepcaţii, înnaganaţii? Cei care-l dezvăţaseră de tot ce învăţase la şcoala comunală de la Mana şi-l învăţaseră, la şcoala comunistă de dincolo de Nistru cum să scuipe pe om, pe adevăr, pe orice? Aveam în faţă, nu un străin - mai rău: un înstrăinat; îl cunoşteam, dar nu mai era valabil ce cunoşteam eu... Înainte era un băiat dezgheţat, cam bătrânicios, dar aşa-i când ai o mulţime de fraţi şi de surori şi familia ta o duce greu, vânzînd gaz şi chibrite şi cuie într-un cătun ca Mana... Dar era copil, apoi un băietan normal şi uite-l acum, nu pe băietanul devenit bărbat, dar *altceva*! Mai târziu, când îmi aduceam aminte de întâlnirea cu Sapşa - îmi ziceam: «Asta-i omul-nou! Aşa arată omul-sovietic - aşa o să arăt şi eu»...

Îmi tremurau genunchii şi din pricină că încă nu mă... sovietizasem: mă miram, mă uimeam de fiinţa din faţa mea şi mai ales de "gândirea" ei - Sapşa era primul bolşevic întâlnit. Bine, bine, înţelesesem eu că cineva care rosteşte, fără să clipească, atâtea... nici măcar minciuni, ci vorbe aiurea; sunete scoase de o ne-fiinţă - a păţit ceva - dincolo de Nistru. La cap... Îi zic, cu glas mai scăzut, prietenos, crezînd că, orice i-ar fi făcut la cap instructorii de la Tiraspol' şi de la Dubăsari, un cap de om nu se strică aşa de uşor ca un ceasornic, de-o pildă...:

«Sapşa, tu mă cunoşti, ţi-am fost învăţător, familia ta mă cunoaşte de peste zece ani - cum poţi spune atâtea gogomănii, dintr-o răsuflare? Mă cunoşti tu, te cunosc eu - nu eşti tu băiatul care... omul să...»

«Nu mă cunoşti!», mi-o retează el - dar în şoaptă. «Nu mă cunoşti, nu te cunosc!» - obrazul îi era lac de sudoare. Şi mai zice: «Trimite copiii acasă!» Îi trimit - Sapşa: «Acum să scoţi şi să predai puterii sovietice toate cărţile epurate!»

- Aşa a început Gutenberg... - zic eu.

- Aşa s-a terminat, zice tata, fără să zâmbească. Zic: «Dar le-am predat, he-he-he, de când s-a instalat puterea...»

«Avem informaţii că le-ai ascuns în casă», face Sapşa.

«N-am ascuns nimic», zic, «cum să ascund ce-mi aparţine? Mi-am luat înapoi, din biblioteca şcolii, cărţile mele, cumpărate pe banii mei şi-ai nevesti-mi, din salariile noas'...»

«Salariile!», mă întrerupe Sapşa. «Banii storşi din sângele narodului truditor, din sudoarea proletariatului, a clasei muncitoare! Scoate şi predă puterii sovietice liberatoare toate cărţile burgheze!»

«Cum aşa, burgheze?», fac eu. «Doar şi tu ai citit burghezele acelea - şi nu te-ai îmburghezit, din contra! Le-au citit şi mama ta şi surorile toate, mai cu seamă Roza, cea pe care am necinstit-o eu şi s-a-necat în iaz...»

«Să nu ne-mpiedicăm în amănunte...» face Sapşa. «Mersul istoriei mereu-nainte...»

Dar eu nu mă las. Zic:

«Ce au burghez cărţile de Creangă şi de Sadoveanu şi de Tolstoi şi de Puşkin şi... dealtfel acum câteva zile a fost Roza pe la noi, ştia că am primit de curând cărţi de la Orhei...»

«Nu face pe deşteptul cu mine, că cu noi nu-ţi merge!», mă repede Sapşa. «Ce-ai primit acum, de când ne-a liberat puterea sovietică, în ruseşte şi în moldoveneşte, sânt cărţi adevărate, bune, de înaltă valoare - fiindcă-s progresiste! Eu îţi cer să predai cărţile voastre, fasciste, contrarevoluţionare, burgheze, reacţionare, cu opiu al popoarelor, cu misticism, cu morală mic-burgheză, filistină - fiindcă-s scrise cu litere de-ale voastre, duşmănoase! Tot ce-i tipărit cu litere româneşti e otravă! Reacţiune! Literele voastre româneşti sânt duşmănoase! Capitaliste! Antisemite! Pe bună dreptate le-au interzis tovarăşii noştri - pe astea să le scoţi şi să le predai!»

«Predau şi traducerile din Gorki, tipărite cu... litere româneşti?»

«Predai tot! Şi nu mai discuţi! Predai tot, le ducem la Orhei, vedem noi acolo, verificăm ce-i bun pentru narodul truditor şi ce nu!»

Tata aprinde altă ţigară, cu mâini nesigure: îl face să sufere amintirea...

- Nu mai aveam scăpare. Trimisesem copiii acasă, în toată şcoala numai ei trei şi cu mine... Sapşa cu încă unul intră în casă - noroc că voi eraţi la Moş Iacob - se aştern pe

cotrobăit, pe răsturnat... Al treilea, un fel de tătar, mă duce înapoi, la şcoală: să scot din bibliotecă tot ce era duşmănos... - nu mai era nici o carte cu litere... antisemite. Nu mă înţelegeam cu kalmukul: nu ştia boabă româneşte, mai târziu, la Orhei, din "discuţiile" lui cu Sapşa, aveam să deduc: nici ruseşte nu ştia... Dar vorba lui Sapşa: *ce contează*? Aşa, ne-ştiutor, era perfect în uniforma NKVD! Ştia un cuvânt rusesc: «Davai!»; şi ştia al dracului de bine să-mi bage puşcoacea în coaste, în burtă, în ceafă şi să ragă, să mugească mai degrabă: necheze pe limba lui. La un moment dat, îi zic lui Sapşa - făcuse, în mijlocul casei, un morman de cărţi, îmi cerea saci:

«Ce vă mai osteniţi cu căratul până la Orhei - le ard eu, aici!»

«Le-ai ars şi astă toamnă, tot nearse au rămas - le ducem noi, la sediul nostru: avem un crematoriu nou-nouţ, înghite un vagon de hârtie românească pe ceas.»

«Le ard în faţa voastră!», zic.

Se sfătuieşte cu ceilalţi - şef părea să fie tocmai Başkirul - zice:

«Arde-le! Dar acum, pe loc!»

Şi le-am ars...

- Când te-au bătut: înainte de a le arde, sau când ai început să strigi: «Trăiască Gutenberg!»?

- Înainte, în şcoală, avusesem o... conversaţie cu Ghirei-Han, enkavedizat: Ghireihanov, Hanghireev... Vorba vine: conversaţie; sălbaticul mă tot înghioldea cu Naganul şi mă tot davaià... Mi-am pierdut sărita şi l-am băgat în mă-sa. Pe româneşte, se-nţelege. Dacă Hantătarov nu ştia boabă românească, iar în ruseşte abia se ţinea pe... picioarele lui strâmbe, de călăreţ, înjurăturile le ştia, al naibii! Aşa se-nvaţă limba rusă: înjurînd... Şi cum cuvântul acela de ruşine şi de sărbătoare din înjurătura noastră naţională ne vine din slavă...

- Nu-i sigur: se zice că exista în ăsta, în substrat...

- Dar e sigur: tot cam pe-acolo-l au şi Ruşii şi Polonezii - şi l-a priceput, Kirghizul! Şi m-a lovit cu pistoloiul în cap... Am dat să mă apăr, m-am apărat cam... energic, oricum, cred că abia l-am atins, dar el s-a pus pe zbierat, de parcă i-aş fi dărâmat iurta şi i-aş fi înjunghiat cămilele - mama lui de-de-de poncişat... Au auzit cei doi din casă, au venit, fuga şi...

Aşa a fost...

- Te-a lovit şi Sapşa?

- Nu-mi mai aduc aminte, dar cred că nu prea, nu. Sau da, însă mai mult de formă... Dar după povestea cu Gutenberg, a dat, a dat şi el. La dreptul vorbind, mai mult el a dat - mai târziu, la Orhei, am început să înţeleg de ce se mâniase, în lagăr am avut tot timpul să deduc, să aflu restul...

- Anume?

- Anume: Sapşa nu voia să se ştie la Orhei că fusese protejatul lui Goldenberg de la Tiraspol'(mai era un Goldenberg la NKVD-ul de la Orhei), un mare comisar de-al lor, care făcuse multe şi deloc mărunte - se zicea că el îi împuşcase pe scriitorii transnistrieni de limbă română - "moldovenească" îi spunea, cei din „Republica Autonomă" alcătuită în 1924... Numai că acest „veteran", după ce-i crescuse pe puţoii fugiţi peste Nistru la ei, în Raiul Sovietic - călcase pe bec, fluierase în biserică, dracu să-l ştie, sau doar îi venise şi lui rândul la abator: fusese împuşcat, ori numai trimis în Siberia... De unde să ştiu eu istoria-partidului lor? Şi de unde să ştie bietul Sapşa - rămas în cultura generală la cele patru clase primare din Mana - că Gutenberg fusese cu totul altceva decât comisar la ei, la Tiraspol'... Va fi crezut că de-al naibii strig să trăiască un... nume asemănător cu al lui Goldenberg...

- Dar de ce spui că tu ai ars cărţile? Să zicem: eu nu-mi aduc aminte - aveam cinci ani şi ceva - însă şi mama şi Moş Iacob şi ceilalţi adulţi spuneau că ei, comisarii le-au stropit cu gaz, ei le-au dat foc, ei le-au întors cu furca...

- Ce contează? - vorba lui Sapşa. Ce contează cine le-a stropit cu gaz, a scăpăratul chibritul, a... suflat în foc..? De acord: ei, comisarii de la NKVD. Dar nu asta era misia lor să strivească, să nimicească, să distrugă, să ardă..?

Tata oftează, tace o vreme, apoi reia, privind în pământ:

- Nu ştiu dacă ţi-a povestit careva din noi cum, al doilea lucru pe care l-au făcut Ruşii, după ce ne-au ocupat, după primul val de arestări - a fost tăierea pădurilor. S-au apucat să radă Codrii Orheiului! Dar nu ca omul: ca Rusul! De la margine de tot, fără alegere: copac bătrân, tânăr, tufan, tufă, tot-tot. Ni se rupea inima, pădurea nu-i lan de grâu sau fâneaţă - şi nu numai pentru că nu creşte la loc într-un an - dar ne-am zis: Rusul cară la el, peste Nistru, tot ce-i cade sub

mână, o fi simţind că n-are să facă mulţi purici pe la noi... Au venit ploile de toamnă, nu se mai putea intra în pădure - ce-ar fi făcut Românul: ar fi aşteptat să îngheţe pământul, să poată intra. Dar Rusu-i Rus: ce nu poate lua cu el, strică, distruge: a dat foc lemnelor - stive, steri, grămezi, trunchiuri; săptămâni întregi au ars copacii noştri, gata-tăiaţi, din vară, oamenii erau duşi cu de-a sila la lucru, plângeau şi tăiau pădurea noastră, înotînd în noroi pân-la genunchi, plângînd, ardeau ceea ce tocmai doborîseră, debitaseră, stivuiseră... Atunci, când cu tăierea şi arderea Codrului, am început să înţeleg câte ceva din sufletul comunismului - nu numai în privinţa economiei, că-i mizerie bine-planificată, dar a omeniei faţă de... toate, începînd cu omenia faţă de pădure, de codrul nostru...

- În ’40-’41 abia începuseră - acum, se zice, n-a rămas mai nimic decât pe ici, pe colo, câte un stejar, un paltin, doi-trei ulmi. I-a rămas doar numele: Codrul Orheiului...

- Cum au făcut cu oamenii, întâi, cu pădurea după aceea, aşa au făcut şi cu cărţile, tâlharii! Dar îmi ziceam, îmi zic: Asta-i meseria lor, misia lor de comunişti: să distrugă, să ardă. Pe când meseria mea e... dimpotrivă. Generaţia voastră ne ironizează pe noi, cei de după primul Război Mondial, voi, când vorbiţi de învăţători, puneţi între ghilimele cuvântul “apostol”... Noi, băiete, nu numai că ne spunem: apostoli, dar credem din toată inima că e ceva de cinste; şi că, unii dintre noi am chiar fost. Noi am fost primii, cei-dintâi, pionierii; am fost, nu numai învăţători-de-carte, am fost învăţători-de-toate; nu ne ocupam doar de copii, să-i învăţăm abecedarul şi tabla-nmulţirii, ci şi de părinţi; şi de oamenii fără copii la şcoală. Şi, bagă de seamă: îi învăţam ceea ce ei ştiau că ştiu din moşi-strămoşi: agricultură!

Bun, să zicem că Mana era un sat special - greu - alcătuit din slugi, nu din ţărani; din suflete, nu din răzeşime de totdeauna liberă, însă chiar şi în satele adevărate cei care i-au învăţat pe... agricultori agricultură, medicină veterinară, igienă - am fost noi, învăţătorii! Specialiştii au apărut mult mai târziu şi nici atunci n-au fost luaţi în serios - fie vorba între noi: toţi “specialiştii” veniţi din Regat, din Ardeal, din Banat, erau ca jandarmii, ca perceptorii, ca băgătorii de seamă: ultimii de la ei, unşi “specialişti” la noi, în Basarabia... şi nici nu aveau nevoie să ştie ceva - ei veniseră

la noi, nu ca să facă apostolat, ci avere. Uite, se zice că bucătăria moldovenească e variată, rafinată - şi, după ce am putut-o compara cu altele, credem că aşa e - dar învăţătoarele le-au învăţat pe rafinatele Basarabence să gătească şi altceva decât ce ştiau ele... Noi am adus la sate, nu numai cunoştinţe de agronomie, de igienă, chiar de arhitectură - în fine, noţiuni... - încredinţate de profesorii noştri, dar mai degrabă, fără voie, am întărit, prin prezenţa noastră, mai mult decât prin acţiune...

Mă gândesc la dobitocul de Sapşa, cu judecata lui anapoda, căpătată dincolo de Nistru - ce, am să m-apuc acuma să le plâng de milă acelor comisari care, după ce-au ucis, au batjocorit totul, au fost şi ei împuşcaţi ori deportaţi? S-aştepte! Eu nu-s creştin din acela care, nu din milă-creştinească, ci din frică îi "iartă" pe cei care i-au făcut rău!

Auzi ce să spuie prrrostul cela de Sapşa: că toţi învăţătorii români sânt antis*i*miţi - nu dau vina pe altul, dar el, dobitocul, care trăise atâta timp dincolo de Nistru, în Ucraina, nu-i cunoscuse pe Ucraineni? - aceia mâncători de Ovrei, nu plăvanii noştri! Mama lui de-de-de gânditor cu curu'! Să-ţi spun un lucru - n-ai să-l afli nici din cărţile comuniştilor, nici din gura marilor Români, mai ales dacă-s nebasarabeni: povestea cu antisemitismul au scornit-o comuniştii ovrei şi-au muls-o şi-au pompat-o până la saţ, până la greaţă. Noi, normaliştii din Basarabia eram cu toţii de la sate, nu?; în satele noastre aveam: Grecii noştri, Ruşii noştri, Hoholii noştri, Paleacii noştri, Ţâganii noştri, Jâdanii noştri - erau ei altfel, se îmbrăcau mai altfel, vorbeau şi în altă limbă - dar erau ai noştri! Satul, domnule, e un corp viu, trebuie să aibă, dacă nu o... armonie, măcar un echilibru, oamenii, dacă tot nu se pot iubi între ei, cum ne cere Hristos, măcar să se sufere, să se suporte unul pe altul, nu? Altfel, se duce satul dracului! Ajungînd la Normală, am învăţat, printre altele, de la profesori: să ne tolerăm. Aşa cum, la clasă, vrînd-nevrînd respirăm acelaşi aer cu cineva pe care nu-l prea avem la inimă - la fel la cantină, la fel la internat - aşa şi în sat: trebuie să ne to-le-răm! Şi, dacă n-o ducem tot într-un cânt şi armonie, vorba cântecului, să trăim alături, fără ciocnire: eu, moldovean, fac grâu, brânză; tu, lipovan, faci cârnaţi şi capcioancă; tu, jâdan, ţii dugheana din sat; tu, grec... - şi aşa mai departe, cum se zice acum: "diviziunea

muncii”. Interesele noastre se ciocnesc, unde?: la târg, pe aceeaşi stradă, intrau în concurenţă Grecul cu Armeanul cu Ovreiul... - ai băgat de seamă: în sat, era “Jâdanul nostru”, însă la târg: “Ovreiul”...

- Iar cuvântul “jidan” nu era deloc ofensator...

- Deloc! Când s-a înfiinţat Teologia la Chişinău, am intrat şi noi, Basarabenii, în rândul lumii, ca să zic aşa, am aflat că Jâdanul-nostru şi Ovreiul-de-la-Târg nu era amărâtul cu doisprezece copii, claie peste grămadă, într-o magherniţă împuţită - era... jidovimea-mondială! Sionul şi Kahalul! Capitalul internaţional! Încă o dată: noi veneam din sat, ne făcusem Normala, în sat ne întorsesem. Cuzismul, legionarismul nu ne-au atins - ce ce: programul cuziştilor, cel într-un punct, unic: “Jos Jâdanii!”? - cât de mai-jos să ajungă jâdanul nostru, dughenarul din sat, care mânca o zi din trei, ca să ajungă copiilor - una din două?; lozinca legionarilor: “Omul şi pogonul”? - dar la noi era pământ destul, nu se măsura cu pogonul. Vom fi fost noi, Basarabenii înapoiaţi, analfabeţi, când ne-am unit cu România Mare, dar ştiam: programul Sfatului Ţării, cel care fusese votat şi, început a fi aplicat, era atât de avansat, încât le-o lua Românilor înainte cu cel puţin o sută de ani!

- Ei, nici chiar aşa!

- Ba chiar aşa! Şi social şi naţional - de ce crezi că s-a băgat Marghiloman pe fir: ca să-l subţieze, să-l tragă în jos, la nivelul Patriei Mume, cu care ardeam de dor să ne unim... Până şi liberalii, cât erau ei de liberali se speriaseră de programul Basarabenilor - şi nu mai era Stere al nostru, să-i descânte de deochi, îl băgaseră în puşcărie trădare de patrie, iar prietenii lui Brătianu, ca Duca n-au deschis gura ca să-l disculpe, doar ei îl rugaseră să rămână în Bucureştiul ocupat de nemţi... Dar chiar aşa: subţiat, stors, adus la nivelul Regatului: noi nu-l uitasem. Şi ce dacă regăţenii ziceau că a fost inspirat de bolşevici? De Lenin? Uite că, o dată-viaţa lui, Lenin făcuse ceva ne-rău... Şi să-mi vină mie Sapşa-al lui Avrum, pe care l-am avut elev, să-mi spună că... Că... sânt antisemit, pentru că sânt român? Mama lui de prost-prost! Să admitem: nu-i o probă de... filosemitism, dar fapta rămâne: noi, învăţătorii, am dus, am introdus la sate dansuri neromâneşti, de la oraş, care, în nici zece ani se jucau la hore, la nunţi, la baluri...

- Valsul, tangoul? Cadrilul?

- Nu numai astea, dar şaerul, dans evreesc…Basarabenii ajunseseră să-l joace, fără să ştie al cui este, de unde vine...

- La noi, la Mana nu se juca, nici n-am auzit de el…

- …când părinţii tăi sânt semianalfabeţi, tu faci şase ani de Normală (atât se făcea atunci) şi te-ntorci printre ai tăi şi-i înveţi tu, Mucea-al-lui-Cutare, cum să-şi facă o casă cu mânurile lui, cum să-şi sape fântână, cum să alterneze culturile, cum să-şi vindece de boli animalele, plantele, să-i înveţi să se despartă de vite, să le facă grajd, coteţ, staul, cocină... Şi mai ales când îi convingi pe ţărani, care sânt de o pudoare bolnăvicioasă (ruşinea ucide - la ţară...), îi înveţi, zic, să-şi facă latrine - şi culmea!, mai şi reuşeşti... Oricât de modest din fire, te simţi dintr-o dată altfel. mai... Sigur că acest altfel i-a împins pe unii s-o ia razna, să se creadă dumnezei - nu de aceia vorbesc, ci de ceilalţi, de învăţătorime, cum i se mai spunea... Pe măsură ce constaţi că ştiinţa ta, căpătată la şcoală, uite-o!, slujeşte la ceva, o poţi pipăi, o auzi, o miroşi..., atunci devii şi mai încrezător în tine, deci... Deci nu pui ghilimele apostolatului!

- Bine. Nu mai pun. Să ne întoarcem la cărţi.

- Să ne întoarcem: cine era, în sat, simbolul ştiinţei de carte? Învăţătorul!

- Şi preotul.

- Nu în Basarabia.

- Dar peste tot Biserica a fost refugiul, ultimul recurs, adăpostul...

- Nu în Basarabia!

- În Bulgaria, în Grecia, în Serbia, în ciuda cumplitei ocupaţii - şi religioase - turceşti, Ortodoxia a fost pavăză, recurs, azil - dar nu în Basarabia? Cea ocupată şi ea, însă de... creştini? Ortodocşi?

- Al dracului avocat-al-diavolului!...

- Fac şi eu ce pot...

- Ei, uite, în Basarabia, nu. Grecul, când se refugia în biserica lui, ca măcar acolo să scape de Turc, să uite de ocupaţie - ce limbă auzea din altar? Greceşte. Sârbul, Bulgarul - ce limbă auzeau în bisericile lor? Nu turceasca, nu araba - ci slavona, o limbă de-a lor, nu de-a ocupantului. Pe când Basarabeanul, săracul, în ce măcar limbă-bisericească, să caute, cum zici: azil, recurs, uitare, protecţie? În limba lui,

moldovenească? Începuseră câteva biserici să slujească în "limba poporului", înainte de 1812, dar dacă Ruşii au interzis localnicilor limba maternă în şcoală, cum să o îngăduie în biserică? Mai ales că asta era "tradiţia"? Vrasăzică: ocupaţi de Ruşi; siliţi să înveţe ruseşte - măcar cât să se descurce cu administraţia, la târg... - până şi în sfânta biserică Basarabeanul auzea limba ocupantului...

- Dar nu Ruşii ne-o impuseseră. Slavona intrase în cancelarii şi în biserică prin secolul al XI-lea. Lumina... nu ne venea, ca azi, de la Răsărit, ci din Sud, de la Bulgari, prin "Grecii" Chiril şi Metodie...

- Tu nu-nţelegi că eu vorbesc de Basarabeni, nu de toţi Românii? Repet: Munteanul, Olteanul, Ardeleanul, Moldoveanul dintre Prut şi Carpaţi auzeau, în biserică, o limbă străină: slavona - dar nu era limba ocupantului! Re-repet: Basarabenii, ocupaţi de Ruşi, nici în biserică nu scăpau de "rusasca lor" - deci...

- Uite de ce baba n-are roate şi de ce Basarabenii, sub Ruşi, s-au întors la oralitate şi în... analfabetitate... Se pare însă că nu le displăcea muzica-de-biserică - curat rusească - nici muzica textului slavon...

- Şi ţie-ţi plăcea. Când erai copil şi păduri cutreieram... ca să nu ne repatrieze Ruşii în Siberia, cum ziceai,… Mai ţii minte, la stână, unde ne ascunsesem cum cântam, în trei, pe patru-cinci-şase voci?

- De ce spui: cântam în slavoneşte - cântam cu la-la-la şi cu, mai ales vocale... Cu ooosebire, ooo... Îmi place, cum nu, dar o găsesc prea operă, prea Boris Godunov...

- Şi ce-i rău în asta? Frumosul atrage, pe calea frumosului poţi strecura şi un adevăr, două... Şi-apoi, ce: liturghia nu-i operă? Nu-i spectacol? Oricâte am avea împotriva Ruşilor - şi avem, avem... - muzica lor... Liturghia cea rusească până-n măduva oaselor...

- Da, mda... Totuşi, e cam… patetică.

- Altfel cum să-l trezeşti din somn pe Dumnezeu acela? Catolicii îi vorbesc la ureche, protestanţii îi cântă din orgă - dar noi? Noi trebuie să strigăm, să răcnim, doar-doar ne-o auzi şi pe noi...

- Fii liniştit, pe noi nu ne-aude. Să revenim la cărţi: de ce spui că tu le-ai ars?

- Nu le-am azvârlit pe fereastră, în curte?

- Dar nu le-ai dat foc, tu.

- Ei şi? A fost ca şi cum! Biblioteca şcolii era alcătuită, pe trei sferturi, din cărţi cumpărate de noi, maică-ta şi cu mine, din amărîtul nostru de salariu. Fiind puţine, fiecare volumaş avea istoria lui, alta decât cea din text... Eram ţărani, ţăranul nu cumpără orice, el cântăreşte, preţăluieşte, el trebuie să ştie că acel ceva pe care a dat banul merită cumpărat... Sigur: o nenorocită de bibliotecă şcolară dintr-un cătun pârlit din înapoiata Basarabie - dar erau cărţi, domnule! Era bibliotecă! Şi, uite, năvălesc, cu şleapca pe cap şi cu ciubote, golanii! Analfabeţii! Tâlharii! Bolşevicii! Măcar de ţi le-ar fura... cinstit, cum se fură, adică să ţi le ieie şi să se folosească de ele numai ei. Dar ei ţi le ard, în curte! E ca şi cum ţi-ar scoate calul din grajd şi ţi l-ar înjunghia în faţa casei... Nici măcar după principiul lor, al egalităţii: să aibă toţi, de-o potrivă, nu numai câţiva... Nu: să nu aibă nimeni, nimic! Asta-i egalitatea lor! Egalitate în mizerie, în sărăcie, în lipsuri! Noroc de...

- Noroc de un oarecare Gutenberg, inventatorul tiparului - de asta ai strigat: Trăiască Gutenberg!?

- Cam de asta. Dar mă înşelam - ce vrei: eram tânăr, naiv, îmi ziceam că oricâte cărţi ar arde tâlharii de la Răsărit, luminătorii, din moment ce nu pot arde tiparul, invenţia... Eram un prost. Mi-am dat seama, nu în Basarabia, după Cedarea din ’40 - ci în restul României, după Cedarea din ’44: nu era nevoie ca ei, comisarii, arzătorii de meserie, să ardă cărţile; doar să bage spaima-n posesorii de cărţi - nimeni nu arde cărţile mai bine decât iubitorul de carte...

- Exagerezi: nici arzătorii nu le-au ars pe toate, nici posesorii tot ce posedau, au mai scăpat - ţi-am povestit cum am “sustras” câţiva saci cu cărţi la Şeica-Mare; am mai furat şi de la Astra din Sibiu, dar cu acelea n-am avut noroc...

- Câţiva saci! Dar restul? Şi-aşa suntem un neam fără hârtii şi cu abia câteva cărticele - luminătorii de la Răsărit ni le ard şi pe acelea, puţine.

- Dacă ţi-ar veni bine, ce-ai face cu, de pildă, Operele complete ale lui Stalin - nu le-ai arde?

- Să fii sănătos: cu câte serii din operele-complete, nu doar ale lui Stalin, am făcut focul prin cancelariile care ne-au ţinut loc de casă...

- Deci, ai ars carte.

- Carte, aia? Aia nu era carte, era...

- Deci, pentru tine, cartea lui Sapşa nu era carte; după cum, pentru Sapşa, cărţile tale, cu... litere antisemite, româneşti, nu erau bune, adevărate - deci, să strigăm cu toţii: Trăiască Gutenberg!

VIN ROMÂNII!

Stau în calidorul casei noastre din Mana.

Duminică dimineaţa.

Aşa, bine: şi dimineaţă şi duminică - sau poate numai o sărbătoare? - oricum, de acolo, de atunci încep amintirile numai ale mele; curgătoare ca Răutul la Orhei, nu aici una, dincolo alta, ca iazurile de la noi, de la Mana.

Nu am calendar pe anul 1941, ca să aflu când a căzut prima duminică după 22 iunie. şi, de-aş avea, la ce mi-ar sluji? Mai mult m-ar încurca - am eu calendarul meu. Iar acela zice că poate; poate că acea zi nu a fost, în calendarul altora, nici duminică, nici vreo sărbătoare mai importantă (de-o pildă: Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel), dar dacă aşa mi-a rămas mie... Inutil să caut, acum, semnele care, atunci, mă vor fi făcut să-cred-că; din care să-ştiu-că este duminică şi nu vreo altă, oarecare zi din săptămână.

Aş putea vorbi, de-o pildă, despre aerul de pace festivă; pe care-l au sărbătorile; vara şi la ţară. Aş putea, de-o altă pildă, să scriu-descriu liniştea veselă a clopotelor (care-i cheamă pe credincioşi la datorie); să insist asupra plăcerii lenevirii într-o duminică - dimineaţa - de vară (la ţară).

Şi nu: nu era pace, nici sărbătoare cu clopote; nici lenevire. Aşa: că nu era. Clopote - de unde, clopote: nu mai sunau demult, de la Ocupaţie, biserica noastră era deocamdată-închisă - deocamdată de-un an încheiat; şi, de-ar fi fost deocamdată-deschisă, unde-i popa? Al nostru, întîmplător, în refugiu, în România, nu ca ceilalţi, rămaşii pe loc, ajunşi să fie pohodiţi-na-Sibir. Vorbesc de popii din satele vecine - cât despre mânăstiri (Hirova, de maici, peste deal, la vreo trei kilometri; Curchi, de călugări, la stânga, spre Apus tot la vreo trei kilo-metri şi Tabora, de maici, dincolo de Curchi), fuseseră desfiinţate, prefăcute în cluburi şi sovhozuri şi magazii, iar călugării şi călugăriţele, Dumnezeu să le păzească pe-acolo pe unde-or fi, prin Siberia.

Revin, insist: din acea dimineaţă festivă încep amintirile numai ale mele - în vârstă de cinci ani şi aproape nouă luni. Amintiri adevărate: trudite de mine (întru ţinere de minte); succesiuni de întâmplări, nu doar imagini statice, răzleţe;

rezonînd îndelung, îndelat, la atingere, ca bronzul clopotului începînd să vuiască doar suflînd mai tărişor asupra lui (ca, de-o pildă, arderea cărţilor în curte, dansul tatei, gol pân-la brâu, cu o sticlă de rachiu într-o mână, ţopăind în jurul rugului de pe zăpadă şi urlînd cu veselia înspăimântatului: «Trăiască Gutenberg!» - ştiind el bine că viaţa Basarabeanului sub Rus e, ori: că-că, ori: că-că.)

Din acea dimineaţă am început să înregistrez, ca oamenii, succesiv; să primesc, conştient şi să depozitez, ştiind că o fac, ce se petrecea cu mine, în imediata mea apropiere, cu apropiaţii mei - mai ales cu apropiatele - iar golurile nu mai întrerup, ca "înainte"; doar ciuruiesc.

Insist, revin: din acea dimineaţă-sărbătoare am început să acumulez; să adun; să strâng, să pun bine, să tezaurizez: astfel am devenit atât de bogat... Şi nu-i exclus ca impresia-certitudine de *duminică* să se datoreze, de ce nu?, sărbătorii începutului; sfeştaniei. Iar pentru ca ziua aceea să fie dublu marcată, aş putea spune că era 29 iunie, ziua onomastică a lui frate-meu, mort; a mea, încă nemort - şi aş avea şansa ca istoria-cu-calendar să nu mă contrazică prea mult.

Mai târziu aveam să aflu, deci să-mi completez, confirm prememoria - că, de vreo săptămână «se auzeau tunurile, la Prut»; că noaptea «nu se vedeau stelele, de roşu ce era ceriul (la Prut)»; deci: «VIN ROMÂNII - de la Prut».

Aşadar: în această dimineaţă de sărbătoare, stau în calidor.

La noi, la Mana. Din calidor, văd peste şi printre acoperişurile caselor din faţă, coborînd în pantă uşoară încolo, spre şosea.

Din calidor, văd totul; văd, sub şirul de sălcii bătrâne, scorburoase, din marginea imaşului - văd, deci, *maşâni-şi-soldaţi.* Ştiu că nu sânt de-ai noştri - fiindcă sânt de-ai *lor*: ruşi. Pentru întâia oară-n viaţa mea văd singur-singurel, cu ochii mei şi, chiar dacă n-o spun, n-o gândesc, o ştiu: eu văd, văd eu. Şi ţin minte ce văd.

Văd şi mă mir - eu: De unde vor fi răsărit, ele, *maşânile*? Şi ei? Pân-acum se ascunseseră de ochii tuturor Mănenilor, ori numai de ai mei - încă necrescuţi, prea de copil mic? Mă miram, atunci, mă mir acum, ca să, eventual suplinesc nemirarea de atunci (nu poţi fi sigur de nimica pe lumea asta: chiar aşa: dacă nu mă miram?)

Oricum, văd: fumuri ţâşnind de sub sălcii; ai zice: puf-puf-urile de fum-fum din liulèaua moşului cutare, din cutare poveste povestită de careva din jurul meu - la noi, în Mana, bărbaţii fumează numai ţăhărci di titiun, dar voi fi auzit eu de la cineva, ceva cu pip-pip, fiindcă din liulè nu poţi face: liul-liul': nu s-aude.

Aşadar, văd fumuri 'zbucnind. Apoi aud: ele sânt bubuiturile, cele care fac: bu'-bu', tare de tot; unele sânt unele, altele altele, păpădii de fum alb - altele decât cele de sub sălcii; şi simt geamurile zumzăind, zăngănind; şi simt podeaua calidorului vuvuind, hurducat, de parc-ar merge, cu roatele-n sus, un car, sub el. Aud şi alt zgomot: unul care vine de depaaarte, se apropie, ne acopere - apoi ne descopere la loc şi se tot duce. Atât că n-am apucat să văd ceva din zgomot.

Mama, în cămaşă de noapte, desculţă, nepieptănată, iese în uşă, îndărătul meu şi-mi strigă:

- Nu sta acolo, Doamne-fereşte! Intră i-me-di-at!

Nu intru - şi încă i-me-di-at - ce, -s prost? Mai ales că mama, pentru o bună bucată de vreme, are altă ocupaţie: deschide, larg, toate ferestrele casei, apoi traversează, desculţă, curtea şi, după un timp, o văd cum deschide ferestrele şcolii, toate.

Voi fi întrebat-o sau nu de ce deschide ferestrele? Poate că da - în care caz, nu mi-a răspuns; poate că nu - fiindcă ştiam: "sunetul" ar fi putut sparge sticla ochiurilor.

Uite-l pe Moş Iacob! A ieşit în ograda lor, în stânga mea. Îmbrăcat cu pantalonii lui negri, de duminică (vezi? ce-ţi spuneam?), încălţat cu ciubotele lui negre, lucioase, cu carâmb înalt, mult evazat sub genunchi şi cu tocuri suse. Pălărie pe cap, dar bust gol - nu va fi apucat să-şi tragă şi cămaşa, ori şi-a dezbrăcat-o-n prag, pentru ca, în ogradă, să aibe ce învârti, agita, alb, spre cer. Cu o mână îşi stăpâneşte pe cap pălăria neagră cu boruri largi, cu cealaltă roteşte albul pe deasupra negrului şi strigă - strigă ca ciobanii la stână, de pe un deal spre altul:

- Aicea măăăăăi!! Viniţ', 'uăăăă'!!!

Din calidor, văd peste drum trei curţi: a lui Maxim, în stânga; drept în faţă, a lui Simion Cristea şi, în dreapta, pe sfert acoperită de cornul şcolii, gospodăria lui Moş Andrei.

Simion Cristea aleargă de colo-colo, prin ogradă, mai

împiedecîndu-se de un copil (are, are!), mai poticnindu-se în vreo unealtă uitată - şi tot împunge cerul cu o butelcă de vin. Răcneşte ca la crâşmă (n-avem aşa ceva în Mana, dar dacă am avea, aşa ar; am auzit eu):

- Da viniţ' s' cinstim, măi!!

Mai repede, mai repede - să cinstim venirea.

A ieşit la vedere, la ei şi Moş Andrei. În izmene. Cu mâna streaşină la ochi, îşi suceşte, răsuceşte capul într-o parte, în alta, după vuietele apropiindu-se, îndepărtîndu-se - printre păpădii de fum. Şi zice Moş Andrei - încet, încetişor, dar îl aud:

- Măi băieţ', măi... Aţ' vinit păn-la urmă...

Alături, baba lui Moş Andrei: cu o mână pe umărul bătrânului, cu cealaltă flutură înspre cer ce are şi ea la-ndemână: pestelca, trasă cu tot cu partea din faţă a fustei - şi i se văd ţurloaiele slabe, strâmbe, negre. Cu un pas îndărătul lor: Duda - nepoţica; face ce face bunică-sa, dar cum ea nu are, în faţă, pestelcă, cum i-s libere amândouă mâinile, flutură, ridică, saltă poala rochiei - de la noi, din calidor, văd până mai sus de sus ce zicea ea, mai deunăzi, că nu se cade să văd, atunci când îmi zicea să mă uit în sus, că nu se cade să văd jos - că, aşa.

În ograda lui Maxim parc-ar fi nuntă: Maxim s-a urcat în căruţa deshămată în faţa casei, agită pălăria, apoi o prinde între amândoi genunchii, ca să aibe mâinile libere; se uită la cer cu "ocheanul" (covrigii degetelor) şi comunică în jur:

- Aista-i român de-al nostru - strigaţ' fa, să vie!

Nevasta şi nurorile lui Maxim strigă, chiuie, ţipă ascuţit, ca druştele, fâlfâie din basmale. Nora oacheşă, drăcoasa de Ileana, s-a suit cu un picior pe butucul unei roţi, cu o mână se ţine de cămeşa socrului, cu cealaltă arată ceva - nu văd ce - oricum, ceva spre faţă, ceva de jos.

- Ghiorghiţăăăă! Da vină, măi, odată! Că te-aştept cu masa-pusăăăă! Şi arată iar spre jos-faţă.

Ştiu: Gheorghiţă e omul ei, băiatul lui Maxim, prins de Cedare "dincolo" - nu contează că nu-i aviator, să vie degrab', că-i aşteptat cu masa pusă jos.

- Istalan' 'i de-a' lor!, anunţă Maxim. Da' mai du-ti-n chizda mă-ti, ciolovecule!, 'nghiţî-ţ-ai stèua di pi coadî!

Fumeile chiăie, chiuie - de râs. Ileana - văd bine de tot - îşi arată dinapoiurile dezgolite; alb-alb, geamăn.

Mama coboară scările şcolii, vine încoace:

- Doar ţi-am spus să intri-n casă!

Doar mi-a spus. Dar nu intru - doar. Dealtfel, mama se opreşte în mijlocul curţii şi înalţă capul.

Creşte vuiet. Ridică şi mama o mână, dar numai până în dreptul umerilor, acolo îşi mişcă degetele a bun venit - în clipa următoare îşi dă seama că e numai în cămaşă de noapte şi desculţă, aşa că aleargă spre casă, cu mâinile ruşin'-crucişate pe piept...

Şi bine face: pe loc se-ntunecă cerul - şi numai pentru astă clipă - huietul e atât de gros, de plin şi rotund, încât plesneşte, pârâie, crapă: un izvor de colb ţâşneşte din chiar locul în care se afla, adineauri, mama; din gardul dinspre Moş Iacob sar, zburătăite, împroşcate, aşchii.

- Nu-aicea, 'uăăăăi!, răcneşte bătrânul nostru vecin, părăsind pălăria, ca să poată amenința cu pumnul. Nu-n noi, bre, dă-n cioloveci, 'uăăăă'! - şi arată încolo, spre imaş.

Mama n-a băgat de seamă ce se petrece în spatele ei - mă înşfacă, dureros, de umăr şi mă duce în casă aproape pe sus. Eu nu mă las - nu vreau în casă. Eu vreau afară, vreau pe calidor! Să văd, s-aud, să miros - tot, toate. Mă zbat, mă las pe jos, încerc să-i scap - nu izbutesc; încasez o palmă de directoare - nu-mi pasă de palma ei, dau să ies iar pe calidor - la văzut.

Şi nu ştiu dacă mai întâi a fost buhnitura, abia după aceea trântitura la podea, în antreu - cu mama deasupra; ori mama, presimţind ce avea să vină, auzind şuierătura, mă silise să mă culc, apoi se culcase şi ea peste mine - ştiu doar că mă doare rău nasul, strivit de duşumea; şi mai ştiu că plâng amarnic, plâng de ciudă: de ce m-a acoperit mama cu ea, ca pe un copil?

Când mă ridic, încă miorlăind, trebuie să ocolesc cioburile unei vaze de sticlă, spartă. Prin uşa salonului, deschisă, văd - văd că nu văd; de-atâta praf pe lume.

- Trebui' să plecaţi, doamnă, să vă duceţ', spune Moş Iacob, ţinînd cuvincios lipită de piept pălăria (s-a îmbrăcat între timp, şi-a încheiat până sus, sub bărbie, nasturii "redingotei" şi ea neagră). A' să fie horă-mare, hora dracului, scuzaţ' de vorbă ră - da-a' să fie treabă de bărbaţi... Aşa că plecaţi cu băieţălu', de casă om avea noi grijă.

Din calidor văd cum mama scoate din casă şi duce peste

pârleaz geamantane, baloturi, legături; cum Moş Iacob îi tot iese înainte, la pârleaz, zicîndu-i să nu se ostenească, că-i treabă de bărbat; cum mama nici nu-l ia în seamă, cară singură lucrurile şi le coboară în beci la ei.

Stau în calidor şi privesc în voie - mama e ocupată.

Sălciile de la marginea imaşului abia se desluşesc din pricina fumului. Fumul a devenit cenuşiu; fumuriu - şi mirositor, pişcă, nu numai nările, dar şi ochii, a ajuns pân-la noi, pe calidor. Ciolovecii de sub sălcii trag într-una, trag fără oprire, trag şi când nu vin avioane de-ale noastre, româneşti. În pauzele dintre un îndemn şi altul la adresa mamei (să nu se mai ostenească, asta fiind treabă de bărbat), Moş Iacob zice de cioloveci că trag şi ei, după cum li-i firea, drept în faţa ochilor; ca să se uşureze de moniţii, să nu fie îngrelaţi, când s-or aşterne pe fugă - ruşinoasă, dar sănătoasă...

Din curţile pe care le văd, dincolo de drum, ies femei şi boccele, copii şi găini-sub-braţ. Ies în uliţă, apoi intră în curtea noastră: pe la noi, prin grădină, se ajunge mai uşor la pădure, aşa aud.

- Să ne ţinem laolaltă, doamnă, să ne fie mai uşor la greu..., o aud pe nevasta lui Maxim.

- Că unde-s două puterea creşte - şi nici nu te plouă!, chicoteşte nora cea frumoacheşă, Ileana.

Trece prin curtea noastră şi Duda. Numai cu bunică-sa.

Duda asta nu mai e chiar mică, joacă la joc, umblă pe la şezători, cu flăcăii, se zice că iese şi la şezut cu ei, prin cele vii, cele păduri - eu încă n-am văzut-o alergîndu-şi-o prin vii, dar nu e ea chiar atât de mare-mare, încât să nu se mai joace şi cu mine, olecuţă (ultima oară la noi, în bucătărie, unde-a dat mama peste noi, mie mi-a fulgerat perechea de palme, pe Duda a primblat-o de gâţe - de gâţe a azvârlit-o afară, zicîndu-i să n-o mai prindă pe la noi, că i le taie - dar m-am dus eu la ea, când bătrânii erau la deal, la lucru şi în casă întuneric din cel bun, cu calapăr şi cu uită-te-n-sus-că-nu-se-cade-să-vezi-în-jos).

Pătrund în curte şi vreo cinci-şase copii de-ai lui Simion Cristea.

Din tot ce se vorbeşte - şi se vorbeşte!: te pui cu fumeile? - înţeleg ce înţeleg. Şi spun:

- Eu rămân cu bărbaţii, să păzim casele de cioloveci -

asta-i treabă de bărbaţi!

Purtătoarele de fustă (părul lung şi minte-ngustă) se aştern pe râs, ca proastele. De nevasta lui Maxim, chiar de nurori puţin îmi pasă, dar uite: a surâs, într-un colţ şi mama. Bine: mama-i mamă, n-ai ce-i face - dar Duda? De ce să râdă tocmai Duda? Eu pentru ea spusesem asta, cu bărbaţii; să audă ea - să mă admire ori să tacă. Ea însă râde. Cu gâţele ei pe care rău a făcut mama că nu i le-a tăiat.

Sunt gata să dau în plâns - dar Moş Iacob al meu găseşte:

- Ş' pi fimeili istea cin' le apără, 'n codru, di tal'ari? Trebui' ş-acolo-on bărbat!

Aşa da. Chiar dacă femeile râd, mă las luat de mână de mama. Duda mă apucă de cealaltă - cu ochii mereu la mama: o lasă?, i le taie? Mama n-o bagă-n seamă şi bine mai face: mâna cunoscută a Dudei: aspră şi fierbinte, pielegoloasă mirosind a calapăr, ca la noi, în bucătărie, înainte de; şi după, la ei, cu ferestrele astupate, în umbra dulce şi pipărată, când ea zicea să mă uit în sus, că nu se cade. Nu se cade să cazi în jos, de-aceea. Că, dacă o vezi, cade. Joasa ei cea nevăzută.

Acum e ca atunci. Mă strânge uşurel-tăricel cu picioarele ei, toate şi cu între fierbinte şi pipărat şi cărniat, proaspăt tăiat.

Duda zice, îmi zice numai mie din toată lumea:

- Uită-te-n sus!

Mă uit, chiar dacă ea n-a chiar spus, în curtea noastră, e prea multă lume, aşa că nu-văd ceea ce-i fierbinte şi cărnìu, dar ştiu cu nările ce-i fierbinte şi pipărìu.

Pornim după ceilalţi, spre fundul grădinii.

- Câinele!, ne opreşte mama. Moş Iacob, ce ne facem cu bietul Osman, doar n-o să-l lăsăm legat!

Osman horcăie, gâtuit în lanţ; trage, se năpusteşte, îşi arată ragila de colţi la femeile şi copiii care se îndepărtează, frecînd gardul. Nu aud ce-i răspunde Moş Iacob mamei, am rămas cu Duda. Ba nu: şi fără ea, s-a speriat ca proasta, fuge încolo, i se văd numai tălpile goale, albe; ba nu: gălbii. De parcă n-ar fi tot ale ei, tălpile. Am rămas şi fără mama; la gard; singurel şi orfănel.

Osman nu mai trage, nu mai horcăie. Dar tot are ochi galbeni şi păr de arici pe spinare. De când l-au ridicat Ruşii pe tata, astă-iarnă, câinele n-a mai fost slobozit din lanţ. Nu cunoaşte pe nimeni. Numai pe tata îl cunoaşte Osman. De

când l-au ridicat Ruşii pe tata, mama i-a dat câinelui de mâncare şi de băut în două ceaunaşe legate la capetele unor prăjini lungi. Osman e un bun câine-rău. Osman e câine-lup - de-aceea. Despre el toată lumea spune că-i mai rău ca un lup adevărat. Fiindcă-i câine - de aceea.

Când mama se întoarce şi mă apucă de mână şi vrea să mă ducă încolo, după femei, Osman prinde să scheaune.

- Îl dezleg eu, pe mine mă cunoaşte, zic.

- Vrei să te-nghită de viu? se sperie mama şi mă trage cu putere după ea, spre fundul grădinii.

Străbatem o pădure de păpuşoi proaspăt prăşit. Straşnic de bine-i când porumbul e prăşit de curând, iar tu desculţ: dacă ţi-i fierbinţeală la cap - de la soare, de la război, de la femeie - la picioare ţi-i răcoare; şi uite-aşa merge viaţa. Da, dar mie mi-e ciudă: sunt încă mititel, nu pot vedea pe deasupra lanului. Mama vede, mama se strigă, peste, cu femeile. Îi cer să mă ia în braţe, să văd dacă le-am ghicit pe strigătoare - adică pe Duda: să văd eu dacă ea mă vede cum o văd eu pe ea - doar de jos, nu. Mă aleg cu o smucitură de mână care aproape mă pune în genunchi - nu-nţeleg ce tot are mama cu fata asta, Duda.

Chiar dacă n-ar avea ceva cu gâţele Dudei, mama n-ar putea să mă ia în braţe: pe umăr poartă o boccea stânjenitoare, mereu alunecătoare; în aceeaşi mână cu umărul duce o altă boccea-legătură; apoi ne cam grăbim: pân-la poala codrului mai avem-avem, chiar dacă nu văd peste, cunosc locul, de parcă pe-aici mi-aş fi făcut veacul.

Duduiturile de tun de sub sălcii s-au îndepărtat, au căpătat altă culoare; altă formă: parc-ar fi barabanul mare din muzica lui Volincă.

Vine, vine, vine o ceva cu pârâituri.

- Ru-şii!, ţipă ascuţit, tăiat în două, Ileana lui Maxim.

Ca şi atunci, în casă, mama se culcă deasupra mea - după ce m-a trântit pe jos; ca şi în casă, îmi turteşte, stâlceşte nasul - măcar de-am fi în ogorul prăşit şi răcoros, dar suntem în altul, bolohanii uscaţi şi fierbinţi şi înţepăcioşi îmi înghimpă obrazul.

- Acuma, tot o fugă! Să nu se-ntoarcă! - tot glasul Ilenei.

Ne ridicăm, alergăm prin păpuşoi. N-am timp să-i cer mamei socoteală că m-a trântit, că mi-a apăsat obrazul (meu,

de copil mic şi făr-de tată) în zgrunţurii uscaţi.

- Se-ntoarce Rusu'! La pământ!!, strigă careva - nu-i Ileana.

De astă dată, mă azvârlu singur, ca un om mare. Mama se lasă alături, dar mă acopere cu legătura de mână. Vreau s-o îndepărtez - se culcă cu totul peste mine. Printre pârâieli, o aud, la urechea mea, cum se roagă: zice de copil, copilul-să-scape. Aşa că nu mişc. Deloc-deloc. Nu plâng. Încep a creşte.

Şi iar strigă o femeie că să tot-o-fugă. Ne ridicăm şi tot o fugim: ajungem în drum; suim valul, ne căţărăm, prinzîn-du-ne de ierburi; ne oprim, gâfîind, sub primii copaci ai pădurii.

Ileana a ajuns înaintea noastră - nu-i de mirare: cum e ea drăcoasă... Dar uite-o: se întoarce din drum, ba chiar urcă pe celălalt taluz, cel dinspre sat.

- Eş' nebună, fa?!, ţipă femeile. Se-ntoarce Rusu'!

Acum îl văd şi pe Rusu: vine de la dreapta, dinspre Orhei. Are botul bont, teşit, de parc-ar fi luat un pumn în mordă. Dacă păpuşoiul ar fi înspicat, roţile Rusului, crăcă-nate, ar atinge spicele. Uite-i şi steaua, de zicea careva să şi-o pupe-n cur. Una pe coastă - în cărţile lor, cu litere ca păianjenii, avea şi pe aripi, însă aici, deasupra lanului, numai pe-o parte. Mama caută cu mâna liberă după mine, să mă tragă de-acolo, ori să mă trântească iar la pământ, dar eu mă feresc, scap. Şi văd, ca din calidor, totului-tot. O văd pe Ileana cum, pe creasta valului, se apleacă foarte tare-ncoace, de nu i se mai vede nasul din iarbă; şi cum ridică foarte tare, încolo, fusta înspre Rusu; şi cum se bate cu palma peste ceva pleoscăitor:

- Na, măi, na, ciolovecule! Dacă eşti bărbat, bagă-mi plumbu-aici, na! Na! Na! Aici, aici!

Samaliotul a dispărut în stânga, dar Ileana o totfugeşte: pleosc-plescăieşte peste aiciul care, de la mine, rămâne nevăzut - dac-aş avea eu o oglindă: aş pune-o dincolo; şi i l-aş vedea. Femeile chiuie, ţipă, râd. Le aud glasurile din ce în ce mai în urmă rămase - mama a izbutit să mă înşface de mână şi să mă zmulgă de-acolo.

Am pătruns în codru. Parc-am mai fost pe-aici. Am fost, am fost.

- Ce-i dădea Ileanu lui rusu, mamă? Ce zicea ea că-i dă

lui?, întreb, repet, scuturat de graba mamei.

- Nimic, nimic.

- Cum, nimic? Ce-i cerea, ea, lui?

- Nimic, Ileana-i o proastă!, zice mama.

- Nu-i proastă şi ce-i aceea: bagă-mi un plumb, mamă? Ce-i aceea, mamă: aici?

- Nu ştiu, n-am văzut - şi ia-o înainte, singur, de-acum eşti mare.

Sigur că sunt. Mare. De-acum.

Îi cer mamei să-mi dea să duc o legătură - mama îmi dă să-i car baticul. Îl arunc şi-o iau la fugă-napoi, spre grupul femeilor.

Mă apropii de Ileana, îi dau un ocol, încă unul, dimpotrivălea, ca să ştiu cum adie vântul şi aşa, şi aşa - o apuc de mână, îi fac semn să se aplece, îi spun numai ei, la ureche:

- Arată-mi şi mie aiciul tău, să văd cum e făcut...

Ileana - avea dreptate mama: e o proastă - începe să urle de râs; repetă în gura mare ce-i cerusem eu în şoaptă; şi iar râde. Femeile chiăie cu toatele, ca nişte găini ce sânt ele. Azi şi mâine!

Mama, mânioasă, mă apucă de-o ureche şi mă duce aşa, spre inima pădurii. A Codrului.

Ne omoară ţânţarii. Femeile şi-au acoperit capetele şi braţele cu broboade, barijuri şi chiar prostiri; picioarele cu fustele slobozite până la pământ. Când ne oprim undeva, se chincesc, ca ţigăncile, ele au cu ce se apăra - dar eu?, în pantaloni scurţi, în bluză cu mâneci scurte...

- Dă-i o rochie de-a mătale, doamnă, că rămâi făr' de el, îţi înghit ţânţarii copchilu di jiu!, zice Ileana.

Mama caută în legături - dar eu nu vreau aşa. Eu vreau altfel, adică tot rochie, dar nu de-a mamei. Eu o vreau pe-a Ilenei. Îi şi spun ce doresc eu pe lumea asta.

- Da n-am alta, puiule, c-am fugit în graba-mare, zice Ileana. Eu cum rămân, n-oi fi poftind să mă dizbrac în chelea-goală! Asta vrei tu?

- Încă nu, zic. Când m-oi face mai măricel, de ce nu. Acum vreau să mă iei la tine, la aici. Scap de ţânţari şi văd şi cum ţi-e făcut aiciul.

Nu înţeleg de ce-i atât de supărăcioasă mama, azi: se

năpusteşte ca un hultan la noi, găinile, pe mine, biet pui, mă ia-n gheare...

Zic şi eu. De fapt, îmi pune-n cap o cuvertură cărămizie, mă apucă de colţuri şi mă duce, ca pe-un cal, de căpăstru, încolo, în altă parte.

Într-o râpă.

Ai zice că s-a mutat Mana în râpă - fără bărbaţi, numai femei şi copii, în văgăuna lutoasă, umedă, întunecoasă, mirosind a lemn putred, a frunze putrede, a urzici. Mai miroase a fum de verde. Şi încă, a ierburi grase, mustoase, pipăroase - atât, că-s verzi. Dar mai ales a mâncare bună miroase; de mi se împăinjeneşte văzul.

Şi nu mai miroase mâncarea a mâncare: am mâncat-o!

Acum pădurea cu tot cu râpă şi cu noi miroase a Duda. După ce mi-a adus, de prin vecini, o strachină cu găină fiartă, mama a zis să nu mă mişc de-acolo, că ea se duce să mai caute de mâncare, pentru băiat. Cum a dispărut mama, cum a apărut, lângă băiat, Duda: că s-o las şi pe ea oleacă-năuntru; că ţânţarii.

Zice, strecurîndu-se sub cuvertura roşietică:

- De ce-ai vrut rochie de la Ileana? N-ai zis că numai eu?

Îmi aduc aminte de rochia Ilenei: binemirositoare, însă nu de numai-a-Dudei. De la Ileana nu doream rochie, ceream aici. De care Duda n-are - nu-i destul de mare. Îi şi spun. Ea nu pricepe.

Se ghemuieşte lângă mine, dar numaidecât zice că varvarii de ţânţarii intră pe-peste tot, şi prin faţă şi pe dedesubt; zice că suntem prea mulţi, doi, pentru o singură învelitoare, aşa că să fim numai unul - din pricina ţânţarilor-varvarilor. Zice că, mai întâi, să mă aşez la ea în poală; după aceea zice să mă ridic oleacă: i se boţeşte rochia. Eu mă ridic, ea retrage frumos poalele, ca să nu i se boţească. Acum e binişor: parc-aş sta în fotoliul de-acasă, dar mult mai bun, făcut din ea, pentru mine şi cald şi cald şi cald mă strânge el din toate părţile, fotoliul. Duda zice că mai bine decât-aşa o să ne fie nouă, dacă eu îmi scot pantalonii; şi şi mai bine, dacă mă răsucesc cu faţa către spătar - eu zic aşa, nu ea; acum ea zice, cu-adevărat zice că nu aşa: cu-peste, ci cu: pe-sub. Eu zic, doar aşa, că mie mi-a rămas spinarea la frig - Duda pe dată mă cuprinde cu o mână fierbinte peste spate, pe gât, la ceafă şi mă trage frumuşel la ea; cu cealaltă se

desface la piept şi-mi apasă obrazul urzicat de ţânţari la căldicel şi răcorel - şi la binişorel.

- Uită-te-n sus, că nu se cade să vezi în jos.

Îmi dezlipesc obrazul de caldul ei de sus şi, cu ochii închişi, înalţ capul, sub cuvertură. Sub cuvertură, Duda face să fie bine-bine; ca la noi, în bucătărie, când ea şedea pe scaun; ca la ei, în odaia mare, cu ferestrele astupate, când ea şedea pe marginea crivatului şi zicea. Zicea şi ea ce zicea, cu josul. Ba parcă şi mai, acum, acum e muuul' mai foarte bine - de aceea şi azi sunt supărat pe mama care zmulge cuvertura, îi trage două palme Dudei şi-i zice:

- Stricato! Care-mi strici copilul!

Pe mine mai mult pe sus mă ia şi mă duce, cu tot cu pătură, într-un fel de colibă de frunzari; la numai babe şi numai copii mici.

În coliba aceea plâng o vreme, liniştit; apoi cu hohote; apoi urlînd, până-mi vine să vărs. Ies de-acolo şi o pornesc de-a dreptul: las-să mă zgârie crengile şi rugii de mure; las-să mă dezbrace de tot, să mă omoare de tot ţânţarii, să mă găsească mama mort de tot - atunci îi pare ei rău, dar e prea târziu... De ce m-a bruftuluit, când cu Ileana? şi când cu rochia?, când cu-aici? De ce m-a bătut, când cu Duda şi fărărochia de jos? Duda, care-i caldă şi spune atât de bun: Uită-te-n sus!, la urma urmei, nu-i nevoie să-i văd susul, atât de parfumat i-i spusul. Şi de ce mă bate tot mereu într-una, taman când ni-i cald şi bun? Şi de ce i-a zis: «Stricato!»? Şi că mă strică pe mine... Cum adică: atunci când ţi-e atât de frumos, că ţi se face rău de bine, te strici? Te strică bunătoarea? Fiindcă şi ea-i stricată? - de ce: de căldură?; pentru că suntem făcuţi din carne? Suntem, dar nu-i tăiată carnea - uite: vaca vie nu se strică şi nu strică pe alţii; nici porcul, nici găina vie - aşa că nici noi. Suntem pe-picioare, aşa se spune când eşti viu. Duda-i pe picioare, eu sunt pe picioare - aşa că! Noi nu ne stricăm când eu pun picioarele mele peste ale ei - chiar pe sub. Deşi, dacă ne gândim bine, Duda e cam tăiată. Nu ca găina, de tot, Duda e tăiată olecuţă, uite, cam atâta - am probăluit-o. Şi nu-i cu sânge, m-am uitat bine, la mine.

Sau poate mă stric, dacă mă uit în sus? - dar ea mi-a zis. Şi dacă m-aş uita în jos, m-aş nestrica? - ba nu: nu mă uit niciodată în jos, că o supăr pe Duda şi atunci vine cu frig.

Şi uite că nu mor; şi uite că mamei nu-i pare rău de ce

mi-a făcut, ba tot pe mine mă ceartă, mă ocărăşte că umblu-n chelea goală prin Codru, cu toate că aş putea pretinde că n-aud: şi de urechi m-au pişcat ţânţarii, nu numai de pleoape, de nu mai pot deschide ochii să amiros încotro a plecat Duda.

ÎN REFUGIU

Stau culcat pe cuvertură, aici, în poiană; poiana e un fel de acasă, cuvertura un fel de covor: mă poartă ca gândul, mă duce ca vântul. Aşa că stau în poeniţă, pe cuverturiţă şi mă gândesc în gândul meu la tot ce-mi trece mie prin gând, ba chiar şi la ce nu-mi: de pildă la Ileana.

Pe calidor, în covor nu sânt ţânţari, bate soarele şi-i a doua, şi-i a treia zi. De refugiu, zice mama. Ceilalţi oameni nu zic nimic, de parcă n-ar fi refugìt odată cu noi - ba unii înaintea noastră - prin Codrul adânc. Şi mereu tot verde. Plin de copaci şi de glasuri.

Mama coboară din vreme-n vreme în râpă, la pârâu, să ude prosopul uscat - m-a lăsat învelit în cel ud şi stropit cu oţet, de ţânţari.

Sunt mulţumit de refugiu, dar mă frige la inimă Duda. Ibomnica mea cea dulce şi-nmiresmată m-a amăgit.

Acum, să tot vrea ea: nu mai vreau eu!

Uite: în loc să vină la mine când mama coboară la udat prosopul, să mă întrebe, ca omul, ce mai fac, dacă mă doare tare, că numai din pricina ei m-au ucis ţânţarii, ea umblă cu flăcăii. Şade dimpreună cu ei.

Are dreptate, mama: Duda e stricată. Nu de la carne, stricată, de la altceva, nu spun, deşi tot de carne-i. Am văzut eu: te strici, când îl laşi pe Gligor al lui Macarie să te strice - am văzut, ieri.

Cum să nu ţi-o strice, când te dezghină atât de tare, de straşnic, când Gligor se suie pe tine şi te ia la stricat, te tot îndeasă, mereu te tot bate, de gemi, de ţipi de durere - am văzut totului - tot: stăteam tot aici, la soare, mama tot aşa, coborîse, eu: singur-singurel şi numai ce uite-o pe Duda! Vine-ncoace - eu cred că la mine, să mă-ntrebe cum o mai duc fără ea şi să-mi zică: «Hai să ne-avem bine iară...» - ţi-ai găsit! Nici nu mă vede, taie poiana încolo, mereu tot întorcînd capul înapoi - şi-napoia ei cine venea? Gligor! Iară Gligor ce-mi făcea? - n-am ştiut de la-nceput... I-am văzut cum se topesc, pe după cap, prin tufe. Şi mi-am zis...

Zis şi făcut. Mă iau după ei, târîş, prin ierburi, ca la război, soldaţii. Dau de ei, nu prea departe. Mă apropii - i-aş fi putut atinge lui Gligor călcâiele.

Şi văd, aud. Mama are dreptate: Duda e stricată rău - dar încă nu era, când i-a zis: Stricato! şi a bătut-o, ca să nu mă strice, cu mine nu era, s-a stricat de când a stricat-o alde Gligor, am văzut cum tot strica la ea şi dă-i şi strică-i - şi m-am mirat foarte tare după aceea, când am văzut-o că merge ca omul, cu adică picioarele apropiate, ca şi cum nu i le-ar fi stricat, dezghinîndu-i-le, ridicîndu-i-le foarte tare,-n sus, unde mă uit eu, ca să nu văd josul, acum susat de tot, de tot, de nu mai ştiam unde se cade să mă uit, ce să mai vorbim de cât a tot pălit-o,îndesat-o, acolo, între şi, uite: nu şchiopăta, păşea pe picioare alăturate şi, deşi cam foarte roşie în obraz, nu părea să plângă, oricum, nu plângea c-o durea - după atâta amar de durere de-o îndurase de la porcul de câine al lui Macarie, el o stricase, sărmana.

Dac-ar fi venit la mine - să fi venit la mine, să mergem noi doi în tufiş - eu n-aş fi făcut una ca asta, să-mi fi dat un castel numai şi numai de aur, cu cal cu tot! Eu ţin la Duda: aş fi mângâiat-o, n-aş fi desfăcut-o şi m-aş fi uitat numai în sus, ca să n-o stric. Nu se cade să strici fata - dar dacă ea se preface că nu mă mai ştie; că nu mă vede...

Stau lângă foc, în râpă. Aburii din ceaun adie aproape tot atât de bun ca Duda - înainte de stricăturare.

Aşteptăm cu sufletul la gură zama de găină pe care o to-ot des-în-cântă Mătuşa Domnica, venită şi ea în-refugiu, la pădure, după două nopţi de foc-şi-pară, aşa zice ea şi numaidecât zice că n-a fost foc în sat - numai boambe şi plunghi. Vorbeşte ea, vorbesc cei care-au rămas, povestesc cei care s-au strecurat, pe întuneric, în sat, să mai pună la adăpost ceva lucruri, să aducă-ncoace de mâncare - mai ales găini.

Nu, ruşii n-au plecat de pe imaşul nostru, ba au primit întăriri de la Orhei, s-au întărit şi cu fugiţi de-ai lor, dinspre Prut. De aşezat, nu s-au aşezat prin casele oamenilor, numai ştabul lor e la şcoală - dar el, ciolovecul, îţi intră-n casă, îţi ia ce găseşte, strică ce nu-i trebuie, c-aşa-i Rusu - da' lasă, lasă: nu fac ei mulţi purici, păgânii! Ai noştri-s pe-aproape, vin ei, Românii şi-i pun pe fugă pe bolşăvici - auziţi tunul cel mare, gros, de parc-ar fi Gurie de la Curchi? - tunul de la Corneşti, ai noştri, Românii, au luat mănăstirea Ţigăneşti, dar tunu-i mai în urmă, la Corneşti - ce-o fost greu o trecut,

cu-ajutorul lui Dumnezeu...

- Dacă nu azi, atunci mâne!, zic oamenii, toţi zicem aşa.

- Doamne! face nevasta lui Maxim. Pe cel dintâi român, de-l văd cu ochii, îi cad în genunchi şi-i pup multier'li, că taaare i-am mai aşteptat!

Suspină, smârcâie, îşi şterg ochii cu colţurile basmalelor şi alte femei. Aproape toate. Mama tace, cu ochii uscaţi. Nora lui Maxim, hâtra de Ileana face:

- După ce te-i închina măta' la el, dă-l pe mâna mè! Să-i disfac eu multierile celea multe... - şi-şi freacă palmele a pregătire.

Chicote, cârâieli, ghionţi - râde şi soacra, acoperindu-şi gura cu palma; apoi cu basmaua - de-acolo zice:

- Da tu n-ai nici o ruşâne, Ileană? S' te-audă iel, Ghiorghiţî... - şi chicoteşte.

- Lasssă, mamă soacră, poamă acră, c-aşa-i la război! Crezi că Ghiorghiţ-al meu, pi undi i-or sticli ochii, nu se lasă disfăcut pi la multiere de-o mână di fimèi stătută? Ca mìni?

O întreb pe mama, în şoaptă:

- Ce-i aceea: stătută, mamă? I-aşa, când stai cu mâinile-n şolduri? Cum stă, acuma, Ileana?

- Cam aşa ceva, zice mama, cu gura pungă.

Aşa să fie. Acum se vorbeşte de stricăciuni, în sat - nu cine ştie ce, nimica toată!, spun cu toţii şi râd: ba de vaca moartă, de casa dărâmată, bine că vin ai noştri, aşa-i la război, dar dac-a trece războiul, totul s-a drege, ba şi mai şi! Mare veselie: o boambă s-o scăpat pe saraiul popii - şi-a face el altul, cân s-a-ntoarce de dincolo de Prut, şi-a face două, că are de unde; o altă boambă pe casa lui Scridon - tot avea el de gând să-şi facă alta, din nou, numai din cheatră, acoperită cu oale şi să-i puie şi calidor... Femeia lui Scridon e veselă, de parcă boamba i-ar fi făcut, nu des-făcut casa. Au mai luat - on chic di foc - saraiuri, case, poiete, da-aşa-i la război, nu?, las-că vin ei, ai noştri, Românii. Dacă nu azi, atunci mâne!

Plumbi însă au căzut, căzuuut... Peste tot, de ziceai că bate cheatra, spun unii; ca ploaia, spun alţii, au ucis o vacă, a lui Cheptănar, şăpti gâşti a' lui, ferestrele de la drum ale lui, au bortilit păreţii casei lui cutare, au retezat hornul lui - da, da, plunghi au căzut, nu glumă... Plumbii - cum să nu-i ştiu? Avem şi noi unul, pus la muzeul şcolii, pe raftul cu

Minerale şi Metale. El este aşa, cam cât o nucă mare de mare, însă cu formă de pepene zămos, cantalup mi-a spus mama că-i spune, aşa-i el, i se văd bine adânciturile pe unde trebuie tăiate feliile; are şi codiţă, pepenele de plumb cât nuca - uşor îndoită; are şi... a avut el, dar s-a rupt singură, de frunză vorbesc, am îndoit-o eu, să văd dacă se rupe - s-a rupt: dacă era de plumb, nu de verde... Aşadar, plumbii sânt ca nucile de mari, de forma cantalupilor, cu urme de felii, iar lângă codiţă, lângă frunzuliţă, o găuriţă cam cât o bortiliţă - prin care vezi că pe dinăuntru-s goi. Că, dac-ar fi plini, ar fi şi mai foarte grei ca plumbul.

Păcat că am plecat aşa de repede de-acasă şi n-am mai avut vreme să-i caut prin curtea noastră a şcolii, în locul pe care tocmai îl părăsise mama; apoi în gardul dinspre Moş Iacob - i-aş culege şi i-aş pune, frumos, pe raftul muzeului. Dacă nu ne grăbeam prin păpuşoi, aş fi căutat plumbii lăsaţi din avionul lui Rusu. Dacă i-aş fi ţinut în mână, aş fi ştiut şi aiciul Ilenei, când i-l arăta ciolovecului, că adică să i-l bage - dacă nu ne-am fi grăbit. Cine ştie: Ileana va fi demult primit ceea ce tot cerea: plumb; din cela rătund şi bortilit pe dinăuntru şi cu frunza căzută. Te pomeneşti că-l avea atunci când i-am cerut să mi-l arate - dar ea n-a vrut, că n-a putut; că nu se face; că, ce şi-o fi zis ea, băietu-ista-i prè mititel... Însă, dacă i-l mai cer o dată, pân-atunci mai cresc şi eu, mai lasă ea. Îi cer frumos, îmi arată frumos; mi-l arată, poate că mi-l şi dă - să-l ţin în mână; şi, dacă mi-l dă de tot, îl duc la muzeul şcolii, îl aşez pe poliţa cu Minerale şi Metale. O rog pe mama să scrie pe o etichetă: PLUMB ILEANA, dau mai într-o parte FIER, PIRITĂ, CUPRU SAU ARAMĂ şi uite-aşa, ne îmbogăţim cunoştinţele!

Nu înţeleg un lucru: am ţinut în mână plumbul din muzeu şi ştiu că-i al dracului de greu, aşa gol pe dinăuntru. Dacă-i greu, când îţi cade-n cap, te omoară - ca pe vaca lui Moisei. De ce, când a căzut pe Ileana, nimica nu i-a făcut? Pentru că nu-n cap i-a dat - asta-i: când ţi-l bagă-n cap, te ucide, dar când ţi-l bagă în aici, nu te ucide. Nu, de tot. Sau: deloc. Eu cred că nici n-a atins-o. Dacă l-ar fi avut, plumbul, nu l-ar fi cerut, tot mereu; şi n-ar fi stat cu mâinile-torţi, în şolduri. Dacă i-ar fi dat cu plumbul pe la aici, n-ar mai fi zis ea că-i stătută.

Zice mama, în a treia zi:

- Mai rămâneţi sănătoşi, că noi ne ducem la Camincea! Pe-acolo nu-i front şi găsesc şi felcer pentru băiat...

Mă iau după mama, în sus, pe cărarea din codru. Fără păreri de rău. Nu ştiu dacă la Camincea e front ori nu, dacă găsim felcer - ce să-mi facă felcerul, că m-am dezumflat, dar ştiu că dacă mai rămâneam în pădure, Ilie al lui Calistru ar fi încercat iar s-o jefuiască pe mama.

M-am trezit astă-noapte din somn, când mama lovea cu ceva-n cineva; nu voia să mă trezească, îi zicea în şoaptă şi dădea în el din toate puterile - dar acela nu se sinchisea, pesemne că întindea mereu mâinile spre mama, îi zicea de mironosiţă, că să nu mai facă pe, că-i văduvă şi tânără - iar mama:

- Se-ntoarce el, bărbatu-meu, îţi arată el, c-ai îndrăznit să-ntinzi mâna la mine!

Acela se hlizea - e-he, pân' se-ntoarce domţători' din Siberia, dacă s-a mai întoarce... - şi întindea iar mâinile. Şi s-a auzit pârâind rochia. Şi mama, straşnic de mânioasă, dar tot în şoaptă strigînd:

- Mi-ai rupt rochia, schilodule! Dacă te mai apropii, îţi rup şi celălalt picior!

Aşa am ştiut că-i Ilie al lui Calistru, un flăcău slab de minte, scutit. Am căutat o piatră, să-i dau cu piatra-n cap, dar de unde piatră în pădure şi pe-ntuneric? Iau din foc un ciot cu jăratic, mă năpustesc...

N-am mai pus geană pe geană până la ziuă, am rămas lângă foc. Mama a tremurat fără oprire. Primprejur glasuri de babe chicoteau, râdeau. Mama:

- Fă-te că n-auzi!

Aşa am făcut. După ce m-am făcut că n-aud, am întrebat:

- Ce-a vrut Ilie Schilodul? Să-ţi ia ceva?

- Da, a vrut... - mamei îi clănţăneau dinţii. A vrut să-mi ia banii! Să mă jefuiască a vrut...

Mai bine că plecăm de-aici, din refugiu, unde sânt jefuitori de văduve şi ţânţari. Mama merge în faţa mea pe cărare; cu legăturile, bagajul nostru de refugiu. Se uită mereu în urmă, peste capul meu; şi în laturi se uită, cu teamă. Nu mai tremură, dar ştiu că i-i frică. Ştiu şi de cine, frica, de asta, la plecare, am şterpelit dintr-o legătură o furculiţă; am

băgat-o la brâu, pe sub bluză. Mama cată în urmă, dar nu vede că în faţă ne-aşteaptă Ilie Schilodul: sprijinit de un ster de lemne de foc, frumos sterite şi văruite - ca să nu fie jefuite.

Când dă cu ochii de acela, mama tresare; mă apucă de umăr, strâns. Zice, în şoaptă tremurată, că să ne-ntoarcem. Scot furculiţa şi zic, cu glasul meu cel mai gros:

- Nu te teme! Eşti cu mine - când îi dau eu una cu cuţitul...

Şi uite că Schilodul, auzind de cuţit şi de mine, care dau cu el în el, scuipă din gură paiul pe care-l tot sugea, începe să fluiere numai aşa, ocoleşte stiva, dispare.

Mama însă tot nu vrea să se urnească; că ea vrea înapoi, la oameni, în râpă. E rândul meu să mă supăr, s-o apuc strâns de mână şi s-a trag după mine - aş duce-o şi pe sus, dar încă nu mi-a venit vremea şi ce bine, ce bine c-am venit în pădure, în refugiu, să le apăr pi fimeili-istea di tal'ari! Să le păzesc, cu furculiţa, de jefuitori!

Aşa, înspre chindie, ajungem la cealaltă margine a Codrului. Dincolo de mirişti începe Camincea. Ne aşezăm în iarbă să ne tragem răsuflarea. Mama se tot uită peste umăr, îndărăt.

- Nu te teme!, îi zic. Nu se mai ţine după noi - ai văzut ce frică i-a fost de mine? Păi, când îi dau eu una cu...

- Am văzut, am văzut, mă opreşte mama. Când m-a văzut cu tine - ai văzut cum a fugit? Cum a rupt-o la fugă? - şi mama râde tare, tare, mă bate pe umăr şi iar râde.

Râd şi eu, privindu-mi muşchii şi furculiţa.

- Tot acolo i-ai ascuns?, întreb. N-ai cusut bine.

- Ce s-ascund? Ce n-am cusut bine?

- Acolo, zic şi arăt rochia prinsă cu aţă de altă culoare. Unde-a pus el mâna, azi-noap'...

Mama îmi împuşcă o palmă:

- De la cine-ai învăţat şi porcăria asta? Tot de la stricata de Duda?

Nu de la Duda şi de ce: porcărie? Şi de ce tot pe mine mă bate?, doar am apărat-o, azi-noap', cu ciotul aprins şi cu piatra de n-o găseam şi cu furculiţa pe care încă n-o căutam!

Botos, merg în urma mamei, pe cărarea dintre mirişti.

Încep să înţeleg: Gligor o jefuia pe Duda, în tufiş; îi ridicase rochia şi o dezghinase şi o bătuse, ca să-i fure

comoara acolo ascunsă. Dar nu-nţeleg: de ce Duda nu s-a apărat - ca mama? Şi măcar de-ar fi arătat supărată după jaf, dar ea nu; nu plângea, nu ofta, nu nimic. Ei, dac-aveam eu furculiţa, când cu Duda; aş fi apărat-o vitejeşte şi aş fi rămas cu ea, nejefuită, nestricată.

Cad abricoasele din abricoşi ca plunghii - dar galbene, cum numai aici, la Camincea pot fi. Galbene şi pistruiate. Când Doamna apucă trunchiul dintr-o parte şi mama din cealaltă şi-ncep amândouă să scuture, galbenul curge, se mută, de sus, din rotund, jos, în iarbă, pe întins. Sânt atât de deşi plumbii galbeni în iarba verde, încât nici tălpile mele desculţe şi, orice-ar zice: de copil, nu se pot strecura fără să-i strivească - de aceea încep adunatul de pe margine; Doamna şi cu mama de la rădăcină încoace.

Doamna este şi ea învăţătoare. Şi directoare-înlocuitoare - ca mama. A fost colegă cu mama la Normala de la Chişinău. Domnul ei a fost coleg cu tata la Normala de la Orhei. Nici Doamna nu mai are domn, şi pe-al ei l-au ridicat Ruşii; tot astă iarnă. În schimb, Doamna are doi copii, fete: una cam de vârsta mea, dar muuult mai rea, o cheamă Emilia şi i se spune: Mili; pe cealaltă, cu vreo trei ani mai mare o cheamă Nora - asta vine de la Eleonora. Însă degeaba-i mai mare Nora: soră-sa mică, diavolul împieliţat de Mili o bate tot mereu şi tot mereu o pişcă, o trage de păr, o-mbrânceşte, îi strică păpuşile, îi rupe cărţile... Marea îndură şi tace; adică plânge. Plânge cel mai frumos din lume, Nora. Doamna-i ceva mai ’nantă decât mama şi mai subţire, ai zice că are inel la brâu, însă aproape tot atât de frumoasă; deşi are părul negru şi ochii negri - cea mică, Mili îi seamănă, dar nu şi Nora, cu păr blond-blond şi ochi verzi-verzi - ca mine. Nora are şi fundă albastră-verzuie şi, când nu mănâncă bătaie de la scârba-mică de soră-sa, face pe hâtra: tot mereu umblă cu o carte uite-aşa de mare la subţioară, când vrei şi tu, ca omul, să stai oleacă de vorbă cu ea - n-are timp!; nici nu te aude - că ea citeşte!

Stăm la masă, afară, sub agud. Doamna a aşezat-o pe Nora în stânga ei, pe Mili în dreapta, ca să nu se atingă, să fie pace între oameni şi bună-nvoire la masă. Mili stă ce stă - în pace - dar cum Doamna întoarce capul, cum face ea ceva - acum azvârle cu pâine în soră-sa. O dată, de două ori... Eu

îi spun că nu-i frumos...

- Da tu-i frumos să te ţii după ea?, mi-o întoarce Mili şi mi-o arată pe Nora cu limba.

Doamna tuşeşte (aşa tuşeşte şi mama, semn că vine-vine...). Eu roşeşc. De ruşine, îmi simt obrajii în flăcări: că ce-a zis ea, că eu, cu soră-sa mai mare, mă ţin după nu ştiu ce al ei... În fine, cam aşa.

Iar acum Emilia (nici în gând nu-i mai zic Mili) mă pişcă de picior; îmi varsă paharul cu apă; mă loveşte în coaste cu cotul ei ascuţit de copil tâmpit! Pentru că Doamna, după ce tuşeşte, zice cu glas că vine-vine vărguţa, ea devine foaaarte... cuminte: îşi pune amândouă mâinile pe masă, îşi ţine capul drept, însă cu degetele piciorului descălţat, sub masă, mă pişcă de pielea piciorului; piciorul meu. Şi-mi dă una cu genunchiul. Şi-mi mai arde una.

Nici nu mă uit înspre ea. Nu zic nimic, nu mă arăt supărat. O privesc pe furiş pe Nora, de dincolo de Doamna şi-i spun în gînd că soră-sa-i o proastă-mică, care nu ştie nimică, n-o să-mi pun eu mintea cu copiii, eu-s bărbat! Aşa a zis Moş Iacob, aşa am dovedit când am apărat-o pe mama de Ilie Reformatul care voia s-o jefuiască, aş apăra-o şi pe Nora, doar să-mi spună ea că vrea - deocamdată nu-mi zice, n-are când, dracul de E-mili, o chinuie; dar n-o jefuieşte.

La-nceput de tot i-am arătat ce muşchi am eu la braţe - dar să-i vezi pe cei de la picioare!, - mari de tot. Ea şi-a împins tare buza de jos şi a scos un zgomot foarte urât, cum nu se cade să-l facă un copil de-nvăţători; şi încă fată; şi cu tată ridicat de Ruşi. Am văzut că nu merge cu muşchii, am încercat cu piatra - măi, şi când am azvârlit-o-n sus, n-a mai coborît din cer, acolo a rămas. Numai Nora n-a văzut - se apucase de citit. I-am zis atunci:

- Hai să ne trântim în trântă dreaptă!

A ridicat din umeri, s-a uitat pieziş, de parcă n-aş fi fost mai mare decât un iepure - şi s-a îndepărtat. Cu cartea. Ea, mare cititoare.

Am lăsat-o cu Dumnezeu - mi-adusesem aminte că numai bărbaţii se trântesc în trântă dreaptă, cu fetele nu te trânteşti în trântă dreaptă.

I-am spus:

- Şi eu ştiu literele. Pe toate-toate - doar stăm la şcoală - ştiu să le şi scriu. Numai cu cititul e mai greu, m-aş încurca

olecuţă...

Eu vorbeam, eu auzeam.

Acum culeg abricoase în tăcere. Culeg frumos, depun şi mai frumos, în paner, abricoasele. Dracu-gol de Emi' zvârle-n mine cu cele mai coapte cu putinţă, cu cele mai strivite bine-bine sub talpă. Mi-a murdărit bluza, dar n-o iau în seamă: e fată; mică şi tâmpìcă. Nu mă supăr nici când, venită pe la spate, îmi dă o bleandă: cad cu mâinile amândouă în paner, drept în cele frumos culese.

Doamna zice:

- Mili! Îţi rup urechile, dacă nu-l laşi în pace pe băieţel!

Îmi vine să-i dau una Doamnei cu o abricoată răs-coaptă şi răs-chiflicită sub talpă - cum, băieţel?

- Nu face nimica, zic eu, cu glasul meu cel gros, descoperit în pădure. Ea-i aşa de mititicăăăă...

- Ba mic eşti tu şi cu mă-ta ta!

Doamna o înhaţă din zbor (cunosc metoda, de la mama), o duce, la subţioară, în casă - de unde răzbat oarecari răgete, mai degrabă de mânie decât de durere şi de: nu-mai-faaa'-şi-nu-mai fac!

- Tu să nu vorbeşti ca Mili, tu eşti mare, îmi şopteşte mama. Că, altfel... ştii tu...

Ştiu - cum să nu ştiu? Doamna se întoarce. Zice:

- Gata, culesul, pentru azi, duceţi-vă la joacă!

A zis: duceţi-vă, dar numai mie mi-a zis. Nu-mi place asta: numai pe mine mă trimite - să ne jucăm - de ce n-o trimite şi pe fată-sa cea mare? Sau pe amândouă fetele? Ale ei au voie să audă ce vorbeşte când vorbeşte cu mama. Şi chiar ce spune mama au voie să audă - eu, nu!

Ştiu, chiar dacă nu mă lasă pe-aproape: când Doamna plânge, mama o cuprinde pe după mijloc şi-i spune că Bun-e-Dumnezeu-o-să-se-ntoarcă; când plânge mama, Doamna o ia pe după umeri, o mângâie pe păr şi-i zice că Bun-e-Dumnezeu-se-ntoarce.

Cam asta au făcut fimeili-istea, toată noaptea, -n calidorul lor, le-am auzit prin fereastra deschisă.

Eu tare-aş mai sta de vorbă cu Nora. Despre taţii noştri. Ea să plângă, eu s-o mângâi pe fundă, să-i şterg lăcrămioarele şi să-i spun cu cel mai gros glas al meu că, lasă, Bun-e-Dumnezeu; după aceea să trec eu la rând la tristeţe, să mă mângâie ea, să mă sărute, să-mi pună mâna aici, la sân şi

să spună că Bun-e-Dumnezeu. Dar nu pot, nu se poate: e prea lumină şi nu suntem în calidor.

Iau un paner cu abricoase şi mă opresc lângă pătura pe care citeşte Nora. O întreb, frumos:

- Vrei tu să-ţi dau eu ţie pe cea mai frumoasă şi mai frumoasă abricoasă? Vrei tu? Vrei? Dacă tu vrei, eu ţi le dau pe astea două, pe amândouă - cele mai frumoase şi cu cei mai pistrui!

Dar ea, fără să ridice funda din carte:

- Dacă vreau, îmi iau singură! ‘S-ale noastre!

Bineînţeles că-s ale lor. Nici n-am spus că-s ale mele, am întrebat-o dacă vrea abricoase, fiindcă la ea ţin, nu la soră-sa, care-şi ia singură şi-i taaare mică. Ţin la ea, chiar dacă ea face pe marea cititoare.

Îmi vine să plâng. Ca un copil. Dar mă stăpânesc.

Depun cele două abricoase pe colţul păturii şi plec - unde? Unde văd cu ochii. În casă? - e a lor, casa. Adică a ei. Să rămân în livadă? Tot a ei. Şi curte şi abricoase şi pătură şi tot.

Mama e ocupată cu plânsul, ocupată cu Doamna, cu Bunedumnezeul. De mine n-are timp (c-aşa-s fimeile-istea); nu vede, nu simte ce-i cu copilul ei nici când ciuma-mică mă pişcă, mă îmbrânceşte pe neprinsă-veste şi nici acum, când firoscoasa asta-mi zice că-s ale ei! Şi mai şi citeşte!

Aşa că eu mă duc în lume. Mai rămâneţi sănătoşi, că eu mă duc unde-oi vedea cu ochii - în pădure. Să mă jefuiască Ilie Schilodul; să mă omoare ţânţarii de tot; să mă-nghită lupii; să deie peste mine războiul, să-mi ardă-un plumb în cap şi să mă omoare de viu!

Ies în curtea lor; ies în drum - tot al lor, dar nu zăbovesc, o iau la stânga pe-o hudiţă care se preface-n cărare - pe-acolo am venit când ne-am refugiat aici, din refugiu. Îmi târâi tălpile prin colbul gros de-o palmă şi plâng de mila mea - ce băiat eram şi uite ce-am ajuns...

Plâng, dar nu prea tare, nu mult: să nu mă vadă careva; să creadă că-s copil. O apuc peste mirişti, aşa ajung mai repede unde să mor.

Mă aud strigat din urmă. Pe nume.

Funda ei albastră-verdastră - ce mai vrea? Să-mi spună că şi mirişte-i a ei? Oricum, nu a mea? Şi pădurea cu tot al ei?

Îmi strigă să mă opresc. S-o aştept. Că ea nu mai poa-te, nu mai poa-te deloc, deloc; că ea a alergat foarte mult după mine, că pe ea o dor foarte tare picioarele ei. Îmi strigă că să mă opresc - aud eu? Fiindcă-i ea-i orfană, pe tată-său l-au ridicat Ruşii, astă-iarnă - parcă numai pe tată-său, astă-iarnă. Şi că să stau oleacă, are ea ceva să-mi spuie mie. Ceva important de tot.

Nu-i răspund şi mă opresc, deşi am încetinit pasul. Îmi văd de drumul meu, printre mirişte, desculţ. Fără să mă răsucesc, îi spun că, dacă vrea şi vrea să mă opresc, atunci să se descalţe şi ea. Altfel, nu.

În locul ei, n-aş fi ascultat. Uite-o cum merge ca un cocostârc - mă opresc, îi explic bine-bine cum se merge pe mirişte, desculţ: nu calci de sus în jos, nu târăşti talpa; o împingi, târâş, de parcă te-ai încălţa cu papuci de casă, hşşş!, hşş, aşa se face, dacă vrei să nu te-nţepi, eu cunosc metoda asta, he-he, de când!

Am ajuns la poala pădurii. Mult în urmă, cu sandalele în mână, ea calcă de parcă ar trece mereu un pârâu, din piatră-n piatră; ori ar tot sări pârleazuri - tot se-nţeapă. Aşa-i trebuie! O fi ea mai mare decât mine, o fi citind cărţi mai groase, dar dacă nu ştie să meargă printr-o mirişte, nu ştie ce-i viaţa. Ca să-i arăt că puţin îmi pasă de cărţoaiele ei şi de abricoase, pătrund în codru, fără să-ntorc capul - uite-aşa, dintr-o dată! Ea mă strigă, mă caută. Nu mă ascund, nu mă opresc, merg la pas.

Ca să mă ajungă, alergînd, şi-a încălţat iar sandalele. Mă apucă de mână, mi se aşează înainte. Cu obrazul şiroind de lacrimi cu praf.

Suspinînd, îmi cere să mă-ntorc. Acasă, zice ea, adică şi la mine, acasa ceea. Nu zice, dar aşa ar vrea să zică. Zice că vrea acasă, dar i-i frică să se-ntoarcă singură acasă, zice că băieţii-mari trebuie să le conducă pe fetele-mici acasă. Că chiar dacă are mai mulţi ani decât mine, eu sânt băiatul, cel cu-forţă nu ca ea, fată-mică şi fără-forţă. Aşa că băieţii-mari să facă tot ce-i roagă fetiţele: şi triste şi orfane, săracele...

Când vede că mă uit la ea, zice că ea îmi dă mie păpuşa ei cea mijlocie; atunci cartea-mare pe care tocmai o citeşte... Cum, care carte-mare - capodopera! Nu ştie ce-i aceea, dar aşa i-a spus mamiţica ei, că e ceva mare de tot, o operă; cu cap.Nu vreau nici păpuşa, nici opera-cu? Dar ce vreau?

- Să mor! Mă duc în pădure şi vin Ruşii şi mă mănâncă - şi gata!

Ea plânge. Că ea nu vrea mâncată. Că ea e orfană şi vrea acasă, la mamiţica ei. Şi la surioara ei cea dragă!

- Şi la abricoasele tale!, zic.

Ea face pe neştiutoarea:

- Ce-i cu abricoasele?

N-am chef de discuţii cu copiii mici. O ocolesc şi o iau încolo, unde-o fi. Merg ce merg şi dau într-un luminiş. Nu-i mare, dar numai bun pentru noi: iarba-i cât calul, dac-aş fi călare; florile cât vrabia spicului - dac-am fi de Anul Nou, la urat. Mă aşez pe jos şi-mi scot un spin din talpă. Se aşează şi ea, drept în faţa mea. Să-mi vadă spinul.

Nu mi-a intrat nici un spin, ştiu să merg şi prin mirişte şi prin pădure, desculţ - dar aşa ziceam-că. Ling, sug talpa - după ce am pus în gură un spin adevărat - pe care-l scot şi i-l arăt! Praf am făcut-o cu spinul! Nu se mai preface că citeşte (ziceam-că avea la ea capodopera); se uită la mine cu toată funda ei şi cu toată gura ei deschisă şi cu aproape totul, deschis.

Când socotesc că-i gata făcută praf, îi propun să mă facă şi ea cu ceva. Nu ştiu, să zicem dusul tălpii la gură. Ea poate, dar nu poate bine de tot: e încălţată. Îi spun. Se descalţă, acum reuşeşte să-şi sugă un deget de la picior, dar tot degeaba: n-are spin - spinu-i al meu; nu i-l chiar arăt, îl ţin aşa, dar ea numai la el se uită, cu gura deschisă. Întinde un deget, îi încearcă ascuţişul, clatină din cap, că-i tare mare şi ascuţiiit, apoi iar caută la ea: linge, suge - nimic... În schimb, ea are funda aceea cu care mă face numai praf şi numai pulbere - dar nu arăt.

Trebuie să caut altceva. Îi propun să ne-ntrecem la fugă - care fuge mai tare şi mai ca vântul?; ea zice că fetele nu se-ntrec la fugă cu băieţii. Atunci să vedem care se caţără mai sus şi mai sus, în stejarul acela?; ea zice că fetele nu se-ntrec la urcat în copaci.

- De ce?, întreb eu.

- Ca să nu le vadă băieţii păsărica.

Eu ştiu ce-i o păsărică de fată, am văzut o mulţime, la noi, la Mana. Îi spun că a ei nu se vede, că are chiloţi - am văzut eu că are.

- Da, dar dacă mă sui în copac, mi-o vezi!, zice ea.

- Nu ţi-o văd!, zic. Facem o-ncercare: suie, ai să vezi că nu ţi-o văd! Deloc, deloc, de tot...

Ea se lasă în iarbă, într-un cot. Se uită la mine pe sub gene:

- Dacă nu ţi-o arăt eu, tu nu mi-o vezi.

- Asta cam aşa e, zic, după o vreme. Dacă nu mi-o arăţi, tu, eu...

- Dacă ţi-o arăt eu pe-a mea, mi-o arăţi şi tu pe-a ta?

Schimb vorba, îi propun altă propunere: să ne-ntrecem la ceva frumos, ca nişte copii de cadre didactice - pe deasupra, orfani - ce suntem. Ea zice că băieţii nu se-ntrec cu fetele, se-ntrec în de ei, cu fetele fac alte chestii.

- Ce chestii?, întreb, fiindcă nu ştiu.

- Aşa, chestii. Adică şed, răspunde ea.

Eu spun că or fi şezînd, dar la şezut nu se poate întrece. Ea zice că ba da, ba da, se poate, ştie ea - vreau eu să-mi arate chestii, ea?

Oftez şi spun că mai bine ne-am întrece la ceva bun, nu la ce zice ea - să ne-ntrecem la ceva frumos de tot: la fugă, la aruncat, la căţărat; sau la scuipat - ia să vedem: care stucheşte mai departe şi mai departe? Îi fac pe dată o probă, ea se strâmbă, zice că-i urât. Atunci la pipi - cine se pipilează mai departe şi mai...? Ea zice că asta-i şi mai urât. Şi zice că mai bine să şedem. Eu o-ntreb ce facem noi, acuma: nu şedem?

- Nu ca lumea, zice ea. Vrei să-ţi arăt eu ţie cum se şade ca chestie? - se lasă pe spate în iarbă, îşi ridică rochiţa, desface picioarele. Se înalţă la loc, se uită la ea, acolo, se uită iar la mine: Ziceam că eu sunt fata, zice. Şi ziceam că tu eşti băiatul. Ziceam că băiatul se culcă peste fată. Şi doarme, zice. Aşa se zice că şade fata cu băiatul ei.

Eu pufnesc şi-i spun că cine doarme nu şede; cine şede strică fata.

- Vrei tu să te stric?, o întreb.

Ea îşi îndepărtează chiloţii cu un deget şi-mi arată:

- Nu se strică. La fete nu-i nimic de stricat.

- Ba da, ştiu eu! Am stricat şi eu una. Dar era mai mare - şi arăt.

- Mai mare, ce? La mine nu-i nici mare, nici mică, la fete nu-i nimică defel, că ni le-a tăiat. Ca să putem fi fete.

- Su-per-stiţii!, zic eu. Puţulica nu se taie, că doare - ştii

ce doare? Dar coiţele? Ştu, fetiţele, ce ne dor pe noi coiţele?

- Nu. Eram mică de tot când mi le-a tăiat. Când mi-a tăiat-o.

Auzisem şi eu ceva de tăiat. Am auzit la noi, la Mana, dar Mănenii ziceau de alţii, din alte sate, că fac asta. Ca să aibă fete. La noi, la Mana nu-i nevoie să taie băieţii, vin fetele gata-fetate. De asta or fi atât de frumoase, mănencele noastre.

Nora s-a aplecat mult; priveşte, caută, mutînd chiloţii de pe dreapta pe stânga; şi-napoi. Zice:

- Ce-ţi spuneam: nu-i! La fete, nu-i!

- Cine te crede pe tine, zic, tot încercînd să-mi zmulg privirea de unde spune ea că nu-i. N-am văzut ce mi-a arătat, că nu m-a lăsat să cercetez. Dumnezeu să ştie ce-oi fi avînd tu, pe-acolo, că la fetele-mari pe care le-am stricat eu, la Mana, e-he-he! Uite-aşa era! - şi arăt cât.

- Aşa de multă? Şi ce fac ele cu-atâta? Mai dau şi la alţii?

- Face tot felul de copii cu ea, dar numai după ce se face şi mai mare, cam atâta... Când e aşa, atunci e numai bună de stricat - e-he, pe câte am stricat eu...

Iar am făcut-o praf. Se ridică, vine lângă mine, mă apucă de amândouă mâinile:

- Mi-arăţi cum? Dacă-mi arăţi, nu mai zic nimic de abricoase. După ce-mi arăţi tu cum ai stricat, îţi arăt şi eu cum am şezut cu un băiat - dar muuul' mai mare decât tine!

Nu vreau. Ţin la ea, n-o vreau stricată - nici n-are pe la ce să fie stricată, ea a zis că n-are; nu-i. Nu-i spun asta, îi spun că nu se poate.

- De ce să nu se poată, doar nimica-i tot aşa de mare şi la mare şi la mică, tot nu se strică...

N-am prea înţeles eu bine, aşa că spun:

- Nu, nu. Nu suntem la noi, în bucătărie, cu scaun... Nici în locul cu ţânţari, cu fotoliu...

Nici ea n-a priceput ce zic eu din amintirile mele din copilărie.

- N-o fi, dar ziceam-că!

Nu te lasă şi nu te lasă fimeili-aistea! Îi zic că nu se poate: ea are chiloţi, eu pantaloni şi mie mi-e ruşine să mă dezbrac în faţa unei fete-mici - să mi-o vadă?

- Închide ochii, ai să vezi cum sunt cu-fără chiloţi, zice.

Îi închid. Într-adevăr, i-o văd: frumoasă.

Pe mine însă nu mă văd, cu ochii închişi. Încerc să mă aşez, ca sub pătură, cu Duda. Nu iese: Nora e prea mică, nu are ţâţici.

Atunci ea zice:

- Hai să-ţi arăt cum am şezut eu cu-n băiat-mare!

Şi zice:

- Eu stau pe spate, eu sunt fata. Şi băiatul pune păsărica lui pe buricelul meu - aşa se şade.

Pun păsărelul meu pe buricica ei.

La întoarcere, Doamna:

- Dar pe unde-aţi umblat, voi doi, pân-acuma?

- În pădure, la şezut, răspunde Nora, mândră, ţinîndu-mă cu o mână strâns de mână, cu cealaltă ştergîndu-şi la spate rochiţa.

AU VENIT ROMÂNII!

O curte ţărănească, o ogradă, în asfinţit. M-au despărţit de Nora, nu mai stăm la Doamna.

Din pricina chestiei. Eh, şi asta-i viaţa.

Dormeam. Adormisem după amiază. M-au trezit din somn chiote, apoi împuşcături pe-aproape, apoi din nou chiote prefăcute în chiuituri de bucurie, ca la nuntă - şi iar împuşcături. Înfrigurat de somn, cu toate că afară-i cald şi bine, cobor în curtea pustie: unde-or fi gazdele? Dar mama? Mama, unde-i?

Străbat ograda prin troscotul gros şi gras, răcorit de umbra lungită a asfinţitului; trec pe lângă o căruţă fără cai, cu hulubele puse pe umeri, aducînd a tunurile gemene de sub sălcii de la noi, de la Mana; ocolesc un stog de fân dolofan şi bineparfumirositor.

Şi mă opresc. Drept în faţa mea: poarta larg deschisă, iar în uliţă: drapelul.

Nici în copilărie, cu atât mai puţin în adolescenţă (ca să nu mai vorbesc de maturitate) nu m-am împăcat cu "parada" cum le spunea tata insemnelor festive: embleme, banderole, drapele. Mai ales drapelul (pentru care - printre altele - tata a văzut Siberia) mi-a provocat întotdeauna un sentiment de sărbătoare-obligatorie, deci, tristă; cât despre cele ale altor ţări, nu le găseam locul decât pe, eventual, nave (mai ales că nu văzusem decât două-trei şi acelea pe Dunăre...), acceptînd oarecum esenţialitatea celui japonez, a celui elveţian deasemeni (cu condiţia să-i dispară benzile laterale, roşii); a celui canadian. Tricolorul nostru românesc, dragul nostru tricolor îmi pare, în continuare, greşit armonizat (albastru-galben-roşu - albastrul lângă galben dă o a patra culoare: verde, ceea ce e prea mult). Iar de când, în locul emblemei vechi - şi aceea supraîncărcată, comuniştii au pus să fie zugrăvit (pe drapel!) un *peisaj*... Suntem singurii de pe lume (cu excepţia africanilor - însă nu toţi...) care nu ştim ce este o emblemă şi la ce poate ea, eventual, servi.

Şi totuşi... Totuşi... De parcă ar fi fost vorba de alte culori, altfel dispuse, tricolorul românesc din acea dupăamiază de plină-vară mi-a rămas adânc încrustat şi nu se va şterge (chiar dacă şi el avea albastrul lângă galben...)

Ciudat: n-am văzut (sau am uitat, iar mai târziu nimeni nu s-a ostenit să-mi povestească) dacă drapelul se afla pe un tanc, pe un afet de tun, într-o căruţă ori dacă-l ducea-purta un cavalerist. Mi-a rămas doar drapelul - şi calul. De parcă ar fi venit singur şi singur s-ar fi păstrat la oarecare înălţime de pământ, singur. Cum anume? Anume - aşa. Ca toate minunile, cumplit de reală. Şi, normală; dacă era pe cal…

Şi mi-a mai rămas, încremenit în fâlfâire, cu soarele în contrejour, ca într-o fotografie - colorată: lemnul lăncii, alburiu; în vârf, un vultur, de aur vultural; apoi culorile pânzei - ei, da: albastrul, apoi galbenul, apoi roşul - dar altfele, numai ale mele. Toate aceste elemente - şi numai cele de atunci - spun:

AU VENIT AI NOŞTRI! AU VENIT ROMÂNII!

Drapelul cu pânza încremenită în unduire colorată rămâne tenace şi pe celelalte imagini-icoană - şi ele statice - uniformele kaki (acel kaki românesc, frumos, galben-auriu), asudate, pătate, danteluite cu alb de la spuma sării sudorii; boturile cailor cu bărbi de spumă albă; burţile lor, umede, ude, mai întunecate şi ele brăzdate de spumă. Fulgi, funigei de spumă de cal alergat - să ne scape de păgâni. Şi mai ales, mai ales: mirosul iute, violent şi dulce, sălbatic şi de-al nostru (cei care, şi noi am fost cândva cai), de cal şi de pielărie de hamuri şi de balegă - o anume balegă, a numai cailor acelora (şi-n vecii vecilor).

Am ieşit în drum. Şi am pătruns în lumea marilor: nu pot vedea mai sus decât înălţimea-mi; nu ajung cu cătarea nici măcar până la şei, necum să ating chipurile cavalerişti lor.

Printre femeile care *îl* înconjoară - şi de sub streaşina aceea - văd boturile cailor, picioarele lor tremurînde, burţile leoarcă. Şi balega, de bun-venit. Iar acum văd o cizmă, o scară - o cizmă prăfuită, cu câteva pete mai întunecate, dar alburii: stropii de spumă din barba calului. Şi mirosul: hamuri ude; şi balega - stindard.

Şi văd bine: o femeie cu basma gălbuie se închină adînc, apoi se înclină, prinde cizma cu amândouă mâinile - şi o sărută.

Şi mirosul.

Şi femeia - se retrage cu o mişcare bine învăţată la biserică, mişcare de cal-de-şah, ca după ce te-ai închinat la Sfânta Icoană - să faci loc şi celor din urmă, dar să nu vii cu

retragerea ta, oarbă, drept în calea celor care, din spate, înaintează. Şi balega de cal, ca o flamură.

Focurile - două. În curte ard două focuri straşnice; sub ceaune grozave, pe crăcane. Femeile se agită primprejur, potrivesc flacăra, amestecă în ceaune, suflă, gustă, plescăie din limbă, apoi iar încep roiala - spre casă, din casă; spre uliţă, din uliţă, între focuri, printre focuri, vorbind, vorbind toate odată, mereu potrivindu-şi basmalele care mereu alunecă, de parcă pentru această unică însuşire a lor, alunecatul de pe cap, ar fi fost cumpărate şi purtate (şi, desigur, potrivite, din trei mişcări), chirăie mai ceva ca găinile - sau în locul lor, care nu mai chirăie: fierb în ceaune.

Mama se află şi ea printre femeile care, de-o parte şi de alta a unei mese lunge, penesc găinile opărite alături, în cuhnia de vară. Vin într-una femei, aducînd ciorchini de găini gata tăiate. Pe căruţa căreia i s-au orizontalizat loitrele găinile sânt curăţate, tăiate - bucăţile se adună în coveţi de salcie.

Câteva cântă. Apoi cântă aproape toatele - oricum, multe, multe. Glasul mamei se distinge limpede, ca un mac într-un grâu. Cânt şi eu, cu toate că nu cunosc cuvintele, nici melodia. Cânt din toată inima cu la-la-la, ca să uit de foame.

Intră în ogradă, în goana mare, doi flăcăiandri; fiecare cu câte două căldări goale zdrăngănind în capetele coromâslei. O femeie groasă, ţâţoasă, curoasă - nu poate fi decât gazda - ia din ceaun cu un polonic pentru zmei, pune în căldări:

- Fuguliţa, la şcoală, pân' nu se răceşte! Să mănânce bieţii soldăţei şi ceva cald, că de când a' trecut Prutu'...

- N-ai grijă, că-n fiecare noapte au mas într-un sat de oameni, zice o femeie uscată.

- A' fi mas, face gazda, lucrând din polonic, da' zamă de găină ca a noastră... Măi fimeilor, ce-ar fi să coacem şi vreo două-trei cuptioare de plăcinte cu poalele-n brâu? C-odată vin ai noştri, să ne scape de păgân!

O parte dintre femei lasă găinile şi aleargă spre gospodăriile vecine: să coacă plăcinte; cu poalele-n.

- Aşa, dragele mele, să se bucure bieţii soldăţeii noştri!

Gazda mă vede, nu ştiu ce va fi înţeles din ce-a văzut, că mă ia pe dată-n braţe, la ţâţoancele-i adiind a pătrunjel, mă

duce pe-un capăt de bancă şi-mi pune-n poală o strachină cu două rânze şi-un şoldan. Şi un morcov fiert. Părăsesc banca, prea în calea femeilor, mă trag mai sub gard, ca să pot azvârli morcovul. Nu-mi place, fiert. Gazda vine spre mine, cu o aripă; o mută, suflînd, dintr-o mână în alta, n-a găsit altă strachină. Mă uit cu mare drag cum vine: mare, ţâţoşă, largă, bună: numai bună de stricat - dar să-i fii pe măsură, altfel te strică ea pe tine.

Uite-o şi pe Doamna. Cu fetele...

A venit pregătită, Doamna; ca la şcoală; ca la activităţi: îşi pune dinainte şorţ alb, pe cap bonetă albă. Dac-am fi acasă la noi, la Mana şi nu în refugiu, pe la casele altora, aşa s-ar îmbrăca şi mama. Dar uite că nu suntem. O să fim noi cândva, dar pân-atunci... Mama poate să penească găini şi aşa, fără şorţ alb şi bonetă albă.

Scârba cea mică, fiara-cu-chip-de-om, cum îi spune Nora, îşi face de lucru cu penele: întâi le-adună bine-bine; şi frumos; după aceea le împrăştie, mai-mai să cadă-n ceaune. O aud pe Doamna răstindu-se la ea, amenințînd-o cu degetul, dar nu-i aud glasul.

Nora o ajută cu adevărat. Nu strică nimic: se preface că face - se zice că ăsta e cel mai rău obicei din lume, dar Nora nu ştie, ea nu-l cunoaşte pe Moş Iacob, el mi-a spus, asta: mai bine nu faci, decât să te faci că faci - acum ştiu: era şi mama de faţă şi pe dată l-a întrebat pe bătrân dacă se uitase în oglindă când descoperise marea-descoperire... Nora nu s-a uitat în oglindă şi se pre-face numai şi numai pentru mine, simt eu: ia o găină penită, se îndreaptă spre căruţă, unde a rămas o singură femeie la tăiat, curăţat, spălat în multe ape... De acolo poate să-şi rotească privirea, să mă caute.

Nu mă vede, dar mă ştie prin apropiere - aşa-i Nora, ai zice că-i o soacra; cea cu ochi de acră. Iau din troscot morcovul lepădat şi-l azvârl - am o precizie la chitit... Cade în ligheanul cu apă chiar în clipa în care femeia s-a întors cu spatele. Nora simte, ştie, mă ştie. Se răsuceşte încet, încet, ar putea ţine ochii închişi, când ajunge în dreptul meu se opreşte din rotit. M-a prins...

Dar nu vine numaidecât. Ocoleşte pe la ceaune, apoi înconjură pe departe, în cele din urmă trece pe lângă mine şi-mi şopteşte:

- Ia-te după mine.

Pun strachina în troscot şi aştept. Nora dă roată curţii numai pe sub garduri, pe la umbră - aşa iese în uliţă. Mă iau după ea. La poartă, mă apucă de mână.

- Unde mergem noi doi?, întreb.

- La şcoală. Să-ţi arăt ceva.

Nu ştiu cum, dar între noi bate un vânt străin. Şi rece. Şi parcă nu mai suntem noi doi de pe timpuri - parc-am fi alţi noi doi.

Conduce ea. Şi conduce ca un băiat - parcă ea ar fi eu.

Alergăm la trap, de mână, printre căruţe, cai, soldaţi pe jos, miros de sudoare, de balegă de cal - altul decât cel cu drapel - printre tunuri care miros a tun: a fier prăjit în unsoare de-a lor, de tun - aşa-mi zic eu, dar n-am văzut nici un tun adevărat; poate numai din pricina întunericului.

Ba nu: a ieşit luna, aşa că vedem foarte bine şi ajungem la şcoală. La şcoală, dar nu intrăm pe poartă: Nora mă trage la o bortă din gard. Pătrundem în livadă. În faţa noastră un fel de colibe de pânză luminate pe dinăuntru şi. Foarte luminate, numai că. Numai că începe să miroasă ceva necunoscut. Şi rău. Şi. Tot a Vin-Românii, dar nu-i cal; nici tun.

- A ce miroase, aşa?, o întreb pe Nora, în şoaptă.

- Hai să vezi.

Hai să văd: în patru labe, să nu fim văzuţi, ajungem lângă o colibă mai mare de pânză de cort, cu perdeaua-uşă dată la o parte. Înăuntru se văd oameni în alb: nu ştiu ce le fac - dar le fac ceva rău - unor bieţi oameni culcaţi, care gem, se vaietă, strigă.

- Ce le fac, de ce-i bat?, întreb.

- Cum să-i bată? Îi îngrijesc doctorii...

- Atunci de ce se văicăresc?

- Aşa-i când îţi taie mâinile, picioarele...

- Îţi taie mâinile-picioa'... Cui?

- Răniţilor.

- Dacă-s răniţi, de ce le mai taie şi ei...?

- Măi băiete, tu eşti cam mititel, îmi zice Nora cu dragoste.

- Sunt, dar doctorii trebuie să-i îngrijească pe bolnavi, nu să-i bată - asta-i barbarie, aşa zicea mama...

- Când îţi spun că eşti mic...

Sunt. Şi mai mic decât adineauri; mic şi nu ştiu nimic.

Şi vreau să văd măcar un rănit mângâiat de un doctor, dar nu apuc: Nora trage de mine, mă mută mai încolo. Şi încă.

Sub un abricos. Abricos de-al lor, de-al ei, al moţatei cu care mi-am pus mintea să şăd ca omul şi uite-o acum că face ea pe bărbatul! Acolo, sub abricos, ceva care nu-i de tot al ei: nişte butuci, buşteni, buturugi. Nu se văd bine, că-i întuneric. Dar chiar de-ar fi, nu s-ar vedea, din pricină că sânt acoperiţi cu o pânză întunecată şi scorţoasă.

- E-e-eu şşştiu ce-i acolo!, dârdîi de frică. M-m-morţii...

- Ei nu sânt morţi, zice firoscoasa, înălţând un deget, ca mama, dar numaidecât coboară degetul, se lasă şi ea pe vine, lipită de mine. Ei sunt veşnic vii! - se cuibăreşte în ce-ar vrea ea să fie braţele mele. Veşnic vii, aşa mi-a spus mie ofiţerul cel mare, generalul Antonescu personal! Aşa a zis - a zis, mi-a spus mie, personal: Ei sunt eroii! - iar a ridicat degeţelul, dar acum e din nou al ei şi mititel. Ei în veci nu pier, ei sunt nemuritori!

Ei or fi, dar Nora mea e moartă şi ea de, poate, întuneric. Îmi ia o mână şi-o pune pe obraz; apoi la piept, pe sub bluză - îi bate inimioara ca o mitralieră; apoi mi-o conduce, căldicel, la păsărica ei cea mititică; şi tremurică - şi spărieţică: se zbate, ’bate; fetele au două inimioare: una acolo, una aici. Plâng:

- Adică dorm? Şi dacă se trezesc, ei? Vreau acasă, la mama!

- Vin’ la mama..., zice ea cu alt glas, merge de-a-ndărătelea, dar îmi ţine amândouă mâinile la inima-i de fată. Hai, să vezi - eu i-am văzut, azi, pe lumină. Sunt ei morţi, dar dacă noi şedem lângă ei, pe ei, ei învie! Devin nemuritori - am citit eu. Hai să vedem noi doi, să şedem pe ei, să-i facem veşnic vii. Hai la mama, hai...

- Nu! Mi-e frică! Eu vreau la mama mea! Eu vreau acasă!

- Prostule, tu n-ai casă - eşti în refugiu.

- Atunci la voi acasă. Hai la voi, să şedem acolo, frumos...

- Nu, că iar ne prinde mama şi mă bate, că nu se cade. Mai bine aici, nu ne vede nimeni - hai să şedem pe ei, hai la mama, hai...

Mă trage după ea, de mâinile prinse. Trag şi eu, orişicâtuşi, bărbat. Mi-am smuls mâinile, cu ele îmi fac loc,

ajung în uliţă.

- Nu mai miroase, zic, amuşinîndu-mi o mână. Muuult mai bine miroase inima ta, decât eroii - uite... - şi-i dau să adulmece.

- De ce-mi dai miros de la mine? Dă-mi de la tine... Numai o dată şi gata... Dar tu miroşi a mine - oare de ce?

- Auzi la ea: oare de ce... Fiindcă pe la voi ieşim noi, bărbaţii... Şi află: când o să fiu erou, n-o să miros ca ei...

- Atunci n-o să fii erou! N-ai să fii niciodată veşnic-viu!

- Ba o să!, zic. Dar mai întâi mă dau cu parfum de la mama.

Ne-am oprit pe un deal, cu soarele în spate. Aici, sus, parc-am fi în calidor: de aici satul se vede ca în palmă - Mana noastră cea dragă...

Nu ştiu cât timp vom fi rămas în refugiu, oricum, acuma ne-ntoarcem la casele cui ne are. Zic arătînd:

- Uite, mamă, câte fumuri au crescuuuut!

Au crescut, cresc mereu. Spre deosebire de copacii verzi, copacii alburii urcă, se umflă încă, urcă - până se opresc în cer. Unii copaci izvorăsc din hornurile caselor, dar cei mai mulţi cresc din curţi, răsar de prin grădini. Îmi plac, fumurile. Şi la arătare şi la miros. Am auzit pe cineva, poate că chiar pe Moş Iacob zicând că un sat fără fumuri e un sat mort; că fumul e sufle-, răsufletul satului.

Uite că Mana noastră e nu-moartă! Suflă, răsuflă...

- Uite, mamă, cum s-au culcat gardurile!

Mama râde. Râd şi ceilalţi măneni care se întorc acasă împreună cu noi. Careva dă cu pălăria de pământ, de face: Bum!, mai ceva ca tunul:

- Aşă-i bre! S-o culcat, unu n-o mai rămas, măcar de sămânţă, în picioare! Măcar de leac!

Se bucură Măneanul nostru, cu toate că îl va fi văzut şi pe-al lui, culcat. De aici, de sus, din calidorul satului, gardurile de nuiele, doborîte, se văd ca nişte rogojini întinse, aşternute pe pământ, mai ales de-a lungul uliţelor. Civili şi soldaţi, căruţe şi soldaţi, tunuri şi soldaţi şi bucătării de campanie intră (un fel de a vorbi) sau ies (alt fel) în, din ogrăzi şi grădini, trecînd peste gardurile-rogojini.

Coborîm în sat. Gardul şcolii stă în picioare - nu-i de mirare: e din piatră şi din leaţuri sănătoase de stejar, spre

drum; şi poarta e întreagă - dar deschisă de tot. Curtea plină cu armată, geamurile sparte, pereţii ciuruiţi, ciupiţi, încolo întreagă, şcoala.

- Bine că n-a luat foc - cu stuful ăsta..., zice mama. Bine că ne-am întors acasă, că mi se acrise de refugiu.

Şi mie. Mult mai bine-acasă la mine. Ne-am întors, iar stuful acoperişului e întreg, n-are nimic. Şi chiar dacă are (şi are: peste un an-doi, reparîndu-l, oamenii au găsit în carnea lui ca la o căldare de plunghi).

În casă la noi numa cine n-a vrut n-a intrat. Oricum, noi, chiar de-am vrea, n-am putea. Adică am putea, dar sânt prea multe cizmele şi bocancii şi cioburile de sticlă, e periculos să te aventurezi, desculţ, dincolo de calidor - sandalele cu care am plecat în refugiu mi-au rămas prea mici, deşi parcă abia adineauri am luat-o prin grădină, la pădurea verde. Şi neagră.

Moş Iacob ne cheamă să şedem la ei. Mătuşa Domnica s-a întors din Codru mult înaintea noastră, casa lor arată a casă; arată ca înainte - în afară de un perete al saraiului; în afară de gura beciului, aflat dedesupt; în afară de altele...

Cum se încingea hora-dracului, sus, Moş Iacob se adăpostea în beci, jos. Sus căzuseră plunghi şi boambe (noroc că una s-a scăpat încolo, în grădină, n-a făcut pagube, decât o groapă-n pătlăgele). Plunghi au căzut şi în uşa beciului, au intrat şi prin uşă, noroc că gârliciul e foarte înclinat, toate-toate (adică: toţi) s-au oprit în bolta lui, înfipţi în tencuială. D-apăi nu era ea chiar a dracului hora ceea, sus, dacă jos dăduse Domnul Dumnezeul nostru oleacă din sângele Său, în poloboace... - şi Moş Iacob îşi netezea temeinic musteaţa învineţită de sfânta împărtăşanie.

Lucrurile noastre rămase în casă? D-apăi să videţi, doamnă, că cum stau sâtuaţiile, că-ntâi şi-ntâi or stat Ruşâi şî, după legea lor, rusască, prăpăd şî pară!; şî, dup-aceea sâtuaţiile s-au prezentat uite cum: Ruşâi au rupt-o la fugă, ce n-au luat cu ei au spart, au rupt, au stricat, au zvârlit în drum... Şi, dup-aceea, sâtuaţiile ce-au făcut: ce să facă, au fost că n-a mai fost nime-n sat - afar' de oamenii locului, Mănenii cum ar veni - o vreme s-au bătut pisti sat, cu boambele di la tun, Ruşâi de dincolo, Românii noştri de dincoace - dă, ca la război, nu ca la plăcinte, cu poalele-n dinte... Şî dup-aceea, doamnă, s'tuaţiile-au fost pe placul nostru, c-o dat Dumnezeu să intre-n sat la noi Românii noştri - din

Armata Regală Română, doamnă, ş' trăiască regele, că-i tinerel şî frumuşăl! C-au mai strâcat şî ei ce mai era nestrâcat - cum să te superi pe-ai noştri, dac-aşa stau sâtuaţiile: cam cum am raportat... Da lăsaţ', doamnă, bine c-au venit ai noştri, Românii! Lucruri s-a' mai face ele, altele şî mai frumoase şî mai lăptoase!, zice Moş Iacob.

Mama nu zice. Nu pare supărată tare. Aşa, oleacă, de patefon (îl găsesc eu, spart, acoperit de cioburi de plăci, în fundul grădinii, acolo or fi ascultat Ruşii 'Zaraza'), ceva mai mult de ceasul de mână al tatei - greşeala ei că l-a lăsat acasă, când am plecat în pădure: trebuia să-l ia, că greu nu era... Şi-aş fi avut şi eu un lucru de la tata...

Nu e foarte-foarte supărată mama şi, ca să fie şi mai puţin, se ia cu treaba: o ajută pe Mătuşa Domnica la cuhnie, la făcut ceva mai de Dumnezeu pentru bieţii soldăţei - aşa le zice şi Mătuşa Domnica, deşi ea nu-i grasă. Pentru bieţii soldăţei ciulamaua de pui, plăcinţelele cu brânză, plăcinţelele cu peşte (a dat Moş Iacob o fuguliţă până la iazul mănăstirii şi s-a întors cu sacul plin)...

În bucătăria noastră de iarnă forfotesc pe plită oalele cele mari; în bucătăria de vară, în cazanul de tuci în care fierbeam noi, înainte, mâncare pentru porci, fierb acum găinile şi ale vecinilor şi ale noastre - să te superi pe bieţii soldăţei? Doamne fereşte! La răspântia de lângă zidul Curţii, vreo trei sau patru bucătării de-ale lor, pe roate, scot tot atâţia copaci de fum. Mai sânt pe imaş alte trei. Sau cinci. Pe şosea trec şi trec şi trec Românii - spre Orhei.

Bieţii soldăţei de la noi, ei sânt foarte cumsecade, nu ca ciolovecii: îmi dau rânze şi maiure de pasăre, din cazan, de la găinile şi ale noastre; îmi dau dulceaţă din borcanele noastre, mă iau pe genunchi, mă-ntreabă câţi ani am şi cum mă cheamă, că şi ei au, la casele lor, un băiat care-mi seamănă - atât doar că, uneori, îl cheamă oarecum altfel.

Cei mai straşnici bieţi-soldăţei sânt cei din grădină: au căşti pe urechi şi umblă pe la butoanele unui dulap frumos, tot numai din fier, din care creşte o prăjină lungă şi subţire; toată din fier şi ea. Şi sânt ne-mai-po-me-niţi, fiindcă ei pot să vorbească departe, departe - cu alţi soldăţei; care nu se văd de-aici - dacă-s departe...

- Aici Carpenul, aici Carpenul, mă auzi Paltinule?, cheamă soldăţelul biet al meu.

Carpenul mă ia pe genunchi, îmi pune căştile la urechi. Aud pârâituri. Îl rog pe Carpen să-l întrebe pe Paltin dacă l-a văzut pe tata.

- Aici Carpenul - mă auzi, Paltinule? Am lângă mine un flăcău, pe tatăl lui l-au ridicat Ruşii, nu l-aţi liberat voi cumva? Păi, cum să fie, nene, ca un tată de copil: voinic, frumos, bun... Bine, Paltinule, dacă dai de el, mă ţii la curent - Paltinul a zis că încă nu, tu ştii, măi flăcău, ce-nseamnă «încă nu»?

- Ştiu, zic. Înseamnă: «dacă nu azi, atunci mâine»!

O zbughesc de pe genunchii Carpenului, alerg să dau vestea cea mare: că tata se-ntoarce, «dacă nu azi, atunci mâine» - aşa mi-a spus, mie, personal, Carpenul, că i-a spus Paltinul, că-l caută şi-l găseşte pe tata, care-i bun şi frumos şi voinic - ca un tată!

Vine şi mama în grădină. Vin şi Moş Iacob cu Mătuşa Domnica şi Moş Andrei cu baba (fără Duda, ea are treabă, pe la trup, cu trupa). Un soldăţel mai măricel în grad şi care stă la noi în casă şi-şi poartă capul legat cu alb îi spune mamei ceva în şoaptă. Stă cu spatele spre mine şi, din când în când, ridică din umeri. Că adică nu ştie. Mama se îndepărtează, cu colţul basmalei la ochi. Mătuşa Domnica se tot învârteşte în jurul ei, o prinde când de cotul stâng, când de cel drept - se duc amândouă încolo, la ciulama şi plăcinţele.

Moş Andrei, cu pălăria în mână:

- Să mai încerce băietu-cela, cu copacii lui, dom' ofiţeri'. Că bun îi Dumnezeu, a' da de domţători', săracu'...

- Încercăm, moşule, încercăm, zice ofiţerul făcîndu-i semn Carpenului să continuie.

O ia spre casă, clătinîndu-se uşor, ţinîndu-se de legătura albă de la cap; îi are, de-a dreapta şi de-a stânga pe cei doi moşi: Iacob şi Andrei. Mă iau după ei, Moş Iacob se răsuceşte:

- Tu rămâi cu băietu-cela. Cân' l-a găsî pe domţători', vii fuguliţa să dai de ştire, pecumcă!

Rămân. Să dau, pecumcă.

Numai că Paltinul zice acum că nu-l găseşte şi atunci Carpenul nostru îl pune pe Stejar să-l caute. Pe tata. Îl pune şi pe Frasin. Şi pe Jugastru. Pe Ulm, pe Alun, pe...

S-a întunecat, s-a răcorit. Mama a venit, o dată, cu ciulama şi pentru mine; cu plăcinţele şi pentru mine.

Cu pătura cărămizie, o ştii tu, din refugiu. O ştiu, cum să n-o. Miroase încă a dudă.

Stau culcat pe-o ladă de-a lor, de fier, înfofolit în pătură. Îl ascult pe Fag (Carpenul doarme alături, pe altă ladă şi vorbeşte, fără căşti, cu mama lui - toţi avem o mamă).

Şi uite-l pe tata: voinic, frumos, bun - rătăceşte printr-o pădure-ntunecoasă, de refugiu, plină de arbori făr-de nume. Dar eu ştiu: n-o să rătăcească multă vreme, numai pân-la dacă-nu-azi-atunci-mâine, fiindcă ştiu, mi-au spus bieţii soldăţei, mie, personal: au pornit în căutarea lui toţi arborii purtători de nume cu, în fruntea lor, Carpenul.

Carpenul îl caută călare, şi-i povesteşte mamei lui cum e la războiul-sfânt, cum a dat el, de tatăl unui băiat olecuţă mai mititel decât el, biet-soldăţel - îi văd Carpenului cizma dinspre mine, prăfuită, stropită mai întunecat, de spumă de la barba-calului, iar sus, încremenit, iată albastrul; iată galbenul. Roşul - dacă nu azi, atunci mâine.

AU PLECAT ROMÂNII

Însă mâine: grădina goală, curtea goală, casa goală. Satul şi el, gol. Mă trezesc târziu şi nimeni în grădină la noi, dau ocol şcolii, grădinii - nimeni. Încep să plâng, să urlu - unde-s soldăţeii? Unde-i Carpenul meu? Mama zice:

- S-au dus mai încolo. Ei au treabă, ei luptă...

Nu mă ogoieşte lupta lor, eu vreau tata.

- D-apăi asta şi fac când luptă, băieţălu moş'lui, îmi explică Moş Iacob. Ieri ne-o' căutat pe noi - pe tine, pe doamna, pe mine şi ne-o găsîîît... Azi îi caută pe cei din satele de mai încolo ş-a' să-i găsaaască... Poimâine, dacă-i bun Dumnezeu, a' să-l găsască şi pe domţători'!

- Dar ieri de ce-au zis că dacă nu azi, atunci mâine?, plâng eu.

- Ieri! Dă-l la spate pe ieri!, zice Moş Iacob. Azi sântem în azi şi pace bună! Şi dacă sântem în azi, zicem aşa: Dacă nu azi, atuncea mâine! Aşa zicem, azi...

- Şi mâine cum zicem că zicem, Moş Iacob?

- Mâne? Mâne zicem că mâne; tot aşa: Dacă nu azi, atuncea mâne! Tot aşa, păn-ajungem, că bun e Dumnezeu, ne-a ajuta El.

Nu prea înţeleg unde vrea s-ajungă Moş Iacob, dar dacă aşa spune... Şi nici n-am altceva de făcut. Aşa că în fiecare dimineaţă, zic:

- Dacă nu azi, atunci mâine!

Şi aştept. Împreună cu Osman: câinele, de cum au plecat soldaţii, cum s-a arătat. Târâind lanţul zmuls. Când l-au văzut liber, oamenii au rupt-o la fugă, s-au ascuns care pe unde a putut. Îl ştiau. Şi-l ştiau rău al dracului, mai rău ca lupul. Dar Osman a intrat la noi în curte. Mama s-a repezit să mă tragă la adăpost, dar n-a mai avut timp: câinele s-a năpustit la noi şi, scheunînd jălalnic, s-a culcat la picioarele noastre, după ce s-a tot învârtit în jurul cozii, acum jerpelită, plină de scaieţi.

Când plecasem în pădure, îl lăsasem în lanţ - cine se putea apropia de fiara sălbatică? După ce-au căzut multe bombe şi plunghi, Moş Iacob a băgat de seamă că Osman a dispărut cu lanţ cu tot. L-a crezut mort, împuşcat, ori sugru-

mat de lanţ, în vreun tufiş.

Şi uite-l: nu mai mârâie, nu mai rânjeşte, nu mai sare la om. Scheaună şi se gudură, bate pământul cu coada, chiar şi la străini; când merge, merge pieziş, ponciş, de parcă n-ar şti care-i înaintele. Mama i-a desprins lanţul, l-a lăsat cu zgarda cea frumoasă, de piele roşie, cu ţinte argintii, deşi acum i-ar putea-o fura oricine. Câinele Osman care era lup a devenit un ceea ce se cheamă câine uşernic. Chiar dacă nu umblă pe la alte uşi decât a noastră. Dar nu mai hămăie - n-o să-l mai aud niciodată lătrînd.

Din azi în mâine, din azi în mâine, războiul s-a îndepărtat. Bubuiturile au devenit din ce în ce mai şterse; şi s-au pierdut încolo, spre Răsărit. Oamenii vorbesc mereu de Nistru, Nistru. Nistru.

Stau în calidor. Cu, la picioare, Osman. Aştept.

Aştept să vină tata - mâne, dacă nu azi; aştept să se-ntoarcă mama - ostenită, colbăită, cu pleoapele înroşite, respirînd numai pe gură şi din lături şi târînd basmaua.

Ştiu de unde vine, ştiu ce-a făcut, doar adineauri am venit şi eu, peste grădini, dar mă prefac că sunt de-o viaţă-ntreagă, cuminte, în calidor. Ştiu, de aceea nu zic nimic, o las să se spele, să se schimbe, după ce s-a spălat bine-bine, după ce-a spălat şi hainele cu care-a fost îmbrăcată, azi - mai ales basmaua. Şi la urmă să dea cu mult parfum.

Într-o zi, nu mai dă cu parfum. O întreb de ce, i s-a terminat?

- Nu, dar parcă şi parfumul a prins să miroase a...

Nu spune a ce, dar eu ştiu: de cum ieşi în marginea satului, spre Orhei... Nu i-am văzut, acolo, pe loc - pe teren se spune - dar i-am văzut aduşi în sat, duşi la ţintirim. Şi mai ales i-am mirosit - când ai miros bun, ca mine, ce nevoie de ochi? Dar nici nu trebuie să ai bun-miros, pe timpurile astea, şi încă de vară.

Câte doi, câte doi, cei vreo zece flăcăi premilitari, cară tărgi. Tărgi militare, cu pânză kakie; lăsate de ei - nu ştiu care ei, dar tărgi. Flăcăul din faţă merge ca omul; cel din urmă, ori are şi el o basma peste gură, ori merge, ţinînd capul strâmbat mult într-o parte. Fiindcă-i vară, aşa mi-a explicat Moş Iacob. Dac-ar fi fost iarnă - ori primăvară, ori toamnă - Moş Iacob mi-ar fi explicat că uite, nu s-au umflat de căldură, de să le plesnească nasturii, ca împuşcaţi, de să li se

verse, reverse obrazul pe piept, ca povidla, aşa am auzit; şi am mai auzit de ochii scurşi, ca perjele răscoapte; aproape să le taie gâtul şnurul din jurul gâtului, ca să citească medalionul de tablă, cel după care viii ştiu cum i-a chemat pe cei morţi şi umflaţi.

De cum au plecat bieţii soldăţei din sat, mama a trebuit să iasă la datorie, la deal; mai ales către Orhei, cam pe unde se află lotul şcolar. Pe-acolo a fost horă mare, horadracului. Şi cum e vară, nu toamnă - ca să nu mai vorbim de iarnă, când e cel mai bine, deşi bine ar fi să nu fie deloc... A ieşit mama la adunat, cu cei vreo zece flăcăi - dar cu o condiţie: numai pe-ai noştri. Nu ştiu ce va fi răspuns mama, la început, oricum, după ce i-au adunat pe-ai noştri şi i-au pus la Eroi, în ţintirim, în dreapta bisericii, mama a zis:

- Bun. Şi cu ceilalţi ce facem? Îi lăsăm pe câmp? Nu-s şi ei morţi? N-au fost şi ei oameni?

- Or fi fost, dar de altă lege, cum să-i punem în ţintirimul nostru pe nişte păgâni, doamnă?

- De unde ştii dumneata că erau păgâni?!, s-a mâniat mama. Îi cunoşti de pe când erau vii? I-ai chemat la biserică şi n-au vrut?

- D-apăi ce, biserică, că era-nchisă - ei ne-au închis-o, păgânii! Şi noi să-i înmormântăm cu cinste creştinească?

- Păgâni-nepăgâni, nu-i putem lăsa, aşa, pe ogoare, pe dealuri. Nu-i sănătos pentru sănătatea noastră!, a găsit mama. Vreţi să dea o molimă peste noi, cei vii? Trebuie să-i adunăm şi să-i îngropăm! Cât mai repede şi cât mai adânc!

Atunci când a fost discuţia asta, eu eram ascuns în tufele de liliac, cu băieţii. Tufele din ţintirim. Am văzut că mama îşi scosese baticul şi sufla aşa, în faţă, ca atunci când vrei să alungi ţânţarii; ori musculiţele. Dar nu erau ţânţari, la soare - era altceva: mirosul.

Am şters-o acasă, am ocolit biserica pe lângă mormântul lui Petrică, frate-meu: când s-a-ntors mama, eu eram, cuminte,-n calidor.

I-au adunat şi pe ceilalţi. I-au îngropat dincolo de gardul ţintirimului, într-o parte din imaş - dar îngrădită şi partea lor.

Din prima zi m-am ascuns, cu băieţii, în tufe: ca să vedem. Noi, copiii, n-avem voie - tocmai de aceea ne ducem să ne uităm:

Bărbaţii în vârstă sapă gropile. O iau la goană când se apropie flăcăii cu tărgile. Mama se supără, îi ceartă, îi ameninţă, mai şi plânge şi aşa, plângînd-beştelindu-i, îi scoate de pe unde s-au vârît şi-i sileşte să se apropie; şi să-i îngroape. Mai mult de mila mamei oamenii dau fuga: îi răstoarnă, fuga-fuga, în gropi şi vâslesc fuga-fuga din lopeţi; să-i astupe; să nu pută. După aceea se răspândesc care încotro, unii îşi clătesc gâtul cu apă, alţii cu rachiu.

De fiecare dată când trece pe-acasă, între o căutare şi alta, ca să se spele, să se schimbe (şi să deie cu parfum; apoi să nu mai deie; şi iar să deie), mama îl ceartă aprig pe Moş Iacob. Care, în loc să se ascundă la vederea mamei, îi iese înainte ca prostul şi-i dă cu:

- Da' nu trebuia, doamnă, asta-i treabă de bărbaţi...

Atunci s-o auzi pe mama ce-i mai zice! Că nu-i bun de nimica, nici ca primar, nici ca vecin - ce fel de primar e-acela care o lasă pe ea, şi femeie şi văduvă, să se ocupe de asta? Moş Iacob îşi scade glasul, îşi încovoaie spinarea, începe să şchiopăteze, se ţine de pântece şi scânceşte ca un copil că el ar face asta, cu dragă inimă ar face-o, da-i taaare bòlnav, îl doare-aici, "la inimă" - şi arată, cu pumnul strâns, stomacul...

- Eşti bolnav cum sunt eu ministru! Om de nimica - asta eşti!, strigă mama. Las-că vin ei, Românii, te spun eu la Orhei, cum ţi-ai făcut datoria de primar al satului! Şi las-că vine el bărbatu-meu, te spun eu cum ai avut grijă de-o femeie fără apărare!

Moş Iacob dispare de-a-ndăratele, îngăimînd că el datoria şi-o face: el "se ocupă"! Ba chiar se ocupă de ce-i mai greu, mai primejdios: de adunarea armelor, a muniţiilor; dacă doamna vrea să schimbe atribuţiile, el cu dragă inimă nu se mai ocupă, se duce el la morţi «care, gata: nu mai mişcă, nu mai muşcă!», dar ia să vedem dacă o femeie, fie ea şi doamnă, poate duce în spinare atribuţia de bărbat de a manipula? Nu poate! - că nu poate şi gata! Că armele, muniţiile trebui' manipulate-cu-mânurile - ş-aistea cu-adevărat muşcă - de mânuri, dacă nu ştii să le manipulezi. Şi nu numai de mânuri, Doamne-fereşte - el, ca premare şi ca bărbat are atribuţia de a aduna la el în sarai tot ce poate face: bum!, or doamna, nu-i fie cu supărare, n-a făcut armata, ca să ştie să manipuleze...

Bărbatul de Moş Iacob spune la minciuni cum ar mânca răsărită: fără să clipească: deşi când vin oamenii şi aduc (la primărie!) - în capătul mâinii întinse, de parcă ar fi o prăjină, păşind pe vârfuri, cu ochii holbaţi şi gura căscată - câte un pistol, câte o puşcă, ori câte o mână de cartuşe (armamentul greu trebuie doar "localizat" şi raportat la Orhei, dar fără să fie atins), deşi le explică, îndelung, modul-de-funcţionare «atuncea când le manipulezi», el n-a făcut armata. Nici sub Români - să zicem că era oarecum bătrân - nici sub Ruşi. Era scutit. Pentru invaliditate. Sănătos-tun, numai că taman degetul arătător de la taman mâna dreaptă, adică cel care ar trebui să apese pe trăgaci... era strâmb.

Cred că mai bine de jumătate din bărbaţii de vârsta lui, din Mana, erau scutiţi; pentru invaliditatea aceluiaşi afurisit deget arătător de la mâna dreaptă: pe timpul acela - sub Ruşi - trăia, într-un sat vecin, un scutitor de meserie: pentru atâtea ruble îţi tăia cu toporul, pe butuc, taman degetul cu care trebuia să tragi în "vragul" Rusului; pentru atâtea ruble îţi tăia mâna din încheietură - tot dreapta, se-nţelege, ca să nu te ieie la Moscali; însă pentru ceva mai multe, cu un pistol, îţi împuşca degetul arătător, strâmba degetul, îl petrecea peste cel mijlociu şi lega palma între scândurele, să se vindece aşa, strâmb, cârnit - ca al lui Moş Iacob...

Tunurile abia se mai presupun, mama a terminat cu adunatul morţilor, Moş Iacob încă nu cu strânsul moniţiilor - dar aşteptăm. Eu - în calidor. De când au liberat Românii oraşul Balta, de dincolo de Nistru, au început să se întoarcă unii dintre ridicaţi - ridicaţi cu puţin timp înainte de începerea războiului. Tata a fost ridicat cu mult timp înainte, dar nu contează: mama află cine şi din ce sat s-a mai întors, şi se duce să se intereseze. Uneori se întoarce plângînd; alteori aproape veselă, dar din următoarea călătorie iar plângînd vine: nici o veste - sau proastă, vestea.

Dar nu-i nimic: prin colegele ei de Normală şi prin învăţătoare necolege de Normală, mama şi-a făcut o reţea - aşa-i zice ea; pe tot cuprinsul Basarabiei şi al Bucovinei, învăţătoarele ţin-legătura: cum află unde, de undeva, că s-a întors un ridicat, îl chestionează (ca pentru Monografie): unde-a fost, cu cine, despre cine a auzit că a mai fost, unde crede că a fost dus - şi îşi dau telegrame.

(Întrebare prima: Cine şi când a inventat telegrama-la-

Români? Răspuns: Învăţătoarele din Basarabia şi din Bucovina de Nord, în vara-toamna anului 1941;

A doua: Cine a inventat, şi când, avizul telefonic / tot la-Români /? Răspuns: Învăţătorii refugiaţi din Basarabia şi Bucovina de Nord - după 23 august 1944, când au început a fi vânaţi în vederea "repatrierii în Siberia" şi după 1951, când bănăţenii / deci, şi refugiaţii *în* Banat /, consideraţi titoişti cu toţii, au fost deportaţi în Bărăgan...).

Îşi dau telegrame învăţătoarele, ţin-legătura - dacă află ceva interesant... dar cum pentru mama totul e interesant, o ţine numai în drumuri: la Cahul şi la Hotin, la Cetatea-Albă şi la Soroca - se întoarce acasă cât să întrebe dacă n-a venit vreo (bună) telegramă-de-legătură, ba da, unele au venit, altele n-au venit - telegramele-de-ţinut-legătura-între-Basarabeni-şi-Basarabencele-lor.

Noroc cu Moş Iacob - el zice mereu, mereu, mereu:

- Dacă nu az', atuncea mâne! - şi mai zice: Las', că Dumnezeu îi mare şi bun, El...

Târziu, după toamnă, în preajma iernii, mama nu mai primeşte telegrame; nu mai ţine-legătură, deci nu se mai duce - la Cernăuţi şi la Ismail, la Bălţi, la Tighina. Târziu, în pragul iernii, mama se îmbracă în negru. Gata. Nici o nădejde.

Moş Iacob ciopleşte crucea, sapă un mormânt lângă cel al lui frate-meu Petrică. Mergem tot satul la înmormântare. Popa Dodon, întors din refugiu şi dascălul Grosu cântă frumos şi trist. Şi gata.

Gata, sunt orfănel - cum zice Mătuşa Domnica. De-acum pot face orice năzdrăvănie, orice drăcărie (aşa vorbeşte Moş Iacob), oamenii nu se supără, zic:

- E orfănel, săracu...

AH, FETELE!

Stau în calidor. Stau - şi gata. Gata, pentru că, după înmormântarea tatei, amintirile nu mai curg. Ci sar ca lăcustele. De ici, cine ştie unde. Ba nu: de nuştiunde, de undenumăaştept - dar tot în calidor căzînd.

Stau în calidor - şi:

Uite, de-o pildă, cu-fetele; de-o pildă, uite, cu-Tuza:

Ca un făcut: nu ştiu când a venit la noi, la Mana - pe postul II, al mamei, mama trecând pe al tatei, de I şi de director: în toamna lui ‘41? Sau abia în următoarea, cea a lui ‘42, când am intrat şi eu la şcoală, într-a-ntâia?

A venit când a venit - ne-a venit o învăţătoare nouă, cu nume nou şi ciudat: Sarmisegetuza (eu îi spun: Tuza, numele întreg nu voi reuşi să-l rostesc decât mult mai târziu). Vine de depaaarte, departe, dintr-un oraş cu nume frumos şi alb: Alba Iulia; dintr-o provincie cu nume tot frumos, aproape mai frumos decât al Basarabiei noastre: Transilvania (aşa-i zice mama, domnişoara Tuza îi spune altfel şi urât: *Ardial*: nu-i deloc bine ca o provincie să ardă, chiar dacă-i a ta).

Totul e nou la domnişoara: hainele, geamantanele, servieta; felul cum merge: băieţos, bărbătos, hâţânat pe-n sus şi-n jos; felul cum vorbeşte, tărăgănat şi cam otova; şi cum se miră - când se miră, zice: «Ioooi!», ca la noi, Jâdanii; când se vaietă, zice: «Tulaaai!» - şi noi râdem, fiindcă tulaiul ei se potriveşte cu susaiul nostru, cel amar şi dulce şi lăptos-spinos (sau chiar cu: Sus sai!); şi cum blestemă: «Călca-l-ar nevoia!» - şi noi iar râdem, fiindcă chiar vedem pe careva călcînd în picioare ceva - nimicul, doar o nevoie nu se calcă...

Nou, pentru noi, faptul că domnişoarei Tuza nu-i place la noi - nu asta, ci nou e că ne-o spune: nu-i place Basarabia, nu-i place judeţul Orhei, nici Mana noastră... Zice că-i prea tină (adică glod); ori prav (colb adică); ba prea multă zăpadă-omăt, iarna («Aşa ceva numai la kino am văz’t!», zice ea la văzut), ba prea ger («De mi-or ’gheţat maţălie», zice ea, însă noi ne prefacem că n-am auzit, aşa ceva la noi nici ţăranii nu spun). Se plânge mereu că n-are kino, că n-are promenadă pe unde să se promeneze - «Să dau un tur pe

Corzo» - şi noi iară ne prefacem că nu i-am băgat de seamă turul promenat - ca la ei, la Alba Iulia; ca la Sibii, unde-a făcut ea Normala...

Mama a tăcut ce-a tăcut, dar într-o zi i-a zis:

- Fată dragă, dacă nu-ţi place la noi, de ce mai stai? Cere altă şcoală, în alt judeţ, în altă provincie - România-i mare...

- Ba, că ne-or loat Ungurii Ardealu' şi iar îi mică, zice Tuza.

- Adevărat, dar e încă destul de mare, ca să te cuprindă şi pe tine, cu pretenţiile... Cere-te într-un oraş unde să ai şi kino şi Corzo şi asfalt...

- Ba, că n-am medie, zice Tuza. Cu media mè aci m-or ţâpat - că, de-avèm io medie, nu vinèm în sărăcia asta...

Nu mai râdeam de: ţâpat - ştiam că-i aruncat - însă pe mama o supăra mereu cuvântul: sărăcie; chiar şi după ce-a aflat că, în Ardealul care mereu tot arde, când zici: sărăcie, vrei să spui mai degrabă: necaz, fleac - măcar pentru că la ei, în Ardealul lor, la un om sărac îi zic: prăpădit... Ceea ce o face pe mama să zâmbească: la noi, prăpădit, înseamnă adevărul, adică pierdut, rătăcit - dar nu singur, ca omul într-o pădure, ci ca un lucru pe care l-ai avut şi nu-l mai ai; ori ca banii cheltuiţi pe nimica toată...

Se plânge-ntr-una domnişoara Tuza, că aici - aci,-n sărăcia asta - n-are distracţii, n-are anturaj... Mama zice că la asta să se fi gândit când a intrat la Şcoala Normală, nu când a ieşit. Domnişoara:

- No, păi dacă nu m-am gândiii'...

Mama zice că învăţătorul de ţară să-şi facă distracţiile şi anturajul la ţară - ca la ţară, fiindcă misia lui e să facă ceva bine pentru alţii, nu pentru el... Domnişoara:

- Ce, că dòr nu m-am făcut po-păăă... - şi râde.

- Te-ai făcut învăţător, zice mama.

- Ce, că dòr io n-am vrut să mă fac dăscăli-ţăăă...

- Dar ce-ai vrut să te faci?

- Ce ştiu io... Ceva fain, dòmnă de ceva: de director de bancă, oar' de colonel, oar' de inginer - adică să nu lucru, io, cu mânile mele...

- Ei, uite, încă nu eşti doamnă-de-ceva, zice mama. Eşti învăţătoare suplinitoare la noi şi te poftesc să nu te mai plângi atâta...

- Da io nu mă plâng! Zîc numa, zice Tuza, râzînd. Că

io-s fată tinără, dòmnă, nu ca ’mnetale, de umbli numa-n negru, de-ai zâce că eşti săsòică de pe la noi. Io-s tinără, nu ca ’mnetale, de faci pe tinăra, că te porţi numa-n negru...

- Mă port cum mă port, fiindcă-s văduvă, mi-a murit bărbatul!

- Ce ştiu io, io simţ neţesitatea de să-mi trăiesc viaţa, nu ca ‘mnetale, de ţ-ai trăit-o... Ş-apăi io vin din Ardial, dòmnă, pe la noi òmenii-s ţivilizaţ’, nu ca pe-aci...

Mama tuşeşte, se stăpâneşte - Tuza şade la noi, se cade să fii ţi-vi-li-zat cu oaspeţii. Zice:

- N-am fost pe-acolo, dar am auzit... Pe voi v-au ţinut sub ocupaţie Ungurii o mie de ani, dar când v-aţi liberat şi voi, în 1918, eraţi mult mai ţivilizaţi, cum spui şi decât Muntenii şi decât Moldovenii, care erau demult liberi. Noi însă am stat sub Ruşi numai o sută de ani - şi uite cum ne-au dat înapoi cu sute şi cu sute de ani...

- Ce ştiu io ce zâci de sute-de-ai, face Tuza. Ştiu că pe noi Ungurii ne-or tras pe ròtă, dòmnă dragă! Şî-n furci ne-or pus...

- Uite, pe noi Ruşii nu ne-au pus în furci, nu ne-au tras pe roată, dar ne-au interzis şcoala în româneşte - Ungurii n-au făcut asta cu voi.

- Ce ştii ’mnetale ce ne-or făcut noo Ungurii!

- Ştiu ce nu v-au făcut - pe când nouă, Ruşii... Ne-au interzis şcolile în româneşte, nu ne-au lăsat să avem societăţi culturale, ca Astra voastră, nici biblioteci, nici tipografii în limba noastră. Nici în biserică nu ne-au dat voie să slujim în româneşte! Şi n-am avut deputaţi români la Sanct-Petersburg, cum aţi avut voi la Budapesta...

- Ce ştiu io cu deputaţii la Budapeşta - ştiu c-aci nu-mi place. Nu-i de mine - dacă-n tot satul n-am găsit o gazdă convenabilă...

- Ce-ţi trebuie gazdă, dacă stai la noi, ca în familie?, face mama. Nu-ţi place la noi?

- Cum nu, face domnişoara, aci-i fòrte convenabil, nu zîc ba...

Am aflat mai târziu ce însemna pentru domnişoara gazdă convenabilă: în primul rând, duşumea de scândură, nu lut; în al doilea - dar despre asta mama a adus vorba mult după aceea, când ne-am dus noi în Ardeal - convenabil e să nu plăteşti chirie, banii din salar să-i trimiţi la Alba Iulia, să

nu-ţi placă mâncarea gătită de mama, dar s-o mănânci şi să mai ceri; să nu-ţi speli rufele, să le pui în coşul nostru, să ţi le spele mama, ca din nebăgare de seamă...

- Fată dragă, zice mama la un moment dat, îmi pare rău că ajungem să discutăm astfel de lucruri... Dar ştii bine că n-am pădurea mea, nici car, nici sanie, nici cai... Ca să am lemne, plătesc totul: bonul, transportul, tăiatul... Mă gândeam că n-ar fi rău dacă ai contribui cu ceva la încălzit...

- Da ce: io fac focu'?

Era adevărat: nu ea făcea focul - chiar când erau la gura sobei lemne, surcele, hârtie, sticla cu gaz, de aprins... Zicea că ea se arde; şi că ea se nămânjeşte; şi că fotoghinu' pute...

- Nu-i nimic, focul îl fac eu, ca şi până acum, nu-i mare scofală, dar ziceam că lemnele costă, eu, cu un singur salar, cu un copil mic, ziceam că poate...

- Copilu nu io ţî l-am făcut!

Şi asta era adevărat - nu ea mă făcuse cu mama.

- Ş-apăi soba n-are gură la mine-n odaie...

Asta era şi mai adevărat: aveam sobă de-a noastră, din Basarabia, sănătoasă, solidă, sobă-zid, din cărămidă, încălzea casa-ntreagă, oricum, bine de tot odăile între care era construită - în a noastră făceam focul prin salon, unde dormeam mama şi cu mine, domnişoara stătea în dormitor; acolo nu era gură de sobă...

- Fată dragă, zice mama, dacă voiam să-mi iau pe cine-va să-l lau şi să-l zolesc, îmi luam un bărbat! Că tot n-am...

- Dacă găseşti doi, ăl mai fain: pentru mine, zice domnişoara. Da să aivă avere - altufeli'...

Altufeli', vorba ei, ba! După un timp:

- Fată dragă, spală-ţi măcar chiloţii...

- Io cu mânile mele?, se miră Tuza, arătîndu-şi mâinile.

- Dar ce au mâinile tale? Se topesc în apă? Acasă cine ţi-i spăla?

- Io! Acasă eram ştudentă-n vacanţă, aci-s învăţătòre...

- Şi fiindcă eşti învăţătoare, trebuie să ţi-i spele directoarea?

- La asta nu m-am gândit, zice Tuza, după o vreme. În cazul ăsta, să-mi găsesc gazdă - dar convenabilă.

Până să se mute la gazda convenabilă…

Eu ţin la ea. O găsesc frumoasă şi când e urâtă, adică toată vremea. Săraca de ea, pe lumină i se vede rău obrazul

bine buburos. Şi merge ca un bărbătoi. Şi-i tare slabă, picioarele i-s ca fusele, încolo curu' i-i destul de lărguţ. Şi are, cum se spune, un ochi la slănină - însă dacă te uiţi la ea dintr-o parte, nu bagi de seamă făina.

Ţin mult la ea - când nu e prea lumină-n casă şi dintr-o parte.

Când mama face clase dimineaţa (cu II-IV - eu sunt în prima, fac cu domnişoara), Tuza rămâne în pat până târziu. Şi eu. Ea întredeschide uşa, mă cheamă cu degetul dincolo, la ea, în dormitorul nostru - să dormim înde noi doi.

Nu dormim, stăm de vorbă. Şi cum eu sunt în cămaşă de noapte şi desculţ, ea zice că mi-i frig la picioare, să le adun sub mine. Şi mai zice că, dacă mi-i frig, să intru la căldură. Eu mă alint un pic, aşa se face când te invită domnişoarele la ele, în căldură - apoi intru-n.

O vreme stăm nemişcaţi, nevorbiţi, ne-nimica; lungi, alături, pe spate şi lipiţi. Atunci e cel mai bine de pe lumea asta, cu domnişoara: îţi zici că, dacă vrei, poţi face cu domnişoara ce vrei - numai să vrei; şi-ţi mai zici că şi ea, domnişoara, îşi zice, chiar atunci, că, dacă vrea ea, ea face orice cu tine, din tine, în tine - chiar şi-un copil. Cât e ea de domnişoară. Stăm aşa, ca morţi, dar foarte vii. Eu nu mă uit la ea: de ruşine - aşa că e frumoasă-coz! Şi mai frumoasă când mă întreabă ceva, orice; şi când mă mângâie pe frunte şi pe obraz şi pe vârful nasului - aşa ar fi bine, pe-acolo, dar ea nu ajunge cu mâinile pân-acolo, că mă mângâie pe sub plapomă pe mai jos. Mă-ntreabă dacă mi-e frig, că ei…

Şi după ce m-a întrebat dacă mi-i frig, mă pune să-i povestesc eu ei cum se dezgheaţă la noi, în Basarabia, îngheţaţii. Îi povestesc pe dată. Şi ea zice că să-i arăt cum, de-adevăratelea. Şi-atuncea eu zic că ziceam că eu sunt degeratul - buuun; şi zic că ziceam că ea e fetele desdegerătoare - bun şi asta, chiar dacă-i numai una singură - dar domnişoară-nvăţătoare, orişicâtuşi. Îi spun, ca să fie spus: la un degerat trebuie măcar două fete des-, cel mai bine: trei şi, uite, ea-i numai una... Domnişoara zice că vine, vine şi a doua şi cealaltă, celelalte, până atunci să încercăm numai în de noi doi. Încercăm, ce să facem:

Mă dezbrac de cămaşa mea de noapte, ea se dezbracă de cămaşa ei de noapte. Ne lipim. Strâns de tot ne lipim noi - ca să ne desdegerăm. Întâi, eu cu spatele la ea - să-mi dezgheţe

spinarea; apoi schimbăm poziţia, ca să-mi dezgheţe inversul inversului. Ea spune asta, cu inversul inversului, nu prea ştiu eu ce-i aceea, dar ştiu că aşa nu e foarte bine, mă cam înăbuşă. După aceea zice că ea-i degerata, s-o des, eu, care-s a treia fată, cea de deasupra. Aşa mai merge, dar când mă pune pe mine dedesubt, iar nu-mi place, se lasă prea grea, mă striveşte.

Într-o dimineaţă mi-a zis să-i intru eu sub cămaşa de noapte - nici aşa nu mi-a plăcut: nu-i o poziţie bună. I-am şi spus. Şi ea m-a întrebat care-i poziţia de-mi place mie. I-am spus - n-a înţeles; a zis că nu-i bună. În altă zi mă întreabă cum a fost cu Tecla?, ce mi-a făcut mie slujnica, de-a dat-o mama afară? Îi spun că, în primul rând, Tecla n-a fost, cum spune ea, ca pe la ei, slujnică, ci fată-la-noi; în al doilea, că nu se cade să spun ceea ce nu se cade să spun - aşa mi-a spus Tecla, dacă m-o-ntreba cineva; în al treilea, legat de primul: dacă ea, domnişoara zice că Tecla-i slujnică, atunci nu se cade ca ea, şi domnişoară şi învăţătoare şi din Ardeal, să ştie ce ştiu fetele-de-la-noi, de le zice ea slujnice. Şi domnişoara zice că de ce să nu se cadă: basarabence, ardelence, slujnice, domnişoare, fetele-s la fel făcute - să mă uit eu bine la ea, să-i spun dacă nu-i făcută ca Tecla. Eu spun că n-am văzut-o cu ochii trupului, că era-ntuneric şi pe cuptiori şi-n bucătărie, jos - dar aş putea-ncerca cu ochii sufletului, sub plapomă.

Încerc. Îi spun că-i cam tot aşa, ca Tecla, făcută - nu chiar pe-peste tot, dar aproape. Şi-atunci domnişoara zice că, dacă aproape cam tot aşa, să facem noi doi aproape cam tot aşa cum făcusem cu Tecla, pe cuptiori - cum anume? Să-i arăt numai, că ea-i ascultătoare, ca elevă era foarte, a rămas aşa, chiar dacă s-a făcut învăţătoare...

Îi arăt. Facem ce facem - dar nu-i tot aceea. Lipseşte cuptorul ca să fie exact-exact. Ne ducem în bucătărie, urcăm pe cuptor şi facem, exact - şi exact aşa dă mama peste noi şi-i zice domnişoarei să-şi caute altă gazdă. Una convenabilă.

Îmi pare tare rău de ea; îmi pare rău că n-am apucat să-i arăt tot ce ştiam de la Tecla. Şi-mi mai pare rău că a plecat de la noi: ea mă lăsa să mă uit în ea, nu-mi zicea să mă uit în sus, că nu se cade să văd josul... Poate de asta n-am făcut nici o brânză.

Într-o dimineaţă, când mama e la clasă, mă duc fuga la

Severin - acolo s-a mutat domnişoara mea. E primăvară, tot satul se află la deal, la lucru - fireşte, în frunte cu Severin, cel mai harnic om din sat. Intru în curte, intru în casă, deschid uşa spre odaia domnişoarei, o închid la loc şi plec: domnişoara nu mai are nevoie de mine, să-i arăt cum îmi arătase mie Tecla - îi arată bătrânul Severin, cel mai silitor bărbat din Mana, cel care ară, trăgînd el în ham.

Dar nu sunt prea-prea trist, oricum, Tuza nu-i de pe la noi. Şi prea vorbeşte mult, când e numai de-arătat; şi de uitat în sus cu ochiul minţii. Şi prea întreabă ea, cum se face asta, cum e cu cealaltă, cum îmi arăta mie altă fată - pe la noi fetele nu-ntreabă, tac şi fac, îmi arată ce-i de arătat şi după aceea îmi spun să nu spun. Mai scot ele câte o vorbă, dar din acelea frumoase, ca pe la noi, nu ca domnişoara: urâte.

Tecla - ea vorbea - dar ce frumoasă! Şi ce dulce mă ţinea şi ce dulce-mi arăta şi ce dulce era ea, pe-peste tot. Mai ceva ca zahărul! Tecla s-a duuus şi s-a tot dus, am rămas cu Lina.

E mereu pe-aici, pe la gard. Când n-am pe nimeni-nimeni de să-mi arate ce să nu spun, o caut pe Lina, la gardul nostru. Nu-i nevoie s-o chiar caut, doar să mă duc atunci când ea mă chamă.

Taică-său face cărăuşie, maică-sa lucrează cu ziua - Lina-i singură acasă toată ziua. A terminat cele patru primare demultişor, să aibă doisprezece-treisprezece ani, dar e destul de făcută - pentru mine. Iarna, când e foarte frig, sau ne-iarna, când e urât afară, ne ascundem la ei, într-o odaie neîncălzită, printre baloturi de lână; vara găsim adăpost în glugile de ciocleje; sau în fân; sau în paie - depinde. Lina nu prea vorbeşte (nici nu trebuieşte), dealtfel e poreclită Muta: râde, chicoteşte - are pometii atât de încinşi, roşu, încât e ca şi cum ar vorbi cu ei; şi cu ochii - are ochi verzi cu auriu, atât că albul e sângeriu; şi gura i-i roşie sângerie; păsărica şi mai roşie. Uneori, când mă joc singur prin curtea noastră, Lina îşi face de lucru pe la gard - şi chicoteşte. Nu zice nimic, dar când îi aud chicotitul şi îi văd roşul gurii, ştiu că n-am să mă pun contra - din contra, cum zic eu. O şterg de-acasă, cu ocol, prin grădini - mama nu mă lasă să mă joc cu Lina, i-a fost elevă şi zice că are să ajungă rău de tot fata asta. Eu nu-nţeleg de ce s-ajungă ea rău, când ajung eu atât de bine

cu ea - numai să nu mă prindă mama, că mă bate. Dar dacă nu mă vede, nu mă bate. Muta chicoteşte tot timpul, tot timpul; roşie-roşie. Chiar când nu e lumină pe unde ne jucăm noi, Lina e roşie şi-ncinsă.

Cu Duda - altceva. A fost, dar nu mai este. De când a trecut frontul pese noi nici nu mă mai bagă în seamă - cred că din pricina pântecelului nu mă mai vede, i-a crescuuut, uite-aşa i s-a făcut!

Şi mai altceva cu Tecla. Ce să mai spun de Bălana...

Ce experienţe din acestea vor fi avut băieţii de vârsta mea, din Mana? Chiar dacă vor fi avut şi ei, nu mi-au povestit; după cum nici eu n-am suflat o vorbă, am ascultat ce ziceau ele, chiar şi Muta, acestea fiind singurele cuvinte ale ei: «Să nu cumva să spui cuiva»...

Să fi fost eu o excepţie? Fiindcă eram băiatul-învăţătorului? Fiindcă devenisem orfănel-săracul? Poate şi una şi alta; poate niciuna.

Să fie Basarabencele mai răpidi-di-şăli, adică iubeţe? Sau moravurile mai slobode? Nu ştiu, nu cred - o mireasă dovedită ne-fată-mare arunca ruşinea asupra familiei, a satului; pentru o femeie care călca pe de lături, bărbatul vinovat că o trăsăse în păcat plătea uneori cu viaţa, iar femeia trebuia să-şi ia lumea-n cap, să-şi caute norocul în altă parte, unde nu era ştiută. Ţin minte că la nunţi era şi un joc-al-prostirii, când era arătat, fluturat, cearceaful însângerat, semn că... petrecerea putea continua, mireasa fusese fată-mare. Îmi ajunseseră la urechi tot felul de vorbe despre cusut, despre beşică-plină-cu-sânge-de-hulub... - atunci nu le înţelesesem, dar ştiam că sânt în legătură cu cinstea-fetei.

Nici asta nu-mi era limpede, unele cu care m-am avut eu bine îmi spuseseră că cinstea lor e păsărica - mai mare sau mai mica, depindea de... de ce depinde? Nu ştiu. Oricum, ştiam un lucru: păsărica lor trebuie cinstită cu păsărica ta. Altfel cade - la băiat. Asta am auzit-o întâia oară de la Tecla, dar şi de la altele, toate mari. Adică şi cu negru.

Ca la Tecla. De loc era de pe la Tighina. Mărunţică, frumoasă, de picà: părul negru-negru, cu ape albăstrii, ochii verzi-verzi, de mâţă - nu de pisică, de mâţă; verzi, cu stele de

aur. Când a venit, la noi stătea deja (convenabil) domnişoara Tuza, dar încă nu mă chema la arătat.

Nici nu aveam ce arăta. Nu ştiam ce şi câtă am.

Dimineaţa, în bucătărie (ciudat: şi Basarabeanca Mătuşa Domnica, şi Ardeleanca Domnişoara Tuza îi zic bucătăriei: cuhnie). Nu prea am chef să mănânc (aşa-s copiii!). Mama i-a spus Teclei să insiste, la nevoie, să mă silească (c-aşa se face binele: cu de-a sila) - dar mă las eu?; să-mi dicteze mie o fată? Tecla vrea să-mi vâre cu forţa mâncarea în gură - să tot încerce! Mi-e uşor să nu mă las şi-i şi spun:

- Nu mă las şi nu mă las, îi comunic liniştit.

- De ce, întreabă ea, fără interes.

- Fiindcă nu vreau să mă las, zic. Şi dacă eu nu vreau, nu poţi să vrei tu în locul meu.

- Nu vrei - te fac eu să vrei...

Tecla râde, îmi ia capul la subţioară; cu o mână încearcă să-mi deschidă gura, strângându-mă cu două degete din laturi, cealaltă îmi vine cu lingura plină. Zic:

- Tu nu ştii, dar să ştii: dacă mai faci asta, eu te muşc de ţâţă.

Am zis liniştit. Ea îmi dă drumul, se uită la mine cu ochii ei codaţi şi verzaţi; şi mâţaţi. Râde: are dinţi mărunţei, albi şi ascuţiţi - ai zice: o pisicâţă.

- Aşa? Păi, dacă tu mă muşti de ţâţă, eu te muşc pe tine de pâţă!

- Se zice: pu-ţă. Dar nu se zice tare, că nu se cade: e de ruşine.

- Eu aşa o vreau: tare, zice Tecla. Şi nu mi-i ruşine... Şi, bagă de seamă: eu am două ţâţe, îmi mai rămâne una - dar tu? Ai numai o puţă, cu ce mai rămâi, dacă ţi-o ham-ham şi hap-hap?

Mă gândesc eu ce mă gândesc.

- Asta cam aşa-i, zic. Atunci te muşc şi eu de puţă, cu ce mai rămâi?

- Asta-i drept, zice şi Tecla. Numai că fetişoarele au mai multe decât băieţii - ai să le afli tu, când ţi s-or deschide ochii...

- Uite ce deschişi sânt!, mi-i arăt, holbaţi.

- Până să şi vezi cu ei, uite cum facem: mănânci singur...

- Nu mănânc!

- Atunci uite cum facem: mănânc eu mâncarea ta, tu-i

spui doamnei că ai mâncat singur-singurel - facem aşa?

- Nu, că ne bate Dumnezeu dacă spunem minciuni. La noi legea-i asta: numai eu nu-mănânc mâncarea mea, dar dacă tu-mi dai ceva-cumva mie, eu îţi dau mâncarea mea ţie.

- Dacă aşa-i legea pe la voi..., zice Tecla. Bine, îţi dau ceva-cumva: îţi dau mâncarea asta, tu o mănânci! Ţi-am dat-o, mănânc-o.

Mă uit la ea cu mare drag - şi cu tare milă. Ea mă socoteşte copil; crede că mă poate duce de nas ca pe flăcăii ei, care-or fi, de pe la Tighina. Îi spun:

- Află tu, fetico: eu sunt orfănel şi ştiu multe de pe lume. Dacă vrei şi vrei să ştii ce ştiu, află că ştiu cum eşti tu făcută pe-peste tot - mi-o arăţi? Să văd dacă ţi-o ştiu la fix şi ca pe apă? Ca pe-o poezie?

Tecla nu râde - aşa-mi place. Zice:

- Află, băieţică: şi eu sunt orfănică şi le ştiu pe toate-toate de pe lumea asta!

- Şi-atunci?, întreb eu după o vreme. Cum facem noi doi cu mâncarea asta?

- Uite cum facem, zice Tecla. Tu mănânci frumos, cu mâna ta, cu gura ta, ca un orfănel ce eşti şi, după ce-ai mâncat bine-bine, ca să ai puteri cu mine, orfănica-ţi şi arată, -ţi şi dă ceva-cumva - dar nu care cumva să spui cuiva, ceva...

A-ha. Mă ridic pe dată de pe scaun, închid ochii:

- Uite cum mă uit în sus!

- Dacă mănânci, te las să te uiţi şi-n jos, zice Tecla.

A-ha? A-ha!: înfulec tot ce refuzasem până atunci. Tecla îmi mai dă. Zice că la ea şi la uitat am nevoie de multe puteri. După ce m-a umplut, Tecla încuie bucătăria şi mă cheamă pe cuptor. E bine pe cuptor, iarna; mai ales când Tecla se dezbracă de tot, de tot şi mă dezbracă şi pe mine. Când o văd - că văd, chiar pe întunericul fierbinte de pe cuptor - mă sperii puţin: pe-a Dudei n-o văzusem deloc, a Linei era frumoasă şi roşie, însă a Teclei... Mă linişteşte, zice că aşa-i la orfănei, aşa are să fie şi la mine, azi-mâine; că noi, orfăneii, suntem mult mai crescuţi pe-peste tot decât lumea cealaltă.

A-ha. Aşa, da. Nu ştiam eu de ce - uite de ce.

Aşa că găsesc mai frumos negrul în jurul roşului. Şi cum are ochii verzi... Aş face, dac-aş fi rege, un tricolor al meu,

al nostru, al orfăneilor: negru-roşu-verde - dar nu l-am purta pe-afară, numai pe cuptor.

Eu n-am încă nimica negru, dar Tecla zice că las' că vine, vine şi negrul - azi-mâine; dacă nu azi, atunci sigur mâine. Zice Tecla:

- Noi, orfăneii putem face oricum; şi aşa, şi aşa - cum ne vine nouă mai bine, numai să nu care cumva să-i spui cuiva neorfănel.

- Nu, nu spun!, spun eu, în gând, mereu am gura ocupată.

Şi, Doamne, ce lumină-i pe cuptioriu-ntunecat! Şi ce căldură-n miez de iarnă. Acum înţeleg cum stăm cu ochiul-minţii, cel cu care vezi şi pe-ntuneric: văd totului-tot la ea, chiar şi negrul, care orişicîtuşi, tot întuneric e. Şi întuneric fiind, e cald şi bine uns; şi pipărat când intru-ntrânsu' - şi aşa şi aşa, după cum ne vine şi încă aşa-altfel, ca să ştim şi fim. Cel mai bun şi mai uns şi mai e-atuncea când Tecla-i zice mierea-ursului, nu ştiu de ce, că eu nu-s urs, chiar dacă ea-i miere. Asta-i place ei cel mai şi mai. Mie, de-a calul: călăresc, ţinîndu-mă bine de hăţucile ei, când sunt eu călăreţul şi tot de ele când sunt călă-reţul răsturnat-şi-păscut. Tecla mă paşte foarte frumos; şi repede de tot. Ca să lingem numaidecât mierea ei cea teclă - atunci ea ţine cel mai mult şi cel mai mult la mine. Tecla are doi ochi şi două picioare şi două mâini şi două ţâţici - şi multe guri. O întreb câte are, ea zice că multe, destule. Într-o zi îmi spune cîte anume: unsprezece. Mai multe cu una decât degetele mele de la mâini pe care număr. Număr şi număr cu buzele, cu nasul, cu limba şi nu ies la cale, tot mereu mă-ncurc şi o iau de la-nceput - şi ea râde.

Aşa-i programul de dimineaţă: aşteptăm să nu se mai audă gălăgie dinspre şcoală, semn că au început clasele, cu mama; mă asigur că domnişoara nu s-a trezit; mănânc bine-bine, de puteri, ea încuie uşa bucătăriei şi urcăm pe cuptor, unde Tecla are tot felul de guri şi eu nu apuc să le număr - dacă n-am decât zece degete...

Dar într-o zi mama vine acasă, ca să caute ceva, găseşte uşa bucătăriei închisă; încuiată.

Şi de-aceea. De aceea am rămas orfan şi de ea. S-a dus Tecla cu ochi verzi şi guri roş-negre.

În locul ei a venit una... Una bătrână de tot. Nu era ea chiar bătrână, adică deloc, dar dacă era rea...

Eu îi zic mereu că nu mănânc - doar-doar. Nimic. Îmi pune mâncarea dinainte şi gata. Nici din umeri nu ridică. Zic:

- Uite că n-am mâncat!

- Să fii sănătos, îmi răspunde, fără să se uite la mine.

- Nu sunt sănătos - fiindcă n-am mâncat, încerc eu.

- Să fii sănătos!, zice ea iară. Cui i-i foame mănâncă.

- Mi-e foame, dar nu mănânc... - acum ea ridică din umeri. Ştii de ce nu mănânc? - nu-mi răspunde, dar eu zic mai departe: Fiindcă nu-mi dai...

Şi mă opresc, înspăimântat: s-a răsucit spre mine, cu mâna ridicată.

Nu-nţeleg nici azi: de ce? Doar nu apucasem să-i cer ca lumea.

Oricum, când s-a dus într-o sâmbătă în satul ei, iar luni n-a mai venit, eu unul m-am bucurat: cum adică, şi nemâncat şi bătut?

Şi uite-o pe Bălana...

Nu ştiu cum o chema cu adevărat, aşa-i zicea mama. S-o fi numind Bălan şi nu mai ştiu cum (să zicem: Maşa)? Ori pentru că era bălană: părul galben-galben şi ochi albaştri ca floarea inului...?

Nu ştiu dacă din pricina ochilor de in, dar Bălana e mereu speriată; o sperii din nimica toată; tresare la cel mai neînsemnat zgomot şi-şi scuipă în sân. Apoi îşi face cruce. Are fuste frumoase, înflorate, barijuri la fel, pline de flori vesele. Dar mai ales are ciuboţele roşii cu toc înalt.

E hoholiţă de pe la Mitoc de aceea vorbeşte limba noastră de parc-ar cânta-o - cu trei note mai sus.

Întâia oară când o văd în bucătăria noastră, îi văd roşul ciuboţelelor. Vreo două zile îmi fac de lucru pe-acolo, ca să i le tot văd şi să mă bucur de ele: ce roşii!; şi ce frumos ţin la/în ele picioarele Bălanei, ai zice nişte vaze pe măsura florilor.

Îmi place mai ales atunci când, după ce vine de-afară, unde-a avut treabă cu apa, cu lemnele şi le descalţă ca să-şi pună papuci. Atunci îmi place mie cel mai mult şi mai mult: mă aşez pe podea în faţa ei şi mă uit. Ea chicoteşte, se sperie,

râde - însă îşi fereşte genunchii din calea ochiului-minţii. După ce-şi încalţă papucii, ochiul meu rămâne lipit de ciuboţele: acolo-i acolo.

Poate şi din pricina lor au trecut zile şi zile, până să-mi aduc aminte că eu nu mănânc.

- Nu mănânc!, zic, în sfârşit.

- Da di ci tu nu mănânci?, mă întreabă cântînd, Bălana.

- Aşa, că nu vreau! Şi, dacă nu mănânc, mor!

- Oi!, se sperie Bălana, cumplit.

Scuipă-n sân, îi trage la cruci - încearcă să mă ia cu binişorul - m-aş lăsa cu dragă inimă: e aşa de bălană şi de ochioasă şi de mângâioasă la auz... Şi atât de bine miroase - altfel decât Tecla, decât toate - miroase bine, a cozonac de Crăciun, deşi a trecut demult Crăciunul... Dar nu trebuie să mă las înmuiat.

Ea mă roagă, cu mâinile încrucişate; mă ameninţă cu degetul arătător - atât, că e şi mai dulce când face pe fioroasa. Şi nu mai ştie ce să facă - o ia de la-nceput:

- Dacă tu frumos mănânci, eu poveste frumoasă ţie-ţi spun!

- Nu-mi plac să mi se povestească poveşti - altceva?

- Al'civa... Dacă tu frumos mănânci, eu cânticel frumos cânt ţie...

- Nu vreau cânticel, zic. Vreau să nu mănânc şi să mor. Şi, dacă eu mor, mama te bate pe tine şi afară te dă - pe tine!

Bălana îşi face cruci, îşi scuipă în sân. Apoi caută, caută, cu albastrul rotund al inului: că ea îmi dă mergelele ei! - n-am nevoie de mărgele, sunt băiat; atunci ea îmi dă mie cnijca ei de rugăciuni - nu, am eu o carte mai frumoasă, cu icoanele în culori...

- Atunci ce vriei? Ce să-ţi dau, ca să mănânci, tu?

- Ciuboţelele roşii!, zic.

Bălana trage un: Oi!, speriat-înveselit, scuipă-n sân, face cruci... Cum să-mi dea ciuboţelele? Dar e iarnă, e frig, cu ce se-ncalţă ea când iese după lemne, după apă, la dugheană...? Ciuboţelele - dar ce să fac eu cu ele, sânt prea mari pentru piciorul meu?

- Nu pentru picior, zic. Pentru pâţă.

Bălana nu pricepe. Nici eu nu pricepusem, întâia oară, cu Tecla - dar după aceea, e-he-he!

Îi explic. Îi şi arăt cum să mi le dea - degeaba: ea o ţine

pe-a ei: că nu mi le poate da; că are ea nevoie de ele; şi încă: nu le poate da, fiindcă ei i le-a dat cineva. Pentru ceva.

- Pentru ce, ceva?, întreb. Ceva, că ai şezut cu el?

Bălana nu-şi mai stucheşte în sân, nu se mai cruceşte, îi trage un: Oi!, de jale şi se-aşterne pe plâns. Şi dă-i şi plânge-i.

Mă apropii, îi pun mâna pe umăr; apoi pe păr, în creştet. Ea nu mai plânge, deschide spre mine inurile, începe să chiar surâdă. Îi spun:

- Dacă şezi şi cu mine ţi le dau şi eu.

Ea se zbate între plâns şi nepricepere: cum să i le dau, eu ei, când sânt ale ei; pe picioarele ei - uite-le!

Faine, cum zice domnişoara Tuza. Ştiam eu de ce.

Stă pe scaun, le întinde spre mine. Picioarele ei cu cizmele ei roşii. Le iau pe sub călcâie, mă uit la ele, clatin din cap, dau să le despart - Bălana şi le ia înapoi, se ridică de pe scaun, îşi apasă dosurile palmelor pe obraji:

- Da ci tu faci? Nu se face, eşti mititel, tu...

- Ştiu eu mai bine decât tine, zic. Uite cum facem: tu le descalţi şi mi le dai - ciuboţelele. Dacă tu nu şezi cu mine, eu nu ţi le dau ţie; dar dacă şezi şi cu mine, şi eu îţi dau nişte ciuboţele roşii de tot, fiindc-ai şezut cu mine şi, pe de-asupra, mănânc şi, pe de-asupra, mama nu te bate pe tine că eu mor şi nu te dă afară - deloc-deloc.

Bălana bate din pleoape: inul s-a tulburat, nu înţelege nimic - nici eu, dar nu eu trebuie să-nţeleg. Se gândeşte ce se gândeşte - apoi:

- Aşa-i obicei, la voi? Dacă şăd, ciuboţelele mi le dai? Că, dacă de cuvânt nu te ţii, Dumnizieu te bate, El! Tare, tare!

Dau din cap că da - orice, numai să.

Ea se descalţă, îmi întinde ciuboţelele. Retrage mâinile, apoi vine din nou cu ele:

- Acuma dă-mi-le!

- Am zis că după, zic. Aşa a fost şi cu el? Ţi le-a dat după aceea? Sau înainte?

- Stai să ne gândim, zice Bălana. Dacă bini ne gân-diiim... Înainte mi le-a dat, el. Ba nu! Dacă bini ne gândim, mi le-a dat după... Ba nu! Întâi le-a dat. Şi dup-aceea...

- Atunci ţi le dau şi eu înainte, zic şi i le întind. Întâi ţi le daaaau...

- Ba nu! zice Bălana. Stai să ne bini gândim... - se gândeşte, gândeşte, bine de tot - până uită ce trebuia să facă, se uită, albastru, la mine, mă întreabă, din in, ce trebuia să răspundă... Adus aminte!, strigă ea. Dat după, că plângeam, taaare mai plângeam...

- De ce plângeai?, o întreb. Te-a bătut mama ta?

- Nu m-a bătut mama mea, că n-am mama mea. Nici tata, că n-am - dar aşa se cade să faci: plângi după aceea...

- Atunci îţi dau ciuboţelele după ce plângi.

- Di ci să plâng eu?, plânge Bălana cu adevărat, cu lacrimi cât cireşele, dac-ar fi cireşe străvezii. Ciuboţelele-ale mele, la mini! - le strânge la piept; şi nu mai plânge.

- Dacă-i pe-aşa, atunci eu nu mănânc!, îmi aduc eu aminte. Şi mor! Şi mama...

- Ba nu mori! Hai, frumos, mănâncă...

- Mănânc, după ce ţi le dau.

- Aaaa? Aşaaa? Atunci, bine: na, dă-mi-le!

- Tu eşti proastă, Bălano? N-am zis că ţi le dau după ce şedem? După ce plângi bine-bine?

- Să şedem - dar unde? Fân n-avem noi...

- Aaaa, în fân ţi-a fost prima oară. N-avem fân, avem cuptiori', zic.

Urc, urcă şi ea. Îi zic să se dezbrace. Ea zice că, Bojemoi, nu s-a dezbrăcat niciodată de faţă cu cineva, mai ales bărbat... Îi spun ce-am auzit, că e un început în toate şi că, dacă vrea ciuboţelele roşii, dacă nu vrea să mor... Ea se dezbracă şi plânge. Când plânge mai cu foc, o podideşte râsul:

- Dar tu copil eşti, cu ce-o să şăzi cu mine?

- Cu ce se şede, zic şi-i arăt cu ce.

Ea scuipă de trei ori peste sânii goi şi destul de dolofani (ai Teclei erau mai mititei şi mai întunecaţi) şi-şi face cruce peste cruciţa de la gât. Şi plânge. Şi râde.

Aşa că o ducem bine. Trăim bine de tot, o ţinem într-un râs-plâns şi luat-dat la ciuboţele. Când mama e la şcoală, dimineaţa, mă aşez frumos la masă, în bucătărie şi spun că eu nu mănânc. Bălana mea cea bălană şi cântătoare îmi cântă, întrebîndu-mă că de ce nu mănânc eu? Eu răspund că aşa; ca să mor. Ea plânge cu-adevărat şi mă-ntreabă ce să-mi deie ea mie, ca să nu mor. Şi eu:

- Nu mai plânge, că-ţi dau ciuboţelele.

Ca să am ce-i da, îmi dă ea mie. Apoi i le dau eu. După cuptor. E bine aşa. Atât de bine, că într-o zi uit să nu-mănânc întâi. Ea plânge, se descalţă, îmi întinde ciuboţelele şi mă roagă să i le dau - după.

Bălana era bălană - şi cu roşu în miez. Cum dăduse în primăvară şi era lumină pe cuptiori', se făcuse de-a dreptul de aur în jurul căpşuniului.

A rămas la noi multă vreme. După primăvară, vara: ea umblă încălţată cu pantofi, însă când e să fie, scoate ciuboţelele din cemadan, cum îi zice ea geamantanului, mi le dă - ca să i le dau. Şi i le-am tot dat. Şi Dumnezeu ştie cum de nu ne-a prins mama, să ne bată.

După ce Bălana a plecat, să se mărite cu un lipovan de-al ei, de la Mitoc, mama n-a mai angajat fată.

Aşa că m-am întors la Lina:

Am găsit-o schimbată: avea şi ea, primprejurul cireşei guleraş de iarbă fumurie.

Dar cu Lina cea nouă, crescută, mă gândeam la Bălana mea. Şi la Tecla.

Doamne, ce fete bune frumoase şi mustoase şi parfumoase şi!

PEŞTI ŞI PĂLĂRII

Astă noapte s-a rupt iazul de la Curchi. În fine, iazurile. Am ştiut, înainte de a vedea. Ploua-ploua-ploua - şi de aceea. Aşa că nu m-am speriat foarte când Moş Iacob ne-a bătut în fereastră, de pe calidor:

- Doamnă! Doamnă! Să nu se trezească băi'ţălu, da s-o rupt iazu la Curchi, la călugări. Nu vă spărieţ', da-aşa să ştiţ'...

Băi'ţălu era treaz, dar n-a dat semn că e. S-a îmbrăcat cu o repeziciune de soldăţel la războiul-sfânt şi a încercat să iasă.

- Culcă-te la loc, e abia miezul nopţii, zice mama, îmbrăcîndu-se. Plouă afară, n-ai ce vedea.

- Ba am: să văd cum s-aude, zic.

- Bine, dar nu cobori de pe calidor.

Stau în calidor şi tremur mărunt. Nu de frig, de plăcere.

De auzit, nu se vede bine. Decât ploaia. Dacă n-ar ploua atâta, s-ar auzi vuitul viiturii - de la ruptură. Aşa cum vuvuia şi acum mai an. Dar tot vulvulvuietu-i, fiindcă aud aud licăriri de felinare. Nu ştiu dacă felinarele se mişcă prin apropiere, prin ogrăzi, pe uliţe, ori încolo, pe Imaşul Cailor; sau dincolo de şosea, pe Păşunea Vitelor sau dacă mă mişc eu, cu tot cu calidor - aşa-i cu felinarul la casa omului, când plouă straşnic. Primprejur, glasuri somnoroase, aţâţate:

- Haida, măi, că s-o rupt!

- Haidiţ' la peşti, măi!

- Dă tu un cal, pun şi eu unu şi-om merge la peşti cu căruţa!

- Nu, că eu mă 'c călare - hai ş' tu călare!

- Ş' un'e-l pui, călare? La oblânc?

- L-oi pune lângă cel'lant - s' nu-i fie urât...

- Luaţ', măi ş' nişti lopeţ', s-astupăm aicea, la iazu nos'!

- Duceţ' voi lopeţile - noi le-om aduce...

- Aşă-i! Astupaţ' voi, că peştele l-om face pe din două...

- Aşa-am făcut anţărţ, noi ne-am opintit la lopeţ', pi din două-ai făcut peştele cu socru-tău - la prins, nu la astupat!

- Ş' dac-am schimba? Anţărţ aţi astupat voi ş-am prins noi - hai amu s' prindem noi şi s'astupaţ voi...

Râsete groase, îngroşate de ploaie. Deci, s-a rupt şi-al

nostru, iazul. Era gata-rupt, de boambe, când a trecut frontul, pe fundul lui au păscut vitele o vară. Dar fusese reparat, am ajutat şi eu, ba la bătut pari, ba la-mpletit gardurile, două, ba la umplut cu pământ, între ele... Toţi copiii am ajutat - a fost o veselie şi-o petrecere... Ne-a părut tare rău când s-a terminat, n-ar fi stricat să mai facem vreo trei-patru, că doar peştele-i lucru bun de mâncat... L-am făcut noi din nou, dar uite, s-a rupt iar. N-a ţinut când a năboit viitura de la ruptura călugărilor - dar care? La Curchi, la mănăstire, sunt cinci iazuri, patru unu-n altul, al cincilea mai la o parte, pe alt pârâu.

Lipa-lipa, lipa-lipa, picioare goale prin glodul drumului; zăngănit de căldări goale, clinchetul câte unei unelte de fier ciocnită de alt fier. Chicote. Şi glasul poruncitor al lui Moş Iacob, premarele comunei:

- Toată lumea merge cu mine, la astupat, la Curchi! Cine nu vine amenda-l mănâncă!

- Ghini, Moşîiacob, ie-o mătale-nainte ş' te-om agiunge noi din urmă... Ci zâceţ, măi? Hă-hă-hăăă!

- Sânteţ nişte tal'ari, asta sânteţ' - nu cetăţeni!

- Las', Moşîiacob, om fi mâne dimineaţă, da-amu încă-i noapte...

- Numai la furat vă stă capu'!

- Da di ci zâci: furat, Moşîiacob? O fugit di la călugări ş-o vinit pi raza noastră.

- Vez' tu rază, când te-or chema la giudecată!

- Di ci s' ne cheme la giudecată? Peştili-i a' cui îl prinde, nu-i însămnat ca gita. Ce, ei, călugării, l-au 'grijit, l-au ţăsălat, l-au adăpat? - hă-hă-hă, peşte-adăpat!

- Chiar aşă, Moşîiacob: o vinit de bunavoia lui pe raza noastră, 'i-al cui îl prinde!

Se duc şi se tot duc Mănenii noştri la peşte cum s-ar duce la coasă ori la cules via. Moş Iacob bombăne, încearcă să facă ordine-n comună, cu cetăţenii ei - n-are cu cine. Îl aud cum intră înapoi, în ograda lui. Dondănind şi suduind. Dă trei-patru ocoluri în ogradă, apoi îl aud - are alt glas, dacă nu l-aş cunoaşte bine, aş zice că-i al unui "cetăţean" de adineauri. Aşadar, Moş Iacob împuşcă chemarea:

- Măi fimeì'! Domnică, un'e eş'? Ian vină, de-mi trage ciubotele din picioare! Şi dă-mi o coşâlcă, ceva, ori două, că nu strică! Ş-on fanar să-mi dai...

- Da tu eşti premare, Iacobe, nu să cade să..., protestează Mătuşa Domnica, opintindu-se la buza prispei, la scosul cizmelor. Că ce-ai să raportezi tu, mâne, când te-or căta, de să le raportezi? Ce-ai să dai raportu, cu datoria ta de premare al comunei?

- Mâne-a fi mâne, acuma-i noapte neagră şi mi s-o făcut şi mie de-un crăpcean la tigai'; ş' de-o ştiuculiţă pi jăriţă; de-on lin, c-on păhar di gin; şi, dacă dă Domnu din ceri' să prind pi pământ ş-oleacă de chişcari, din ceia mari... ş-alunecàri... Ia dă tu, fimèi', ciorpacu', să-l prindem şi pe racu'...

- Şi raportu?

- Raportu - să mai aştepte, că nu i-o cădè rangu'! Mâne-l dau - că ce era să fac sângur-sângurel... Pe-ntunerică şî pi ploai'? Că era aşa de bezneală, de nu-ţi vidèi ceafa din... Din asta, 'tunericeală - hă-hă-hă!

- Hă-hă-hă!, îl imită Mătuşa Domnica. Tăţ' o apă ş-on pământ, Mănenii! Numai la ciupeală şi la chicuş le şăde mintea... D-ap' la noi, la Chistruieni, am fi ieşit cu mic cu mare la-astupat! Nu la furat!

- La voi, la Chizdruieni, să tot astuchi borta găurii cu ce trebuie - că-i iazu vostru, comunal, nu ca la noi. Aici, să şi-l astupe călugării de la ei, cu rasa! Cu bărbile!

- Da-aista-i al vostru, Iacobe! Adica-al nostru, al oamenilor! S-o rupt şi dânsu - cine-l astupă?

- Cu dânsu-ntrânsu'!, chicoteşte Moş Iacob, imitînd-o pe Mătuşa Domnica şi vorba ei de pe la Pistruieni. La ce să-l astupăm pe dânsu, momentan - l-om astupa noi, mai încolo, după ce-om prinde peştele, că ştie el, Dumnezeu, cum arinjază treburile... Dacă nu l-or fi spart dinadins tal'arii iştea din Mana, de să nu se-nece, când or umbla să prindă peşte... E-he, că dacă era iazu nostru... momentan m-aş fi pus la bortă cu cheptu'!

- Te-ai fi pus... Momentan! Te cooonosc, Iacobe, aşa te conooosc... Ştiu eu cu ce te-ai fi pus la ruptură - iertaţ' de cuvântu: bortă... - ihoteşte şi bătrâna, iar pe întuneric se preface în chicotit de fată-mare.

- Şi dacă vrei tu să afli, află, Domnică: l-au şi astupat călugării pe-al lor! Da-i degeaba: s-o dişărtat pe raza noastră - n-ar fi păcat de moarti, de nu ne-am înfrupta şi noi din ce ne-o trimăs Dumnezeu?

Ăsta-i Moş Iacob: premare, premare, dar tot mănean. Mătuşa Domnica e venetică - de asta lucrează toată vremea, de parcă are să ieie pe lumea cealaltă sudoarea, cu tot cu frunte... De asta îl bodogăneşte fără istov pe bărbatu-său, mănean get-beget.

Stau în calidor şi tremur. A ieşit mama, în mai multe rânduri: să-mi dea ceva de pus pe spate, să-mi aducă ceva de îmbucat. Însă nu de frig şi nu de foame tremur eu. De astă dată, dac-aş fi vrut şi-aş fi vrut, aş fi şters-o de-acasă. Singur, călăuzindu-mă, după luminiţe, până acolo, încolo, unde va fi ajuns la noi iazul călugărilor - dar pe lat... Dacă m-aş fi rugat frumos de Moş Iacob, poate că m-ar fi luat cu el: pe drum, i-aş fi cărat ciorpacul - cel cu care să luăm peştii din apă, cum i-ai lua cu lingura din strachină - acolo i-aş fi ţinut felinarul, chiar coşâlca plină cu peşti... Moş Iacob n-are cai, n-are căruţă - am fi mers la peşti cu căruţa, ca alţi măneni - aşa-s de mulţi peştii, că trebuie să te duci la ei cu căruţa - când se rup iazurile. Dar şi când nu se rup, tot aşa.

La noi nu te poţi scălda, de-atâta peşte; la noi, vrea vita să se-adape din gârlă şi se-neacă cu peşte - aşa se zice, n-o fi chiar aşa, dar ce e, e: pe la noi, numai Moş Iacob se fâţâie cu undiţa - i-a dat-o tata şi i-i ruşine să n-o primble, dar ştiu că nici el nu prinde peşte cu undiţa, ci cu volocul: îl bagi, mergi cu el apă zece paşi, îl scoţi - plin! Nu chiar până la buză, dar pe-aproape. Asta când iazurile sânt întregi - însă când se rup, de ploi... Atunci nu mai poţi păşi pe islazurile noastre, năpădite, fără să calci pe ceva.

M-aş fi dus cu Moş Iacob. Dar am rămas. În calidor. Nu că, acolo, la peşti, mi-ar fi frică de-ntuneric, ori de udeală - dar nu-mi place. Nu-i de mine, peştele. Fiindcă eu sunt domn, domnule! M-aş lipsi bucuros de domnie, dar nu-i cum vrea domnul, ci cum dă Domnul.

Aşa că stau în calidorul meu. Când stai la adăpost, e ca şi cum ai fi acolo unde vrei tu - dar pe sub streaşină, drumul.

Din cele auzite până acum, din ce voi afla, mâine, poimâine, ştiu. Nemaifiind copil, cunosc pro-ble-ma - şi a domnului şi a Măneanului ieşit la peşte cu sacul, cu carul:

Ai prins un peşte; un peştoi; o namilă cât un bou - fie şi cât un viţel, cât un purcel, oricum, cam cât tine de mare. Te-ai bătut cu el, v-aţi trântit, zi de vară, până-n sară; prin apa până la brâu, până la genunchi, până-la; ai pierdut şi

felinarul şi coşul de papură; în căldare să-l pui - nu-ncape; să te-ntorci acasă numai cu el, unu?, oricât de mare, nu-i păcat să-i laşi pe ceilalţi celorlalţi?; ori, mai rău: nimăruia? Şi-atunci unde pui peştele prins - după ce l-ai stăpânit bine, de urechi, şi i-ai ars una cu maiu-n ceafă, să-l adormi, să nu se mai zbată? Unde, dacă nu în sac..? Numai că ai pierdut şi sacul, în trântă, dar un sac se găseşte uşor, chiar pe întuneric: îl cauţi cu picioarele, orbeşte. Dar după ce-l găseşti, ce faci? Pui peştele înăuntru, azvârli sacul pe umăr...

- Ei, amu-i amu!, am auzit, am să mai aud. Amu ci-i de făcut? Că, di sus, plouă. Ş-on om, pi ploai', făr' di sac în cap, -i ca o oală fără pocriş, casă făr' de-acoperiş! Îl plouă-n gât! Pi di altă parti, peştele - un'e-l pui? Dizleagă pro-blema, Ioane!

Am mai auzit, am să aud încă.

A doua sau a treia zi, povestind pătărăniile povestite de Oxinte ori de Maxim ori de Simion Cristea, după ruptură - mama:

- Întreb: «Ce-ţi pasă, dacă te plouă? Când ai ajuns erai ud-leoarcă de ploaie, că sacu-i sac, nu muşama; acolo te-ai tăvălit prin apăraie - singur spui că te-ai luat la trântă cu peştele - şi ce dacă te plouă încă? Ba să-ţi pară bine că te spală de nămol şi de toate cele!» Şi el, acela:

«D-apăi, dă, doamnă, aţi uitat, ori niciodată n-aţi ştiut că noi, ţăranii, avem şi noi pro-ble-me-le noastre...»

«Oi fi eu doamnă, dar părinţii mei sânt ţărani, am fost şi eu ţărancă - sunt mai departe, că doar la sat, la ţară stau...»

«Nu zic nu, dar părinţii sânt ţărani de la deal, ei n-au problema de apă, de la noi...»

«Problema - de apă? care: a sacului în cap? Dumneata-ţi închipui că lumea l-a aşteptat pe Mănean, să inventeze el sacul în capul omului? Crezi că numai dumneata îţi pui sacul în cap când plouă?»

«Pe 'mneavoastră, doamnă, iertaţ' di vorbă ră, nu v-am văzut cu sacu, decât cu ombrela - da nu-i de ploaie problema, problema-i di altă problemă... Şi să nu vă supăraţi, că nu-i ceva necuviincios - da-aţi văzut cum se scaldă oamenii de pe la noi?»

«Văzut. Ei şi? Doar şi eu mă scald - şi bine fac...»

«D-apăi nu-i vorba di fimei. Noi de oameni vorbim!»

«Nu ţi-ar fi ruşine... Femeia nu-i om?»

«C-adică è nu-i ca noi, ca bărbatu'»

«Ei, uite că nu-i - ca voi, ca bărbatul... Voi, bărbaţii vă scăldaţi în pielea goală? Dar scăldaţi-vă cum vă vine şi cum vă place!»

«Nu-i de plăcut, e de al'ceva, problema cu sacu-n cap, di ploai', că tot nu te apără - da-i vorba că-i ca cum...»

«Că-i ca cum - ce? N-o ameţi: ce-i cu scăldatul vostru?»

«Ce să fie... La noi, omu, când vrè el să se scalde, se dizbracă di tăt - că noi nu-mblăm în schiloţ', ca boierii, noi, la scăldat, ne purtăm cum ne-o făcut mama. Şi nu-i de ruşâne, pi la noi, chiar dacă omu mai ţâne-o mână pi dinainti - să ştiţ': 'i numa di formă, c-adica el are ce-ascunde... Da tot n-ascunde: gol-goluţ, da' di pălărie nu s-a' disparţî, di i-i tăiè capu! Cu tăt cu!»

«Şi prin alte părţi nu numai ale ţării, ale lumii!,dar pe-acolo n-o-ngălează aşa: care-i marea problemă?»

«D-apăi asta-i: că la ci i-ar mai fi de trebuinţă pălăria, că doar - iertaţ' di vorbă - nu capu-ista-i di ruşâne, cân' omu-i în ruşânea goală! Da pălăria-i pălărie, dă! On om făr-de pălărie-i mai gol ca goliciunea. Ca cu sacu: făr-di sac, pi ploai' - nu eşti om!»...

Măneanul care făcea, în felul lui, încâlcit, ocolit (şi bine înnodat) teoria sacului şi a pălăriei, credea că pro-ble-ma există numai la el, la Mana - eventual în satele de primprejur. Câţiva ani mai târziu, tata avea să descopere aceeaşi "problemă" în Ardeal - altfel pusă.

- Credeam, zice tata, că cel mai greu, la ţară, ca educator e să le convingi pe fete, pe femei şă-şi... arate picioarele - vorbesc numai şi numai de sport. Dacă le explicai o dată, de două ori, mergea. Era destul să se dezbrace una mai băieţoasă - celelalte după ea... Băieţii de şcoală, dacă au acceptat să-şi dea jos nădragii, pantalonii, iţarii, ceoarecii şi să-şi pună chiloţi de sport, cu pălăria, clopul lor… a fost o întreagă poveste!

«Bine, Vasile, dar la armată cum făceai sport: în maiou şi-n chiloţi, dar cu casca pe cap?», întrebam pe câte-un catâr.

«Ba, că la armată-i ca la armată, da-aci-s în sat la mine: făr-de clop nu-s om!»

Încerc să le dau exemplul fetelor - mai ruşinoase: n-ar râde lumea dacă ar ieşi pe teren îmbrobodite şi cu comănacul pe cap?

«D-apăi muierea-i tot muiere - făr-de ruşâne...» era răspunsul.

Aşa că flăcăii, pardon: ficiorii din sat jucau fotbal, volei, handbal, săreau în înălţime, aruncau suliţa... dar, în afară de picioare, numai cu o mână, cu cealaltă se ţineau de pălărie! Merg treburile cum merg, până la campionatul raional - aveam o echipă destul de bună...

«Ce-i cu ăştia-i dumitale, to'arşo'?», mă ia tovul de la regiune, venit la raion, special, să ne strângă de mână.

«Să vedeţi, sânt începători - amatori...», încerc eu - dar el:

«Ce-ncepători, continuatori de dujmani de clasă-nrăiţi! Vor s-arate şi pe-un teren de sport, acolo unde tre' să ne-nfrăţim ca fraţii, clasă cu clasă şi să ne-avem bine, pentru ca republica să trăiască - ei vor s-arate că se lasă greu cu aderatul - asta vor? Cu intrarea-n colectiva noastră dragă? - păi îi dau pe mâna Miliţiei!»

«Despre ce vorbeşti, tovarăşe?», îl întreb.

«Despre pălărie - tovarăşe!», îmi răspunde tovarăşul.

Am crezut că nu stau eu bine cu... înţelegerea legilor-legice, cu necesitatea înţeleasă de bună-voie, că altfel o înţelegi tu de nevoie, cu, dă: mecanismul luptei de clasă...

«Dar ce are pălăria băieţilor cu... cu transformarea socialistă a agriculturii?», întreb.

«Are! Dacă n-ar avea, nu mi-ar veni aici, în văzul meselor largi de spectatori, cu sabotaje de-ale lor, chiabureşti, reacţionare! Asta-i provocare curată, chem Miliţia!».

Îmi stătea pe limbă să zic: Curat Miliţia, dar umflaţi-l! - cine ştie ce mai ieşea... Zic:

«Lăsaţi, că rezolv eu - problema...»

Aici se termină comèdia şi-ncepe... că nici nu ştiu cum să-i zic... Mă duc la băieţi, le spun că vita de la regiune, tovarăşul nostru, clasmuncitorul, pune problema po-li-tic:

«Una din două: ori ne prezentăm pe teren fără clopuri - şi rămâne să câştige cel mai bun; ori ne lăsăm bătuţi prin neprezentare - dar, atenţie: or să facă anchete: ce-am vrut noi să arătăm, aici, la raion, pe un teren de sport, unde-i multă lume, cu semnul, cu emblema ţăranului individual, individualist - de nu vrea să adere?»

Se uită unul la altul, toţi la mine. Unul îşi scoate pălăria, dă cu ea de pământ:

«Bagu-i în pchizda mume-si de raionali şi de rejionali! După ce ne-or loat holda şî ghitele şî laptele, la cotă, pământu şî plugu şî grapa la colectiva lor - acuma să-mi ieie şî clopu? No, ba io ba! Că clopu nu-l dau, de s-o' da cu curu de pământ şî io mă cac în forbalu lor!»

Alţii se arată mai de-înţeles, mai împăciuitori, că să vezi, că ce ne cer ei: nu mare lucru, ce-o să fie dacă facem cum ne zic ei, n-o să cadă coroana, că şi alţii au făcut... - începuse să-i lucreze frica... Alţii: cum adică, s-au ostenit să vie pân-aici, la raion şi să nu joace?, de ce?, sportu-i sport, noi nu vrem să facem politică, noi n-avem treabă cu politica, numai cu sportul, care-i curat: eşti mai bun, câştigi; nu eşti, pierzi... Mă uitam la ei... Eram de-al lor, dă-mă dracului - dar parcă nu prea - dovadă: îi vedeam, îi cântăream... Nu era mare deosebirea între ei, din grupul de ficiori ardeleni şi, să zic, colegii mei de lagăr din Rusia - dintr-un vagon de dubă, dintr-o închisoare de tranzit, din lagăre de muncă; şi Basarabenii noştri, adunaţi în "Centrul" de la Sighişoara... Aceeaşi omenire, reprodusă, reprezentată: cu bunii, răii, cu cei curajoşi, cu cei fricoşi, cu "înţelepţii", totdeauna gata să se aranjeze cu duşmanul. De parcă ar gândi în locul aceluia, cu... ne-politicii, care, ca să-şi ascundă laşitatea, în loc să spună că, le e frică, că n-au curaj, ei pretind că nu vor să facă decât sport - nu politică... Mă uitam la băieţii ceia - îi cunoşteam, le cunoşteam familiile, fraţii mai mici care-mi fuseseră ori îmi erau elevi... Începuseră să-şi scoată pălăriile - ştiţi cum fac ei când se lasă greu: îşi sucesc gâtul, îşi răstoarnă capul cu tot cu clop înspre mâna înălţată numai pe jumătate... Când, unul:

«Da 'mneavòst'ă, dom'ţător, ce zâcèţ'? Ce ne-nvăţaţ' acuma, la greu: să facem, oar' să nu prè facem?»

Tata marchează o pauză. Prinde a râde mărunt-mărunţel, ca de fiecare dată când povesteşte ceva din care el n-a ieşit basma curată.

- Încep să strig la ei:

«Ce zic eu? Ce să mai zic, după ce v-am bătut în poartă, să daţi cote? Şi după ce v-am bătut în poartă şi la cap, să intraţi la colectivă?»

«Ş-acuma de ce zghieri la noi?», face unul colţos, îl ştiam eu pe ăsta. «Ca cum noi ţ-am bătut în pòrtă, de să intri 'mnetale la corhoz!»

«De-asta şi zghier», zic, «fiindcă ce învăţător mai sunt, după ce v-am făcut să faceţi lucruri de nefăcut, în care eu nu credeam?»

«No, păi di ce le-ai făcut, dacă nu credèi în ele?», zice ăla, al dracului - îl ştiam eu, îl ştiam...

«Lasă, mă Rusaline», intervine altul, «ce, ’oar tu nu ştii cumu-s vremurile? Ş-apăi, dacă-i pe bătut în pòrtă, ţ-o bătut şi Directoru, de ţi-i uncheş; şi văru-to, Nicu, de era mare mahăr la fabrìca de parchet...»

«Lasă, mă, că uncheşu numa’ din ordin - că ordinu nu se discută, -i directòr de işcòlă, n-avè-ncătrău... Şi văru Nicu - pe el l-or pus s-aleagă: ori cu ei, cu comuniştii,-n tòte, ori ’napoi, la gherlă, cu lejionarii - ce era s-aleagă?»

- Aaaa, acum ştiu de cine vorbeşti!, zice mama.

- Cum să nu ştii - şi zic:

«Ascultaţi, băieţi: acum să răspundem la: ce facem cu clopurile?»

«D-apăi ce să facem, dac-aşa-s vremurile: le punem în iarbă, de să ne deie slobod să jucăm...»

Au jucat, s-a întâmplat să câştige - juncanul de la regiune nu s-a mai arătat... Pe drum spre sat, veselie mare. Dar ceva-ceva tot îi rodea...

«Dom’ţător’», face Rusalin, «să zicem că ’mneta eşti ca noi, de-sat; de la noi; cu clop; să zicem că ţi-ar fi zis ’mnetale ăl de la rejiune să nu mai umbli cu clopu, că-i semn de ghiaburie - ce făceai?»

Eu încerc s-o dau pe după piersic, să vezi, că eu n-am purtat pălărie din asta niciodată, că pentru mine n-are valoare... Rusalin insistă: ziceam că sunt de la ei din sat, clopul are şi pentru mine valoare - ce zic?

«Cred că aş fi zis ca Gheorghe: Mă cac pe forbalu vost’, da io clopu de pe cap nu-l dau! - aşa aş fi zis...»

«Aşa ai fi zis», zice Rusalin, «da n-ai zis. De zis, nouă ne-ai zis să jucăm făr-de clop...»

Nu zisesem, adică nu rostisem cuvintele, dar a fost ca şi cum le-aş fi rostit, tare...

- Nu i-ai obligat să joace!, face mama. Le-ai spus ce-o să li se-ntâmple de nu se despart râzînd de trecutul lor reprezentat de clopuri...

- Las-o moartă, zice tata. Nici când le băteam în poartă, nu-i obligam cu adevărat, doar le spuneam ce-o să li

se-ntâmple, dacă... Ăstuia, lui Rusalin, îi răspund:

«De ce! De frică... De frică pentru pielea mea! Din acelaşi motiv pentru care tu, care-ai făcut armata la MAI, ai păzit deţinuţi la Canal şi n-ai refuzat să-i păzeşti cu puşca...»

«Apăi armata-i armată, ordinu se ezecută - că, de nu-l ezecutam, minteni mă băga pe mine-n sârmă, lângă uncheşu-ăstalant, de-o avut boltă şi maşină de-mblătit! Ordinu trubuie ezecutat...»

«Dacă-i pe ordin care trubuie ezecutat - uite: eu îmi duc în spinare crucea mea, cea cu bătutu-n porţi, pentru dat cote, pentru intrat la colectivă - că doar în frunte cu directorul şcolii, uncheşu-tău, executam ordinul..., dar îţi duci şi tu, ca pe-o cruce permisia specială şi prima în bani şi gradul de sergent cu care te-ai liberat...»

«D-apăi, la armată, ordinu'...», încearcă el - însă eu:

«Bine-nţeles, ordinul - dar sânt ordine şi ordine: eu am executat un ordin când am bătut în poartă la voi, să vă lămuresc să intraţi la colhoz, tu ai executat un ordin când ai împuşcat un deţinut politic - şi dacă era uncheşu-tău?»

«Nu era el - că uncheşu trăieşte şi az'...» râde Rusalin.

«Şi, uite: eu n-am primit nimic pentru munca-de-lămurire, dar tu ai avut şi permisie de o lună de zile şi primă de o mie de lei, două salarii de-ale mele - să nu zici că nu-i aşa: mamă-ta s-a lăudat şi faţă de mine cu isprăvile, cu faptele de arme ale lui fecioru-său...»

«No, păi ce, că ordinu... Decât să mă 'puşte pe mine, mai bine-l 'puşc io pe el !»

- Filosofia caprei româneşti, mă bag şi eu.

- Ce ficior o dată!, face mama. Ce băiat bun, Rusalin al Baciului... El, cu vigilenţa lui de la Canal, i-a scăpat pe-ai lui de chiaburie - nu erau, dar ce: alţii erau? - dar îi băgaseră la chiaburi, aceia n-avea ficior la cătane, de să-mpuşte pe cine ştie ce alt "chiabur", la Canal... De-atunci l-au reangajat, tot la ei, la MAI, acum îi păzeşte pe deţinuţi ca salariat nu ca ostaş în termen - pe la Aiud, ori pe la Gherla...

- Aşa-i omul, zice tata. Nu mă roade conştiinţa omului mă roade, câtă a rămas, a mea, învăţător - ce-am ajuns noi, măi fată, să facem...

- Dă, zice mama. Cum sânt vremurile, aşa-i şi omul - parcă aşa cumva scria cronicarul...

- Şi când te gândeşti că ne ziceam apostoli ai neamului!

Şi ce-am ajuns: lefegii... Măcar de ne-ar da lefuri mai mari pentru slujba… - slujbă de slujnicari! De slugi care slujesc, făcînd sluj - că chiar îmi vine să mă întreb: şi dacă nu ne-ar plăti nici cât sântem plătiţi, ca învăţători - n-am face noi slujba slujnicilor? Ba eu cred că da.

- Ia nu mai vorbi şi tu aiurea!

- Nu vorbesc aiurea... Ce-au făcut criminalii ştea din noi...

- Au făcut ce i-am lăsat noi să facă - din noi..., oftează mama.

I-aş întreba pe mama şi pe tata: dacă ar fi refuzat să execute ordinele cu bătutu-n porţi, cu lămuritul, ce li s-ar fi întâmplat? Dar ştiu: ei nici nu se gândesc la o asemenea eventualitate; lui tata - care-i omul-dracului - nu-i trece prin cap că ar fi putut zice: nu... Ba da: i-a trecut prin cap - în altă împrejurare, în legătură cu altceva - a zis cam aşa:

«Poate că nu ni s-ar fi întâmpat nimic (dacă refuzam) - dar noi nu ştiam...»

Fireşte, tata exagera în sens invers, adică minimaliza: dacă «pentru nimica: cinci ani», pentru... refuz? Apoi nu cunosc pe nimeni - eu nu cunosc! - din cei care să fi refuzat să execute ordinele. Vorbesc de învăţătorii de ţară, deveniţi, sub comunişti, numai moaşă comunală, nu…: campania de alfabetizare - intrase de totdeauna în atribuţiile învăţătorului (cine altcineva să o facă: primarul, semianalfabet?, secretarul de partid, alaltăieri alfabetizat?); activităţile culturale - la fel; cele sportive - aşijderi. Şi, dacă participau la tot felul de recensăminte (ale oamenilor, ale bunurilor mobile şi imobile, ale animalelor, păsărilor, stupilor de albine...) - de ce nu şi la "campaniile de lămurire"? Doar şi asta era o campanie... culturalizatoare, nu? De introdus cultura-n mase; de luminat, de îndrumat - de lămurit, ce mai...? Întâi şi-întâi, în explici neculturalizatului, nelămuritului, că trebuie să dea cotele "către stat" (ah, acest "către" - nu s-o fi găsind un lingvist-parodist?); fiindcă ele, cotele - "către stat"! - constituie "o îndatorire patriotică" (a Românilor faţă de Ruşi - acesta patriotism... internaţionalist!); apoi îi lămureşti, le explici neexplicaţilor, îi luminezi pe cei ţinuţi în bezna capitalisto-moşierească: să intre în întovărăşiri - măi tovarăşi! - «un fel de coope-rative, cum făcea şi Ion Mihalache dar: pssst!, să nu ne-audă careva...»; apoi să-i

îndemne pe inerţii ţărani să fie progresişti, ce dracu!, «fiţi înaintaţi - nu înapoiaţi, ca până acuma...»: să-se-nscrie, măi frate! Ei unde: la colectivă, căci ea este calea cea luminoasă şi-mbelşugată...

Cum anume decurgeau "lămuririle" - o ştiu, din ce povesteau (râzînd, oftînd) părinţii: în perfectă complicitate, lămuritorii cerîndu-şi iertare că le bat în poartă, cu astfel de treburi; lămuriţii mai-mai cerîndu-şi iertare lămuritorilor că ei... nelămuriţi rămân - credeau ei, credeau şi ceilalţi, învăţătorii satelor: las-că vin ei, Americanii, or să pună la loc nelalocul...

Însă toate astea aveau să se întâmple într-un viitor de neimaginat (necum de apucat) până şi de Basarabenii care gustaseră din el, gustau, în continuare, precum tata, pe-acolo pe unde era, dacă mai era.

Stau în calidorul casei din Mana şi tremur.

Cu peştii e ca şi cu paraşutele: situaţia mea de oarecum privilegiat (ca băiat al domţătorilor) mă exclude din categoria... beneficiarilor; chestia al cărei nume aveam să-l aflu mult mai târziu: luptă-de-clasă - nu trebuia inventată, exista.

Uite, de pildă: dacă aş coborî din calidor şi aş lua de pe undeva un felinar şi-un coş de papură - chiar şi-un sac de pus în cap, ca să nu mă plouă-n gât - şi m-aş duce singur-singurel pe imaşul înecat de revărsătură şi aş frământa, singur-singurel apa şi nămolul şi crengile şi buruienile de la ruptura iazului; de-aş prinde un ciortac nu mai răsărit decât degetul meu cel mic (care sunt mic!) - tot n-aş ajunge cu el acasă, de să-l frigă mama, să mănânc şi eu peşte prins de mine cu mâinile mele. Las la o parte amănuntul că m-ar azvârli mama din casă cu tot cu peşte, că ea nu-şi spurcă oalele şi sufletul - dar n-aş apuca să-i dau prilejul să mă certe că i-am vârît în casă broaşte-cu-solzi... Aşa, fiindcă nu m-ar lăsa Mănenii. Nu mi-ar cere, mi-ar comunica:

- Acela (sau: aceia) mi-i dai mie!

De când mă ştiu pe două picioare, primăvara-vara-toamna - la gârlă mă ştiu, cu copiii. Scăldîndu-ne, stropindu-ne, sărind de pe câte o salcie în bulboane, făcînd "ochiuri" pe faţa apei cu pietre lătăreţe. Fiindcă cei mai mărişori umblau cu mâinile pe sub rădăcini, pe sub pietre, chiar scufundîndu-se şi scoţînd peşti, am încercat şi eu. S-a întâmplat să nu

prind şi am renunţat; o vreme.

Până mai acum câteva săptămâni: scăldîndu-mă, am dat peste ceva; am căutat: am prins - un peşte. Nu chiar cât un purcel, dar cât palma mea tot era. I-am dat drumul - ce era să fac cu el? Însă după aceea m-a apucat ruşinea: dacă or să afle prietenii mei că prinsesem peşte, dar îl azvârlisem la loc, în apă? Nu ştiam dacă "asta" se făcea ori nu, dar nu mai văzusem pe nimeni făcînd... M-am apucat să caut. Să-l caut, credeam că-l prind tot pe-acela. Am prins chiar şi o plăticuţă. Am făcut ce făceau alţi copii: am scobit, în marginea apei, un lăcuşor, am pus peştii înăuntru... Când, de pe celălalt mal, un băiat zice:

- Aceia mi-i dai mie.

- De ce să ţi-i dau?, m-am mirat - băiatul avea cu vreo trei ani mai mult decât mine, dar nu-mi era frică de el, îl băteam când voiam şi numai cu o mână. Tu i-ai prins?

- Nu i-am prins eu, da nu-s ai tăi...

Ce-l apucase? Nu se făcuse mai voinic de-alaltăieri; şi era şi singur... Şi-mi vorbea ca un om mare.

- Te pomeneşti că gârla satului e-a lui tătâne-tău!, zic.

El - tot aşa, bătrâneşte:

- Ne-am înţăles: peştii 's ai mei. Mi-i da când ne-om întoarce-n sat...

Se duce mai încolo, vorbeşte cu alţi copii. Pun la cale să mă bată şi să-mi ia peştii cu de-a sila!, îmi zic - şi-mi mai zic: Să-ncerce! - nu-mi era frică de nici un copil din sat. Nici de flăcăi. Chiar dacă eram mai mititel decât unii, chiar dacă eram orfănel şi nu aveam tată căruia să mă plâng, nu mă temeam: eram băiatul mamei! "Feciorul babei", cum glumea ea. Ştiam să mă apăr - adică să atac, primul - cu capul...

Caut mai departe, pe sub rădăcini, pe sub pietre; pun peştii prinşi în lăculeţul anume făcut pentru ei. Copiii nu dau semne că ar avea de gând să vină-ncoace; dar nici nu vorbesc cu mine, deşi uneori mă apropii mult de ei.

Uite un om, coborît la gârlă să-şi adăpe vitele. Îl ştiu, am luat lapte de la el. Copiii, în frunte cu băietanul care zisese să-i dau peştii s-a apropiat de el şi-i spun ce i-or fi spunînd, tot arătînd spre mine. Ştiu eu ce-i spun ei omului: că ei prinseseră peştii, dar eu îi luasem, îi furasem... Acum să dovedesc că eu îi prinsesem... Cu ce? Cum?

Aşa că, atunci când îl văd pe om venind încoace, scot

peştii din cuşca lor de apă şi-i azvârl - ducă-se!

- Mare păcat..., zice omul, scoţîndu-şi pălăria şi salutîndu-mă ca pe unul mare.

- Păcat-nepăcat, eu i-am prins! Fac ce vreau cu ei! Decât să mi-i ia alţii...

- D-apăi că nu ţi-i iè, cum ţ-ar lua on lucru de-al mătale. Numa peştii... De-amu, mai ghine n-ai mai prinde, că-i strici, păcat de bunătate de peştişori... - se uită cu jale, la vale. Poate n-ai cunoscut pân-acuma, da aşa-i pi la noi, pi la Mana: boierii şî jâdanii mănâncă peşte, da' numa plătit...

Stau în calidor. Pe întuneric. Aud, de-aici, glasurile oamenilor pe imaş, la revărsătură. Şi mă gândesc la peşti: eu n-am voie decât să-i cumpăr - ţi-ai găsit-o pe mama, să cumpere peşte! Eh, dac-ar fi tata acasă... Dac-ar fi tata... Ar cumpăra cu coşniţa, cu panerul, cu căruţa - nu de tot plină, însă aşa, preţ de vreo trei coşuri mari... Atunci aş mânca şi eu peşte; am mânca peşte în de noi, bărbaţii...

Nu pricepusem mare lucru din ce spusese omul acela: vorbe de-ale Măneanului, vorbe de om-mare, din acelea, zise, ca să n-adoarmă zicătorul... Însă, în drum spre casă, mi-am adus aminte de "pitacul" lui Moş Iacob:

Mereu se ducea bătrânul la pescuit, pe umăr cu undiţa de la tata (dar numai de formă, n-avea nici încredere, nici răbdare, cu undiţa: câte-un peşte, câte unu? - câte cinci, da...); însă pe mine niciodată nu mă lua cu el. Zicea că sunt prea mic, că spariu peştii, că trebuie să ne sculăm cu noaptea-n cap, că trebuie să dorm, să cresc... Mă mulţumeam să-l ajut la făcut nada - nici de ea n-avea nevoie - dacă nu dădea la peşte cu undiţa... - dar, ce, Moş Iacob făcea numai lucruri de care era nevoie?... Îl ajutam, adică stăteam lângă el, în ajun, când o pregătea.

El îi spunea: *trufanda şi chimirgele* - şi nici acum nu mi-e uşor să accept că trufanda înseamnă ceva, chimirgele altceva, iar împreună zise nu dădea un... amestec între cele două. Dar aşa îi zicea el... mămăligii pe care o frământa, îndelung, sufla peste ea, în cruce, mai şi scuipa - şi iar o lua la frământat... La urma urmei, dacă pescuitul avea, pentru mine, o taină, acea taină era chiar... trufandaua-chimirgeaua: după cum nu ştiam ce anume mai pune moş Iacob în mămăligă (în afară de stuchit), tot aşa pescuitul cu undiţa era ceva la care voi ajunge şi eu - când voi creşte (ceea ce nu era

deloc sigur).

Asta era taina? - asta era: Moş Iacob se pregătea de cu seară - a doua zi de dimineaţă, când mă trezeam şi ieşeam pe calidor, ca să-l salut, venea, dinspre casa lui adiere ameţitor de bună de peşte gătit. Se şi întorsese (după cine ştie câte şi cât de grele încercările prin care trecuse). Nu-mi mai rămânea decât să-l salut, să aştept răspunsul, să mă întorc în casă, să mă spăl repede-repede, să-mi iau lingura şi să mă înfăţoşez la peşte; între noi, bărbaţii (nici Mătuşa Domnica, deşi îl gătea - şi îl făcea într-o sută de feluri - nu punea gura pe el...).

Moş Iacob mă întâmpina:

- He-hei, băiţălu moş'lui, bine-ai venit în ospeţie pe la noi - da ia şăz', să ne şadă norocu... - şi-mi arăta scăunelul cu trei picioare, al meu, numai eu şedeam pe el. Mai întâi ş' mai întâi, a' să ne deie Domnica borşuleanu di crăpceanu - cu leuşteanu ş' cu chimirgeanu (de acea dată, "chimirgelele" erau ceea ce erau: pătlăgele roşii sălbatice, ieşite fără răsad, mari cât cireşele, dar muuult mai gustoase decât cele răsădite). Ş' cu măliga-măliguţa, de să-ţ' lingi, hm, hm, degetuţa... Câte două străchini cu vârf, de căciulă, cu repetir, ca la tractir! Mai întâi ş' mai al doilea, o plachie cum numai baba mè ştie s-o facă - pi negustate, aista-i sicretu! Ş' dacă mai rămâne loc la burdihoc, mai întâi ş' mai al treilea, nişte chişcari în spuză, ştii còle, cu mojdei din cel...

Moş Iacob îşi zicea poezia - poezie, fiindcă Mătuşa Domnica nu ne dădea chiar ce zicea el că are să ne deie.

Dar într-o zi, când să ne-aşezăm la masă - cea rotundă, scundă, cu trei picioare - el mă întreabă, ca de obicei, la sfârşitul "poeziei":

- Adus-ai pitacu?

Pitacul! În acea zi îl uitasem - uita-l-ar, vorba lui. Am zis că i-l aduc după ce mănânc. Pentru întâia oară, Moş Iacob al meu nu mi-a făcut voia: m-a trimis după pitac.

Era un joc de-al nostru: îmi dăduse el, la începuturi, o monedă găurită, de nu ştiu câţi bani şi care nu mai "umbla". Când era de peşte - aşa fiind jocul - după ce el termina poezia şi mă-ntreba dacă am adus pitacul, eu răspundeam că da; i-l dădeam, mâncam; după ce mâncam, Moş Iacob mi-l înapoia... În ziua aceea a trebuit să mă întorc acasă, să aduc pitacul.

Dar am rămas în uşă:

- Moş Iacob, aşa-i că eu nu-s jâdan?

- Di unde-ai mai scos-o pe-asta? Eşti creştin, băiţălu moş'lui!

- Moş Iacob, aşa-i că eu nu-s boer?

- D-apăi, din câte ştiu, nu prea eşti.

- Dacă nu-s nici jâdan, nici boer, de ce-mi ceri pitacu?

- De ce... Ne jucăm şi noi...

- De ce să ne jucăm, dacă nu-s nici, nici? De ce mă pui să plătesc peştele, fie şi în joacă?

Moş Iacob n-a răspuns; n-a găsit ce - el, Moş Iacob, care avea răspunsuri la toate! Mătuşa Domnica a prins a-l bodogăni - că i-a spus ea, Măneanului, dar Măneanul: tot sălbatic!

Am uitat povestea cu peştele. Nu m-a mai poftit niciodată la peşte.

Stau în calidor şi ştiu: nu sunt boer, dar sunt domn. Adică un boer mai mititel - de asta.

PARAŞUTE

Stau în calidorul casei noastre din Mana.

Stau în calidor, întins într-un şezlong, învelit în pături de la brâu în jos. Soarele apune de toamnă, pieziş, spre stânga mea, îndărătul pădurii de la Hirova. De aici, din calidor, la vremea asfinţitului, peste pădure, se văd din ce în ce mai des corole trandafirii, căzînd din cer, uşurel, depunîndu-se: paraşute.

Ne-am învăţat cu ele - de când to-ot. Nu mi-au rămas în ochi avioanele lor, dar am văzut în multe rânduri paraşutele coborînd trandafirìi în lumina roşcată a amurgului, spre rugina pădurii, cu încetineală de fulg de păpădie pe nevânt.

Paraşutele! Haidaţ', măi, la paraşute!! Mănenii se duc la paraşute ca la hram; mai degrabă: ca la peşti, când se rup iazurile. Bărbaţii mai tineri, flăcăii, fetele băieţoase, de cum le văd, îşi dau de ştire şi pornesc în goana-mare într-acolo - cei mai mulţi pe jos, dar unii şi călare; alţii în căruţe. Înarmaţi cu prăjini, cängi, funii de căţărat în copaci, ba chiar şi fălci-de-rădaşcă: ghearele de fier, cu dinţi, folosite de telefoniştii reparatori, ca să urce pe stâlpi. Copiii n-au voie. Copiii rămân acasă.

Copiii aşteaptă. Uneori adorm, tot întrebîndu-se ce-au să le aducă ai lor, plecaţii la paraşute: suspante - cu care au să se joace de-a caii?; vreun znac (insignă)? vreun porthart (fără hărţi); material de paraşută, din care mamele au să croiască şi coase cămeşi de culoarea untului - cam scorţoase, dar se cheamă că din mătase-de-pădure?

Stau în calidor, înfofolit în pături. Singur-singurel şi fără nădejde:

Eu n-am în familie bărbat; nici măcar o soră mai flăcăoasă, ca să-mi aducă şi mie, copil făr-de tată, ceva-ceva din pădure. Aşa că, spre jalea mea, n-o să port cămaşă untìe. Ca de obicei, are să umble mama prin sat - dar în mare secret - şi are să-mi cumpere un metru-doi de suspantă cu care să mă joc de-a caii. De-acum, când o să mă vindec la gionate...

Stau în calidor (/şi mă usuc de dor) şi, Doamne, cum aş mai vrea să fiu lăsat să umblu, aşa, cu bube sub genunchi şi să mă pot juca de-a caii, cu hăţuri de suspantă nevopsită; şi să umblu, ţanţoş, prin sat, cu coatele îndepărtate - ca să se

vadă bine de tot cămaşa de paraşută...

Dar de unde? Cine să-i aducă mamei mătasea - să zicem că ar accepta-o? Noi n-avem bărbat în casă, mama-i văduvă, eu orfan: pe tata l-au ridicat Ruşii acum aproape trei ani de zile, am şi uitat cum miroase tata. Adevărat, de prin primăvară, ştiu că nu sunt orfănel chiar cu totul; că tata e în viaţă, trăieşte.

Într-un lagăr. Mama zice că o fi el tot lagăr, dar nu-i tot una cu cele din Rusia; că e mult mai bine aici, în România noastră, în lagărul de prizonieri-sovietici, decât în lagărul lor, sovietic, din Rusia cea nesfârşită şi-ngheţată. Când o-ntreb: de ce-i mai bine, că-i tot lagăr, ea zice că din cel de-sovietici, din România, se poate ieşi, însă din cel rusesc, din Sovietia, ba. Eu tot nu pricep - şi i-o spun: tata a ieşit din Sovietia - care-i departe şi de-moarte - şi a ajuns aici, la noi, în România şi nu iese: de ce, dacă-i mai bun?, şi mai tricolor?

La care mama dă din mână cu lehamite şi-şi face de lucru prin alte părţi, ca să nu-mi răspundă; ori să n-aud eu. După aceea vine-ncoace, râde, mă mângâie, mă pupă, mă bate pe umăr, ca pe-un om mare ce sunt şi-mi zice că să las, ce-a fost greu a trecut... Şi, ca Moş Iacob, că, dacă nu azi, atunci mâine. Eu zic: da-da. Dar nu cred. Mă uit în jur, în zare: tot orfănel. N-am tată, să dea şi el fuga, cu oamenii din sat, în asfinţit, la paraşute - ca la peşti.

Ne-am învăţat cu paraşutiştii. La început ne-am temut, jandarmii ziceau că ne omoară, că ne otrăvesc copiii - însă Moş Iacob ne-a povestit cum stă treaba cu ei:

- Vai de cozonacul lor! Vin la noi, cu-un singur gând: să se predea: *Predaite*! - c-aşa zic ei, în ruseşte... - şi bătrânul ridică mult mâinile, să ne arate cum se predaite Ruski.

De aceea oamenii care mai înainte adunau doar ce găseau prin tufişuri, prin copaci, pe sub grămezi de frunze uscate, acum dau fuga de cum văd plutind "cămeşa" peste pădure. Pornesc la vânătoare. Alde Morcov şi-a făcut colibă în cornul acela de pădure şi aşteaptă să-i pice cămeşa din cer' - chiar se laudă: că două (dintre care una mai lunguţă - de fată-mare) i-au scoborît drept în braţe! Oamenii îi ajută pe cei rămaşi încurcaţi, aninaţi de crengi, să se descurce, să coboare, fără să-şi rupă oasele. După aceea desprind cămeşele, le taie, le împart...

- Dar cu paraşutiştii ce fac?, îl întreb pe Moş Iacob, cel carele pe toate le ştie el.

Bătrânul îşi scoate pălăria, se preface că o trânteşte de pământ - de ciudă - o pune la loc, pe cap:

- Măi! Ş' dacă nu le-am spus de-o mie de ori: Aduceţi-i, oamini buni, aicea, -n sat, la premarele comunii, că el s-ocupă... Aduceţi-i la mine, dacă vi-i greu să-i duceţi păn-la Vatici, la post - eu vorbesc, eu m-aud. După ce că-şi însuşesc bunu' statului - că paraşutele trebui' predate pe bon, la stat, ca şi armele, hărţile, articolele - tal'arii iştea de măneni le iau şi lucruşoarele personale! Da ce-ţi spui eu ţie, i-ai văzut, mai ieri, pe dezbrăcaţii ceia doi...

I-am văzut - de-aici, din calidor:

Moş Iacob merge pe drum în faţa lor şi, din când în când se opreşte, le face cu mâna semn peste umăr şi zice:

- *Idite*, *idite*!

Doi inşi în cămaşă şi izmană. Tunşi-chilug. Şi desculţi.

Intră cu toţii în ogradă, alături. Moş Iacob le arată banca de lemn de lângă peretele saraiului:

- *Sidite*, *sidite*!

Cei doi tunşi se aşează. Ascultători, cu mâinile pe genunchi şi privirea drept înainte. Sânt murdari pe obraz, au mâinile murdare, picioarele goale, negre şi zgâriate. Se vede de-aici.

Moş Iacob intră-n casă, iese, urmat de Mătuşa Domnica. Bătrâna umple două străchini cu polonicul dintr-o oală şi le trece lui bărbatu-său. Acesta le întinde tunşilor întovărăşite şi de câte un coltuc de pâine:

- *Cuşite*, *cuşite*! *Haraşo*, *haraşo*! *Cuşite*, că-i bun, Măt'şa Domnica l-o făcut! - şi râde.

Grozav, Moş Iacob al meu: cum ştie el şi ruseşte! Ruşii se uită unul la altul, apoi fiecare în strachina celuilalt - apoi se aştern pe horpăit, ţinînd lingurile ca pe lopeţi. Moş Iacob, după o vreme:

- Da luaţ' cu pâne, măi băieţ'! Cu *hleba*, *hleba*! - şi arată, pe rând, pâinea din mâinile tunşilor.

Tunşii dau din chilug, râd oleacă, dar continuă să mănânce borşul gol, pâinea o ţin strâns, sub fundul străchinii.

- Câte bordeie, atâtea obiceie, zice Mătuşa Domnica, aşteptînd cu polonicul. A' fi strângînd pâne albă pintru zâle şi mai negre...

- Dă, Domnică - dacă vin din Ţara Pânii..., oftează Moş Iacob. Ce pâne se făcè la ei ş'-amu mor de foame... *Haraşo*?, îi întreabă pe ruşi. *Haraşo*, *cuşania*? Cum alt', decît *haraşo*...?

Ruşii nu răspund prin cuvinte, au gurile pline. Dau din căpăţânile lor - şi ele murdare (cine ştie de când rătăcesc prin pădure) - că da, cuşania-i haraşo. Şi horpăie. Mătuşa Domnica le umple iar străchinile. Acum scurge oala, bate cu polonicul în doagă, ridică din umeri:

- Puţân d' la noi, mai mult d' la Dumnedzău!

- *Spasiba*, *spasiba*!, se reped Ruşii cu gurile pline. *Spasiba*!

- Cum să nu fie *spasiba*, dac-am făcut-o cu drag şî cu suflet ş-am dres-o şî cu doo oo?! *Cuşite*, că-i *spasiba*!

- *Spasiba* de *cuşite*!, o corectează Moş Iacob. C-o fost straşnic de *haraşo*! *Spasiba*-i când îţi mulţămeşte.

- Atunci, *spasiba* de *spasiba*!, râde Mătuşa Domnica, ştirb.

- *Spasiba*, *spasiba*! - Ruşii râd, dau din căpăţâni, au dinţii foarte albi.

Moş Iacob îi spune nevesti-si ceva în şoaptă, apoi scoate tabacherea-cu-ţigări, cea din argint - le-o întinde, pe rând:

- *Tabaciok*! *Tabaciok*! *Curite*, *curite*!

Ruşii râd şi mai alb şi mai larg. Îşi şterg bine mâinile de izmene, pe dos şi pe faţă (după ce şi-au băgat pâinea-n sân), înainte de a lua ţigări. Moş Iacob le dă foc. Apoi intră iar în casă.

I-am văzut - de-aici, din calidor. I-am văzut pe Ruşii rămaşi singuri. Unul parcă a oftat, ori poate să fi fost oftat de la fumul de ţigară de tabaciok - oricum, i-a dat celuilalt un ghiont, iar din cap a arătat peste gard, încolo, uliţa; mai ştii: poate şi mai încolo de marginea Manei. Celălalt s-a uitat oleacă înspre unde arăta întâiul, a oftat şi el, apoi a clătinat din cap, rar, că nu. Şi au rămas liniştiţi, pe bancă, lângă sarai; mai liniştiţi decât înainte, când erau şi alţii de faţă.

Moş Iacob s-a întors din casă cu câte două pachete de Naţionale pentru fiecare şi cu câte o cutie de chibrite. Ruşii spasibesc, cu ţigările aprinse în gură, căutînd - şi negăsind unde să pună pachetele...

- Da du-te, măi fimèi'-odată!, strigă la nevastă-sa Moş Iacob.

Mătuşa Domnica iese din casă, trece pârleazul la noi - dar nu intră prin faţă: se duce la uşa din dos - acum o aud vorbind cu mama, în bucătărie, nu aud ce-şi spun. După un timp, iese de la noi prin faţă, pe lângă mine, trece dincolo, cu nişte haine pe braţ.

Acum necunoscuţii nu sânt cu totul necunoscuţi: unul poartă pantaloni de-ai tatei, celălalt un veston - al tatei.

- Asta-i tot ce am, Moş Iacob, zice mama de lângă mine, din calidor. Mai am câte ceva, dar trebuie să vină al meu - cu ce-l îmbrac pe-al meu?

Moş Iacob îi dă celui cu vestonul tatei o pereche de pantaloni şi celui cu pantalonii tatei o bluză de finet. Şi, uite-i pe jandarmi, în frunte cu şeful, nesuferitul de Grabenko.

- Hai să intrăm în casă!, face mama, dintr-o dată grăbită.

- Dar vreau să văd!, zic eu.

- N-ai ce vedea! - mă ia în braţe cu tot cu pături, mă duce în casă. Mai bine să vedem ce-ţi fac gionatele...

Aşa le zice mama picioarelor mele, pline de bube urâte pe sub genunchi - din pricina lor nu pot umbla, nu pot îndoi genunchii, nu pot coborî la joacă. Le-am cules la scăldat, zice mama. Aşa o fi.

Din pricina gionatelor bolnave stau în calidor, învelit în pături pân-la brâu. Şi trăznesc a pucioasă, de parc-aş fi râios. Dar nu-s. Nu râie am adunat de la vale, la scăldat - altceva. Cu bube. Mi-a descântat Mătuşa Domnica de-râie, e cel mai curat, nu-i cu balegă, nu-i cu cap di şărpe de-o săptămână - numai cu untură de porc, curată şi cu acul de cusut - ce-i mai curat, pe lumea asta, ca un ac? Dar mama că nu, că-i su-per-sti-ţie şi că ea se duce după doctor, la Vatici. În aşteptare, mi-a dat cu alifia-de-toate; cea care rău-nu-poate-face - însă pute a pucioasă, de-ai zice că eşti în iadul dracilor, nu la noi, pe calidor.

Azi n-au căzut - paraşute. Şi eu mă gândesc la descân-tecul-de-râie al Mătuşii Domnica - doar cu untură şi cu ac. O fi su-per-sti-ţie, cum silabiseşte mama, dar, ca şi alifia nu-face-rău, unde mai pui că nu pute!

Ieri mi l-a făcut. Azi ar fi a doua - pân-la nouă, aşa se face, ca să se vindece. Mama zice: sigur că-i nevoie de nouă zile - atâta durează vindecarea ştiinţifică! Da, dar ştiinţifica dùhne a pucioasă, pe când superstiţia pe lângă că nu pute,

sună bine - am fost foarte-foarte atent la ce spune Mătuşa Domnica şi cum ea e descântătoare-în-mahală (adică: de-duminică) rosteşte descântecul destul de clar - şi cum îl zice de nouă ori...

Stau în calidor, aştept paraşutele de azi, o aştept pe mama, cu doctorul, de la Vatici, îmi descânt singur, după Mătuşa Domnica, de-râie:

"S-o-nsânicat,
S-o mânicat,
Pi cale, pi cărare - Paulică
S-o dus la vânat
Ş-o prins o vacă neagră,
Ş-o tăiet-o
Ş-o făcut bucate din è,
S' facă bal!
Ş-o chemat la bal
Pi toati bubili,
Pi toate buboaili,
Pi toate răzbubili,
Şî pi toati străbuboaili
Da pi giupâneasa Râia n-o chemat-o.
Ş-atuncea è s-o mâniet,
Şî s-o-mbârzoiet
Şî s-o răsuflèt.
Pi la vârf s-o uscat
Ş' din rădăcin-o săcat!"

La urmă de tot n-am mai înţeles ce anume a zis baba lui Moş Iacob, ceva cam cum zicem noi, după ce urăm, de Sfântul Vasile:

«La anul şi la mulţi ani!»

Pân-la anul, mai va. Trebuie să vină mama, trebuie să vină paraşutele pentru azi. Nu se află să nu vină şi azi.

Stau în calidor şi mă gândesc eu în gândul meu:

Dacă, azi, ar trimete Ruşii în paraşută încă o fată de-a lor... Eu pe dată aş învăţa ruseşte - de la Moş Iacob - şi aş sta de vorbă cu ea şi i-aş spune... Ia să văd ce i-aş spune... I-aş zice aşa - pe ruseşte, să-nţeleagă: «Uite, măi fată: eu te las pe tine să te-ntorci acasă la tine, dacă tu-l laşi pe tata...» Ba nu: fără "dacă", eu nu cumpăr-vând; «te las să te-ntorci la tine-acasă, dar să pui o vorbă bună la ai tăi să-l lase pe tata să vină şi el la casa lui...»

Şi după-aceea ce-i mai spun - fetei de rus: «Hai să ne luăm, fată de rus. Să facem şi noi nişte copii. Eu te cunosc oleacă pe dinlăuntru, de la Bălana, aşa că o să-nvăţ pe dată limba ta...»

Şi dacă nu şi nu - o pun pe Mătuşa Domnica să descânte. De-dragoste. Mie încă nu mi-a descântat, dar am tras eu cu urechea şi am auzit - şi ţin minte. Şi, dacă nu vrea Mătuşa Domnica, îmi descânt singur: Iau agheazmă, o pun în ceva, un vas şi, într-o duminică dimineaţa mă rog la icoana Maicii Domnului de la noi din salon:

"Cum nu poţ' tu făr' de sfânta icoană,
Aşa s' nu poţ' făr' de mine.
Ş' cum nu poate omu trăi făr' de ferestre
Aşa s' nu poată... (Rusoaica, paraşutista) trăi făr' di mini!
Cum luminează soarele fereştile,
Aşa să luminez eu înaintea ta.
Ş' cum nu poţ' fără uşă ieşi afară,
Aşa s' nu poţ' tu bè şî mânca făr' de mine!
Aşa te descânt!"

Şi, dacă nu merge cu ăsta, fac cealaltă poezie - mai scurtă, dar mai frumoasă - auzi-o:

"Să răsaie inima-ntr-însa
După cum răsare soarele
La apa aiasta.
Cum stă steagu la casa cuiva,
Când moare cineva
Şi se miră cu toţii,
Că, iaca, o murit şi el -
Aşa să răsaie inima-ntr-însa (Rusoaica)
Când m-a vidè pe mine-n calidor!"

Asta, cu calidorul, e de la mine - dar ce, strică?

Azi n-au căzut. Paraşute. Poate nici n-or să mai cadă - au căzut alaltăieri multe de tot, numai eu am numărat două sute. Hai, douăzeci. Erau multe-multe, dar n-am apucat să număr decât până la douăsprezece şi nu sunt sigur dacă pe unele nu le voi fi numărat de două ori. Ca pe fata asta, Rusoaica. Paraşutista.

Ceva cam ca ea aş vrea eu, pentru sufletul meu, dar nu chiar ea. De ce, aşa? În primul rând, fiindcă a plecat, au dus-o jandarmii. Au dus-o în lagăr. Acolo, în lagărul lor sânt

numai bărbaţi. Aşa-i şi nu altfel. În al doilea, aş vrea altă rusoaică, fiindcă asta-i oleacă prea mărişoară pentru mine - ar fi prea mare şi pentru un flăcău de pe la noi.

Eu aş vrea ceva cam ca Bălana - dar rusoaică. Ştiu că şi Bălana era un-fel-de, dar ea ştia limba noastră. Eu aş vrea o Bălană care să nu ştie româneşte, s-o-nvăţ eu, bine-bine - după aceea mai vedem noi ce facem şi nu spunem la nimeni.

Ieri, tot aşa, stăteam în calidor, Mătuşa Domnica îmi descântase de-râie, mama zicea că su-per-sti-ţii! - dar n-o oprea pe babă să mă descânte: de ce? De-aceea! Ieri a fost cu asta - cu descântecul şi cu Rusoaica cea mare; paraşutista - cu devuşka, bre! C-aşa-i zice la fetişoară, zice Moş Iacob că se zice, la ei, la Ruşi. Ieri:

Stau în calidor. Aud, dinspre spatele casei lui, glasul cunoscut - de Moş Iacob vorbesc. Cum o tot cheamă pe Mătuşa Domnica, aflată la noi, în calidor - dar nu ca de obicei, să audă tot satul; ca de neobicei: ai fi zis că a căzut într-o groapă cu urzici, în curu-gol şi i-i ruşine să fie ajutat să iasă. În cele din urmă, bătrâna aude, dă fuga într-acolo. O aud aracanìndu-se ca pe la ei, la Pistruieni:

- ‘Aracan di mini, Iacobe, da ci...?

Însă şi ea, încetişor. După o vreme, o văd întorcîndu-se - de data asta ţinîndu-şi cu o mână broboada neagră dinaintea gurii; îmi pare că râde, însă nu sunt foarte sigur. Trece pârleazul la noi şi, ca de obicei, îşi agaţă rochia - dacă şi ea: umblă cu nişte rochioaie până-n pământ, te şi miri că nu calcă-n ele...

Mama, revenită pe calidor, întreabă ce s-a-ntâmplat.

- Ce să se-ntâmple, ia, am trăit s-o văd şi pe aiasta! - a scăpat de dinţii pârleazului, vine-ncoace, urcă, fără să-şi salte poalele şi eu mă tot aştept să calce pe rochie şi să cadă. Tâlharii iştea di Măneni...

- Ce-au mai făcut Mănenii-iştea?, o întreabă mama, indiferentă.

- I-o luat tătului-tăt...

- Cui?, întreabă mama.

- ... o lăsat-o-n chel’cica goală...

- Pe cine, femeia lui Dumnezeu?!, ridică mama tonul.

Mătuşa Domnica s-a speriat. Îşi scuipă de trei ori în sân - apoi:

- Pe-o fetişoară. Că de-amu ne trimăt şi fetişoare,

păgânii!

- Cine trimite, ce? - mama tot nu înţelege (las' că nici eu).

- Păgânii iştea di Ruş'! De-amu leagă-n haraşuta lor şî fetişoare! Şî ni le trimăt!

- Adică... paraşutiste? - mama e uimită (dar eu!)

- Cum îţi spui! Ş' tâlharii de Măneni - alde Morcov, blăstămatu - i-o luat tăti lucruşoarele, o lăsat-o cum o făcut-o mă-sa - şi unde, doamnă?! Taman în stuhării, la Curchi! O mâncat-o di jie lichitorile ş' ţânţarii ş'... Poate ai ceava di-mbrăcat, pintru fetişoară...

- Cum de nu!, zice mama. Ad-o-ncoace!

- Oi aduce-o, da p'in dos, să n-o vadă lumea cum îi... O-nvălit-o Iacob al meu în surtuc, da, dă! N-o acopere pisti tăt...

- Atunci ad-o prin spate, pe la bucătărie!

Stau în calidor şi mă uit drept în faţă. Şi dac-aş putea eu să dau vremea-napoi: să fiu, acum, cum eram ieri, cu "fetişoara", dar în locul ei să fie altă paraşutistă, altă rusoaică, una mai pe potriva mea - care, orişicâtuşi, nu-s tare mare...

Şi ieri stăteam în calidor. Stau şi mă uit, aşa, drept în faţa mea, însă cu urechea trag spre spate, unde a rămas deschisă fereastra spre antreu şi deschisă uşa bucătăriei - ceastălaltă. I-am cerut mamei să mi-o arate şi mie pe fetişoară, că nu-i fac nimica. Mama a râs cu voie bună, m-a mângâiat pe cap şi a zis să mai aştept - în două puncte: unu - să se spele, ea; doi: să mai cresc, eu.

Aştept punctul unu. Aşteptăm - dimpreună cu Moş Iacob aştept.

Bătrânul se primblă cu mâinile la spate prin curtea noastră, pe dinaintea calidorului; cu ţigara-n gură, cu un ochi zbârcit, de fumul cel pişcăcios. Se primblă, trage din ţigară, o morfoleşte, îi bodogăneşte, boscorodeşte pi-Mănenii-iştea; pi tal'arii care nu respectă legea...

- Măi, ş' dacă nu le-am spus de-o mie de ori...

Spune ori nu spune ce le-a spus tâlharilor de Măneni de-o mie de ori, nu contează. Bine le face, tal'arilor de Măneni - i-or fi făcut ceva fetişoarei. Un copil, să zicem.

Iese pe calidor şi mama. Şi Mătuşa Domnica la călcâiele ei. Bătrâna tresare, închide uşa, îi şopteşte mamei:

- Ş' dacă fuge pin dos? Îi tare mare, nimeni n-o poate opri dacă…

- Nu fuge, zice mama, dintr-o dată foarte înaltă, deşi nu-i mai înaltă decât bătrâna moşului. Fii pe pace... - o bate pe umăr.

- Un' să fugă? - Moş Iacob a auzit. 'Napoi, în stuhării? 'N pădure? Tot o prind ei, jăndarii...

- Ori Mănenii voştri, zice Mătuşa Domnica.

- Or Mănenii noştri, ş-atuncea-i vai di cur'leţu' ei, i-l fac hărmăsarii iştea strec'ătoare!

- Moş Iacob!!, răcneşte mama la el - prea târziu.

Bătrânul îşi dă, spăşit, cu palma peste gură, baba chicoteşte după băsma - ah, ce l-ar bate la palmă cu rigla pe elevul cel rău directoarea cea severă...

- D-apăi dacă-i aşă... C-adica-i mai rău dacă fuge, asta am vrut să spun... Măcar aşa scurtează drumul, că tot în lagăr de prinzionieri ajunge ea... - urcă pe calidor şi povesteşte: Cân' m-o văzut, o vinit la mine cu mânurile-ntinse, de parcă la tătâne-său venea... Asta mi-i crucea, de nu venea cu mânurile-ntinse şi cu lacrămi pe obraz...

- Acolo,-n stuh?, întreabă Mătuşa Domnica, piezişă.

- D-apăi un'e, alt'?

- Asta nu mi-ai spus-o...

- Când, fimeia lui Dumnezeu? 'Ţ' spun amu: Vrasăzîcă, aflu că Morcov a prins o fată trimeasă de Ruş' - îmi zic: Să vezi c-o ţâne la el, pintru el... Nu zic mai mult, că-i de faţă şi băi'ţălul moş'lui şi nu se cade... Vrasăzîcă, mă duc la Morcov, la colibă şi zic: Un'i-i fata? Scoate fata, că ocna,-n Regat, te mănâncă! Îl apucă hlizeala, zice: Ce fată, Moşîiacobe, că a mè numa băieţ' mi-o făcut... Măi, şi când îi ard on dos di mână: Scoate fata!, zic, că-i de Curtemarţâială! Când aude el, de Curte, zice: I-am dat drumu, ce era să fac cu è, că-i şî fimeia mè, ce să fac cu doo? Cum i-ai dat drumul?, zic. Şi unde?, zic. Şi zic: Măi, tu spui minciuni şi Tribunalul Militar te mănâncă - scoate fata, că de nu... Zice: Da-ţi spui curat, i-am dat drumu de-asară, de-alaltasară, de când o căzut - că drept în braţă mi-o chicat, am dat agiutori' la deshămat, i-am dat ceva de băut, că era nemâncată, săraca, am dus-o păn-la marginea pădurii şi i-am zis: Amu, *davai*! Du-te un'-ei vidè cu ochii-naintea ochilor!... Îi mai dau on dos di mână: Cum era-mbrăcată?, zic. Zice: Nu prè era è-mbrăcăţâcă,

c-adica nu era nicicacum, cine ştii ce alţi tal'ari i-o' luat hainili... Zic: Da parcă ziceai că ţie ţi-a căzut în braţe, tu ai deshămat-o - era dezbrăcată,-n ham? Că să vezi, că nu, că cât, că mât... Că nu mai ştie, i-o ieşit din minte... Zic: Mă socotesc eu cu tine mai târziu pentru hainele de-uniformă ş-articolele-statului de le-avea asupră-i - acuma hai s-o căutăm! O căutăm, strigăm: *Devuşka*!, *Devuşka*! - c-aşa-i zice la fetişoară, în limba lor... Şi numa ce m-aud că strig singur! Morcov o tulise - da las', că pun eu mâna pe el, Curtea-marţâială-l înghite! Ce să fac: caut singur - caut şi strig: *Devuşka*!, *devuşka*!... Ş' numa ce-o văd... Măi oamini buni, mai să zâci că-i...

- Moş Iacob!, îl trezeşte mama.

- Măi fimèi!, strigă, la rându-i, Moş Iacob la Mătuşa Domnica. Ian du-te ş'adă nişte oţăt cu bureni de-ale tăli, s-o ungem, c-o ucis-o ţânţarii şi lichitorile! Pe fetişoară!

- Aduc, aduc... Numa vreme s-avem - l-ai chemat pe blăstămatu de Grabenko?

- I-am trimăs vorbă - da păn-să vie...

Până să vină blăstămatul de şef de post, ne adunăm cu toţii la noi.

Devuşca nu-i chiar fetişoară: rochia pe care i-a dat-o mama o strânge tare, de peste tot, gata-gata să pocnească la cusături, copcile de deasupra şoldului nu s-au putut închide, n-o ajung, i se vede pielea: rozovă. O fi umflată de ţânţari, săraca, o înţeleg: aşa am păţit şi eu pe timpul refugiului. De asta o fi arătînd atât de mare. Bine: obrazul, să zicem; dar trupul? Are părul ud, acum se piaptănă. I-i bine. Râde la noi. Obrazul i-i mare de tot, ochii tot mici, tătărizaţi; aduce, pe foarte departe (dar cât de-aproape!) cu Tecla, draga de ea.

Mama îi pune de mâncare.

- *Cuşite*, *cuşite*! *Haraşo*!, o îndeamnă Moş Iacob.

- Dacă ar cuşì mai repejor şi s-o luaţi de-aici, zice mama. Nu vreau să-mi pună piciorul în casă porcul de Grabenko.

Devuşca cuşeşte - dar nu chiar aşa de haraşo ca tunşii.

- Să mai caut ceva de-mbrăcat, zice mama. Ceva călduros, că se-apropie toamna, vine iarna, săraca de ea, în lagăr...

Iese din salon, noi rămânem. Eu mă uit numai la ea - şi ea: numai la mine; îmi râde lătăreţ, proaspăt spălat: o simt, miroase a săpunul mamei. Numai mie-mi râde devuşca. Din

toată lumea. Mare şi lungă.

Moş Iacob tuşeşte, se scarpină-n cap cu nădejde - apoi:

- Ş' dac-aş întreba-o...? - şi se opreşte, o întreabă din ochi pe babă-sa ce să întrebe.

- 'Ntreab-o ş' tu câţi ani are, îl dezleagă Mătuşa Domnica.

Moş Iacob trage mult aer în piept, apoi, de parcă s-ar azvârli de pe pod în gârlă - la vreme de secetă:

- *Devuşca*, *daragaia*! Câţi la tine, aiasta, *let*? Hî? *Let*, *let*? - îşi vâră mâinile cu degetele răşchirate sub ochii tătăruşaţi ai devuşcăi şi le agită: *Scolco*? *Scolco*?

Devuşca, la început se ferise - să nu-i scoată bătrânul ochii. Dar acum a priceput - şi râde! Râde, de parc-ar cânta; râde, gâdilată, cu mulţi clopoţei în glas şi spune ceva în limba ei. E rândul nostru să nu pricepem. Devuşca arată pe degete: unu, doi, cinci, nouă...

- Ian auzi! Zice că nouăsprăce, "traduce" Moş Iacob.

- Asta-am înţăles-o, că şi noi ştim să numărăm pe degete. Da ia-ntreab-o dacă-i măritată.

Moş Iacob se porneşte iar pe scărpinat în cap - are să-şi facă bortă, de atâta căutat. Tuşeşte şi tot tuşeşte, de parcă s-ar pregăti de o cuvântare la o adunare. Se foieşte pe scaun.

Eu mă uit numai la devuşcă - şi bine fac: Rusoaica a simţit, ştie că Moş Iacob are de gând s-o întrebe ceva; dar încă n-o face - aşa că-l îndeamnă ea peste masă, cu fruntea încreţită şi cu lingura şiroind. Îl întreabă din ochi: ce vrea el să-ntrebe?

Bătrânul se hotărăşte. Se ridică, se aşează pe scaun. Apoi îşi arată degetul inelar; cel cu verighetă.

Devuşca se apleacă, se apropie, se uită cu atenţie, întinde mâna, pipăie - apoi ridică o frunte încreţită, întrebătoare.

- Da-ntreab-o, 'dată!, îl înghionteşte baba.

- Măritată la tine?, se hotărăşte Moş Iacob (dacă l-a hotărât Mătuşa Domnica).

- Aşa rusască ştim şi noi, mârâie bătrâna.

- Ian taci, bre, că mă tulburi! Măritată la tine, *devuşka*?

- *Şto*?, face, după un timp, Rusoaica - şi râde clopoţeşte.

- Bărbat la tine - *iesti*?, prinde curaj Moş Iacob. *Iesti* la tine bărbat, bre, soţ?

- Om!, îl ajută Mătuşa Domnica, arătîndu-şi verigheta şi

ea. Om la tine - *iesti*? Or nu *iesti*? - şi rămâne mâhnită că n-a fost înţeleasă.

- Ia las-o, bre! *Devuşka*: nuntă la tine - *iesti* ori nu? Cununie, bre! - îşi încârligă cele două degete arătătoare.

Fata ridică din umeri şi parcă-şi cere iertare - dar n-a înţeles.

- Ghini, las-o aşă, nemăritată!, face Mătuşa Domnica un gest de lehamite.

- N-o las, bre! *Devuşka*! Asta... Verigă, bre, inel - *iesti* la tine? - îi arată devuşcăi degetul înverighetat, apoi dă să-i ia mâna, Rusoaica şi-o retrage, atunci Moş Iacob îi arată forma verighetei cu patru degete, arătătoarele şi groasele, unite: *Iesti*? *Iesti* asta la tine?

- Cine ştie ce-a înţălege..., bodogăneşte bătrâna.

- Ia dă-mi pace, că mă tulburi! *Devuşka*! Spune, bre, că nu-ţi fac ‘nica: eşti măritată? Dacă eşti, un’ ţi-i inelul? - şi arată iar, cu arătătorul dreptei inelarul stângii - cu verighetă.

- N-o fi ştiind ce-i arăţi, zice mama, între timp întoarsă cu un maldăr de haine. O fi crezând că o-ntrebi unde i-i verigheta...

- Da chiar asta o şi-ntreb, doamnă!

- Şi, dacă-i nemăritată, ce să-ţi răspundă?

- Că-i nemăritată - semplu!, zice Moş Iacob.

- Dac-o fi ştiind ce-i aceea verighetă..., face Mătuşa Domnica.

- *Devuşka*!, nu se lasă Moş Iacob. *Iesti* la tine, asta, om? *Iesti* la tine ciolovec, bre? - şi-şi agită mâinile sub ochii Rusoaicei.

- *Cielaviek*?, face devuşca, apoi, după ce se gândeşte, începe să arate, pe degete.

- N-a-nţeles, zice mama. Îţi arată doisprezece, crede că ai întrebat-o câţi au fost de toţi, lansaţi cu paraşuta...

- Ba eu cred c-arată cu câţi bărbaţi o şăzut - dă, ca devuşca...

Mătuşa Domnica îşi astupă pe dată gura cu broboada: mama a strigat la ea, arătîndu-mă - că nu trebuie s-aud...

- Dacă mătale crez’ că băietu’ nu ştie ce-i aceea..., încearcă Moş Iacob, însă mama:

- Moş Iacob!! E băiatul meu, eu ştiu ce trebuie să ştie şi ce nu!

Bătrânii, amândoi, s-au micşorat, ai zice că s-au băgat

sub masă. Devuşca nu înţelege, dar tare-ar mai vrea să înţeleagă... Mama i se adresează ei:

- Uite, devuşca, iei asta... Şi asta... Uite, asta-i pentru la iarnă, când o fi frig, brrr! - mama tremură foarte tare şi foarte bine - devuşca râde, o bate pe mama pe umăr, stând pe scaun. Şi asta-i pentru...

Pentru? Mama s-a vârît între ea şi mine, cu spatele încoace; ca să nu văd eu ce-i arată. Se apleacă spre paraşutistă, îi tot şopteşte în româneşte - de unde ruseşte? Văd umerii devuşcăi ridicîndu-se, a nepricepere. Mama o ia de la capăt cu arătatul...

- Că ce-i mai lipsea chelului: ţâţar!, chicoteşte Mătuşa Domnica.

- Măt'şă Domnică!, strigă mama, răsucindu-se încoace - cu care prilej văd ce-i arăta. Copilul!

- Dacă mătale crez' că copchilu nu ştie ce-i aceea..., chicoteşte mărunt, şcolăreşte Moş Iacob. Copchilu, ştie, dar devuşca noastră nu...

- Doamne-Dumnezeule!, exclamă mama şi iar se aşează între mine şi Rusoaică. Dar nu aşa, măi fată! Nu se pune pe deasupra, pe dinăuntru se pune...

Degeaba nu mă lasă mama să văd; am văzut: devuşca şi-a pus sutienul peste rochie. Apoi, când a înţeles că nu aşa se-mbracă, m-a şters cu privirea (sunt sigur: de mine s-a ruşinat), l-a făcut ghem în pumn şi l-a băgat în sân.

Acum se uită la mama, o întreabă din ochi dacă făcuse bine aşa.

- Ai să vez' c-a' să-şi sufle nasu-n el, zice bătrâna.

- Tu mai bine-ai tăcè, face Moş Iacob. Ce te pricepi tu la articole? Ai purtat tu, v-un articol? N-ai purtat!

- De unde, dacă nu mi-ai luat, din târg de la oraş? Dacă-mi aducèi, de la târg, din oraş oleacă de-articol de-aista... Măcar ştiu la ce slujeşte şi cum se pune, articolu'!

O văd, o simt pe devuşca tresărind. O aud cum începe să tremure mărunt-mărunt. O miros, o simt: atât de mare şi i-i frică, săraca de ea.

Nimeni de la noi din salon nu-şi dă seama ce se petrece cu Rusoaica. Nici măcar mama - care-i, totuşi, lângă ea; şi-i femeie; îi tot dă nişte lucruri de îmbrăcat, dar fata-dragă nu le ia, nici nu le vede.

- Mamă!, zic. Mamă, se-ntâmplă ceva!

- Ce să se-ntâmple, face mama, ridicînd din umeri, fără să se întoarcă spre mine.

Rusoaica s-a dat mai la o parte, ca să mă vadă. Pe mine - ştie că eu ştiu ce-i cu ea. Stă, frântă, spre dreapta ei, când mama ne astupă, ne desparte cu totul, devuşca se apleacă şi mai mult, se iţeşte pe partea cealaltă. Obrazul mare de tot, ochii mici, piezişaţi. O văd şi acum. Deşi ochii şi pometii i-s de tătarcă, pielea i-i albă-albă, aproape transparentă. O văd căutîndu-mi privirea, cu ochii ei piezişaţi şi-nspăimântaţi.

- Mamă!, zic mai tare. I-i frică!

- De ce să-i fie frică, face mama, se apleacă asupra Rusoaicei, îi pune o mână pe frunte, apoi o duce-n jos, pe obraz...

Şi, dintr-o dată, paraşutista scoate un: Oi!, ascuţit şi desnădăjduit şi o cuprinde pe mama cu braţele peste mijloc. Şi zice ceva, acolo, la pieptul mamei, dar nu se înţelege - se vede însă cum strânge şi cum mama, continuînd s-o mângâie pe păr şi să-i spună cuvinte de îmbărbătare, încearcă să-i desfacă mâinile strânse ca nişte menghine.

Moş Iacob şi cu Mătuşa Domnica abia acum par a-şi da seama că se petrece ceva. Dar nu aici, în salonul nostru şi dincolo de masă: afară.

- I-auz'!, tresare Moş Iacob şi se ridică în grabă. O venit Grabenko cu jăndarii lui!

- Ieşiţi prin spate, să nu-mi intre-n casă porcul, face mama.

Şi totul se învălmăşeşte: fata îi dă drumul mamei din strânsoare, ştiu, sunt sigur, vrea să mă strângă pe mine-n braţe, dar Mătuşa Domnica o ia de mână şi o trage după ea - spre bucătărie, ca să iasă din casă pe uşa din spate.

- Stai oleacă, devuşca!, face mama. Să-ţi dau şi nişte vată... - aleargă în dormitor, se întoarce, trece de mine, vorbeşte cu fata: Uite, asta-i pentru... Ştii tu... Hai încolo, în bucătărie, să-ţi explic, să-ţi arăt...

Şi gata.

S-a dus.

Am rămas singur - şi măcar de-aş fi în calidorul meu, dar sunt în salon. Şi-i seară. Şi cumplit de trist pe lume.

Mă uit peste masă, la scaunul ei. Şi o văd. Nu cu ochii; nici cu ochiul-minţii - o văd cu ochiul nasului: a rămas în

salon, ca o culoare-ntr-o apă, ca un aluat într-o covată, mirosul de ea, amestec de săpun de la mama şi încă ceva, numai al ei, al devuşcăi, nu ceva rău, urât, dar necunoscut, parcă a sălbăticiune, dar mie-mi plac sălbăticiunile cum ‘die ‘vuşca: uite-o, pe scaun, dinaintea mea, cu ochii ei, piezişaţi şi-nspăimântaţi (şi cătînd ajutor la mine - dar eu nu i l-am dat...); o fac, fie din fum de mirozne, fie din aluatul alb şi greu şi sălbatic - asta-i o devuşcă; a doua e din goluri: scobesc eu, cu - bine, mai întâi cu ochii - în aluat, în afum forma ei; ai zice gaura cheii.

Numai că cheiul de mine n-a putut să o şi apere de cel rău.

Aud vorbindu-se - bărbăteşte - în faţă; femeieşte, în dos, spre bucătărie. Au dus-o.

Ziceau că o bagă şi pe ea în lagăr. De prizonieri sovietici. Oare în acelaşi lagăr cu tata? Sau îi desparte, pe la mijloc, cu sârmă ghimpată?

În cele din urmă, se întoarce mama - prin faţă.

- La ce-i trebuie devuşcăi vata?, o întreb. Are şi ea bube la gionate? Culese de la scăldat?

- Îmhî!, răspunde mama, privind în altă parte.

- Eu n-am văzut picioarele ei, are, ca mine, ca toată lumea, picioare?

Mama nu apucă să răspundă: bate cineva în uşă. Aleargă, încuie răsucind cheia de două ori - apoi întreabă cine-i.

- Şeful de post, doamnă. Deschideţi.

- Spune ce ai de spus, prin uşă.

- Am şi de spus, am şi de dat. V-am adus hainele-napoi.

- Ceee? - mama descuie pe dată şi deschide larg uşa. De ce?, întreabă, aşa, în general. De ce i le-ai luat? I le-am dat eu, de tot i le-am dat - de ce i le-ai luat?

- Unde merge n-are nevoie de haine, are grijă Statul. E drept, aşa ceva n-are Statul în dotare...

Nu văd ce arată, dar aflu atunci când mama, mânioasă, îi zmulge din mână sutienul. Abia după aceea ia maldărul de haine. Trânteşte uşa, încuie de două ori - verifică. Abia face doi paşi că iar se aud bătăi.

- Ce vrei? Ce mai vrei?

- V-am adus şi vata, se aude glasul jandarmului, de afară. Stricaţi orzul pe gâşte, doamnă. Am întrebat-o dacă

ştie la ce foloseşte - a zis că ştie, foloseşte la pansarea rănilor de glonte... Sânt sălbatici Ruşii, doamnă, ei vin din Asia, habar n-au...

- Dumneata nu eşti tot rus?, strigă mama, gata de plâns.

- Faceţi greşeală, doamnă. Eu sunt ucrainean!

- Şi nu-i tot aceea?

- Nu, doamnă, nu-i tot aceea. Eu ştiu la ce foloseşte vata...

- Atunci du-o nevestii dumitale - dacă ştii la ce foloseşte.

- Vă mulţumesc frumos, sărut-mâinile! Chiar voiam să vă întreb...

- Lasă, nu mă mai întreba, ia-o şi du-te! Noapte bună!

- Noapte bună, doamnă şi sper să…Suntem în război, n-ajunge vata pentru răniţii noştri români, pe frontul antibolşevic şi dumneavoastră... Pentru uzul dumneavoastră personal, treacă-meargă...

- Nu te priveşte uzul meu personal!, strigă mama.

- ...dar pentru o scroafă de rusoaică, paraşutată la noi, să ne spioneze, să ne otrăvească fântânile, să ne ucidă copiii...

- Parcă n-ai copii!

- Eu nu - dar dumneavoastră...

- Ei, află că spioana nu mi-a otrăvit copilul - şi a stat la masă, cu noi, ca un om, ca un oaspete!

- ... să ne saboteze, să ne terorizeze, să ne...

- Nu mă dăscăli dumneata pe mine! Drum bun!

Mama pune hainele pe un scaun, se aşează pe altul. Ştiu de ce: îi tremură picioarele; şi nu numai picioarele, mama mea tremură toată, de parc-ar fi devuşca, atunci când simţea ea primejdia.

Dau să mă ridic, s-o mângâi. Mama se aşează pe alt scaun, la îndemâna mea. Mă mângâie pe creştet, dar are lacrimi în ochi.

- Mamă, de ce plângi tu?, zic. De ce plângi tu, mamă? Plângi pentr-o scroafă de rusoaică?

Abia termin, că mama îmi arde o palmă straşnică.

- De ce mă baaaaţi?!, urlu. Nu vezi că-s bolnav? Nu vezi că-s orfănel?

- Aşa, orfan şi bolnav, o să mai primeşti, dacă mai spui porcării!

- Dar nu le-am spus eu, şeful de post le-a spus!

- Şi de ce repeţi porcăriile unui porc?

- Eu nu repet nimic! Eu te-ntreb pe tine de ce plângi - şi tu, mamă...

- Dar nu plâng, dragu-mamii, de unde-ai scos una ca asta?, face mama, zâmbind, ştergîndu-şi lacrimile. Nu se vede ce veselă sunt?

- Se vede! O să se vadă şi mai bine, dacă-mi spui ce-i acela uz-personal. Cu vata...

- Dar ţi-am spus: când ai o rană... De glonte...

- Devuşca n-avea nici o rană - ea n-avea rană de glonte. Eu nu i-am văzut rana...

- Foarte bine, nici nu trebuie, nu-i pentru copii. Şi-acum, gata, mergem la culcare...

- Cu mic, cu mare!, îi dau eu rima, ca de obicei în ultima vreme...

Mă las dus cu mult drag. Mama mea miroase a devuşcă.

NU MAI SÂNT ORFAN...

Stau în calidor.

Din calidor aştept paraşutele, peste pădure. Şi, pentru că paraşutele întârzie să vină, o aştept pe mama, dusă la Vatici; pentru gionatele mele; să-l aducă pe doctor.

Dar nici mama nu se-arată - încă.

În schimb, se arată, la portiţă, un străin.

Nu bate. Deschide.

În curtea noastră a şcolii pătrunde un bărbat necunoscut.

Îmi zic: Un paraşutist! A reuşit să cadă undeva, unde nu l-au văzut Mănenii noştri, unde nu-l aştepta Morcov, să-l dezbrace: e nu doar îmbrăcat, dar şi-ncălţat, paraşutistul! Va fi aflat el, de cine ştie unde, că cel mai bine pe lumea asta, după ce vii cu paraşuta, e să te predaite lui Moş Iacob al meu...

- *Idite*, *idite*!, îi strig Rusului îmbrăcat şi-ncălţat, arătîndu-i, în ograda lui Moş Iacob, banca de lemn de la peretele saraiului. *Sidite*, *sidite*!, îl îndemn, cu toate că el e tot în curtea noastră. Moş Iacob, *venite*, *venite*!, îi explic, în limba lui.

Necunoscutul înţelege ce spun - doar ruseşte vorbesc! (poate cu accentul să nu stau prea bine), însă altceva nu înţelege el. Ceva, nu ştiu ce - şi, la bărbaţi mi-e mai greu să simt, fără cuvinte. În schimb, la fete-femei - e-hei!

Cuvinte - rosteşte el. Şi încă româneşti!

- Nu mă mai cunoşti..., zice necunoscutul rus.

A-ha, nu e paraşutist. Dar nici român - o fi rusoi de-al nostru, din Basarabia, ori chiar ucrainean deşi nu seamănă cu porcul de Grabenko.

- Pe cine cauţi dumneata?, îl întreb, cuviincios şi neabătut - aşa trebuie să te porţi cu necunoscuţii care-ţi intră în gospodărie, iar tu eşti încă minor.

- Pe... Eu sunt... Nu mă mai cunoşti..., face străinul, trist şi umil şi parcă temător să nu pun câinele pe el, dacă n-o şterge din loc.

Ba parcă... Ba da. Da. Bărbatul cu păr alb-alb, îmbrăcat în bluză albă, cu mâneci scurte - dar eu cunosc bluza asta! - cu pantaloni negri, din piele-de-drac - cunosc şi pantalonii, însă le şade rău fără cizmele cunoscute, negre, lucioase, cu

pinteni sclipitori, zornăitori; le şade rău pantalonilor aşa, însoţiţi de un fel de cizme (le spun cizme, fiindcă au, totuşi, carâmbi), dar parcă nu din piele, ci parcă din pânză de cort şi nu negre, ci kaki, ca pânza... Bărbatul care străbate curtea, se apropie de scara calidorului, şovăitor, cu buzele strânse, ca să nu-i tremure din cale-afară - e tata. S-a întors.

Mă îmbrăţişează, lăcrimînd, îl strâng la piept, plângînd.

Eu însă din altă pricină plâng: tata acesta nu miroase ca tatăl meu, acela, adevăratul - pe care l-am uitat. Plâng apoi, pentru că, gata, nu mai sunt orfănel. Până acum, auzeam: «Băietu' lu' domţători', săracu...» - săracu era şi domţători, fiindcă îl ridicaseră Ruşii, dar şi eu, băietu lu' domţători', rămas orfănel de tată - săracu. Până acum, lumea mă căinase, mă alintase, mă dezmierdase; îmi iertase toate poznele, toate năzbâtiile; nevestele şi fetele mă şezuseră, spunîndu-mi să nu care cumva să spun ceva-cuiva, că nu se cade să spui că te uiţi în sus, ca să intri-n rai pe la jos, iar dacă vreun străin nu ştia cine sunt şi ce hram port, îl înştiinţam eu, pe dată:

«Eu sunt băiatul directorului pe care l-au ridicat Ruşii, săracul...» - şi eram săraci amândoi, tata şi cu mine, dar mai cu seamă eu...

Vine şi mama de la Vatici - fără doctor, însă cu noi alifii (care nu put) şi prafuri pentru gionate. Deşi nu mai am nevoie de 'dicamente, cum le zice Mătuşa Domnica; nici de descântecele ei, frumoase, tainice - de aceea, umbroase; m-am ridicat pe cele două picioare, precum Lazăr din Scriptură (nu degeaba o iubesc eu, tare şi de la depărtare, pe Valea Popii, zugrăveasa...) - şi umblu!

Fiindcă s-a întors tata.

Vin la noi şi Moş Iacob şi Mătuşa Domnica; şi Maxim, cu tot nuroretul şi Simion Cristea, cu copilăretul; şi dascălul Grosu cu dăscăliţa şi cu cei doi băieţi mai mari şi cu cele două fete şi mai mari; şi Cheptănar şi Scridon şi Morcov - tăt satul! Vin şi din satele vecine - dar nu chiar în acea seară.

Măi, şi se-ncinge horă mare - de astă dată, de bucurie. Toată lumea bea, cântă, chiuie, plânge, urlă, boceşte, cântă, râde-plânge şi chiuie, chiuie lumea asta...

Stau în calidor. Aştept să se întoarcă de la ţintirim. S-au dus cu toţii la ţintirim, cu hârleţe, cu lopeţe; cu butelci de vin. Cântînd, ca la nuntă, lălăind beţivăneşte ca după nuntă.

Chiuie, lălăie, încolo; încoace, pe drum de-ntoarce'.

Uite-l pe tata: îşi duce în spinare crucea de stejar, grea, dezgropată din ţintirim, de lângă crucea de piatră a lui Petrică, frate-meu. Parcă am mai văzut eu ceva asemănător: într-o carte. Numai că, în carte, ducătorul de cruce nu era aşa de vesel ca tata: cu păru-n văz şi cu ochii albiţi de băutură; nici atât de veseli şi de băuţi şi de gălăgioşi însoţitorii. Iar pe acela îl băteau - adevărat, numai unii, dar pe tata nimeni nu-l bate. Apoi tata, în carte, nu trântea crucea în mijlocul curţii şi n-o spărgea cu toporul; n-o stropea cu gaz şi nu-i dădea foc. Şi nu dansa, gol pân-la brâu, în cizmele lui, ruseşti, de foaie-de-cort, kaki; şi nu se descălţa de cizmele de pânză rusească şi nu le azvârlea în foc, peste cruce, pe rând; şi nu răcnea, dansînd gol, desculţ, cu o sticlă de vin în mână, cu păru-n ochi, cu ochii albi.

Oamenii mari sânt nişte mari tâlhari, tâlhari, tâlhari - şi Moş Iacob; în frunte cu tata. De ce-au stricat frumuseţe de cruce, lucrată din stejar bun, cioplită de Moş Iacob, frumos - şi la care am trudit şi eu, doar eu i-am dat la mână ba o daltă, ba o altă daltă, ba compasul, ba mai ştiu eu ce altă daltă.

- Tâlharilor! Voi sânteţi nişte mari tâlhari!, plâng eu, cu foc, din calidoc.

Mă ia în seamă doar Moş Iacob. E ciupit binişor, dar el singur vine lângă mine, în calidor şi mă întreabă, cu limba, acum groasă, de parcă ar fi picior, de ce plâng: mă dor bubele de la gionate?

- Mă doare inima de la suflet!!, răcnesc eu, cu deznădejde şi cu bucurie că are cine mă asculta. Aţi stricat bunătate de cruce, păgânilor! Şi cât am trudit la ea...

- De asta plângi? Să-L lăudăm pre Domnul că ne-a dat prilejul s-o stricăm, băiţălu moş'lui, zice Moş Iacob. Acuma tu eşti băiet mare, cu carte - mai ţii minte ce-am scris noi doi pe cruce? Cu dalta? Ştii tu: cârligu'?

Ştiu, cum să nu ştiu:

Vine mama dincolo, la Moş Iacob, pe când crucea era încă în lucru, pe capre, în sarai - şi zice mama:

- Doamne, Moş Iacob, dar ai greşit anul morţii, ai scris 1991 în loc de 1941 - însă cum ai făcut cifrele pătrăţoase, se poate repara: sparge-i capul celui de-al doilea 9, ca să fie 4 - şi gata!

Şi Moş Iacob, râzînd:

- Ba n-am greşit, doamnă, şi nu-i de trebuinţă să repar ceva: 9 aista-i cârligu'! Cel cu care... - n-a mai zis cuvinte, a arătat, cu amândouă mâinile, cu ochii, cu pălăria, cum anume zmulge el paie din gireadă - cu cârligul: o dată, de două, de trei ori... Războiu' abia o-nceput, ai noştri n-or liberat toate ocnele şi lagărele rusăşti - şi dacă azi-mâne se-ntoarce domţători?; şi-şi vede cu ochii, mormântu'?; cu, pe cruce, anul morţii lui, 1941? Nu moare el, de-adevăratu' şi de inimă ră? Ca on cumnat de-al meu, frate cu Domnica: se-ntoarce din Războiul cel Mare, de la Nemţi, unde-o căzut el prinzioneri' şi, când vede că fimei-sa-l îngropase-n ţintirim şi-i pusese şi cruce, cu anu morţii lui, de-acum vreo trii-patru ani... Ce face el? Ce să facă: se pune gios şi moare, omu'! Di inimă ră... Dumnezeu să-l ierte... Da noi, cu cârligu-ista l-om prinde pe domţători' de pe unde-a' fi!, şi-l tragem la casa lui... - şi iar a prins a scoate paie din gireadă, cu cârligul...

Şi uite: l-a chiar tras. Cu cârligul de scos paie.

Bine-bine, am înţeles: tata nu era în gireadă, în paie - atâta lucru pricep eu pe lumea asta. Altceva nu pricep: n-ar fi putut să rămână tras tata, fără să strice cârligul din cruce? Crucea întreagă? Fără s-o ardă? Şi fără să danseze în juru-i, ca un sălbatic din sălbăticia sălbaticei jungle? tropicale? Şi fără să strige să trăiască Gutenberg!? A mai dansat-strigat el o dată şi-a ajuns, dansînd, tocmai în Siberia!

Uite-l şi pe porcul de Grabenko:

- Jucăm, bem, ne veselim şi ostaşii noştri români îşi dau sângele pentru patrie, pe front...

De astă dată, îi cer eu mamei să mă ducă în casă.

Stau în calidorul casei din Mana şi tremur. Tremur de tristeţe, de milă de mine: paraşutele nu vin şi pentru mine; iar când vin, mai bine n-ar mai veni: fie că, de cum ating vârfurile copacilor ori pământul, dau fuga să se predea; fie invers. Ca acuma. Mai bine s-ar duce drept la post, la Vatici; mai bine s-ar preda direct porcului de Grabenko - decât aşa. Bineînţeles, cel mai bine şi mai bine pe lumea asta e să te predai lui Moş Iacob - ca să vorbim şi noi ruseşte.

Tremur de frig, de tristeţe: nu mai sunt orfănel. Întorcîndu-se, tata m-a părăsit. Aşa că stau în coridor. Orfănel şi singurel (numai cu chelcica pi el, ar zice Moş Iacob, dacă mi-ar auzi gândurile). Şi tremur. Sunt bine îmbrăcat, am

cizme îmblănite, căciula mi-e trasă până peste ochi - dar tremur de frigul de azi.

În mijlocul curţii, acolo unde astă-toamnă a fost Rugul Crucii şi, cu mulţi ani înainte Rugul Cărţii, arde acum un foc cinstit, cu lemne cinstite, topind cinstit zăpada. S-a întunecat demult, mama a obosit să mă tot cheme în casă, apoi nici nu mă prea vrea în casă, nici eu nu mă vreau, ca să-ţi spui cinstit - nu-i de noi, casa noastră, azi... Ştiu că tata, în bucătăria de iarnă, e beat-pulbere; ştiu că în salon la noi s-au închis porcul de Grabenko şi cu ofiţeraşul. Cu cărţi şi cărticele şi mai ales hărţi; şi hârtii de-ale acelora. Stau acolo, ne ocupă salonul - dracu să-l ia pe Grabenko şi pe porcul din el - pe ofiţeraş, nu. Nu, nu.

În curte, jos, Moş Iacob întreţine focul şi împarte soldaţilor vin fiert - miroase până aici scorţişoara şi piperul şi Mătuşa Domnica. Soldaţii sânt mai bătrâiori decât cei care-l căutau pe tata printre copaci; dar soldaţi şi ei, chiar dacă mulţi cărunţi, aduşi de spinare - nu soldăţei din aceia, de-atunci.

Vinul îl fierbe Mătuşa Domnica, la noi în bucătărie. Cu zahăr şi piper şi scorţişoară, de la noi - vinul de la ei, dar totul miroase a Mătuşa Domnica. Soldaţii horpăiesc din cănile de tablă turtite şi argintii şi încovoiate, de parcă n-ar fi întregi, de parcă aşa ar fi ele, gata-strâmbe de la fabrică. Horpăiesc soldaţii, dar nu prea vorbesc. Moş Iacob umblă de colo-colo, printre ei: le toarnă vin fiert din ceainicul nostru cel mare. Celor întinşi pe zăpadă, în stânga focului, nu le dă vin. Nu le dă nimica. Nimica nu le dă nici întinşilor din dreapta, cinci, cu toate că se opreşte în dreptul lor şi le vorbeşte - unora în româneşte, altora în rusasca lui. Când stă de vorbă cu cei întinşi, Moş Iacob suge din ţâţa ceainicului, apoi varsă şi pe zăpadă oleacă de vin roşu. Violet. Negru, vinul. Apoi se duce prin dos, la bucătărie, se întoarce cu ceainicul, îi cinsteşte pe toţi, se cinsteşte pe sine.

Vine în calidor Mătuşa Domnica. Îmi spune că s-au fript, pe plită, presărate cu sare maşcată, maiurele de găină. Şi că, dacă nu vin în minuta asta, mi le mănâncă Grabenko!

Nu mi-e foame, dar când aud de porcul de Grabenko...

În bucătărie la noi e mare înghesuială, trebuie să mă descalţ, să mă sui pe prichiciul cuptorului, ca să nu încurc lumea. Mama are treabă la plită, cu mâncarea; Mătuşa

Domnica tot la plită, cu fiertul vinului; tata, la masă, cu rachiul.

Şade pe scaun, ţeapăn, are ochii spălăciţi, ieşiţi-la-spălat, îşi joacă mereu muşchii fălcilor, semn că e foarte supărat; ori foarte beat.

Deschide uşa bucătăriei şeful de post. Are şuba pe umeri, căciula pe cap - dar eu ştiu: din salon vine, porcul. Face cu ochiul înspre noi, dar tatei i se adresează - în glumă, cică:

- Nu-i mai boci, dom' director, că tot nu-i învii! - şi dă să-l bată pe umăr cu prietenie.

Tata holbează ochii albi-albi. Îl loveşe peste mâna întinsă. Şi-l înjură. În româneşte şi-n ruseşte, îl 'izduieşte dintr-una-n alta, îl face porc şi svoloci şi mişel şi hahol; şi ceva de stuchin-sân îi zice - asta, Moş Iacob mi-a spus că e cea mai cumplită înjurătură la Ruşi, dar eu nu înţeleg: bine-bine, stuchitul nu-i frumos, ba chiar urât - însă nici înjurătură adevărată nu-i, apoi te stucheşti pe tine (în sân), nu pe celălalt, în sfârla lui de porc.

Tot bodogănindu-l pe şef - care nici nu-l ia în seamă - tata umple două stacane cu rachiu. Bea, fără să ciocnească. Fără să-i facă semn jandarmului că acela-i paharul lui. Dar Grabenko îl ia, ne-poftit. Bea, râde - şi iese. Îl aud afară, în curte.

Ciocăneşte cineva în uşă. E ofiţeraşul. Tânăr-tânăr şi fără o mână. Se opreşte în prag, întreabă dacă deranjează... Da de unde! Poftiţi!, răspundem cu toţii - în afară de tata, care şi-a luminat ochii oleacă. Mătuşa Domnica îl apucă de mâneca goală şi îl duce la masă, în faţa tatei. Mama îi pune dinainte o cană cu ceai.

- Dă-l dracului de ceai!, face tata. Bea nişte rachiu. Să uiţi...

- Mulţumesc, dar când beau e şi mai... Ştiţi cum...

O fi ştiind el tata ce ştie: nu insistă.

Ceva-ceva ştiu şi eu: ofiţeraşul a mai fost pe la noi; de două ori: tot-cu... Prima oară însă pământul era pământ; pădurea: pădure; încă nu ninsese, de să fie totul una. Zăpadă, ne-zăpadă, de cele două ori fusese bine: fiindcă, degeaba: se întorsese din pădure cu mâinile goale (cu mâneca lui goală) - însă cu toţii soldaţii - spre deosebire de azi...

Tata cântă şi bate măsura în masă. Cu pumnul întâi, apoi

cu stacanul din care sar stropi argintii. Cântă o colindă. Ne face semn să intrăm noi cu "ţinuta" - cu, adică: 'Domn, Domn, să-nălţăm!'. Noi însă n-avem chef. Cântă singur:

- 'Au plecat la vânătoare, Domn, Domn, să-nălţăm/ Să vâneze căprioare, Domn, Domn...' - ai vânat şi căprioare, dom' vânător?

Ştiu: ofiţeraşul a fost vânător. De munte, îi zice. Vânătorii de munte sânt vânătorii care vânează prin munţi - şi poartă beretă. Pe la noi nu sânt munţi - de aceea nu poartă el beretă şi a fost vărsat la asta - aşa am auzit. Vărsat este atunci când, după ce lupţi bine-bine, în Munţii Crimeii, după ce eşti grav-rănit, după ce te duce la spital şi-ţi taie o mână - te ia şi te varsă. Ba nu: mai întâi te trimite la vatră şi, după un timp, te ia de pe vatră şi te varsă. La asta. Adică la Mana noastră, prin Codru, cu soldaţi bătrâni - dar tot la vânătoare; sau abia acum la vânătoare-de.

Ofiţeraşul nu mai conteneşte de dat din cap că da, da, da - deasupra cănii cu ceai. Într-un târziu se opreşte şi arată două degete.

Eu am văzut degetele - atât;

Mătuşa Domnica a văzut degetele: îşi face cruce, îşi acoperă şi mai mult obrazul cu broboada ei neagră - nu-ţi mai dai seama dacă plânge, pe dedesupt, ori se doar roagă;

Mama n-a văzut;

Tata a văzut - dă pe gât stacanul; şi-l umple iar.

- Dumneavoastră aţi fost la ei, îi cunoaşteţi, zice ofiţeraşul. De ce-i trimit aici? Doar ştiu - sau ar trebui să ştie - că, degeaba: nouăzeci la sută din ei se predau...

- Aşa calculează şi ei - şi constată că e... rentabil. E o oarecare deosebire între suta-la-sută românească - să zicem: o sută - şi suta-la-sută rusească: de la zece mii în sus. Calculează şi dumneata, ai să ajungi la aceeaşi concluzie!

- De acord, de acord, ei sânt de zece ori mai mulţi decât noi - dar omu-i om - unic...

- S-o credem noi!, dă tata din mână, cu lehamite. Ei altceva cred - după învăţătura tătărască: un om - nimic! Îl striveşti uite-aşa, cu călcâiul, ca pe-un muc de ţigară - altul la rând! Alţii! Davai, Davai! Vperiod, uraaa!

- Sşşşt, că ne-aud oamenii, face mama.

- Ce, Grabenko-i om? O fi fost, când l-a făcut mă-sa...

- Şi tu, acuma... Vorbeşte mai cu perdea...

- Ziceam că, de vreo lună, nu toţi se predau, ca astă vară, unii mai rezistă..., continuă ofiţeraşul, ţinîndu-şi mâneca în mână. Unii, da - dar ce folos? Rezistă... în inima pădurii, în râpi, în peşteri, departe de orice obiectiv - de ce-i trimit la moarte sigură?

- De ce!, pufneşte tata. De-aia!

- Doar aşa: de-aia, zâmbeşte trist ofiţerul. De acord: şi şefii noştri au făcut... şi mai fac unele greşeli - să nu intrăm în amănunte - dar la ei... Ai zice că-i tactică, nu greşeală - ştiţi ce hărţi aveau cei de azi?

- Presupun că...au confundat zona Odorhei, cu Orhei - ce contează o abatere de 2-300 de kilometri, când ei lucrează cu miile de verste... Nici n-or fi auzit că Odorheiul acela e în Ardealul de Nord şi că l-au luat Ungurii acum trei ani...

- Mai rău, zice ofiţeraşul. O abatere de peste 700 de kilometri. Trebuia să fie paraşutaţi în zona Zvolen, în Cehoslovacia...

- Fosta Cehoslovacie... - ce-ţi spun eu! Rusul zice: *Vseo ravno*!

- Adică?

- Adică... oriunde, nu contează, contează să fie înainte, *vperiod*...

- Bine, dar totuşi...

- Nu-nţelegi, domnule locotenent, că Ruşii nu gândesc cu bine-dar-totuşi? Că ei gândesc altfel? Ei nu-s de pe pământul ăsta, au picat din lună - sau noi am picat, dracu să ne ia... I-au trimis... ca să-i trimită! Aveau ei plan de trimiteri! Că, pe aerodrom li s-au încurcat hărţile; sau avioanele - ei şi? Vperiod, uraaa!

- Şşşşt!, îşi zice mama rolul ei de şâşâitoare.

- De asta cei de săptămâna trecută purtau hărţi cu Prusia Orientală? Aşa cred ei că au să câştige războiul?

Tata îl bate pe umăr, îi face semn să-şi apropie urechea de gura lui. Şi-i spune în şoaptă - dar tare:

- Aşa! Chiar aşa! Cu nimereala - dar cu numărul! Cu tăvălugul! Îi doare-n cur de oameni, unde noi numărăm cu omul, ei numără cu divizia - divizia rusească, să ne-nţelegem! Eh, Ruşii, ce popor!... - dă din mână, nu se înţelege dacă e admiraţie sau lehamite. Hai să bem! Ca să uităm - 'Căci ea, uitareaaaaarea...' - însă tata numai atâta mai ştie din romanţă sau ce-o fi.

Mama îl priveşte, negru; îi tot face semne: să nu mai bea, să nu mai cânte, să nu mai vorbească tare - dacă n-ar vorbi deloc, ar fi şi mai bine... Tata ridică din umeri.

- Ziceaţi că aţi vânat şi... căprioare? De tot, de tot?

Ofiţerul încuviinţează din cap, rar.

- Cine: marele-român Bohdan Tarasovici Grabenko?

Ofiţerul dă din cap că da, el.

- Ca de obicei: după ce... căprioarele au venit, singure-singurele, să-i mănânce din palme grăunţe de plumb?

- Numai una, şopteşte gâjâind ofiţerul. Cealaltă avea un glonte în coloana vertebrală, a zis că tot e netransportabilă...

- A zis ea că-i netransportabilă? Ea, Rusoaica? Cum se zice, în ruseşte, la netransportabil?

- Nu ştiu, nu ea a zis. Ea n-a zis nimic, el a zis că ea ar fi zis... Că tot degeaba, ce să ne mai ostenim... Aşa a zis şeful... Dar şi mie: doi băieţi... Cu unul am făcut Kerciul, Maikopul... A scăpat de Stalingrad şi uite unde i-a fost dat să moară...

- Dumnezeu să-i hodinească pe toţi, pe băieţi şi pe fete!, zice tata şi bea din sticlă - apoi se răsuceşte către Grabenko, adineauri intrat din nou: şi zi aşa, rusnacule: ai mai împuşcat o rusoaică!

- Nu rusoaică - bolşevică, bolşevicule!, râde jandarmul.

- Ai căutat-o bine? Nu era ucraineancă de-a ta, hoholule?

- Pentru mine nu există nici Ruşi, nici Ucraineni...

- Ce spui tu, străine!?

Ofiţerul izbucneşte în râs. Grabenko se uită la el, încruntat, furios şi în acelaşi timp, umil.

- Nu te jura, te cred, te cred!, continuă tata. Pentru cizmele cu care ţi-ai încălţat capul, oamenii se împart, curat, în bolşevici şi antibolşevici - cale de mijloc nu există!

- Vezi c-ai învăţat lecţia, bolşevicule?!, rânjeşte bivolul de Grabenko. Ce,-ţi pare rău că azi n-ai avut cu cine să faci pe tălmaciul? Las', că mai pun eu laba şi pe alţi paraşutişti, te chem să-mi traduci...

- Nu ţie, rusnacule!, zice tata. Lor să le traduc ce ordine am primit, direct de la Moscova...

- Vezi c-ai învăţat lecţia, dom' uciteli? O continuăm noi altădată, acum să mergem, dom' locotinent, ne-au venit săniile... şi scuzaţi deranju', coniţă... - se înclină în direcţia

mamei.

- Nici nu te băgasem în seamă, zice mama, fără să se uite la el. Dacă te ascunzi sub căciulă - şi-n casă la dumneata stai cu cuşma pe cap? Şi soţia ce zice, te suportă, aşa, încuşmat?

- Scuzaţi, coniţă, eram pe plecate... - şeful îşi scoate, prelins, căciula. Şi hai, dom'locotinent! Săru'mâna, coniţă...

- Călătorie sprincenată şi salutări soţiei, zice mama. Mai are vată pentru uz personal, mai are?

- Asta-i, că nu prea... Dar lăsaţi, că mai trec eu...

- De ce să mai treci? Pui laba pe-o bolşevică, o aduci încoace, eu îi dau vata, dumneata o împuşti frumos, îi iei vata, i-o dai soţiei...

- Şşşşşş'… - acum tata joacă rolul cumintelui, al şâşâitorului.

- Ce, nu-i aşa? se răsteşte mama la tata.

- Lăsaţi, coniţă, că n-a fost chiar aşa - hai odată, dom' locotinent!

- Du-te, dom' locotenent, zice tata. Ori n-ai auzit ordinul plutonierului? Execută-l pe loc, altfel se trezeşte pe dată marele român din mititelul hahol...

Grabenko molfăie, mormăie, grohăie - şi pleacă. Ducă-se. Tata îi şi indică, din urmă, direcţia: drept înainte,-n mă-sa.

Mai târziu, mult mai târziu, tata:

- Când am făcut şcoala din Mana, am avut nevoie la un moment dat de mai mulţi cărăuşi decât erau căruţaşi în sat la noi şi mi-a trimis el din altă parte. Pe oameni i-am plătit, lui i-am mulţumit... - atâta i-a trebuit! N-am mai putut scăpa de el! Era doritor de... discuţii intelectuale... Sau măcar să steie el de vorbă cu intelectualii... Îi spuneam: Domnule şef, învăţătorul de ţară e tot un fel de ţăran, dacă vrei intelectuali, du-te la târg, acolo poţi sta de vorbă cu pretorul, cu prefectul... Maică-ta nu-l putea deloc suferi - şi i-o spunea de la obraz. Dar el - dacă n-avea obraz... În '40 s-a refugiat printre primii, am aflat că, în '41, după liberare, printre primii s-a întors - c-aşa-i jandarmul: mereu la datorie... În '43, când mi-au dat drumul din lagăr, de la Slobozia, deşi am fost imediat reintegrat în învăţământ, trebuia să mă prezint, săptămânal, la post, la Vatici, să semnez de prezenţă - normal: eram în război, eu fost prizonier-sovietic, frontul dădea înapoi, Ruşii trimiteau paraşutişti... Numai că, dacă aş

fi fost cu adevărat periculos pentru siguranţa statului, Siguranţa aceea m-ar fi păstrat în... siguranţă, în lagăr, în închisoare, nu? Aşa gândeau cu toţii şi cu toţii mă considerau ceea ce şi eram: victimă a sovieticilor. Toţi - în afară de "prietenul" meu, partener de discuţii intelectuale... plutonierul de jandarmi Grabenko... El era convins că fusesem trimis cu misiune, de la Moscova... La post trebuia să mă prezint, săptămânal, timp de două luni - el m-a chemat, în continuare, până la plecarea în refugiu; când să mă duc la mama, la Ciocâlteni, apoi la socri, la Chiştelniţa, întâi m-a amânat; apoi m-a... însoţit - pe cheltuiala mea - că, cică aşa avea ordin-verbal. Verifică-l, ordinul acela, apără-te, dacă ai cu ce... Când punea mâna pe câte un paraşutist, mă chema la Vatici, să fac pe dolmecerul... M-am dus o dată, de două ori - a treia, nu. Vine el la Mana:

«De ce nu execuţi ordinul, dom' director?»

Îi răspund că nu sunt sub ordinele lui, apoi el ştie mult mai bine ruseşte, doar e rus - şi nici nu mă simţeam obligat...

«Ţi-e frică să nu te dovedesc», zice el.

Îi spun că n-are cu ce mă "dovedi": întâi mă cernuse Gestapoul; după aceea SSI-ul, după aceea Siguranţa - dacă ar fi fost ceva de găsit, ar fi găsit ei, nu l-ar fi aşteptat pe şeful de post din Vatici... El însă nu şi nu, că el vrea să ştie - din gura mea! - care era "şmecheria" Ruşilor care trimiteau la noi paraşutişti cu hărţi de la mama dracului, din Slovacia, din Prusia...; că trebuie să fie o "strategie de-a lor, bolşevică"... Zic:

«Strategie? Vrei să spui: tragedie - asta, da...»

Şi-i spun ce credeam eu, din câte ştiam: Ruşii trimit paraşutişti - aşa, ca să-i trimită... Nu mă credea, mă pândea: când organiza "vânători" prin împrejurimi, făcea el cum făcea şi aducea "vânatul" la Mana, în curtea şcolii: doar-doar m-oi da de gol, că sunt trimis de sovietici, cu misie...

Zice tata, în continuare - şi mult mai târziu, cu un an-doi înainte de a se prăpădi:

- Cum e şi istoria asta făcută! Sau: cum o face geografia - sau dracul, de când Dumnezeu se scobeşte-n nas şi doarme... Prin '62, cred, mă întorceam de la tine, din Bărăgan, trebuia să schimb la Braşov, am intrat la restaurant, să mănânc ceva cald - de cine dau acolo? De Grabenko! Bem un păhărel, el îmi spune că tocmai se pensionase...

Îi povestesc şi eu prin ce trecusem în aceşti douăzeci de ani: refugiul, fugile prin păduri, din toamna lui ’44, “repatrierea” de care scăpasem, arestarea noastră din ’49, ale tale, din ’52, apoi cea din ’56 - în fine, îi spun că tocmai de la tine, din Bărăgan, mă întorceam, acolo ai domiciliu obligatoriu, după închisoare...

Grabenko mă asculta cu mare atenţie - îl interesa. Poate că mai târziu m-am gândit, nu atunci, pe loc: îl interesa, nu ca pe cineva care nu ştie şi vrea să ştie, dar ca pe cineva care ştie şi vrea să ştie… în cunoştinţă de cauză, aşa ceva...

- A-ha... - zic.

- Ei, da, face tata: a-ha... Deci, Grabenko mă ascultă şi dă din cap. A aprobare - adică nu - şi a compătimire... Zice, la un moment dat:

«De ce nu m-ai căutat, măi frate? Ţi-aş fi dat o mână de ajutor.»

«Ce ajutor - nimeni nu mă mai putea ajuta...», zic.

El însă o ţinea pe-a lui, că de ce nu l-am căutat, de ce...

«De-abia scăpasem de dumneata!», zic şi râd. «Să te caut, eu?»

«Păi, dacă ştiam ce necazuri ai, îţi dădeam recomandare pecumcă!»

«Pecumcă - ce?», întreb.

«Pecumcă în timpul războiului criminal antisovietic ai activat puternic în spatele frontului...»

M-am înecat cu mâncarea:

«Ce-am făcut? Rezistat? Care front? Dar n-am făcut nimic în spatele niciunui front!»

«Lasă, dom’ director», zice Grabenko şi mă bate pe umăr, «păi unde eram eu, când cu partizanii sovietici: nu în miezul problemei?»

«În miezul... Care miez?»

«În miez, ce să mai discutăm! Îţi dădeam recomandare, pecumcă erai în legătură cu ei!»

Mă uit lung la el, să-mi dau seama dacă glumeşte - nu părea să fi devenit mai glumeţ între timp - zic:

«Eram, eu, în legătură cu - cine..? Ai avut dosarul meu în mână, nu se poate să nu-ţi fi dat seama că n-aveam nici o legătură...»

«Lasă, dom’ director, că eu nu mă refer la ce-a fost în realitatea reală - că, de-ai fi fost în legătură cu partizanii

sovietici, acum nu te-ar fi regulat aştia atâta, ai fi căpătat decoraţii şi-o funcţie mare de tot, măcar la regiune, dacă nu la minister - eu vorbesc de recomandare: ţi-aş fi dat-o pe loc, pecumcă ai activat puternic în ilegaliate, pentru sovietici - asta, aşa, c-am fost noi buni prieteni...»

«Ce să zic: buuuuni...»

«Ce, nu? N-am discutat noi, ca între intelectuali, de câte şi mai câte? Dacă m-ai fi căutat, ţi-aş fi dat recomandarea - cine să verifice? Ce? Păi, măi tovarăşu', dacă eu ziceam că-i albă, albă rămânea! Aşa cum ziceam eu!»

«Şi de ce, mă rog, rămânea cum ziceai dumneata?»

«Cum, de ce?!» se miră Grabenko. «Păi nu eram eu în legătură cu ei - acolo?»

- A-ha, zic. Care acolo - acolo; care ei - ei, paraşutiştii; legătura indestructibilă: glontele... Drăgălaş, acest Grabenko...

- Drăgălaşul era şi-nainte zdravăn, bine-hrănit - dar acum arăta îndopat, îngrăşat, gata de tăiere - porcul! Noroc că-mi venise trenul, "discuţia ca între intelectuali" a rămas aici. Dar chiar dacă aş mai fi rămas, tot nu l-aş fi întrebat cu cine era el în legătură... Îmi va fi fost şi ceva frică. Oricum, să zicem că n-aveam eu chef să mă întind la discuţii-prieteneşti cu un colonel-de, fie el şi la pensie...

- Deci, colonel. De Secu, bine-nţeles.

- Aşa zicea el: «Am ieşit la pensie cu grad de colonel.» Poate se lăuda - numai că nu te lauzi, în public, cu aşa ceva. Şi nu arăta ca unul care ar fi făcut puşcărie sub comunişti, ca jandarm.

- N-ar fi fost primul care-şi întoarce, dintr-o singură mişcare, tunica - am cunoscut în închisoare câteva exemplare...

- Da, dar aceia, după folosinţă, au fost aruncaţi la închisoare. Nu şi Grabenko. Mama lui de porc! Vasăzică el mă pândea, mă chinuia, mă trata de bolşevic, de trimis-cu-misie de la Moscova - el! El care, după ce împuşca paraşutiştii... Şi uite-l colonel la *ei*, la Secu - candela lui de-de-de poliţai până-n măduva sufletului!

- Nu-i rău zis: măduva-sufletului...

- Dar spune şi tu, nu-i strigător la cer: unii s-o tragă, s-o tragă mereu, deşi n-au făcut nici un rău, iar răii să fie totdeauna acolo unde-i profitul!

- Chiar mă gândeam şi mă întrebam: ce ne lipseşte nouă? Uite răspunsul: profitul! Hai să profităm şi noi, păguboşii, de un ce profit, de un orişicâtuşi, nu? Căci şi noi suntem români...

- Să fiţi sănătoşi! Aşa a fost cu Grabenko - îţi place?

Nu prea, nu. Am auzit însă în închisoare de atâţia alţi "întorşi" - mai feroci, ca toţi întorşii care aveau de plătit nişte păcate, prin altele, şi mai grele... - încât nu mă mai mir foarte. Tata râde:

- Ne place, nu ne place, bem-grigore-aghiazmă; jucăm cum ne cântă putoarea de istorie (fata geografiei, cum ar veni). Când pune ea ochii pe câte un popor, pe câte un grup, pe câte un individ, nu-l mai lasă! Îl iubeşte, dar nu-l lasă... Să zici că te pedepseşte pentru vreo faptă rea?; că există un grăunte de logică - în "legica" ei? Da de unde! Când pune ea ochii pe tine...

…Uite, cazul meu: vasăzică Ruşii ocupă Basarabia în iunie '40; să admitem; neplecarea noastră în refugiu a fost pe jumătate nenoroc - dar cealaltă? Ce-a fost jumătatea cealaltă? Acum înţeleg că a fost prostie din aceea pură şi simplă, dar atunci găseam că era *normal* să... nu mă refugiez; că *normal* era să rămân - pe pământul meu, la casa mea, printre ai mei, nu? Ce vină aveam *eu* - aşa, în general? Îmi şi ziceam: *Mie*, bolşevicii n-or să-mi facă nimica: bogat nu sunt, politică n-am făcut, n-am fost popă, jandarm, prefect - nici măcar revizor şcolar...; nici eu, nici părinţii mei - aşa că ce să aibă comuniştii cu *mine*? Drept, o vreme n-au avut: *mie* nu mi-au făcut nimic. Mă uitam în jur: înalţii funcţionari - ridicaţi; dar *eu* nu eram înalt-funcţionar; proprietarii, capitaliştii, burjuii - ridicaţi; eu nu intram în aceste categorii. Vine rândul popilor, al călugărilor; vin culacii la rând - ei, aici... Dar mi-am zis că *eu*, mereu *eu* nu mai eram ţăran - deci n-aveam cum fi culac...; că *eu* sunt învăţător şi cum până şi bolşevicii au nevoie de învăţători, *mie* n-are să mi se întâmple nimica...

Dar nici egoismul meu, nici frica (şi ea, a mea), nici aproape-obişnuinţa nu m-a scăpat de rău. Putoarea, curva pândeşte, veghează - cum să scape careva?, cum să treacă el ca gâsca prin apa istoriei? Şi ce dacă X, Y, Z, nişte inşi, acolo, n-*au făcut* ceva-cumva împotriva noastră, a maselor, a istoriei, a progresului - într-un cuvânt: a bolşevismului?

Dar *au fost* ei ceva-cumva-cineva? Cum aşa? *Nu vor fi fost* - dar facem, noi, ca istoria… făcută de masele largi de proletari truditori, *să fi făcut ceva* - înainte; ori *să facă*, în prezent...

- Şi tu? Ce-ai făcut?

- Eu n-am avut nevoie să chiar fac, doar să mă aflu, să mă trezesc aflat, uitat - în calea-*facerii.* Dacă auzeam trenul (venind) şi aş fi sărit la o parte, aş fi scăpat - de acea dată, de acel tren. Dacă era *cineva care făcea istorie,* atunci: Sapşa *făcea* - ce conta că facerea era desfacere, distrugere, nimicire - lucra el "în sensul istoriei"? Lucra! Şi cum: *distrugînd cărţi, ştergînd urmele, răzuind ţinerea-de-minte*.

Aşa că întâlnirea meteoritului cu capul-de-bou-moldovean a avut loc, oricât de neînsemnat era capul acela - al meu... Crezi tu - mai bine: cred eu că, dacă nu-i aruncam lui Sapşa şleapca, nu păţeam nimica?; că, dacă nu se-ntâm-pla-ntâmplarea cu Nogaiul şi cu Naganul, întâmplarea-istorică m-ar fi nebăgat în seamă?; că, dacă nu strigam, ca un bou: «Trăiască Gutenberg!», istoria m-ar fi cruţat?, ocolit?

- Nu?

- Nu! Numai eu credeam că sunt un nimic, un ins, acolo, pierdut în masele de inşi... Istoria ceea altceva credea, iar prin Sapşa mă şi condamnase - doar spusese, limpede: «Nu contează că n-ai spus că aş fi jidan împuţit, nu contează că nu m-ai bătut până la sânge, nu contează că n-ai omorît-o pe soră-mea, Roza, că nu l-ai tras de barbă pe tata - contează că eşti un învăţător de tip burghez, deci reacţionar; contează că eşti român, deci antisemit - fiindcă toţi Românii sunt antisemiţi şi burjui reacţionari» - punct! Logică? Probe? Să fim serioşi, cine s-o tragă pe ea, curva-curvelor, la răspundere?; cine s-o cheme la judecată? Ca şi marii criminali din vremea noastră, ea ştie să ocolească tribunalele... Nu poţi pune mâna pe ea, s-o bagi la Nürnberg... Hătu-i mama ei de... De...

…Vasăzică mă ridică de-acasă, mă duc la *ei*, la Orhei, mă condamnă... Ei, pentru ce mă condamnă: pentru antisemitism?; pentru deţinere de cărţi interzise - cele cu "litere româneşti"?, pentru drapel ascuns? Sau poate pentru că, român fiind, trebuia neapărat să fiu şi burghez şi reacţionar şi duşmănos şi...? Ei bine, nu: mă condamnă pentru huliganism, domnule! Pe mine, care... - tatei îi

pâlpâie glasul de indignare.

- Dar "huliganismul" ţi-a salvat viaţa.

- Da, poate, însă atunci, pe loc, nu ştiam. Mă gândeam că, din moment ce NKVD-ul se ocupă de mine, eram... politic, nu? Drapelul românesc, cărţile româneşti - astea constituiau crimă de... naţionalism, nu? Deci politică, acea crimă. Şi când colo... Sapşa mi se uită drept în ochi şi-mi zice - mă temeam să nu fi înnebunit eu şi să mă văd în oglindă - zice Sapşa:

«Eşti acuzat de huliganism, ţi-ai bătut nevasta, ţi-ai alungat copilul...»

Nici n-apuc să mă mir, să protestez, să cer probe, să angajez avocat - eram gata: ras-tuns-frezat! Avocat, apărare, recurs? Să fim serioşi, istoria nu se împiedecă în mersul ei înainte... Şi-apoi istoria ceea n-are timp - o scrie şi Marin Preda, în *Moromeţii* lui, ceva cu timpul care nu mai are răbdare... Nu avea. Se grăbea, candela lui de timp... La urma urmei, trebuia să zic mersi că cineva care ştia româneşte îmi spusese ce-i cu mine, fiindcă de la Sapşa sunt dus în alt birou, unde altul de la *ei* îmi boscorodeşte pe ruseşte ceva şi mă pune să semnez o hârtie rusească. Şi o semnez, domnule! De ce nu?!, vorba înţelepciunii poporului. Ei şi dac-aş fi înţeles ce spune Rusul, ce spune hârtia aceea, în ruseşte? S-ar fi schimbat ceva? M-ar fi liberat? Buuun - bună să-mi fie mie inima... De la Orhei sunt trimis la Balta, în Ucraina, acolo era un mare lagăr de triere. Ştii că Balta a fost o vreme, după 1924, capitală de... republică!

- Autonoma? Maldaviniascî?

- Aşa cum zici... Pe-acolo-s mulţi moldoveni de-ai noştri: unul era comisar, sau ceva mai mărişor, cu lagărul - el mi-a spus în româneşte că sunt de drept-comun - o ştiam de la Sapşa al meu, dar parcă tot nu-mi venea să cred... Dau de câţiva cunoscuţi - care-mi spun că am avut noroc chior: ei, pentru mult mai puţin - ba chiar pentru nimic - fuseseră potcoviţi cu zece, cu cincisprezece ani, dar la politici...

Sigur, mai târziu aveam să accept: istoria ceea, prin Sapşa, fusese gentilă cu mine, îmi dăduse... Îmi făcuse..., în fine, îmi dăruise ceva - însă o vreme am fost cu totul nefericit; şi ruşinat: cum adică, eu, învăţător, educator - şi huligan? Din acel moment nici n-a mai spus colegilor de vagon, de lagăr pentru ce anume fusesem condamnat şi la cât; nici nu

era nevoie, în lagăr eşti ceea ce zici tu despre tine că eşti, nu ceea ce zic gardienii, cei de la grefă că ai fi... Buuun... Deci, istoria cu pricina mă pune pe tren şi mă trimite, deocamdată, la Vologda, la "mănăstire" - alt centru de triere; de acolo ajung la Belomorkanal; de acolo la Uhta; după aceea - războiul începuse demultişor, dar noi am aflat mult mai târziu - la Arhanghelsk, la descărcat vapoare englezeşti: lăzi cu ceva greu, de bună seamă, armament... După aceea, o raită prin taiga, la tăiat pădure... Numai că istoria, fata-ceea nu m-a uitat... Într-o zi îl trimite pe alt Sapşa care mă anunţă că am fost amnistiat de restul condamnării şi mi se acordă cinste-de-onoare de a fi înrolat în glorioasa Armată Roşie!

Între timp învăţasem oleacă de rusască: înţelesesem ce spunea Sapşa din taigă - dar cu priceperea stăteam prost: de acord, amnistie; de acord, reducere de pedeapsă - dar Armată Roşie? Că eram de drept comun, ori politic, tot nu meritam... onoarea. A, mi se acorda? Ce pacoste pe capul meu, al huliganului! Noroc că n-am avut timp să-mi pun întrebările astea, în zece minute lăsasem pe jos zdrenţele de deţinut şi îmbrăcasem uniforma de *krasnoarmeieţ*!

Ne ia pe vreo sută din acel lagăr, pe vreo mie din complex, ne duce... mai jos, la căldură, undeva prin Kazahstan - unde anume? Vorba Basarabeanului: nu ţ-oi spune... Acolo dăm de alte mii de... bandiţi, duşmani, huligani, naţionalişti, deveniţi peste noapte bravi-apărători ai Patriei noastre Sovietice, ai sfântului - nostru - pământ... sovietic... Mă mir cu glas tare faţă de un "camarad de arme", un ungur: «Bine, dar cum de ne-au transformat în... contrariul?» «Ţine-ţi gura, altfel te transformă în contrariul contrariului!», zice Ungurul.

Buuun... Ţi-am povestit cum a fost cu "frontul", cum se desfăşurau, dragă-doamne, atacurile ruseşti... N-am avut timp să-mi fie milă de Ruşi, în unităţile noastre numai comandanţii şi politrucii erau ruşi, însă, mai târziu, în lagăr, la Slobozia am aflat că şi unităţile lor erau trimise la abator ca noi, ne-ruşii... Să zicem că m-am mirat, văzînd cum bravii ostaşi ai Armatei Roşii - care eram noi - de cum s-au îndepărtat de propriile poziţii (plecînd la atac cam ca la Griviţa, cu un ştîc de un metru la arma de doi şi strigînd: «Uraaaa!»), de cum s-au asigurat că Nemţii nu-şi schimbaseră obiceiul de ieri, că şi de data asta artileria lor începuse a trage imedi-

at în spatele nostru, ca să ne izoleze, i-au împuşcat pe comisari şi au ridicat mâinile. Şi aşa, cu mâinile-n sus - în viaţa mea n-am ţinut mâinile ridicate mai cu plăcere - i-am aşteptat pe Nemţi să vină, să-şi ieie marfa în primire. Cum spun: nu m-am mirat foarte tare de patriotismul-sovietic al nostru, doar eram cu toţii neruşi: Polonezi, Finlandezi, Baltici, Unguri, Români... M-a mirat însă tratamentul pe care l-am avut de la Nemţi... Nişte porci şi, la urma urmei, nişte proşti!

Buuun... Cum ar veni: noi suferim din pricina Rusului, duşmanul tău şi tu - care, în plus, eşti aliatul nostru, al Românilor... Ca nişte porci s-au purtat Nemţii cu noi - mai cu seamă cu bieţii Polonezi.

Să zicem că eu am avut un noroc chior: la o etapă, să mă aflu pe lângă un feldwebel mai bătrâior, un sas de pe la Sibiu; să nu mă pedepsească pentru că vorbesc neîntrebat; să-l fac praf cu turuiala, în jumătatea de franceză, în sfertul de latină (restul în româneşte), aşa a aflat că sunt român; să mă scoată din convoi, să cheme un ofiţer - dar tot sas de-al lui... Când am văzut coloana plecînd fără mine, am ştiut c-am scăpat. Aşa că, în loc să fiu trimis în Apus, în Germania, cu ceilalţi prizonieri, am fost coborît spre România. Sin-gur! Le spusesem Saşilor că mai sunt Români în convoi, şi-au notat, dar... n-au făcut nimic, după cum am constatat în lagăr la Slobozia...

Buuun... Cum Nemţii se purtaseră corect cu mine, mi-am zis că, de cum ajung la Românii mei... Nu mă aşteptam eu la flori şi la fanfară-n-gară, dar nici departe... În gară la Cernăuţi Nemţii mă predau Românilor... Când văd uniforma românească - chit că era jandarmerească - îmi dau lacrimile, mă apropii cu mâinile întinse, gata să îmbrăţişez un frate... Ofiţerul de jandarmi:

«'Rea-ai al dracu' dă bolşevic!» - şi-mi arde o pereche de palme şi-mi ordonă să iau poziţie de drepţi...

Şi nu mă mai scoate din "bolşevic". Mă duce la ei, într-un birou, începe ancheta:

«În ce scop ai fost trimis? Spionaj? Sabotaj?»

Le-am spus, le-am re-spus ce se întâmplase cu mine - nimic. Mi-au pus cătuşe. Cu cătuşe m-au transportat până la dracu-n Bărăgan, la Slobozia-Veselă - în Lagărul de prizonieri nr. 1. Ca, fireşte, şi prizonier şi sovietic... Două luni de interogatoriu. Îi rugam să culeagă informaţii din satul

meu, unde aveam mamă, frate, veri, unchi; din Mana, unde fusesem învăţător şi unde-mi erau nevasta şi copilul; de la şcoala Normală din Orhei, unde învăţasem; de la Inspectoratul şcolar... - nimic. Că ei nu-s „la dispoziţia" mea... Că, mai întâi, să le spun eu lor a-de-vă-rul! Şi ce rău le-a părut, până la urmă, că adevărul acela s-a dovedit a fi cel de la bun început. Dar ţi-ai găsit să rostească vreun cuvânt de scuză, măcar de părere de rău... Nimic! Ba, când m-am liberat, unul din ăsta - mă ura, de parcă i-aş fi pohtit ibovnica - zice:

«Lasă, că până la urmă tot punem laba pe tine şi te-nfundăm!»

Că mă înfundă!, nu că au să afle adevărul-adevărat... Aşa am fost eu primit în ţara mea...

Tata râde, nechează galben. Ştiu că vine ceva şi mai neplăcut:

- Dacă nu m-ar fi bătut... Nu-i vorba de durere, dă-o dracului, nu durerea m-a durut... În afară de... încăierarea din şcoală, cu Tătarul şi de ceea ce a urmat - să zicem că pe aceea o căutasem - nici un Rus nu m-a atins. Nici măcar o palmă n-am primit de la vreunul cu uniformă - ciomege, picioare încasam, la lucru, de la gardieni, de la brigadieri, dar nici un porc de enkavedist nu mi-a dat măcar o palmă...

- Nici nu era nevoie, zic.

- Asta, da. Nu te omora frigul, munca, păduchii, foamea? Şi-apoi ăştia, uniformaţii ne considerau pe noi, deţinuţii, ne-oameni, ce să se mai ostenească ei - tot n-am fi scăpat de moarte... Şi uite: în România mea, Românii mei... Şi-mi ziceau: «Basarabeanule!», ca şi cum mi-ar fi spus: «neomule!»; ori: «spionule!». În lagăr, fiind un caz, eram băgat la ofiţeri. Pe nici un prizonier ofiţer nu l-au bătut - pe mine, da. Fiindcă eram... basarabean! Ca şi cum noi, Basarabenii, i-am fi cedat, dat, dăruit Ruşilor pe ei, pe Regăţeni, cu tot cu Regatul lor! Domnule! Atunci mi-am zis că prostia omenească n-are graniţe, că nu contează limba în care prostul rage, înjură - ba chiar prostia Românului e mai...

- Te ascult, zic. Deci, prostia Românului e...

- …Spre deosebire de a Rusului - care-i... precum ţara: nesfârşită; cât vezi cu ochii; jumătate de glob pământesc... Spre deosebire de prostia Neamţului: în colţuri, cubică, bine gospodărită, ai crede o maşinărie de-a lor - nemţească...

Prostia noastră naţională e, cum să spun eu: proastă, gălăgioasă, măruntă... Românul vrea să se dea drept un cocoş falnic, plin de pene, de ţănţoşenie - când, în realitate, e un căcâcea; un tiriplic; un mai-mult-decât-nimic, un fel de vrăbioieluţ, jumulit şi de-râs... Atunci mi-am zis că prostia-naţională e un fel de calitate, domnule! Popor mare e acela în stare de tâmpenii mari, de idioţenii monumentale, de prostii istorice - şi cum, după cum bine ştii, în capul meu istoria e fiica geografiei, îmi spun că o mare, o zdravănă, o falnică dobitocie are nevoie de... spaţiu-vital, de sute de mii, de milioane de kilometri pătraţi, ca să se exprime, să se manifeste, or Românul, neam-prost, rămâne şi în neam-prostie mărunt, meschin, tâmpit pe centimetru pătrat, neghiob în bătătura lui personală, nătâng în satul lui.

- Te ascult, te ascult - deci, prostia-la-Români...

- Bun! Ne oprim aici cu teoriile, că cine ştie ce mai zic - ziceam doar atât: atunci când s-au hotărât să se informeze şi să adune dovezi, fraţii mei români au fost taaaare dezamăgiţi: cum aşa: suspectul nu e vinovat? Comandantul lagărului, Chiribaşa, a suferit, în poartă, la liberarea mea…

(Una dintre dovezile adunate - dar nu de ei, ci de noi, de mama şi de bunica - se află la mine, cu mine, în exil: o foto-grafie care-l prezintă pe tata în uniformă militară românească, în timpul unei concentrări, dinainte de Cedarea Basarabiei, se înţelege. Pe verso, în sensul lungimii, scrisul tatei:

‘*Chişinău, Februarie 1940, E.Goma*’.

Pe lăţime, peste scrisul tatei, un alt scris - un text ceva mai lung:

‘*Se adevereşte de noi, parohul din satul Mana, j. Orhei precum că persoana fotografiată pe contra pagină cu adevărat este învăţătorul din satul Mana j. Orhei GOMA EUFIMIE, pentru de ce şi semnăm şi aplicăm sigiliul Bisericii parohiale. Paroh pr. Gh. Dodon 3 martie 1943*’.)

Bun! În cele din urmă, Românaşii îmi dau drumul din lagăr, după nouă luni - au avut nevoie de cât are nevoie un copil, ca să... a, nu ca să priceapă: Românul pricepe repede, pricepe fulgerător, dar nu vrea să accepte că... a priceput altceva...

În fine, uite-mă acasă... Dar is-to-ri-a, prin al ei jandarm, veghează... Bun!, scap şi de Grabenko, din martie ’44, când

ne-am refugiat în Ardeal - numai că aici începe o altă poveste: cât am fost cu Nemţii, adică până la 23 august ’44, Ardelenii ne considerau pe noi, refugiaţii, un fel de dezertori, în mod sigur invadatori - nu dădusem peste ei, să le mâncăm pita? După 23 august ’44, când n-am mai fost cu Nemţii, Ardelenii au început să ne considere... prea anti-ruşi - fiindcă ei voiau Ardealul, şi cine ar fi urmat să-l ia de la Unguri şi să li-l dea mură-n gură?: Ruşii... Însă pentru că viaţa devine şi mai pe dos, din doar sucită cum era: Ardelenii ne zic nouă: “bolşevici”, “oameni ai Ruşilor”, trimişi înainte, să pregătească terenul... întru cucerirea întregului Ardeal... Da, dar jandarmii români aveau altă părere: ei ne considerau... din contra: antisovietici - dovadă: fugisem de regimul comunist sovietic! Şi, ca să nu mai fugim şi mai încolo, ne vânează prin păduri - cu ajutorul preţios al ciobanului român, cel cu mioriţa şi cu vânzarea de frate, ne predau Ruşilor, să facă ei borş din noi, ei să ne... repatrieze în Siberia... Dar la atâta ne-noroc, nu strică şi un strop de noroc - din acela pe care şi-l face omul, cu mânurile lui... Aşa ni l-am făcut noi doi, băiete, în lagăr, la Sighişoara, în primăvara lui ’45: tu îmi ţineai lanterna şi tira, eu o... năşteam pe maică-ta; apoi pe tine - în altă-parte... Şi am scăpat de “repatriere”!

Dar nu de bănuială. Autorităţile ne pândesc, ne iau periodic, ne mai sperie, ne mai întreabă dacă nu ne-am răzgândit (cu repatrierea)... Noi... ne vedeam de antisovietismul, de anticomunismul nostru, ca unii care cunoscusem pe pielea noastră socialismul-sovietic şi fugisem de el - dar localnicii ne tratează, în continuare, pe noi de filosovietici, însă ei, marii patrioţi ardeleni lucrează bot în bot cu Ruşii; ei, marii anticomunişti ardeleni intră în partidul comunist şi lucrează - conştiincios, ca Ardeleanul - la consolidarea comunismului în România. Dar suspecţi tot noi rămânem! Tot noi, refugiaţii - care nu intrăm în partid, nici în Miliţie, nici în Securitate! Şi, culmea obrăzniciei: le mai şi povestim ce-am păţit noi, în trecutul nostru, de la Ruşi. Şi-i mai şi avertizăm:

«Atenţie: trecutul nostru - viitorul vostru!»

În ’49, la Buia, în primele două zile după povestea cu grenada aruncată în şedinţa lor, de partid, de la şcoală, maică-ta şi cu mine devenim suspecţi: cum de pe noi nu ne arestaseră, când «au ridicat tot satul»?; după ce suntem

liberaţi - eu fiind ultimul şi mult timp după penultimul - iarăşi suntem suspecţi: de ce ne-au ţinut pe noi atâta - decât dacă sântem oamenii Securităţii! - asta mai zic şi eu judecată sănătoasă de ardelean sănătos!

Cum o dai - nu-i bine. Sau cum zic ei, Ardelenii: nici-cum!

Ridic din umeri. Din cap, încuviinţez. Pe acestea le ştiu bine, le-am trăit din plin - eram deja mare.

- Ai să vezi, continuă tata, râzînd, că dacă are să se întâmple minunea să fie liberată România de comunişti - am spus: liberată, adică tot alţii or s-o libereze, că Românii... vai de geanta lor tricoloră - noi, o să fim, în continuare, suspecţi. O dată în ochii Basarabenilor care nu s-au refugiat în ’44: plecînd noi în refugiu, nu-i părăsisem? nu-i trădasem? - trebuia să rămânem acolo, să-mpărţim cu ei şi binele şi răul... A doua oară, în ochii ne-basarabenilor: cum aşa: basarabeni şi mai ardeam gazul «la ei, în România»?, încă nu ne “repatriaseră” Ruşii? «La noi, în Rusìa»? Sau, de-a dreptul «la noi, în Siberia»?

De ce aşa? Ei, de ce - păi nu suntem noi, toţi Basarabenii, oamenii Ruşilor? Comunişti din convingere? Ne-patrioţi români? Cum altfel! noi, agenţi ai Ruşilor! Îţi place?

Nu. Nu-mi place.

Din nefericire - sau din fericire - tata a murit în ’67. N-a apucat... liberarea României, deci a fost scutit de încă un prilej de suspiciune. Din nefericire, România nu s-a liberat (nu este vorba de reflexivul: s-a, pe sine, se - ci de... impersonal). Dar Românii nu au nevoie ca România să se (impersonal) libereze, pentru ca să caute, să găsească suspecţi, vinovaţi de propria-le nenorocire. Dar nu fac un efort mărunt (pentru alţii!): să-i caute pe vinovaţii dinaintea lor, deasupra lor (în piramida cu pricina), şi să-i arate pe cei care-i umilesc, înfometează, ţin, menţin în genunchi, în patru labe... Nu, ei îi caută pe “vinovaţi”, după înţeleptul obicei al robului din tată-n fiu, printre cei de-alături...

Aceştia sânt suspecţii, sânt „străinii” (o nuanţă: «nu-i de-al nostru»; «nu simte româneşte”»..); deci: vinovaţii! - pentru că, o dată, vorba tatei: “cunoscuseră”, mult înainte, nenorocirea dinspre Răsărit, iar a doua oară: de-a dreptul periculoşi: cum îndrăznesc ei, nişte... rusificaţi, să se ridice

în două picioare, în mijlocul Bărăganului de patrulabe neaoşe (acestea daco-romane!) şi să strige că-i doare? - ce, parcă numai pe ei îi doare lovitura de ciomag ori de gârbaci?, pe toţi ne doare, dar nu mai facem atâta caz - apoi noi suntem Români, măi frate: rezistenţi, nu există alt neam care să reziste mai mult şi mai tăcut şi mai cuminte, la... ce-o fi - apoi povestea cu apa care trece, pietrele... r*o*mân... O să vedem noi, peste veacuri, ce mai rămâne din cei care ne-au tot lovit, ne-au tot umilit, ne-au tot dat la cap: nimic!, câtă-frunză-câtă-iarbă - toţi-o-apă-şi-un-pământ! Pe când noi... E-hei, căci Românul are şapte vieţi (în piept-tu-i de aramă): oricât l-ar strivi strivitorii, el nu mişcă, nu crâcneşte - astfel supravieţuieşte el, Românul...

MINCIUNA BUNĂ

Stau în calidor şi aştept să plece neamurile de azi.

Nu sânt neamuri de-ale noastre, sânt de-ale lor, ale duşilor neîntorşi. Azi sânt patru femei şi un bărbat: mama şi nevasta unuia - dintr-un sat; nevasta şi fata altuia - din alta sat; bărbatul, frate al altuia, dintr-un al treilea sat i-a adus pe toţi cu căruţa. Ca să afle despre ridicaţii lor.

Nu ştiu care-ce plocoane a adus azi - dar sunt găini şi raci, cozonaci şi purcel, curcan şi peşte şi poamă şi vin.

Stau în calidor, ascult, miros şi-mi place să cred ce spune tata. Tata, în salon. Le spune. Ce şi cum. Şi când.

Stau în calidor, ascult şi ce bine ar fi fost să i se spună şi mamei, despre el, despre întorsul lui de pe la Balta, cu ani în urmă, când cu ţinutul legăturii şi cu telegramele femeilor noastre. Numai că atunci erau mulţi întorşi. Acum, din câte înţeleg, după Geografia României, lecţia "Basarabia şi Bucovina", un singur om: tata - din atâta omenire ridicată şi dusă...

Tata le spune, le spune, le spune - ce le spune? Ce le-o fi spunînd tata veniţilor despre ridicaţii lor?

- Voi fi fost eu mic, dar tot îmi dădeam seama: îi minţeai... - zic eu, mai târziu. Nu numai că-i minţeai, dar acceptai şi plocoanele... Unde-ţi erau principiile: cinste, adevăr?

- N-ai grijă, erau la locul lor, zice tata. Dacă zici că ţii minte minte, atunci ştii şi că maică-ta era tot timpul de faţă când...îi minţeam. Prezentă era şi când primeam plocoanele - nu te-ai întrebat?

- M-am întrebat, am întrebat-o - a zic că are să-mi explice când am să mai cresc.

- Ai crescut, îţi explic eu. Vei fi auzit vorbindu-se în casă: când maică-ta umbla să afle de la cei întorşi vreo ştire despre mine - când şi ea căra la plocoane... Ştii ce-i spuneau întorşii despre bărbatu-său?

- Că nu te-au întâlnit, nici n-au auzit de tine, de asta plângea mama.

- Nu numai de asta plângea ea... Cei câţiva, puţini, care-i spuseseră că nu ştiu nimic despre mine - nu ştiau şi pace bună, mai ales că eu fusesem ridicat la începutul lui

ianuarie ’41. În iulie, în august mă aflam demult la mama dracului, dincolo de Cercul Polar, or ei erau supravieţuitorii de la Balta - ai auzit ce s-a petrecut acolo, când frontul românesc s-a apropiat...

- Da, câteva mii de oameni, ridicaţi după declararea războiului, la 22 iunie, basarabeni...

- Şi, după 1 iulie, “suspecţi” transnistrieni şi nu doar moldoveni, ci şi ruşi şi ucraineni... Cifre... De unde să ştim cifrele secrete ale celui mai secret stat din lume? Unii vorbesc de zece mii, alţii de cincisprezece, alţii de peste douăzeci, Dumnezeu ştie, că arhivele NKVD-ului n-au ajuns încă la Nürnberg... Arestaseră, după obicei, multă lume, n-aveau cu ce-i transporta din faţa frontului şi cum n-au vrut să-i lase să cadă în mâinile Românilor, ca să povestească ce-i cu raiul-sovietic şi cum funcţionează el, au lichidat lagărul: cu mitralierele, cu grenadele, cu tunurile, iar pentru cine încerca să părăsească “zona”: aruncătorul de flăcări...

- Oamenii povestesc, vorbesc ca pe timp de război, dar tu, care-i cunoşti pe Ruşi: sânt ei în stare de aşa ceva? Să-i omoare pe nişte nefericiţi, doar pentru că nu-i pot transporta?

Tata se uită în altă parte. Pufăie.

- Am înţeles, zic. Ai răspuns: da...

- Am răspuns da, fiindcă ştiu ceea ce ştie toată lumea: «Rusul îţi dă cămaşa de pe el» - bine, ţi-o dă, însă când i se năzare, te omoară, te striveşte, te face una cu pământul şi după aceea îşi aprinde papirosul şi trage din el ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Ei vorbesc de *celovek,* de *celovecestvo* - dar nu ştiu ce-i aceea, Mongolii i-au învăţat pe dos...

- Vrei să le găseşti circumstanţe atenuante?

- Nu, dă-i în mă-sa, încerc să explic... Ziceam de Balta... Cu siguranţă că Nemţii au învăţat din mărturiile supravieţuitorilor de la Balta cum să lichideze, ei, Ghettoul din Varşovia - las’, c-au învăţat olecuţă şi de la Katjin...

- Totuşi, au scăpat mulţi...

- Depinde ce înţelegi prin mulţi. O sută de supravieţuitori la douăsprezece mii - nici măcar unu la sută? Au scăpat răniţii din primul moment, comoţionaţii: peste ei s-au adunat alte trupuri, care i-au apărat... Am aflat asta după întoarcerea mea acasă de la un... informator de-al maică-ti, unul din cei care-i spuseseră că mă văzuse cu ochii lui, la vreo douăzeci de paşi, cum mă rupsese în două o bombă -

fiindcă au dat şi cu aviaţia... Nenorocitul! Degeaba scăpase cu viaţă!

Tata se bate peste gură:

- Ba nu, asta nu trebuie s-o spun - a scăpat, Dumnezeu cu el... La urma urmelor, de la el şi de la cei ca el s-a aflat ce anume s-a-ntâmplat în lagărul de triere de la Balta... În ceea ce priveşte soarta mea... Prin ianuarie ’44 mă duc la Orhei, cu maică-ta şi, pe când ne aflam într-o prăvălie, ea zice:

«Uite-l pe cutare, din cutare sat - a scăpat de la Balta, când am fost la el, mi-a spus că te-a văzut mort, lângă el...»

O rog să iasă şi să mă aştepte afară. Mă apropii de individ, îl salut, îi spun pe nume... El răspunde la salut, dar se uită lung la mine - zic:

«Nu mă mai cunoşti?»

El se uită, se uită, clatină din cap, zice:

«Nu. Eu am ţinere de minte, când văd un om o dată, nu-l mai uit».

«Înseamnă că pe mine nu m-ai văzut niciodată - altfel m-ai fi ţinut minte», zic.

«Cam aşa înseamnă», zice.

Îl apuc de mână, îl trag până-n dreptul vitrinei:

«Dar pe femeia de pe trotuar care se uită încoace ai mai văzut-o?»

«Parcă da. Da», zice. «A venit la noi, acum vreo trei ani, să mă-ntrebe de bărbatu-său, învăţător în Mana...»

«Şi ce i-ai spus?»

«Nu-mi mai aduc aminte...»

«Că bărbatu-său a murit lângă dumneata, rupt în două de-o bombă, în lagărul de la Balta!»

«Aşa i-oi fi spus - dar cine eşti dumneata de mă anchetezi ca la poliţie?»

«Cum, nu mă recunoşti? Eu sunt mortul, nene Iancule! Bibicul cel rupt în două de o bombă - lângă dumneata!»

Se face alb. După aceea roşu:

«Să fie într-un ceas bun învierea...», încearcă el s-o dea pe glumă.

«Învierea mă-ti de mincinos!» şi îl apuc de guler. «De ce-ai minţit-o pe nevastă-mea, că m-ai văzut mort?»

«N-am minţit-o! O fi fost altul cu numele ăsta...»

«Nu există nici în Mana nici în judeţul Orhei nici în toată Basarabia un învăţător cu numele ăsta», zic.

- Sper că nu l-ai bătut.

- Nu. Şi-mi pare rău. Şi ce-mi răspunde nenorocitul?! Eu îl întreb:

«De ce-ai spus că m-ai văzut mort, când nu mă ştiai nici de viu?»

Şi el:

«Venise, săraca, tocmai de la Mana, pe jos, cu plocoane - cum s-o las să plece cu mâinile goale? Trebuia să-i spun ceva...»

«Şi i-ai spus o minciună - de ce nu i-ai spus o minciună bună?»

«Dacă-i spuneam o minciună bună, doamna ar fi cerut mai mult, mai multe amănunte - de unde? Dar despre un mort nimeni nu-ţi cere amănunte, -i mort, gata!»

- De aceea te-ai hotărât să faci contrariul?

- Nu l-am aşteptat pe dobitocul acela, ca să fac, cum zici, contrariul. Dar e în firea omului...

- Să mintă? Să spună... neadevărurile necesare? Necesare, da, dar minciuni!

- Minciuna e rea numai atunci când face rău.

- Nu-mi aduc aminte să-i fi învăţat pe elevii tăi asta.

- Asta nu se învaţă la şcoală - ce, la şcoală am învăţat eu cum se trăieşte în lagăr? Cum nu se moare pe front? Cum se supravieţuieşte când ai tăi te bat şi te ţin închis - ca prizonier de război? Şi te vânează prin păduri şi te vând jăndarilor, ca în balade?

- Orişicâtuşi...

- Ei, orişicâtuşi, minciuna... încetează de a mai fi un neadevăr, dacă e menită să întreţină speranţa, să dea curaj...

- Pe exact aceeaşi teorie se reazemă şi comuniştii când întreţin speranţa într-un paradis al proletariatului.

- Ia lasă-mă cu comparaţii din astea! Şi-apoi mai era şi ploconul...

- Ei te plăteau, trebuia să le dai ceva - fie şi o minciună.

Tata se supără cumplit. Nu pentru că nu-l cred - ci pentru că, la vârsta mea, nu pricep. La vârsta asta şi după ce-am trecut şi eu prin închisori, prin deportare? Nu mi-o spune, dar aşa va fi gândind.

Dau înapoi, spun că numai pentru a... aţâţa discuţia...

Aşa, da. Reia. Zice că el, atunci, nu mintea. Fiindcă nu le spunea nimic neadevărat oamenilor care-l căutau.

- Veneau la mine, nu ca afle, dacă da sau ba, al lor mai trăieşte - pentru ei, trăia!; veneau, ca să capete confirmarea: da, domnule, e posibil - ba chiar aproape sigur - că al lor trăieşte. Acum ai înţeles?

- Acum am înţeles. Şi-mi place...

- Îţi place, nu-ţi place, acum vorbesc de mine. Dacă aş fi refuzat plocoanele, aş fi dat, dintru început, un răspuns: nu. Or, când, ca mine, scapi din ceea ce scăpasem; când, ca mine, te întorci de atât de departe şi atât de... adânc (uite: şi acum, după douăzeci şi ceva de ani, nici vouă nu v-am povestit chiar totul, ca să nu dau impresia că povestesc poveşti...), cum să nu laşi în pace speranţa - când, uneori numai ea te mai ţine în viaţă?, ba chiar s-o ajuţi să rămână neatinsă, întreagă? Ba chiar s-o creşti? La urma urmei, socoteala mea era simplă: dacă eu m-am întors de la Arhanghelsk şi de la Uhta - după ce, potrivit martorilor, murisem aici, pisti apa Nistrului, la Balta - de ce să nu se întoarcă toţi cei despre care nimeni nu spusese că ar fi murit...? Şi-atunci, unde-i minciuna, aici?

Nicăiri.

NUMELE

Calidorul casei din Mana este orientat spre Nord. O întâmplare: dacă învăţătorul de taică-meu ar fi găsit alt teren de şcoală, în altă parte, altfel ar fi fost orientat - calidorul.

Calidorul casei din Mana, chiar orientat exact spre Nord, nu este expus Crivăţului - care, cel puţin în Mana, bate dinspre Nord-Est - or, corpul şcolii, cel mai lung, mai plin, aşezat în echer faţă de calidor, îl... protejează. Nu numai de vânt. L-a protejat cât a putut.

Calidorul casei din Mana este buricul pământului. Pe aici au trecut potecile de fugă, căile de bejenie, coridoarele de transhumanţă, bulevardele de năvălire - cu toatele întretăiate preţ de câte un vad - la apa Nistrului. Calidorul naşterii mele (la egală distanţă de paralelele 46 şi 47 - însă nu chiar 47 - şi cam pe unde coboară meridianul 29) a fost un asemenea punct obligatoriu de pasaj pe care un scriitor, mai întâi mediocru păşunist, devenit realist-socialist de-a dreptul prost (Camilar) îl numea: "Poarta Furtunilor".

Prin acea poartă au trecut, mai la trap, mai la galop - dar mereu dinspre Răsărit spre Apus - toţi încălăraţii deşerturilor şi pedestraşii mlaştinilor: Ostro-, Vizi- şi Goţi curaţi, Huni şi Avari, Slavi şi Bulgari, Unguri şi Pecenegi şi Cumani, Tătari şi Cazaci. Şi Ruşi. Şi Sovietici.

Locul naşterii mele a cunoscut, în aproape două mii de ani (spun: "aproape", fiindcă mă opresc în seara zilei de 21 iunie 1941), o singură mişcare în sens contrar - dinspre Apus către Răsărit: cea a paşnicilor şi eternprovizoriilor păstori carpatini, în căutare de păşuni pe malul nordic al Mării Negre, al Mării de Azov, al Caspicei.

Se pare că acestor mergători-împotriva-curentului le datorez numele.

- Tată: de ce ne cheamă: Goma? Îşi bat copiii joc de mine, îmi zic: Gumă, Cauciuc, Gomos, ba chiar Gomă Sifilitică... Şi unii profesori se leagă de numele meu - cei mai drăguţi mă întreabă: «Ce nume-i ăsta, că nu-i de-al nostru, românesc?»

- De ce nu le spui că, din economie, ne-am tăiat coada, -*escu*, fiindcă ne chema Gomescu..?

- Chiar aşa: n-ai găsit şi tu un nume mai ca lumea, bun

de purtat?

Tata ridică din umeri, râde:

- Numele nu-i pe găsite. E ca crucea; şi ca nevasta: îl porţi, îl duci...

- Dar atunci, în lagăr, la Sighişoara, când Ruşii ne-au adunat ca să ne... repatrieze-în-ţara-lor şi tu ai făcut acte false şi ne-ai născut, pe mama şi pe mine în altă parte - atunci că tot falsificai hârtii, ai fi putut să ne schimbi şi numele...

- Aş fi... Unde mergea mia, ar fi mers şi... numele. Numai că nu cunosc un singur basarabean care să-şi fi românizat, atunci, numele...

- Cum, nu? Dar...

- Dacă nu mă laşi să termin fraza... Spuneam că Basarabenii noştri nu-şi românizaseră numele, ci şi-l re-românizaseră - fiindcă le fusese rusificat pe timpul ţarilor... Dacă aş fi încercat să-l schimb şi pe al nostru, aş fi reuşit, doar eu mânuiam condeiul... Dar n-am vrut. Ba nu. Drept să-ţi spun: nici nu mi-a trecut prin cap. Şi, când mi-a trecut, era prea târziu - şi a fost mai bine aşa. Când ai să te însori, ai să vezi că numele e ca nevasta: cu timpul te înveţi tu cu el, se învaţă el cu tine, fiecare se dă oleacă după celălalt, se modelează unul pe altul... Ştiau ei ce ştiau bătrânii Evrei, când considerau că numele noului născut nu e doar o etichetă lipită de fruntea pruncului, ci, în clipa în care îl numeau, îl şi făceau să fie! Cred că la asta se referă Ioan, când zice că la început a fost Cuvântul. Cum a făcut Dumnezeu lumea, dacă nu aşa? Nu se spune, în *Facere*, că pământul era netocmit şi gol? Şi că Dumnezeu a zis: «Să se facă cutare! Să fie cutare!» - şi s-a făcut, după cuvânt! În fine, începînd din a opta zi, a zis: «Să fie Avram, să fie Iacob, să fie Raşela, să fie... Să fie şi Goma, că tot sună el biblic...»

- Deci, zic eu, nu mai întreb cum îl va fi chemat pe primul dintre noi - acum ştiu: Adam - însă pe al doilea trebuie să-l fi chemat...

- Gomora, cum altfel! râde tata.

- Înseamnă că al nostru e un nume vechi.

- Ca toate numele simple, uşor de pronunţat.

- Ca de pildă Nabucodonosor... Oricum, cu variaţiuni de grafie, de pronunţie, numele nostru se găseşte în Iran, în Egipt, în Africa Neagră - în jurul lacului Tanganika mişună alde: Ugoma, Kigoma, Ngoma (sau N'Goma), există chiar o

localitate pe lacul Kivu, cu numele nostru... Ce va fi însemnînd, în limba tanganikeză? De nu în... gomeză?

- Vorba Basarabeanului: Nu ţ-oi spune..., râde tata.

- Să lăsăm deocamdată numele la o parte - dar sângele? De unde ne vine?

- Nu ţ-oi spu'... Ba ţ-oi spune! De la inimă!, râde tata, în continuare. De unde să ştiu, măi băiete! Dacă n-avem hârtii - de la tata încolo eram analfabeţi...

- Analfabeţi din tată-n fiu, sau analfabetizaţi? Mă gândesc la anumiţi Armeni stabiliţi în sate şi care au uitat să scrie şi să citească în limba lor; la Evreii din Maramureş - cei aşezaţi la sate şi deveniţi agricultori...

- Nu cred că avem sânge armenesc, ovreesc - deşi în chestia asta nimeni nu poate fi sigur. Zic şi eu aşa, pentru că tot ne-am aşternut la vorbă - judecînd tot după nume: nu pare să-şi aibă rădăcina pe la ei - oricum, lui bunicu-meu, tatăl tatei, i se zicea în sat: "Ţânţarul".

- Adică: "Macedoneanul".

- Ei, asta-i: i se spunea "Ţânţarul" fiindcă era macedonean? - numai că în Basarabia nu sunt Macedoneni, oricum, nu sânt porecliţi aşa, fiindcă vorbesc ţâţâit - sau i se zicea "Ţânţarul" fiindcă era subţire, ager, înţepător - ca un ţânţar? Nu ţ-oi spune... Şi-apoi: există macedoneni şi macedoneni: cei pentru care se ceartă Bulgarii cu Iugoslavii, vorbesc o limbă slavă şi care s-ar chema, după lingviştii de la Belgrad, "limbă mecedoneană", cum după cei de la Kremlin, ai noştri, Basarabenii, ar vorbi o "limbă maldaviniascî"...

- Au şi o republică... Cu capitala la Skopje...

- Ce, ai noştri n-au? Şi republică şi capitală? *Maldavskaia Respublica* - cu *stoliţa* la *Kişiniov*! Mama lor de strâmbători de limbă, de istorie - ce să mai vorbim de geografie!

- Eram la... republicanii mecedoneni...

- Ziceam că aceia vorbesc o limbă slavă; nici măcar o limbă - ce să aibă Slavii, ajunşi după secolul al VI-lea după Hristos, cu Macedonenii care aveau un regat, după aceea un imperiu cu aproape o mie de ani înainte? Şi de care a tremurat lumea - lumea de-atunci?

- Le cam aranjezi... E foarte posibil ca Republica Macedoneană să fie o creaţie artificială, cu scopuri strict

politice, pusă la cale de Tito şi de ai lui - dar acopere şi o realitate; iar în acea realitate intră şi Macedonenii noştri, Aromânii...

- Lasă, bre, nu-mi explica tu reţeta apei calde! Noi vorbeam de limba oficială, de-stat a... cum îi zici tu: Republica Macedoneană - aceea-i limba inventată de Chiril şi Metodie...

- N-au inventat o limbă, numai o scriere, limba se vorbea prin "împrejurimi", pe la Salonic...

- Păi eu ce spun?

- Mda. Da... Pe bunicul meu, pe tatăl tău îl chema Chiril...

- Ei şi? Nu e nume slav, e nume curat grecesc, înseamnă domn - nouă ne-a venit prin calendarul creştin - nu prin vine, cu sângele... Am citit eu undeva că se ceartă Bulgarii cu Grecii pe Chiril şi Metodie: Bulgarii pretind că cei doi erau bulgari-bulgari, abia descălecaţi de la Volga - altfel, de unde ar fi ştiut ei limba… bulgărească?; Grecii o ţin că erau greci-greci, de la Salonic...

- Şi tu ce zici? Nu se poate să n-ai şi tu o teorie...

- Am citit undeva că Chiril şi Metodie erau Vlahi curaţi, de la Pella! Adică macedoneni - dar aromâni! - de unde concluzia că tot noi, sireacii, i-am alfabetizat, i-am creştinat şi pe Slavi...

- E-he, câţi i-au creştinat pe Slavi! - şi tot..., în fine...

- Întorcîndu-ne la "Ţânţari": ei au venit încoace de curând, în ultima sută de ani, după ce Grecii şi-au căpătat independenţa faţă de Turci şi au început să-i taie pe Ovreii lor: Macedonenii şi Albanezii - Vlahii şi Skipetarii...

- Străbunicul, bunicul tău să fie dintre supravieţuitorii "tăiaţilor"?

- Nu ştiu. Dacă ar fi fost aşa, am fi păstrat legătura cu triburile stabilite la Predeal şi la Lugoj. M-am interesat. Am găsit numele nostru, dar nu şi vreo legătură. Nici un fir. Suntem, ori "pierduţi" - fiindcă nu găseşti altul cu numele nostru, nici în Basarabia, nici în Moldova întreagă - fie veniţi mai demult, mult mai demult...

- Cât de mult-mai-demult?, întreb eu. Cam pe la 335 înainte de Hristos? Odată cu... ăsta, zi-i pe nume, strămoşului: Alexandru Macedon?

- Dacă nu mă înşeală memoria, olecuţă şi mai-demult,

pe timpul lui Filip al II-lea, tătâne-său!, râde tata, serios. Dacă nu cumva şi mai olecuţă, când Darius a trecut Dunărea în Basarabia, pe la Isaccea şi cum, înainte, îi supusese pe Macedoneni - cei din Macedonia - de ce nu, măcar printre "conducătorii de atelaj", cum le spune acum, să fi fost un paznic de măgar cu numele nostru...

- Mda. Da-da, zic. Nu-i rău, zic.

- Să-i dăm şahului un telefon - cu aviz - să-l rugăm să caute prin arhive... Dacă aflăm că suntem persani?

- Mai bine scriem scrisori-persane, pentru viitorime, decât să telefonăm... Cine ştie ce mai aflăm - şi dacă ni se strică jucăria? Ce dracu: suntem noi daco-romani? Curaţi? Neaoşi? Suntem!

- Mie nu mi-ar strica nici o jucărie, zice tata. Să nu le fie cu supărare lui Traian-şi-Decebal...

- ... de-jos-şi-de-pe-cal...

- ... dar eu nu mă simt fruct al dragostei curate dintre doi bărbaţi. Sângele meu... dacoroman vine de la ţânţarul de tata, de la mama, o paleacă - am dres eu busuiocul patriotic, însurîndu-mă cu o românCă, Popeasca de maică-ta...

- După tată: Popescu, însă după mamă, greacă - şi încă ce fel de greacă, pshi mu...

- Închipuieşte-ţi, băiete, că ştiu ce fel de greacă, doar eu sunt prinţul-consort - dar nu contează sângele...

- ... peloponeziac, arhipelagic, matrid...

- ... contează numai numele; şi cum doar la Greci mai găseşti câte un -escu...

- Papadopolescu, Anaxagorescu, Hurmuzăchescu, Platonescu, Aristotelescu, Cacavelescu..., recit eu, numărînd pe degete. Dar dacă, urcînd în copacul românverdelui Popescu, până-n vârf, la Popa cu pricina, aflăm că Sfinţia Sa era uşor sârb? Sau olecuţă bulgar? Ori, pe ici, pe colea, rus - că, *Slava Bogu,* găseşti câtă frunză, câtă iarbă: Popov, Popovici, Popoff, Popenko, Popenciuk - ar mai fi şi Popowski, dar mă deranjează terminaţia poloneză - or fi şi polonezi ortodocşi?

- Sâââânt, sânt, trei-patru: doi bieloruşi şi un ucrainean. Şi o jumătate de rus...

- Sau Popazian pe armeneşte, Popazu pe greceşte, Pap în ungureşte - să nu uităm: Popete, pre oltene(ş)te...

- Mai bine să nu mai căutăm, mai bine să nu ştim - cine

nu ştie poate pretinde că se trage în linie dreaptă din...

- ... stră-taţii noştri, cei din legiunea a V-a... Ia te uită: tot la Macedonenii noştri, sireacii, ajungem...

- Îmhî, face tata. Rezultatul fiind, cum ar zice bucureştenii: Macedoneni-baraţi - doar din Palestina veneau marii-romani şi purii-latini...

Zice tata - altă dată:

- Cum e, cum nu e numele nostru, pe Ruşi îi impresiona. Ultimul băgător de seamă din administraţia penitenciară mă întreba:

«Ce nume-i ăsta?»

La început, am răspuns că e nume românesc. Ciolovecul s-a uitat pieziş:

«De ce minţi? E italian!» - şi, mândru de cunoştinţele lui, a corectat în hârtii, dublînd m-ul...

- Ţi-a slujit la ceva... italienitatea?

- Dar n-am rămas numai cu cel italian - ciudaţi mai sânt Ruşii: pe unde am umblat am întâlnit tot felul de „reprezentanţi" ai unor naţii, dar ei, Ruşii nu păreau deosebit de impresionaţi, întrebau doar dacă... le scriseseră bine numele - în alfabetul lor şi cu patronim, se înţelege. Oarecum obişnuiţi erau şi cu numele româneşti, dar te somau să alegi: «*Rumân ili Maldavan*», de parcă nu era acelaşi lucru... La un moment dat - mai ales că unii pronunţau: Homa, răspund:

«Sunt român... de origine latină!» şi adaug pe dată că numele meu vine din latinescul *homo*, care înseamnă *om* - apoi, ca să-i fac de tot praf, turui: «Homo-homini-lupus! Ecce homo...»

- Îi impresiona latina, ca pe Nemţi?

- Şi cum! Dar mai ales faptul că pe cineva îl chema: Omul, Homo... Pe Nemţi îi impresionează când află că şi alţii ştiu ce ştiu ei; pe Ruşi... nemaivăzuta ştiinţă a altora...

«E unul pe care-l cheamă *Celovek* - un Latin».

Îţi dai seama? Devenisem o curiozitate, acolo unde nimeni nu se mai miră de nimic, nici de sine... La un moment dat, un Neamţ a încercat să profite de situaţiune - zice:

«Şi numele meu, Mann, înseamnă *celovek*».

«În ce limbă?», l-a întrebat Rusul.

«În germană».

«Eah!», a făcut Rusul cu dispreţ, «în germană, poate - dar nu în latină!»

E-he, din câte m-a scăpat numele “latinesc”. Aş putea spune că m-a scăpat de la moarte.

- Cum aşa?

- Aşa, bine: impresionaţi de nume, hârţogarii din lagăre lungeau vorba; lungind-o, aflau că sunt... *prafiesăr* (nu eram eu singurul... învăţător, dar ceilalţi nu aveau nume latineşti) şi mă întrebau dacă... ştiu carte! Dacă, de bine de rău, începusem să mă descurc în ruseşte, la oral, în scris eram bocnă! Noroc însă că nu mă scoteau din brigăzile de lucru - şi de moarte - ca să mă pună undeva, într-un “post” în care trebuia să scriu ruseşte: la servicii nu era nevoie de diplomă de profesor, nici măcar de învăţător - la latrine; nici la bucătărie - nu vorbesc de bucătăriile propriu-zise, unde-se-făcea-mâncarea, acolo nici chiar “latinii” nu aveau acces, dar la cărat alimente, cu spinarea, la adus lemne pentru cazane... - dar şi munca asta era viaţă, nu moarte. Am profitat de aceste “slujbe”, am învăţat să scriu ruseşte şi, la prima ocazie, am avansat: am devenit felcer! Adevărat, examenul l-am trecut în... latină, în prezenţa unui ofiţer de-al lor, care zicea că şi el e doctor, turuind:

«Radius, cubitus, calcaneu, astragal...»

Cât îmi aduceam şi eu aminte de la anatomie... Aşa că, în loc să sap, în continuare, la canale, să tai pădure, să descarc armament englezesc, am făcut pe felcerul - şi aici, ca şi la “bucătărie”, nu eram în medicină, ci pe-lângă: făceam curăţenie, măturam, spălam podelele, mă ocupam de oalele de noapte - când erau...

Uite de ce n-am vrut să-mi schimb numele, când cu “repatrierea”.

- N-are nimic latin, numele - cert este însă că seamănă cu alte nume ţânţăreşti: Goga, Goja, Goşe, Joja, Boga, Loga, Moga...

- Ţânţăreşti, dar mai ales ciobăneşti, zice tata. Se pare că noi am venit încoace... - adică încolo, acolo a rămas Basarabia, săraca... - nu călări, ci la coada oii; nu cu lănci - cu bâte... Drumul Oilor...

- Dar Drumul Oilor nu trecea prin ţinutul Orheiului, ci mult mai jos, prin Bugeac.

- Mai treceau oile şi pe-aici, după cum treceau şi mai sus, pe la Soroca. După aceea coborau pe Bug, pe Nipru, până la marea cea mare... - care erau, în fapt, trei...

- De unde ştii de... coborîre?

- Nu ştiu. Presupun - altfel ce-ar fi căutat un ţânţar, singur, într-un sat din inima Codrului? Doar dacă era cioban şi umbla cu oile... Şi a rămas de turmă... Fie că s-a îndrăgostit de vreo localnică, fie că s-a îmbolnăvit, a fost lăsat în îngrijire, dar la întoarcere (sau la re-ducere) ai lui n-au mai trecut să-l ia...

- Sau vor fi trecut, însă, între timp, "bolnavul" se însurase cu fata gazdei, avea chiar şi nepoţi...

- Orice se poate. Mai ales că n-avem hârtii. Nu-i mai bine aşa? Când nu ştii de unde vii şi al cui tată eşti, vorba regăţenilor, poţi pretinde orice - pe bază-de-fără-hârtii...

- Dar dinspre mama? Cum stăm?

- Vorbeşte cu ea. O să vorbeşti tu, ea o să tacă. La ea e altă poveste.

FĂRĂNUMELE

Tocmai, pentru că ştiam că mama are să tacă, n-am întrebat-o. Credeam că tăcerea ei are motive... de-cadre, dacă nu de-securitate. Apoi dacă ea nu deschisese niciodată vorba...

Mult mai târziu - tata murise de câţiva ani - o vizitez la spital cu, sub braţ, o carte:

- Să-ţi citesc un pasaj din biografia lui...

Auzind numele, mama se luminează. Dar numai pentru o clipă. Numaidecât îşi confecţionează aerul bănuitor, ostil - am ajuns să i-l cunosc, de când e bolnavă.

Îmi pune întrebări în rafale şi de-baraj (ai zice tata), întrebări care nu au legătură cu cartea, ba îi interzic (cărţii) orice apropiere în viitor. Apuc să strecor, nu ca întrebări, ci ca lucruri de la sine înţelese "informaţia" din cartea lui Giurescu potrivit căreia un văr sărac, adus din Grecia şi însărcinat cu administrarea moşiilor din Bălţi şi din Orhei...

Deşi m-a ascultat, mama se preface interesată de lucruri mult mai arzătoare - de pildă, când Dumnezeu o să termin facultatea ceea, ca să am, în sfârşit, o diplomă, deci o situaţie - dă-o-ncolo, de treabă: la peste treizeci şi cinci de ani - şi fără situaţie...

- Lasă-mi vârsta - mea, uitată - acum vorbim despre...

- Şşşşt!, mă întrerupe mama, cu degetul la gură. Să n-audă careva... - mă roagă cu toţi ochii: numai ochii i-au rămas neatinşi.

- Cine să ne audă? Vecina ta, prinţesa... Fanariotidis?

- Şşşşt! N-o cheamă aşa, o cheamă... Dar nu contează cum o cheamă pe ea, uite, dacă vrei, vorbim, dar nu rostim nume - ce contează un nume, acolo? Bine: cam aşa e, cum spui că spune… - şi arată din cap cartea. Pe bunicu-meu, tatăl mamei, îl chema Iacob... ştii tu cum, să nu rostim nume... Pe un frate al mamei îl chema Gheorghe... tot aşa, să nu-i zicem pe nume. Acest Gheorghe e tatăl lui Ion... ştii tu cum, văru-meu cu care te-ai certat pentru mama...

- O clipă! Acest Gheorghe... ştiu-eu-cum, tatăl lui Ion nu-i-spun-pe-nume nu poate fi unul şi acelaşi cu vărul din Grecia.

- Vărul sărac!, precizează mama, făcîndu-mi cu ochiul şi

ridicînd un deget - şi repetînd: Vărul sărac!

- Văr sărac, acolo, în Grecia, dar cum a pus mâna pe moşiile lui...

- Şşşt! Te-am rugat: fără nume! Nu Gheorghe, tatăl lui Ion, ci stră-bunicu-său. El e Gheorghe, vărul sărac al... Al ştii tu cui, fără nume...

- Cum să nu ştiu? Doar sunt fiul tău! Deci, numai noi doi ştim că, pe o linie îndepărtată...

- ... foaaaarte îndepărtată! - şi mama arată cu o mână depărtarea, foarte, aceea.

- ... eşti rudă cu...

- Şşşşt!

- ... rudă cu şşşştim-noi-cine!

Mama râde cu multă voie bună. Când se potoleşte, o întreb:

- De ce nu-i spui pe nume lui... fără-nume?

- Cum, nu-i spun? se uimeşte mama. Ba-i spun, ce crezi tu... Numai că n-are el nevoie să-i spun eu - adică numele lui n-are nevoie să i-l rostesc eu, tare, ca să fie ce este purtătorul - şi, la urma urmei, ar putea fi simplă potrivire! Nu numai un câine-i scurt de coadă!

- Nu mai da înapoi, ai recunoscut, gata!

- Am recunoscut-cinstit - ca la ei, la Mediaş!, râde mama, apoi intră în panică; apoi râde de propria-i panică: Nu-i bine să se afle că...

- Cine să afle, ce? Să admitem: de la venirea comuniştilor, ţi-a fost frică să nu ţi se "păteze" dosarul şi cu numele...

- De unde scoţi asta, cu frica? Dar nu mi-a fost niciodată frică - de asta. Şi, dacă vrei să tu să ştii: nici nu m-am gândit la asta, la ăsta. Nu de frică nu rostesc numele... ştii tu care. De ruşine...

- De ruşine?, mă uimesc. Ruşine că te tragi din dom'...?

- Şt! Ţi-am spus să nu spui nume! Şi nu mă trag din niciun dom', ci, cum ţi-am mai spus: dintr-un fel de văr de-al lui, în plus, sărac.

- Asta te deranjează: că vărul era sărac! Dar n-a rămas mult timp aşa: de cum a pus piciorul în Basarabia...

- Sărac, bogat - nu contează! Ba contează, dar invers: mama a rupt-o cu neamul ei de-de-de... De Grecotei-cu-nas-subţire, de-de-de... Să ştii că ce s-a scris despre arendaşii greci nu-i minciună! Erau cu adevărat ciocoi-ciocoi - dar nu

vechi, ci noi!, glumeşte mama, chicotind mulţumită de găselniţă.

- Dar Gheorghe acela ştim-noi-cum nu era un oarecare arendaş; era vărul... Verìei Sale, ca să ne exprimăm protocolar. Văr şi adminstrator de moşii...

- Putea să-i fie şi frate, ca fire, cum îţi spun: ciocoi! Şi tot cu suflet de arendaş a rămas după ce-a devenit stăpân. Nu ştiu ce scrie în cartea pe care-ai adus-o, dar ştiu că acel Gheorghe, primul, a făcut el ce-a făcut, a pus laba pe moşiile lui văru-său - ca stăpân! Dar ia dă-l încolo, ce pierdem noi timpul cu Grecii? Pe mine mă cheamă Popescu şi gata!

- Şi-gata, de ruşine? Ruşine că bunica a fugit de la tată-său, cu un băiat sărac, pe care, în plus, îl chema Popescu? Poreclit: al lui Holban?

Mama se încruntă. Însă numaidecât se destinde. Încuviinţează din cap. Rar. Ar fi o încuviinţare-cu-tristeţe. Dar nu e. În ochi mama are o scânteie de, oarecum, mândrie - în orice caz, de mulţumire.

- Bine i-a făcut!, zice ea. Bine i-a făcut-o, Grecoteiului, hoţului cela bătrân - vorbesc de Iacob... Ştii-tu-cum... Voia s-o mărite cu de-a sila pe mama după un bogătaş!

- Tot... ciocoi? Tot grecotei de-al nostru, dân bobor?

- Un fel de ciocoi şi acela, dar nu grecotei: broscar.

- Adică italian.

- Adică! Grecoiul de Iacob...

- De ce-i spui... cu un augumentativ? Era mare? Mătăhălos?

- Nu l-am văzut în viaţa mea - asta ar mai fi lipsit! Singura dată când m-am dus la ei în sat a fost într-o vacanţă, la un bal - eram elevă la Normală la Chişinău... Şi uite că vine un... Nu era chiar copil, dar ca băiet, un mucea faţă de mine, care eram domnişoară...

- Cine era: vărul?

- El, greculică de Ion. Care, nici una, nici două, mă pofteşte la ei, la curte... Când aud eu de curte... Îi zic... I-am zis... Nu mai ţin minte ce am pretextat, ca să nu mă duc şi-atuncea mucosul mi-a zis ceva foarte-foarte urât - nu mai ţin minte ce...

- Cu sărăcia?

- Ce putea spune unul din neamul lor de grecotei? Măi, şi când i-am ars un dos de mână, l-am pus la pământ! Eram

vo'nică, lucram, la deal, cu părinţii, când veneam în vacanţă, coseam în rând cu tata şi cu frate-meu Niculae... Şi cum eram şi cam ofensată...

Asta era: mama fusese cam foarte ofensată - şi unde: în plin bal... A spălat ofensa cu dosul de mână - cu care l-a pus la pământ pe văru-său - numai că trebuise să plece repejor, s-o ia la sănătoasa, fiindcă vărul dăduse de veste şi veneau ajutoare - unde voi fi citit asta?

- Noroc că eram bine cu taică-tău, am fugit pe bicicletă - dar nu la noi, la Chiştelniţa, la Ciocâlteni, unde i-a mobilizat pe-ai lui - când au auzit Macedonenii că au ocazia să mănânce Greci cruzi, fără pâine...

- Expediţia lor călare s-a dus la Chiştelniţa?

- Asta-i: la Chiştelniţa. Au stricat portiţa, au dărâmat un gard, ne-au tăiat un cireş - unul care dădea cireşe uite-aşa de mari... Nişte sălbatici, Grecii! Acasă era numai tata, mama în deal, la vie - altfel...

- Altfel?

- Altfel... nu s-ar fi bălegat Grecii pe prispa noastră...

- Vrei să spui: caii...

- Dar pe cal cine-l suise pe prispă? Eu? Asta ne-o mâniet cel mai mult - dar lasă-că le-am arătat noi lor, peste două-trei nopţi.

- Voi, adică împreună cu ţânţarii tatei?

- Noi: mama şi cu mine. Ce nevoie de mai mult de doi, la dat foc? Le-am ars tot grâul, de leac n-a rămas - numai că aveau şi alte arii, în alte sate...

- Aţi dat foc grâului, pe arie? Şi nu vi s-a rupt inima? De mila grâului?

- Dar ce, hoţului celuia bătrân i s-a rupt inima de mila cireşului? Şi a portiţei?

- N-aţi avut necazuri cu jandarmii?

- Jandarmii! Cunoşteau şi ei povestea de familie. Nu se băgau. Ştiau că Grecii îşi fac singuri dreptate - dreptatea lor...

- Şi? Mai departe?

- Mai departe, văru-meu a încercat să dea şi el foc la ceva, ce-o fi, numai să ardă... S-a dus la moara de vânt - numai că acolo a dat de mama care-şi făcuse colibă şi păzea... Ţi-a spus ce-a păţit de la mama?

- El nu, ceva am aflat de la verişoară-mea, Olguţa, dar

numai în foarte general. E adevărat ce-ai mai spus, despre un oarecare ardei iute? Nu-i folclor basarabean? “Covor”, cum îi spunea Moş Iov, la Jilava?

- Ce folclor! S-au rupt de râs zece sate primprejur, ani de zile - dealtfel aşa i-a rămas porecla: Chipăruş...

- Chiar aşa i-a făcut bunica? Sau aşa zicea ea că i-ar fi făcut?

- Domnule!, mă pune la punct mama. Eu cuvântul mamei nu-l pun la îndoială!

- Foarte bine, nici eu - pe al mamei mele - dar mă gândeam că, date fiind talentele-latentele literare ale bunicii, ale mamei, fiica ei, de ce n-ar fi un frumos covor-basarabean!?

- Chiar aşa! Cum îţi spun!

- Chiar aşa? I-a băgat un ardei în?

- Chiar aşa: i-a băgat un ardei în! Dar numai după ce l-a tăiat bine, în lung... L-a ascuţit bine-bine, ca pe un ţăruş, unul roşu! De foc!

- Şi te mai miri că n-a venit măcar o dată în aceşti cinci ani, să te viziteze la spital...

- Dar cine se miră? Eu, nu! Să nu-l văd pe-aici!

Am aflat că am un unchi dinspre mamă, văr cu ea abia prin al doilea, al treilea an de domiciliu obligatoriu, în Bărăgan. De-al doilea, unchi - dacă era văr cu mama. Tata mi-a şoşotit marea-veste-mare (nu mai eram singuri-singurei, în toată România!), însă mi-a atras atenţia să nu-i vorbesc mamei despre ruda noastră. Fiindcă prima lor întâlnire - după treizeci de ani - imediat după bună-ziua se prefăcuse în ceartă aprigă, la care asistaseră, de-o parte, a doua soţie a unchiului-văr, cu cei doi copii, pe de altă parte, tata - adică străinii...

Era vorba de hectare, de avere, dar şi de o anume palmă (nu de pământ) apoi de alte hectare (trei), de vie, de moara de vânt...

Cearta ar fi durat cine ştie cât timp, dacă mama n-ar fi scurtat-o, rostind un singur cuvânt: ‘“Chipăruş!” Atunci unchiu-meu a făcut ochii cât farfuriile şi i-a propus lui taică-meu să-şi ia jumătatea şi să plece, altfel nu răspunde de ce se-ntâmplă. Ceea ce tata a şi făcut, pe dată.

L-am întrebat în câteva rânduri pe tata despre conflictele bunicii de la Chiştelniţa cu familia mamei. Tata nu mi-a răspuns cu cuvinte, a dat din mâini, din cap, a rostogolit

ochii - apoi a ridicat din umeri, că adică el nu se bagă...

În timpul altei vizite la spital, o întreb pe mama:

- Cum a fost cu fuga bunicii de la Curte?

- Curte! Ţiganul-Împărat! Broasca-umflată! Ciocoi-pribeag-adus-de-vânt!

- Atunci: fuga bunicii de-acasă. Cum a fost?

- Cum să fie? Ca toate fugile. Aproape jumătate din femeile măritate erau fete fugite.

- Deci, nu era un obicei grecesc.

- Nu cunosc obiceiurile Grecilor!

- Bine, dar...

- Nici un dar! Pe mine mă cheamă Popescu - dacă n-ai ştiut... Şi cu asta, basta!

- Am înţeles - dar cum s-a-ntâmplat?

- Nu ştiu cum va fi intrat în vorbă Toader Popescu al lui Holban cu fata lui... ştii tu cine, dar s-au înţeles să fugă.

- Înseamnă că bunicul n-a chiar furat-o pe bunica…

- Ţi-am mai spus: o fată - mai degrabă: mireasă - este furată atunci când... o fură băiatul, din nuntă, din timpul slujbei de cununie - dar înainte ca popa să-i unească pe miri...

- La bine şi la rău...

- La rău şi la mai-rău... Asta-i fata furată. Însă dacă mireasa pleacă înainte de nuntă - cu o zi, cu o săptămână - atunci se cheamă că e fugită. Se înţeleg asupra momentului, locului, de cele mai multe ori au complici - bineînţeles, nu se cheamă aşa...

- A avut şi bunica?

- Altfel crezi c-ar fi putut scăpa din... Era să spun: din închisoare?

- Deci, în noaptea hotărîtă, pe când luna se dădea după un nor (asta rimează cu: dor - nu cu: amor), flăcăul Toader al lui Holban s-a apropiat de pârleaz şi a huhuit... Ca huhu'ezul, nu?

- A fost ceva mai complicat, hoţul cela bătrân simţea că fata are să-i fugă, luase măsuri de pază - dar fata tot a fugit!

- Pe cal?

- Pe ce altceva, decât pe cal? - mama străluceşte dintr-o dată. La noi, calul... E-he, calul: era cu adevărat jumătatea noastră...

- A voastră, a cui? Şi a fetelor? Călăreai şi tu? Cum: cu amândouă picioarele într-o parte, ca amazoanele?

- Eu nu ştiu cine a scornit asta, că amazoanele călăreau cu amândouă picioarele într-o parte - dar când spui: călare, spui: că-la-re! Încaleci calul cum se-ncalecă un cal!

- Aveai pantaloni de călărie?

- Pantaloni?, se miră mama. Ce să fac cu ei? Crezi că pantalonii îl fac pe călăreţ? Nu, dragă: pe călăreţ îl face calul.

Frumos spus: pe călăreţ îl face calul... Dar nu cumva prea-frumos spus? Ei şi?

De atâţia ani, de-atâţia, mama zace. Din pricina, mai cu seamă a picioarelor. Picioarele ei sprintene de altădată. Acum moarte. Chircite. Deformate. Micite. Poate că de asta: dansul, mereu dansul - de el îmi aduc aminte. Dar poate că din aceeaşi pricină, calul - de care nu ştiu. Nu ştiam. N-am ştiut, dar, iată, ştiu. Ţin minte caii de la Mana...

O, caii de la Mana - pentru mine erau Bunul şi Răul în acelaşi trup de cal, fiecare venind cu douăpicioarele lui. Ştiam: şi noi avusesem cal - o iapă superbă şi rea, nu suporta să fie călărită, încerca tata s-o înhame la trăsură, însă după ce l-a răsturnat de două ori, a vândut-o. Era neagră şi frumoasă. Şi rea, muşca - tata avea o cicatrice de toată... rău-frumuseţea pe umăr...

Eu n-o ţin minte, eram prea mic. Dar ţin minte caii de pe Imaşul Cailor. Acolo păşteau, împiedecaţi. Cine voia, dezlega piedeca, suia pe deşelate, dădea un galop, două, descăleca, lega piedeca la loc... Eu am călărit o singură dată la Mana şi m-am lecuit: un drac de băietan mi-a ales o gloabă, cu scrèua ca o scândură - a purtat-o în trap câţiva paşi de-ai ei, dar destui ca să mă dezguste (zic şi eu un cuvânt cu perdea, fiindcă nu vreau să vorbesc de coiţele mele făcute scrob).

Caii de Mana... Copiii, băietanii se întreceau, pe Imaş. Însă acelea erau jocuri de copii, de băietani... Dar nu, fiindcă participau şi fete - cum s-o uit pe una, a lui Scridon, urâtă, becisnică, pe jos - însă de cum se afla pe spinarea unui cal... Dealtfel se vorbea în sat: dacă fata lui Scridon vrea să se mărite, să nu coboare de pe cal... Într-adevăr, ce frumos călărea, urâta, pe deşelate...

- Tu cum călăreai?, o întreb pe mama.

- Cum se călăreşte: călare! Fără şa, fără frâu, fără scări.

Altfel de ce va fi dat Dumnezeu calului coamă, iar omului picioare - două? Două picioare..., repetă ea, cu un ton mai jos...

- Călărea şi bunica?, mă grăbesc eu.

- O-ho! Chiar şi după ce s-a măritat, însă numai în afara satului.

- Dar bunicul n-avea cai.

- Când cu fugitul n-avea, au fugit pe caii vărului Mihălaş - dealtfel, la el s-au ascuns în prima săptămână. Dar după ce s-au cununat, cu popă, s-au aşezat la casa lor, adică a tatei. Acolo i-a găsit "expediţia" organizată de hoţul cela bătrân - vorbesc de a doua. Cu doi dintre băieţi, fraţii mamei, cu slugi, cu haidăi - toţi călări... Tata, om blajin din fire, s-a cam ascuns...

- Ascuns? Dar el o furase, ar fi trebuit să...

- Să, ce? Mai întâi, tata nu de frică s-a ascuns - era el cam molicel, cam blândicel, dar nu fricos - însă nu voia să-i înfrunte pe grecotei cu mâna goală... Nu pentru el, dar aşa, pentru mama... A vrut să evite... În fine, iar în al doilea rând - cel puţin aşa se vorbea prin sat, când se vorbea, că nu tata o furase pe mama, ci oarecum invers...

- Dar bunicul a furat-o!

- Ia să n-o fi furat!, râde mama. Trebuie să fi fost cam aşa: Mama îi zice tatei: «Toad're! Faci aşa, aşa, aşa...» Tata: «Stăi olecuţă, să ne mai gândim, să chibzuim...» Mama: «Toad're! Faci ce spun eu - după aceea poţi să te tot gândeşti, să tot chibzuieşti - că de nu...»

- Că de nu..?

- Oamenii mai exagerează,dar ceva-ceva tot era adevărat…

- Că-l mai şi bătea?

- A, nu! Aşa ziceau oamenii, din pricina toiagului...

- Îl bătea cu toiagul?

- Nu! Nu! Aşa ziceau oamenii, în realitate, mama se doar prefăcea că... - aşa, ca să se distreze... - şi mama chicoteşte.

- Există o întreagă legendă în legătură cu toiagul bunicii. Vărul dumitale pretinde că în sat i se zicea: Moise.

- Şi Moise şi Mitropolitul şi Cioara - îi mira pe oameni că o fată de şaisprezece ani umblă îmbrăcată numai în negru - to koriţi me to mavro - şi cu toiag...

- Ce-ai spus mai înainte? N-am înţeles...

- Am spus de-o fată-n negru - şi cu un toiag mai înalt decât ea.

- Deci, când au apărut neamurile, bunicul s-a ascuns. În schimb a ieşit la poartă, cu toiagul, bunica...

- Cu un par, nu cu toiagul. Hoţul cela bătrân i-a poruncit să se întoarcă acasă, că prea se întinsese gluma, că a vorbit el la Mitropolie, să anuleze căsătoria cu sărântocul - broscarul o ia şi aşa, adică însărcinată. Mama a zis că nu: a plecat de-acasă, plecată rămâne, iar ei să facă bine să se-ntoarcă de unde-au venit. Atunci hoţul cel bătrân a zis că dacă rămâne cu Popescu, el nu-i dă nici o palmă de pământ. Mama a zis că are destul pământ, cele cinci hectare ale sărântocului! Şi că, de n-ar avea nici o "cirtă", tot n-ar primi pământ de furat... Cam de-aici a izbucnit cearta: Gheorghe, fratele mamei a dat cu harapnicul peste gard, de-a călare, a prins-o de picioare, a început s-o tragă...

- Cu ce? Harapnicul e bici, nu lasso.

- Şi una şi alta. Văcarii călări, haidăii, dau în aşa fel, încât şfichiul să se învălătucească, să se înnoade în jurul picioarelor - şi trag...

- A vrut s-o tragă pe bunica peste gard?

- Numai s-o doboare. Dar nu i-a mers, mama cunoştea harapnicul - şi "tehnica", hoţul cel bătrân o bătuse, în curte, în faţa slugilor...

- Ai spus "tehnica"?

- Ca să nu te poată trage, nici doborî, nu te tragi tu, ba chiar te apropii de cel care a dat: atunci harapnicul slăbeşte, se descolăceşte, tu scapi... A scăpat şi mama, a deschis poarta şi i-a zis lui frate-său: Ai dat cu harapnicul în mine!, descalecă şi vină să mă iei: tu cu harapnicul, eu cu parul...

- Dar în ce limbă vorbeau între ei?

- Ei, în ce limbă! se supără mama. Nu ştiu, nu eram de faţă, încă nu mă născusem - oricum, mama în româneşte mi-a povestit.

- S-au bătut fraţii între ei?

- Şi ce? Era luptă dreaptă!

- Dreaptă, el cu harapnicul, ea cu parul? Asta-i luptă dreaptă? Şi cine a învins? Bineînţeles, ca în covor, Binele: bunica...

- Cine, alt'? La început, mama l-a croit cu parul, i-a spart

capul, i-a nenorocit o mână, dar pân-la urmă, mai-mai s-o dov'dească.

- Şi? Şi? - o îndemn, deşi cunosc această întâmplare, am mai auzit-o.

- Şi-atunci mama a strigat («cu glas mare», completez eu): «Toad'reeee! Vină cu muşteleee!»

- Muştele?, întreb - acesta fiind rolul spectatorului.

- Muştele, da, albinele. Şi dă tata fuga cu un ştiubei şi-l trânteşte de pământ în faţa porţii. Şi când văd grecoteii că ştiubeiul s-a spart şi că albinele s-au năpustit la...

Unde am citit asta? În Herodot? Sau în Hogaş? Poate în Creangă? Sigur în Creangă: acela, chiar de n-a scris, ar fi putut să scrie. La urma urmei, nu contează unde - poate niciunde, dar tare-i frumoasă...

- ...au sărit pe cai şi-au luat-o la sănătoasa, de le sfârâiau călcâiele.

- Copitele, corectez eu, din mers şi din vârful creionului.

- Cum? A, da, copitele..., oftează mama şi se lasă pe pernă, istovită, cu ochii închişi.

Continuăm altă dată, la altă vizită:

- Dar nu s-au lăsat, neamurile, zic. S-au întors, după o vreme, cu măşti de stupar...

- S-au întors, cum altfel? Dar acum mama şi cu tata îi aşteptau pregătiţi: cu harapnice cu curnuţi.

A-ha: curnuţii-cornuţii, fructele ţepoase ale unor spini de cărare şi de păşune, cât un bob de mazăre, cu ace-cârlige (de aici: cornute!) şi veninoase. Aşadar, bunicii de la Chiştelniţa, ca să-şi apere sărăcia-glia şi nevoile şi neamul..., prinseseră de şfichiurile harapnicelor curnuţi; loveau numai în cai; şi numai la părţile sensibile - asta sigur am citit-o. Dar nu în Creangă. Fireşte, caii, înnebuniţi, au luat-o la sănă-toasa: peste-un ceas, păgânătatea e ca pleava vânturată / Iar în urmă se întinde falnic armia, în fine, română, doar se chema, cu acte, Popescu.

- L-a ruşinat pe Grecotei, vaaai, dar cum l-a mai ruşinaaat!, chicoteşte mama, cu mâna la gură. Au mai încer-cat ei, ba cu binişorul, ba cu otozbirul, dar era cam târzior ca să şi-o ia-napoi, mama era bine-naintată cu sarcina, mă avea pe mine, dar hoţul cel bătrân tot nu s-a lăsat. N-o mai putea lua-napoi, dar nici să trăiască n-a lăsat-o. Credea că poate orice, cu bani: a cumpărat, a luat cu japca pământuri, până a

ajuns hat în hat cu cele cinci hectare ale noastre. Mama îşi făcuse colibă şi păzea cu parul şi cu încă arme de-ale ei... Într-o zi vine cu doi funcţionari de la Cadastru, aşa ceva. Îi arată mamei o hârtie, pecumcă vreo trei hectare de arabil, de-ale noastre... erau ale lui, le cumpărase, cică... Mama zice: «Dă să văd hârtiile.» Le ia, le citeşte, dar nu ştiu cum se face că chiar atunci tata îi strigă de mai încolo să deie fuga, că a intrat Dumana-n vie. Mama aleargă să alunge vaca. Se întoarce cu ea de funie...

- Dumana, cea care mânca rufele de pe frânghie?

- Aceea. Bună, vacă, nu numai de lapte... Zice mama: «Haramu-ista di vacă, mi-o hrâştit hârtiile din mână şi le-o mâncat, da' dac-aşteptaţi câteva ceasuri, să le deie-napoi...» Atunci bătrânul se mânie şi-i trage o palmă...

Mama a primit palma - şi-a dus mâna la obraz şi a închis ochii.

- Ei, ş-atuncea se mânie mama on chicuşor... Că, dă, a ofensat-o... Măi, şi...

Şi urmează bătaia - nu bătaie între tată şi fiică, ci bătaia administrată de bun răului.

- Vaaai, dar ce l-a mai bătut! Vaaai, dar cum l-a mai ruşinat mama pe hoţul cela bătrân!

Mama străluceşte ca un soare pe patul de spital unde moare, moare mereu, într-una şi nu mai isprăveşte.

Cunosc şi varianta părţii adverse, prin văru-său, însă acesta nu vorbeşte de ruşinăre, ci de ruşinea-familiei:

- Bunică-ta a fost ruşinea-familiei!, strigă el, ridicînd un deget spre tavan. Şi o proastă: să lase ea avere, consideraţie - şi pentru ce?

- Pentru ce?, îl ajut eu.

- Pentru un... Să renunţe la pământuri, la case, la mori, la farmacii! Şi să meargă după un sărântoc! Îţi dai seama?

- Îmi dau, zic. Mai ales că erau şi farmacii... Cu sărântocul însă las-o mai moale, altfel cedez luptei de clasă...

- Dar spune şi tu: pleacă de la noi, de la curte, de la...

- ... de la farmacii...

- ... şi de la farmacii, ca să ajungă să mulgă vaca! Să caute găinile de ouă! Ea cu mâna ei!

- Ei, nu!, mă indignez eu. Mulgea vaca - bunica în persoană! Cu mâinile ei... - dar asta-i i-nad-mi-si-bil!

Unchiul-văr mă priveşte pieziş, mă pândeşte o vreme:

sunt serios? îmi bat joc de el? Apoi:

- Am văzut-o cu ochii mei: mulgea vaca!

- Seriooos? O mulgea pe biata vacă? Dar voi, în Grecia voastră, cum obţineaţi lapte de vacă? A, da: în Grecia nu aveaţi vaci - numai capre. Ei, cum extrăgeaţi laptele din capră? Lasă-mă să ghicesc: atârnaţi capra de măslin, legată de coarne, îi spintecaţi ugerul şi, după ce capra îşi dădea... laptele, o închideaţi la loc şi o invitaţi să continuie să pască...

Vărul-unchi ajunge să se străduiască - să râdă:

- Gluma-i glumă, dar eu vorbesc serios.

- Şi eu. Cunoaşteţi voi, Grecii, altă metodă de a mulge vaca, altfel decât cu mâinile?

- Ce-i tot dai cu «voi, Grecii», cu «Grecia voastră»? Eu nu-s grec! Şi, dacă o luăm aşa, şi tu eşti grec!

- Eu sunt ceea ce vreau eu să fiu.

Poftim! Asta de unde-am mai scos-o? O voi fi citit pe undeva, îmi va fi plăcut cum sună...

Chiar aşa: sunt şi grec! Dar şi macedonean... şi polonez - şi încă ce-oi mai fi: rus, ţigan, sârb, tătar, bulgar - uite, de-asta sunt eu român (măi fratele meu)! Se vede, nu? - mânca-ţi-aş!

Sunt român, fiindcă îmi spun: limba maternă a mea e româna - perfect. Dar limba maternă a mamei care va fi fost: greaca şi româna? greaca sau româna - ca să rămână doar româna, fiindcă mama nu ştie greceşte, doar câteva versuri pe-de-rost, fără să înţeleagă ce înseamnă acele versuri. Şi tata: nu ştie o boabă poloneză; nici armâneşte - de ce? Să fie Românii atât de tari, încât îi asimilează într-o generaţie-două pe neromâni? Nu pe toţi, dar cei mai uşor asimilabili sânt Grecii - mai ales la ţară... Sunt sigur? Nu sunt sigur: câţi greci-de-la-ţară cunosc eu? Desigur, am aflat foarte târziu că sunt şi grec - dar chiar atunci n-am simţit nevoia să învăţ greceşte - de ce? Din comoditate, în primul rând. În al doilea, din... ruşine. Da sau ba? Aproape da, cu toate că nu e ceva de ruşine să ai şi ceva sânge grecesc. Însă uite cum ajung lucrurile, cu sângele amestecat: ne e ruşine, încercăm să-l ascundem, şi, ca să fim crezuţi de băştinaşi (că suntem şi noi, ca ei: puri-indigeni; curaţi-aborigeni; neaoşi-simţind-neaoşeşte), ne apucăm să-i înjurăm pe ceilalţi, mai ales pe aceia din care şi noi, nu-i aşa ne tragem (nu chiar de la Râm, dar ce: Fanarul strică?)... Ca mama: care nu-i mai scoate din

grecotei, grecoi, greculici şi alţi greceni; ca mine, acum, când, printr-o piruetă, am încercat să scap de - la urma urmelor, sângele meu şi de rădăcinile mele. Şi încerc, în continuare:

- N-am nimic de a face cu voi!, anunţ.

- Aşa a zis şi bunică-ta, când a plecat! Povestea cu mulsul, treacă-meargă, dar ştii în ce hal a ajuns, după ce s-a dus după alde Popescu?

- În ce hal, domnu'? (mă simt iarăşi bine în rolul de apărător al românismului bunicii mele, Greaca).

- Umbla desculţă, domnule! Desculţă! Dac-ai mai pomenit aşa ceva - dar neam de neamul nostru...

- Ce vorbeşti, domnule?, mă mir şi eu. Desculţă! Dar asta-i crimă de lèse-Grecque, domnule - pardon: Kir Iani...

- Ce crimă? Şi cum mi-ai zis?

- Cum-necum, crimă de neiertat!, mă las eu purtat pe valurile antigrecismului dacoroman. Bunică-mea a ignorat cu bună-ştiinţă faptul că iuţeala de minte, limbă, mână a Grecului îşi are sediul în încălţări - cum îi spune în greceşte la opinca voastră helenică?

Unchiul-văr nu merge în acelaşi pas cu mine.

- De unde să ştiu? Nu ştiu greceşte, nu-s grec, n-am purtat... opinci. Noi, bărbaţii umblam în cizme, femeile noastre în botine.

- În cizme - vara?

- Şi vara. Noi eram încălţaţi, domnule, nu desculţi, ca alde Popescu-al lui Holban din Chiştelniţa! Dar de ce mă-ntrebi?

Încă nu ştiu, limpede; o să aflu.

- Aşa?, zic. S-ar prea putea ca adevăratul motiv al fugii bunicii de la curtea voastră, de la avere, farmacii, consideraţie, să fi fost mirosul.

- Mirosul?

Vărul-unchi nu e un bun partener de dialog: el e un partener de monolog - dar bun.

- Da, domnule, zic. Duhoarea. Familiei.

- Ce duhoa'..? Dar cum îndrăzneşti? Ce vrei să spui: ce miros avea familia noastră?

- De avere-şi-de-consideraţie, nu? Bunica avea odoratul normal, n-a mai suportat...

- Ce n-a mai suportat? Ce duhoare?

- De picioare, domnule. Vara, domnule. În cizme - domnule.

Pauză. L-am făcut praf. L-am lichidat. Cam prea uşor. Ce bun aş fi fost eu, în arhanghel apărător al românimii-româneşti - împotriva străinismului înstrăinant, alogenic şi antidacoromân.

Dar Grecoteiul nu se lasă, nu se lasă:

- De unde ştii că ne puţeau picioarele? Ţi-a spus bunicutău, Popescu? Care ştia de pe când ne pupa cizmele?

Ce spuneam! Ne-românul, străinul-hainul vine pe capul nostru, românesc, desculţ şi cu traista-n băţ (dacă-l avea şi pe acela), iar după câţiva ani, uite-l încălţat şi călărindu-l pe biet-Român-săracul! Ba chiar silindu-l să-i pupe cizmele - lui, veneticului, lipitorii-satului! Ce bun, ce bun aş fi fost eu, cuzist; sau legionar - dar n-a fost să fie, deşi îndeplineam toate condiţiile, începînd cu cele "interioare", de sânge: sunt greco-macedo-polono-popesc; continuînd cu cele... exterioare, ca să le spun aşa, pe nume - al bunicii fără-nume... Dar pentru că am pierdut trenul istoriei (numai din pricina vârstei, nu de altceva), mă consolez cu umorul - fiindcă, nu-i aşa, am un umor turbat! - zic, deci:

- Nu de la bunicul ştiu. De la bunica, de pe vremea când cultiva chipăruşi!

Cu asta l-am des-fi-in-ţat pe Grecoteiul cu nas subţire - care, nemaiavînd replică, strigă:

- Ieşi afară! Te rog să părăseşti numaidecît această casă!

- Cu cea mai mare plăcere, domnule - şi când ziceai că-i făceai mamei o vizită la spital? Una, dar bună? (am un umor - ce mai: devastator).

- Îi fac, îi fac... Dar dacă începe iar cu ale ei...

- Nu mai începe, zic. Acum sfârşeşte, zic.

Vărul-unchi nu înţelege. Asta ar mai lipsi.

MOŞ IACOB

Am tot scris, am să mai scriu:

«Nu mai ţin minte plecarea din Mana, în martie 1944...»

O bună minciună-bună; un descîntec-pe-dos frumos întors; o menire inversă şi răsturnată.

Cum să n-o ţin, cum n-aş ţine-o?, ba da, ba da şi, Doamne, ce bine-ar fi să fi fost să nu.

Îmi spun şi eu, ca Africanii, ca Basarabe(a)nii: «Nu mi-i frică - de ce mi-ar fi?...» - şi, uneori, nu-mi (mai) este frică şi, chiar aşa: de ce mi-ar fi?; îmi spun: «Nu mai ţin minte plecarea din Mana, în martie 1944» şi, alte ori, cu totul altele, nu mi-o şi tare-aş mai vrea să n-am ce aduce, să nu fi fost ce-a fost (să nu fie): nici plecarea, nici luna martie şi, mai ales: nici un an 1944 pe lumea asta şi-aşa plină de ani-patruşpatru.

Acasa-i ca şi Dumnezeu: dacă nu ţi s-a dat, ţi-o (ţi-L) dai tu.

De-aceea. Nu mai ţin minte. Plecarea.

Şi nu pentru că m-aş grăbi să plec cu povestirea de-acolo; cu povestea povestirii; nu: cu povestirea-poveştii - iar dacă mă repet, bine fac: nimic nou sub soare, ne repetăm, ne repeţim (în afară de naştere şi de moarte, cu toate că şi una şi cealaltă-i una-şi-aceeaşi; cealaltă fiind asta, răsturnată).

Ziceam, deci: (nu mai ţin minte) nu pentru că - ci pentru că; graba la stânga, eliminată; de-a dreapta: prilejul de întoarcere - asta era: ocazia de a mă întoarce, ca să umplu golurile.

Şi mă întorc. Mă tot întorc. Nu cu gândul că de astă dată am să spun totul-tot despre copilăria-fericită (iată pleonasmul de toată lumea chiar şi de grămătici acceptat... - oare chiar de toată?, nu cumva numai de bărbaţi, şi aceia bătrâni?, îmbătrânind, femeile au nostàlghia tinereţii, nu şi a copilăriei? - ba da, însă abia acum, când scriu bag de seamă acest semn fără de tăgadă: şi noi şi ele tânjim după matriarhat: ce dulce eram noi ocrotiţi; ce frumos domneau, ce binemirositor ne dominau ele...).

Ziceam că mă mereu întorc. Şi nu cu doar gândul... Ce să spui doar-cu-gândul despre copilăria-fericită?, când,

pentru un bărbat-bătrân, iese din discuţie, din gramatică, din logică, din inimă: “despre”? Despre-apă, despre-foc; chiar despre-dor, de ce nu? Dar copilăria (fericită - mai este nevoie să adaug? Este!) nu se abordează cu “despre”; în copilăria “rememorată” intri (avansezi, retrogradezi - te priveşte, în fapt îi priveşte pe cei care freudizează totul, fiindcă pe Freud l-au conspectat adineauri şi-şi imaginează că-i deţin cheia); în copilăria-amintită pătrunzi ca firul de grâu coaja ogorului, dintr-o dată; şi pentru prima oară; în copilărie se intră ca în dragoste; şi ca în trecerea scriitorului la altă limbă. Nici gramatical n-ar fi corect: re-naştere - ci naştere continuă, meree.

Aşadar, mă mereu întorc. Cu totul. Mă mut - în timp, în spaţiu - în copilărie (fericită - niciodată nu voi îndestul pleonastiza); în Basarabia mea cea rainică.

Mă întorc în calidor, zăbovesc prin curte, dau târcoale, raite, ocoluri, precum tata, în clipe de sfârtecătoare cumpănă - casei. Nu-mi vine să re-plec. Nu-mi vine deloc (nicicacum, ca să mă exprim adamic...).

Ceea ce se lasă, aşa cum am lăsat eu, Mana mea, la vârsta de opt ani şi jumătate, nu se mai poate re-găsi în realitate. Ci doar în re-realitate. Nimic nu se repară, totul se face din nou - pe aceeaşi temă.

Dau târcoale, zăbovesc, mă scarpin în cap, mă alint în banalităţi - poate-poate nu mai plec deloc; poate-poate opresc timpul (şi locul), sar-peste, ori nu mai ajung la acel martie 1944. Iar dacă nu şi nu şi nu (nicicacum şi nicicacum), atunci poate că primesc buletin de Mana, să mă pot (re)stabili definitiv, acolo-atunci; să fiu fermecat (sau blestemat) să nu mă mai pot întoarce în Paris şi în bătrâneţe.

Se poate? Nu se poate - mai ştii: poate că e mai bine aşa. Hotărît: mai puţin rău.

Banalitate a banalităţii - toate sânt... Şi când te gândeşti că banal înseamnă: obişnuit, curent, fără „originalitate”... Ei bine, mi-e sete de lipsa de originalitate a copilăriei - ce poate fi mai banal? Mi-e dor de banalitatea unui cătun basarabean, Mana, unde singura “originalitate” era calidorul - însă numai lingvistic, nu şi arhitectonic - ar fi ceva neobişnuit?

Se vede că da. Foarte-da.

Eu mă, totuşi, întorc. Fiindcă vreau să mă întorc. În asta e ca facerea lumii de către Bunul Dumnezeu: vrea El ceva?

- zis-şi-făcut! Aşa a zisşifăcut, nu doar ziua-noaptea, pământul-apa, dar chiar şi pe noi; chiar şi pe ei: sataniştii...

Aşa că mă întorc. De la distanţă de patruzeci de ani şi trei mii de kilometri - la început, nu chiar în Mana mea, în universul ei rotund şi pentru eternitate rotunjit, ci "pe-acolo"; prin jur - cât mai prin-jur târcolul. Dorinţă care nu are nimic din „căutarea rădăcinilor" (oare?), nici din "confruntarea" unui trecut care numai pentru mine există cu un prezent care nu mai există pentru nimeni.

Fiindcă, deci, nu-mi aduc aminte de plecare; deci, n-am pus nici un prag, acolo - deci, nici uşa n-am închis-o îndărătul meu (tocmai, ca să mă pot întoarce), îmi fac de lucru pe-acolo, primprejur.

Atâtea şi-atât de altfele "lucruri" sânt: de re-văzut, de prefirat. De des-făcut.

Şi de făcut din nou. Ca-n Întâia Zi.

Fireşte: din calidor.

Începînd cu Moş Iacob, vecinul şi bunicul meu adoptiv:

Mătuşa Domnica nu-mi apare ca, şi ea, bunică, doar ca baba-lui-Moş-Iacob. Deşi prezentă, mi-a fost absentă din concreteţea spaţiului meu: curtea şcolii, deci a noastră şi ograda gospodăriei din stânga, de care ne despărţea - mai degrabă unea - un gard cu pârleaz.

Cât ţinea timpul frumos, baba lui Moş Iacob era în deal, la lucru. Fireşte, Moş Iacob, premarele comunei trebuia, zicea el, să fie mereu la datorie, aşa că nu urca la deal decât în "vizită", rămânea să-şi facă datoria acasă, la umbră. Mătuşa Domnica nu era vizibilă nici când se afla în sat - auzibilă, da: îl bombănea, îl bodogănea, îl certa mereu pe leneşul de bărbatu-său, căutîndu-i pricină că... Că, toate, de toate: ce altceva să fi simţit, zis o femeie deşelată de muncă, îmbătrânită înainte de vreme, îmbrăcată totdeauna în negru şi desculţă, bărbatului ei care şi pe căldurile cele mai grozave se purta cu tunica lui redingotată, încheiată la gât, cu cizme înalte şi pălărie - neagră şi ea?

Din punctul meu de vedere, egoist, Mătuşa Domnica n-a prea existat. De la ea n-am învăţat nimic, niciodată; măcar numele unei flori, măcar obiceiurile unei insecte. Toată ştiinţa ei mie împărtăşită - în fapt: furată de mine - a fost descântecul de râie (când eu nu râie aveam!) - iar pe cel

de dragoste l-am, deasemeni, furat, deci nu-mi fusese dat... Că gătea mâncare - şi încă foarte bună? Dar asta era menirea, datoria ei de femeie şi de babă a lui Moş Iacob: să gătească bine! Singurele amintiri mai... calde - în sensul propriu al cuvântului: căldura cuptorului lor, uneori, iarna: după ce mâncam (bine!), urcam, Mătuşa Domnica îmi curăţa seminţe de bostan, cu un cosor, iar miezii îi punea într-un pachet de ţigări, gol... Cam atâta? Cam...

S-ar putea să mai fie, dar să-mi scape - iar dacă nu-mi aduc aminte, înseamnă că nici nu merită.

Pe când Moş Iacob... Aş putea zice, fără s-o nedreptăţesc în nici un fel pe mama: Moş Iacob = copilăria mea de la Mana...

Ziua mea cu el începea: de cum mă trezeam, primul drum pe care-l făceam, în galop cu uşi trântite, era în calidor; în partea lui stângă, spre gospodăria lui Moş Iacob. De acolo strigam:

- Moş Iacob!

Eu nu rosteam ca Mănenii - ca toţi ceilalţi Măneni: Mo-şî-ia-cob, în patru silabe, ci ca mama, ca tata: Moş-iàcob! în două, "Iacob" fiind înghesuit în una singură).

Păstrez şi acum, «aici, la inimă» (Basarabeanul, când spune: "inimă", îşi coboară pleoapele peste ochi şi apasă, repetat, cu degetele-mănunchi, pântecele, între buric şi lingurică), păstrez, deci şi acum, în inimă consistenţa strigătului meu de dimineaţă, cu tot ce avea el de-pregătire, de-aşteptare, de-promisiune.

Apoi răspunsul lui:

- Hă!

Răspuns pe măsură: Moş Iacob îl împroşca, îl împuşca, îl detuna; scurt, pătrunzător - dar... rotund la capăt, bont (n-avea el nevoie de ascuţiş, ca să străbată aerul dintre ograda lui şi calidorul nostru - desigur: după ce mai întâi ocolise de trei ori pământul). Îl păstrez - aici, la inimă...

Chiar dacă nu era văzut în acel moment - bătrânul putea fi în casă, după casă, în sarai, în beci, în grădină, nu conta: mă auzea chemîn- du-l, îl auzeam răspunzîndu-mi. Şi ce bine, ce bine, copil (mereu fiind), să ştii că ţi se răspunde la chemare.

Aşa că mă puteam întoarce la treburile mele: spălat, micul dejun, plecatul la şcoală (dacă era zi de şcoală), răma-

sul acasă - când nu aveam şcoală, însă afară ploua, prea ningea iar eu, în acel moment, n-aveam chef: de ninsoare... Ieşirea pe calidor, pentru salutul de dimineaţă se făcea pe orice timp: pe viscol, pe ger, aşa, în cămaşă de noapte şi desculţ - singura derogare dinspre mama, dealtfel, cât timp dura salutul? Cinci secunde, hai zece - fleac ieşirea mea pe calidor, cât să-l strig pe Moş Iacob şi să capăt răspuns, faţă de ale tatei, cu bustul gol, în mijlocul curţii, spălîndu-se cu omăt, fornăind şi icnind de plăcere, minute în şir... Număram pe degetele unei singure mâini dimineţile fără chemare-răspuns: o răceală zdravănă, cu temperatură mare, un viscol straşnic, de nici nu puteai deschide uşa - darmite gura, să strigi, că ţi-o umplea Crivăţul (ce Crivăţ, la noi, la Mana...).

La urma urmei, era şi salut, strigătul meu de dimineaţă, dar mai degrabă provocare de răspuns la întrebarea de căpătâi a lumii, a mea: *Este* Moş Iacob? Iar el răspundea totdeauna prezent, cu icnetul lui răsunător şi liniştitor:

- Hă!

Al doilea moment al zilei: la pârleaz. Urcam pe podişcă, mă apucam de parii laterali şi, legănîndu-mă în faţă, în spate, ziceam aşa:

- Ce faaaaci Moş Ia'...?

Nu era nici măcar de formă întrebare, ci mângâierea dinspre mine înspe el - nu era Moş Iacob al meu?- şi era de parcă mi-aşa fi trecut mâna pe spinarea lui îmblănită; şi era de ziceam că el e motanul meu cel prieten (că tot n-aveam).

La care el răspundea:

- Hă!, băi'ţălu moş'lui!

Şi gata. Din acel moment, puteam trece la lucru.

- Ce-o mai fi şi asta: toată ziua, bună ziua, la moş Iacob? - mama, învăţătoarea, femeie geloasă. Ce tot faci la el?

- Cum ce?, mă miram eu. Lucrăm!

- Ei, dacă lucraaaţi...

Degeaba zâmbea mama şi ne lua în derâdere: Moş Iacob şi cu mine lucram. Ce? Orice!

Sigur că Moş Iacob avea "foncţie": era premare al satului (în fine, delegat - însă cum Mana era cel mai important cătun din lume...) dar şi altceva, mult mai însemnat: era Moş Iacob.

Şi, Moş-Iacob fiind, era de toate. S-o luăm, cu ce?

Să începem cu butnăria: Moş Iacob făcea butii şi

butoaie, poloboace şi butoane, balerce şi balercuţe, zăcători înalte şi deje scunde, ciubere şi doniţe - tot ce se-nchega din doage şi din cercuri. El le cioplea pe toate: doagele, fundurile - apoi cercurile...

Mie, cel mai mult şi mai mult şi mai mult îmi plăceau două lucrări: închegatul poloboacelor şi bătutul cercurilor.

Ajutam şi eu - lucram împreună, nu? Stăpâneam cu mâna câte o doagă din cele multe şi toate gata-gata să cadă (dacă nu le ţineam eu, ucenic al lui Moş Iacob). Din această pricină (bătrânul zicea, mereu: «Măi, de-aş avè eu paisprăzece mâni...»), totul trebuia să se petreacă în linişte:

Punea pe pământ, în mijlocul ogrăzii, fundul-de-jos al viitorului poloboc; îl încorona (tot pe jos) cu trei sau patru cercuri, concentrice - depindea numărul de mărimea butoiului - şi zicea, cu degetul la musteaţă:

- Şşşşşt! Să nu ne-audă...

Să n-audă doagele şi cercurile că avem noi de gând să le punem la treabă împreună. Doagele şi cercurile sânt ca Mănenii noştri, îmi spunea Moş Iacob, nu se-ndeamnă să facă lucru obştesc, fiecare de capul lui... - nu era chiar aşa, cu Mănenii (cărora le plăcea, din contra, claca), dar dacă zicea Moş Iacob - numai despre doage şi cercuri...

În vârful picioarelor (când lucra butnărie, Moş Iacob se descălţa), se ducea, pâş-pâş, la gardul grădinii de flori, unde şedeau rezemate doagele numerotate cu creionul lui lătăreţ; lua una (totdeauna, numai una; câte una) şi, tiptil, tiptil, se apropia de... miezul florii... Aşeza doaga, în cap, între marginea fundului şi cercul cel mai mic, interiorul, îmi făcea semne, peste umăr, să mă apropii - dar, şşşt!, în tăcere! - să ţin - fără un cuvinţel, şşşt, să nu care cumva să ne-audă...

Eu, tot în vârful picioarelor, mă apropiam; apucam doaga, cu teamă, să n-o trezesc, să n-o sperii - îmi bătea inima-n piept ca nebuna şi nu ştiam cum, dar nu puteam s-o mângâi, ca s-o liniştesc (dacă mi-o auzea, doaga?), fiindcă aveam mâinile ocupate...

Moş Iacob, tiptil, ţopăind aerian, cocostârcos, venea cu a doua doagă - o stăpâneam şi pe aceea. Începînd de la a treia, lucrurile se complicau, n-aveam decât două mâini (dac-aş fi avut, nu paisprezece, măcar patru...) - dar te pui cu Moş Iacob? El avea leac la toate - „soluţii” le zicea, auzise cuvântul de la mama şi-i plăcuse şi-l folosea mereu: a treia

doagă o sprijinea cu o vargă de alun; şi a patra şi celelalte, până se făcea „floarea”.

- Ş-amu, iertaţ’ di vorbă ră, da’ ian să-i suflicăm noi oleacuţă poalele - da, şşşş’, s’ nu prin’ de veste, că se sparie şî ţâpă...

Se chincea, trecea pe sub prăjinile de alun, ridica, încet-încetişor, cercul cel mai mititel; îl oarecum fixa, pe doage, cu pene, scoase din gură; după aceea îl petrecea pe al doilea; pe al treilea îl pe-pe-trecea, suind din ce în ce şi din ce în ce floarea îşi strângea petalele. Dădea, ghemuit, câte trei-patru ocoluri, pentru fiecare cerc, până când doagele stăteau singure, fără prăjinile alunilor, fără mâinile ucenicilor...

- Şşşşş... S’ nu prin’ de veste, când i-om pune coroana...

Şi de astă dată lucram împreună: luam, amândoi, câte un cerc - acum în ordine inversă: începînd cu cel mai lărguţ - şi, tiptil, pitiş, pituliş, ne apropiam de floare: frumoasă şi plină de tot felul de taine, aşa, închisă pe trei-sferturi; cătinel, încetinel (să nu prin’ de veste!), o încoronam... După ce o aşezam pe fiecare, Moş Iacob zicea-recita, cu un deget bortilind susul:

- “Papa cu-a lui trii coroani puse una pisti alta...”

Când îi puneam ultima (coroană) care abia se sprijinea de capetele doagelor, Moş Iacob, lac de sudoare (şi, Doamne, ce bine, ce ocrotitor, ce acoperitor mirosea sudoarea de cal a lui Moş Iacob!), şoptea:

- Ei, băi’ţălu moş’lui, amu-i amu: căpacu’! ‘I ca cum am încerca să punem capac gurii cuvioasei Domnica, muceniţa ot Chizdruieni...

Căpacul fiind al doilea fund - cel de sus; aştepta alături, pregătit şi el “de dus, de torţi” - adică de cele patru sfredelaşe înfipte în el, cât să poate fi luat şi aşezat... Ce urma era o soluţie, vorba lui Moş Iacob, la care nu participam cu mâna; cu sufletul-la-gură, da. Fiindcă era „‘ndelicată tare”. O singură dată s-a întâmplat să-i scape căpacul în interiorul poloboculuiu, iar atunci a tras mult aer în piept şi, dintr-o dată cu sudoarea răcită, mi-a zis:

- Ian’ du-te tu, măi băiete, la voi acasă şi caută-mă pe-acolo - da trage uşa după tine, să n-auzi ce delă am eu cu-aista...

Delă, adică treabă. Cu căpacul căzut, neascultătorul.

Am trecut dincoace, la noi, am urcat pe calidor.

A trebuit să intru în casă - Moş Iacob se uita la mine... Dar uşa n-am închis-o. Aşa că am auzit cea mai lungă poezie de înjurături; sau înjurătură în versuri; mai degrabă: boscorodeală; şi mai aproape: afuriseală - cu rimă şi ritm. Un descântec de poloboc cu căpacul de sus înghiţit, ceva mai aprig rostit...

Când butoiul-poloboc era încheiat, adică şi căpacul se afla la locul cuvenit - dar încă ne-strâns, Moş Iacob:

- Am scos-o la capăt, amândoi - de-amu s' ne cinstim c-o ţăharcă di titiun!

Zicea să ne cisntim cu titiun, în fapt, rima la "cinstim" era… "jin", sfântul vin.

Şi de astă dată îndeplineam rolul, rostul meu: alergam în casă, luam o brăcace (un ulcior tronconic şi cu buza foarte evazată, aproape ca un bild suprapus - special pentru ce urma să fac) şi coboram în beci. Dezbârnam vrana cu ciocanul de alături, vâram în poloboc chişca - nici prea mult, să nu stârnesc drojdia, nici prea puţin, să nu trag aer - sugeam o dată, de două ori; a treia, ca-n poveste, era cea bună: venea vinul - îl îndreptam spre brăcace, apoi scuipam, o dată, de două, de trei ori: rămasul în gură nu-mi plăcea: era acru - îmi plăcea că-i plăcea lui Moş Iacob. Umpleam brăcacea, vărsam înapoi în poloboc ce rămăsese pe chişcă, scoteam maţul, băteam vrana la loc. Urcam la lumină şi la căldură, ţinînd brăcacea cu amândouă mâinile, "de subţiori".

- S' trăieşti, băi'ţălu moş'lui...

Moş Iacob aşeza "ţăharca di titiun" deja răsucită, dar neaprinsă, pe capacul tabacherei, pusă alături, pe truchină, lua brăcacea cu amândouă mâinile, o ridica, bea. Se oprea, plescăia din limbă - îi era bun, jinişoru'. Aprindea ţăharca, trăgea din ea, trăgea din brăcace. Îi ştiam măsura: un litru şi jumătate; Moş Iacob avea altă măsură: două ţăhărci la o brăcace de jinişor - aşa, cam în jumătate de ceas...

- Măi, da un'i-i borta pi un'e-o fujit jinu'?

Când ajungeam aici - bătrânul privea, chiorît, în lumină, prin brăcacea golită, răsturnată - ştiam că vine Tanţu. Atunci săream pârleazul înapoi, la noi, urcam în calidor. Şi aşteptam. Tremurînd.

Moş Iacob îşi dădea pălăria pe ceafă, lua ciocanul de lemn şi "gura de şărpe" - o daltă scobită în lungul tăişului şi cu care se bat cercurile de fier.

Mai văzusem, aveam să văd butnari bătînd cercuri - dar nu ca Moş Iacob. Toţi ceilalţi băteau cercuri - cu mai multă, mai puţină meserie; ştiinţă; îndemânare - dar atâta tot. Pe când Moş Iacob...

Chiar înainte de a atinge cu "gura de şărpe" vreun cerc (iar cu ciocanul mânerul "gurii"), intra în ritm - pe care-l marca din tot trupul, mai ales cu tălpile bătute de pământ. După ce se încălzea bine, pe loc, pornea în jurul polobocului, ciocnind doar ciocanul de coada gurii: încolo, încoace; apoi, la patru paşi, o lovitură în cerc, dar ştearsă, mai mult de formă decât de bătut cercul acela); încolo, încoace; apoi o ştearsă tot la doi paşi; apoi la fiecare pas - încolo, încoace. Timp de... mult timp nu se atingea de butoi, decât aşa, că venise vorba, ar fi putut bate cercul acela cu o ştearsă şi în genunchiul lui - de pildă. Ai fi zis că vrea să-l, mai întâi, îmblânzească, farmece, ameţească - înainte de a-l, lovi cu adevărat. Lovituri ciocan-daltă şi pauze şi contratimpi marcaţi de strigături scurte, mai degrabă icnete împuşcate din familia "hă!"-ului de dimineaţă.

Ameţeam eu, primul. O ameţeală specială, cu o specială durere de cap - dar nu supărătoare - biciuită, ciocabocănită, lipăită, hă!-uită, icnită. Dar chiar aşa, îmi dădeam seama că, de la o vreme (dacă nu cumva înaintea mea) ameţea el, Moş Iacob. Ca să nu se piardă, să nu nimerească cine ştie unde şi în ce, ca să nu se izbească de vreun perete ori gard - sau să dea peste polobocul-osie - ori să cadă la pământ, Moş Iacob avea o singură - de astă dată, adevărată - soluţie: să continue; să nu se oprească.

Dacă părinţii erau acasă, ieşeau în calidor şi ei. Dacă în acele momente se aflau prin apropiere oameni, se lipeau de gard şi priveau. Dacă, din întâmplare, erau clase, atunci se dădea recreaţie şi copiii năvăleau la ferestre (de obicei bătrânul tănţuia când nu erau cursuri, dar se mai înşela şi el...). Eu, din calidorul meu, ştiam că Moş Iacob pentru mine face ce face. Şi, în felul meu, îl ajutam să ţie, îl sprijineam în încercare: păstrând şi eu ritmul, ţinându-l cu toată finţa. Mai ales îl ajutam pe Moş Iacob să nu-şi piardă pălăria şi capul. Erau două părţi ale corpului său care i s-ar fi putut desprinde de rest şi cădea - în timpul tanţului: întâi pălăria: mă încordam, mă concentram asupra pălăriei, o păstram pe capul Moşului; fiindcă ştiam: dacă-i pică pălăria, capul, rămas fără

acoperiş, are să-şi piardă şi temelia: are să se desprindă de gât şi are să se rostogolească în colbul bătăturii. Şi-atunci, chiar că Moş Iacob cel fără cap n-are să mai poată fi oprit din ciocabocănit şi tănţuit cine ştie câtă vreme - poate ani, dacă nu cumva până la sfârşitul lumii, ceea ce, pentru mine, atunci, însemna cam multicel.

Ca ucenic ajutor de (şi) butnar, ştiam că Moş Iacob n-ar fi avut nevoie să îmbuneze astfel polobocul, l-ar fi putut cercui pe dată. Da, dar Moş Iacob era Moş Iacob. Butoiul acela n-avea mare importanţă; important era, nici măcar tanţul ci, pe de-o parte tănţuitorul; pe de alta, cred şi acum că eu, privitorul, eram cel mai important. De pe lume.

Moş Iacob al meu era şi lingurar.

La noi lingurăria nu era monopol al ţiganilor (altfel, s-ar fi chemat: rudărie); la noi în Basarabia ţiganii erau puţini, chiar dacă Rusul Puşkin fusese impresionat de numărul lor mare - dacă ar fi călătorit în Principatul Moldovei, or în al Ţării Româneşti - ce să mai vorbim de Transilvania! - s-ar fi crezut nimerit pe pământul de origine al bunicului său, nubianul-egipteanul... Aşadar, la noi, în Basarabia, erau puţini ţigani, cam un fierar la un sat, iar cum Mana era cătun, n-avea nici unul..., oamenii fie îşi cumpărau de la iarmaroc ori de a negustorii ambulanţi ciopliturile, fie şi le ciopleau singuri - ca Moş Iacob.

Dar numai iarna; în faţa vetrei...

Şi Moş Iacob avea, în sarai, pus la uscat, în rug, lemn de diferite esenţe - salcie, plop, jugastru, paltin, ulm - pentru felurite lucruri şi lucrări. Nu l-am văzut cioplind albii, însă îi ştiam sculele destinate aceste operaţii şi cunoşteam trunchiul de salcie început pe când eu încă nu mă născusem, stînd, rezemat de perete, aşteptînd să-i vină un rând.

Mai întâi îşi întindea la vedere (şi la îndemână) uneltele; o mulţime, toate de el făurite din fier moale; din fier oţelit; apoi scule din lemn; din piele; din os... Care de care mai cu fantezie lucrată (vorbesc, în continuare, de unelte), mai frumoasă, mai ciudată - şi, uneori, chiar utilă... Bătrânul nu ascundea că uneltele lui erau mai degrabă de "prăjit" (adică de privit) decât de folosit. Şi ce desfătare! Şi ce "arătare" (demonstraţie, demonstrare)!

- Uite, băi'ţălu moş'lui, zicea el, luînd în mână de pildă, un cui de lemn de corn ceva mai lustruit. Aista-i pintru dat

borţ’ la covrig, bre! Iei covrigu cu mâna stângă, îl ţîi ghine,cu bortilitoru’ di borţ’ di covrig ţânut în mâna dreaptă, îi: phu!!, o bortă, de s’ ne ţâie minte, covrigu’!

Sau “lustruitoru’ di teslă”... Un fel de lingură plată - fără găvan, tot din lemn, cu o parte mai rotundă, de care o ţineai. Îi spunea “de teslă”, dar nu era chiar: după ce dădea trei-cinci lovituri de teslă într-un trunchi, Moş Iacob se oprea, lăsa tesla, lua lustruitorul...

- Ce faci, Moş Iacob?, îl întrebam - când îl întrebam. De ce te opreşti, că n-ai terminat de cioplit?

- He-he-he, băi’ţălu moş’lui, omu cât trăieşte-şi tot însuşăşte - ş’ tot ne-nsuşît rămâne! N-ai înţăles? Lustruiesc tăietura di teslă, bre!

- De ce? Doar ai să vii cu tesla iară şi-ai să tai tăietura lustruită!, ziceam eu, băiatul mamei, învăţătoare care învăţase logică la Normala de la Chişinău.

- D-apăi asta-i! Unii oameni cred că aşchiile de la teslă pot să se prezante oricum ’naintea Giudecăţii de Apoi! Şi nu! Aşchia-i şi è, om, trebuie să se prezante cuviincios tăietă din teslă, frumos lustruită din lustruitori’ - ai înţăles?

- Am înţăles!, răspundeam eu pe dată, ca trezit din somn, adică fără să fi înţăles mare lucru - însă dacă Moş Iacob mi-l spunea...

Sunt convins: dacă Moş Iacob nu avea printre sculele lui cai-de-bicicletă, praf-de-tobă, ziuă-de-ieri - şi altele asemenea, era numai pentru că în Mana nu se vorbea aşa - se vorbea altfel (însă exact despre aceleaşi “subiecte”).

După arătarea uneltelor - care putea foarte bine să ocupe întreaga... activitate, iar Moş Iacob să nu mai ajungă să le şi folosească - venea arătarea-lemnului.

Lua în mână câte o bucată de lemn; o trecea în cealaltă mână, o pipăia, o cântărea, o mirosea, şi-o lipea de obraz, uneori o atingea cu limba - ca să afle dacă are şi va avea gust-bun - şi o descânta-meneà:

- Măi băieti, măi (de acea dată, nu mie mi se adresa - eu eram băi’ţălu-moş’lui): ce-ai vrè tu s’ ieş’? Ai işî tu o lingură din borş-di-peşte - din ceala ce mă’liga prăpădeşte? ‘Mbălsămat cu multă foai’-verdi-leuştean? ‘Nroşît pi la răsuflarea gurii mele c-o mână di chiperi?

Alt lemn, altă mâncare (chiar dacă nu tot de peşte...):

- Da’ tu, măi? Ce-ai vrè tu s’ eş’? Ai işî tu o lingură di

borş-di-curechi - di rămâi făr'-di urechi - cu carne de porc? Afumată, ori numa' sarată? Bini, bre: afumuită la fum de-afumătoare, de s-añiroasă carnea a verdi ş-a capcioancă din târg!

Altul-alta:

- Ş' dac-ai işî tu o lingură di tigai', numa bună de 'mestecat nişti rărunchi di jiţăl cu multă ceapă, stânsă c-on stăcan di jin alb, bre?

Ba nu:

- Ba nu, că eşti cam scurticel, ne-om frige la mânuri cân' îmblăm cu tini-n foc - ia s' eş' tu o lingurică-di-dulcică-di-jişânică... - nu di nuci, di jişâne-am zîs!; nu di-abricoase, din cele dolofănoase şi-añirăsâcioase; nici de trandaşir - di jişâne-am zîs! De-o copt-o Măt'şa Domnica de Sfânta Măria Mică ş-o dosît-o, da las' că dăm noi di è... Că doar ne ţânem di coada ta - prin cele lunci, cele păduri...

Şi, Doamne (cum ar zice - şi chiar zice; şi bine zice Creangă), ce minunăţii ieşeau din mânurile lui! şi nu doar cozile alcătuind şerpi încolăciţi, peşti cu gura deschisă (parcă pohtind şi ei borşul Mătuşii Domnica), vrejuri, funii, păsări, flori, adesea şi câte un trup (însă totdeauna îmbrăcat, sirenele lui Moş Iacob purtau, peste solzi, câte ceva, de păreau şi fără-solzi) - însă şi găvanele pe care ceilalţi lingurari le tratează (!) după canoane imuabile, bătrânul le făcea pe-gură (pe măsură!): găvan de lingură pentru dreptaci, pentru stângaci, pentru gură-de copil; lingură cu găvan de fată-mare, de babă - chiar şi găvan pentru gură de mireasă (a doua zi după cununie). Măcar aşa le destina el, nu conta cum ieşeau, conta ce zicea el că au să iasă... Şi, bineînţeles, pe la fiecare lingură "treceau" toate sculele lui, zeci şi zeci: de tăiat, de scobit, de şlefuit, de descântat, de menit...

Lingurile făcute de Moş Iacob al meu puteau fi recunoscute şi cu ochii închişi - după gaura din coadă (pentru această „operaţie" avea cel puţin zece unelte...)

- S-o legi di gât, ori s-o spândzuri la brâu, zicea.

Cercurile de fier îmi erau indiferente (nu mă impresiona nici nituitul, pe nicovală), în schimb cele din alun... Pentru că la acestea *lucram* şi eu - de la începutul începutului.

Mai întâi şi mai întâi, alunul trebuia adus din pădure. Iar în pădure, după aluni, te duci numai atunci când alunele

încep a fi bune de mâncat - cel puţin aşa-i la noi, la Mana...

Cu multe zile înainte mă pregăteam. De cu seară, mama îmi prepara "echipamentul": punea în traistă, mai întâi, 'dicamentele, cum le ziceau Mănenii: un flacon de spirt, altul cu tinctură de iod, într-o cutie: "alifie de şerpi" - pe care o vindea, în fiecare primăvară un colportor şchiop şi hâd, însă o cumpărau numai "boerii", ţăranii vindecîndu-se cu descântece (di-şărpi) şi cu fierul înroşit în foc...

(Nici până în ziua de azi n-am aflat care ar putea fi... explicaţia ştiinţifică a "arsurilor de şarpe" - nu numai că le-am văzut cu ochii mei pe tălpile copiilor din Mana, dar, o dată, am avut şi eu.

«Ce ai, de ce şchiopătezi - ţi-a intrat un schin?», întrebam.

«Ba-am călcat pe-un şărpe - uite arsura...» - şi cel întrebat îmi arăta arsura din talpă, o dungă, uneori mai îngustă, alteori mai lată, cât trei degete alăturate, unde pielea era, într-adevăr, spuzită.

«Te doare tare?», întrebam.

«Mă doare şi mă mănâncă...», mi se răspundea.

Unii băieţi pretindeau că şi văzuseră şarpele călcat - din întâmplare: spuneau minciuni! Dacă vezi şarpele, înainte de a-l călca, nu te mai arde-n talpă; iar dacă-l vezi după călcătură, atunci nu mai are el viaţă: îl omori şi, omorîndu-l, ţi se ia arsura din talpă „ca cu mâna"! Nu: şărchii de la noi, ori te muşcă - şi-atunci faci descîntecul de muşcat, cu trei vergele de alun de-o vară şi cu apă ne-ncepută, zici:

"Ieşiţă de prestiţă,
Şărpile di pieliţă,
Pieliţa di carne,
Carnea di os,
Osu din măduhă.
Cine-o adus veste
Şărpile să crăpe!»,

ungi rana de muşcătură - şi gata!; ori îţi intră pe gură, când dormi - ş-atuncea-i alt descântec, nu-l ştiu, numai fimeile îl, dar ele nu-l spun.

Aşadar, îţi dădeai seama de arsură abia a doua zi - c-aşa-s şărchii pi la noi, la Mana...

Am avut şi eu o chestie din asta: într-o dimineaţă am simţit că mă doare şi mă mănâncă-n talpa stângă; m-am

aşezat pe jos, mi-am luat talpa pe coapsa celuilalt picior, am dat-o cu stuchit, ca s-o curăţ - şi am văzut: o dungă mai alburie: arsura.

Degeaba mi-a spus mama că asta-i încă o superstiţie - poate cea mai gogonată a Mănenilor sălbatici; că, prin părţile noastre nu există nici şarpe, nici şopârlă, nici altă jiganie târîtoare cu piele otrăvită şi care să-ţi "ardă" talpa - din moment ce toată copchilărimea din Mana ştia asta, aşa şi era! Şi degeaba mi-a mai spus mama, proptindu-şi metoda pedagogică şi cu câteva palme, că africanii din Mana se ard întâi în talpă, călcând pe un fier încins în foc, apoi pretind că au călcat pe-un şărpe - şi fuga, să se ardă la arsură cu fierul înroşit!; de astădată, de vindecare, cică - eu nu-mi aduceam aminte deloc, dar deloc ce şi cum făcusem, ca să am arsură-n talpă, asta se face singură-singurică şi după aceea se desface de faţă cu toată lumea, însă prima oară, când cu "arsura", chiar dacă mai erau copii prin preajma focului, se îndepărtau, ori se întorceau cu spatele, ca să nu vadă când scoteai tu fierul din jăratic şi, strângînd dinţii, apropiai talpa de... Bine-nţeles că şi eu mă arsesem în talpă cu fierul roşu, dar numai ca să vindec arsura şarpelui).

Aşadar, mama îmi pregătea trăistuţa; dis-de-dimineaţă mâncam bine-bine, ca să am puteri, îmi luam plosca şi toporaşul, apoi treceam amândoi pârleazul la Moş Iacob.

- Moş Iacob!, începea să-l dăscălească mama, să ai mare grijă de copil, să nu-l muşte vreun şarpe, să nu mănânce vreo fructă veninoasă, să nu stârnească vreun cuib de viespi, să nu...

- Da se poate, doamnă? Da cum nu, doamnă, doar e cu mine...

- Să nu zici că nu ţi-am spus! Că, dacă mi-l aduci muşcat ori înţepat ori pişcat ori otrăvit ori schilodit ori înecat ori...

- Da se poate, doamnă...?

La urma urmei, mama îşi turuia fără convingere rolul de mamă şi de învăţătoare - fiindcă, unde eram eu toată vremea, în afara claselor şi a recreaţiilor la Moş Iacob în ogradă - dacă nu "pe câlburi": pe islaz, la gârlă, în pădure...? Dar aceasta fiind menirea mamei, menirea mea era s-o ascult (cu urechile, se-nţelege...).

O porneam de-acasă cuminţi şi echipaţi, adică încălţaţi. De cum părăseam satul, înainte de a ajunge la pădure, Moş

Iacob comanda:

- Dezechiparea!

Şi ne descălţam. El de ciubotele lui înalte, lustruite şi cu toc înalt; eu de sandalele mele. Fiecare îşi lega încălţările cu sfori dinainte pregătite, şi le trecea pe umăr, ca pe desagi. Aşa, da: arătai pornit la drum lung... Cum intram în Codru, Moş Iacob:

- Ian te uită, băi'ţălu moş'lui la-aista! I-un jugastru! Îi zicem aşa, fiindcă juguri facem din el... Istalant îi paltin. Îi zice lumea paltin, fiindcă din el pale de avion facem, adică morişca - da la ei, la fabrica de avioane de la Braşov, le zice pale şi din pallltin se fac... Uite şi teiul cel rotat şi-mbăl-sămat - şi de Dumnezeu binecuvântat... I se zice tei, fiindcă din el facem curmei; pentru cotei... Da uite, uite la istalant: mai demult i se zicea: crapin, fiindcă crapă aiurea, nu-i bun de lucrat, numai de foc - aşa-i cu carrrpenul...

- Dar la stejar de ce-i zice stejar, Moş Iacob?

Nimeni nu-l putea prinde pe moş Iacob al meu făr-de răspuns; ori cu unul ne-frumos. Se scărpina ce se scărpina pe sub pălărie - dar tot găsea ceva:

- Altfel îi zicea pe timpuri : străjer, că stă de strajă, străjuieşte ţara Moldovei, să nu deie Tătarii pe neprinsă veste. Şi-l şi vezi de depaaar'... Aşa că: străjer-strejar-stejar, iacătă-l - cu toate că noi îi mai spunem şi gârneţ, da-acum vorbim ca din carte, de stejar! Ai înţăles?

- Am înţăles, Moş Iacob! Dar la ulm de ce-i spune ulm?

- Îi spunem acuma, da pe timpuri îi spuneam: culm', că-i tare 'nant...

- Dar la brad de ce-i zice...?

- Un'e vez' tu aicea, brad? În Codrii Orheiului nu se află brad nici de leac, aista-i copac de munte...

- Dar acolo, la munte, de ce-i zice brad?

- Treaba celora de la munte, ei să răspundă - noi nu ştim! Da' on om de la munte de l-am cunoscut noi la iarmaroc, la Or'ei, aista zicè că brad ar veni de la grad, că-i mare-n grad, bradu' - da' nu ţ-oi spune dacă nu mi-o spus minciuni...

- Dar fag, Moş Iacob? De unde vine fag?

- Nici fag nu găseşti pe la noi, da' aista tre' să vie de la fluieraş-de-fag-mult-zice-el-cu-drag.

- Aşa. Şi soc?

- De la mult zice-cu-foc - de unde alta?

Aşa o duceam până ajungeam la aluni.

- Dar la alun? De ce-i zicem alun?

- Ca lumina zilei: fiindcă-i lung, luuuun'... 'I alung, aluuuun' - ai înţăles, băi'ţălu moş'lui?

Cum să nu-nţăleagă băi'ţălu moş'lui când explica moşu băi'ţălului?

Înainte de a ne aşterne pe lucru, ne omeneam: Moş Iacob făcea focul într-o poiană; scotea din traista lui cea mare şi grea cât un ciuhal: o mână de cartoafe (iar o să-l probozească Mătuşa Domnica pentru că stricase cel puţin zece cuiburi - nu erau mai mari decât nucile), patru-cinci ciocălăie de păp'şoi de lapte, ciupit, din mers, prin porumbiştile străbătute. Şi, bine-nţeles, şâpu' - în fapt, o butelcă de-un litru - cu vin: jinişoru'. Dar pe acesta nu-l scotea - încă...

Mă lasă pe mine să păzesc focul şi dă o raită primprejur. Nici nu apucă jăraticul să se facă bine, că se întoarce cu pălăria plină de ciuperci şi cu un snopuşor de pur - ceapă sălbatică.

Coacem cartofii, porumbul, ciupercile. Mâncăm cum se întâmplă să se coacă ceva - păp'şoi cu pâne din straistă, pur cu ciperci coapte în spuză... Eu beau apă din ploscă (mi-a adus-o domnişoara Tuza de la ei, din Alba Iulia), bătrânul dă o mân' di-agiutori cu jinişoru din şâp...

După ce ne ospătăm, trecem la muncă: alegem tulpinile cele mai drepte şi mai lungi - mai alungi, de alung...; le tăiem frumos de "pe picioare", ca să nu se crape aiurea şi să se aşchieze; le curăţăm de crengi, de frunze; le facem snopi. Eu tai şi pun de-o parte, pentru caii şi suliţele şi arcurile mele aluni ne-potriviţi pentru cercurile lui Moş Iacob. Şi mai pun de-o parte ciorchinii de alune. Chiar dacă nu-s prea lunge de coapte...

Când simte că soarele-i în crucea cerului, Moş Iacob sună din trâmbiţa palmelor încetarea. Şi prânzul. Reaprinde focul, mâncăm câte ceva - acum fără prea mare poftă: ne e somn.

- Să n-adormi cu gura deschisă, să nu-ţ' intre v'on şărpe!, îmi recomandă el.

Ştiu - şi nu mă sperii. Cunosc şi cum îl faci pe şarpe să iasă din tine: fierbi un ceaun cu lapte, îl pui pe cel în care a intrat şarpele cu gura deschisă deasupra ceaunului, aburii de lapte pătrund pe gâtul omului, ajung până la nările şarpelui

şi cum jigăniei îi place mult laptele (nu suge el de la vaci, direct din ţâţă?, încât unii oameni nu-i omoară, fiindcă uşurează ugerele gata să crape ale vacilor nemulse), şarpele porneşte după mirosul cel bun - numai că cineva trebuie să stea de pază, cu mâinile-covrig la gura omului înşărpat şi de cum jivina îşi arată capul, tu-l apuci şi-l strângi (dar nu prea tare, să nu-l rupi!) şi-ncepi să tragi; tragi încet, încetişooor...

Dacă-i şi Ileana lui Maxim pe-acolo, să spuie ea descântecul de şărpe-nghiţit - bine, dacă nu merge şi fără descântec. Dar parcă tot e mai bine să se afle Ileana, chiar dacă nu ştie descântecul...

Ultima oară când am fost cu Moş Iacob la pădure, după aluuungi, la amiază am adormit fără teamă că-mi intră vreun şărpe. Adică la început mi-a fost oarecum, dar cum am scăpătat în somn, cum nu mi-a mai. Şi nu era vis: mie n-avea cum să-mi intre şărpele, fiindcă eu eram acela; eram singur acasă mai zilele trecute. Ileana a venit să-mprumute nişte gaz; ori nişte sare - sau poate zahăr, nici ea nu mai ştia de ce venise, eu i-am zis să caute şi singură în bucătărie ce are nevoie, după o vreme ea m-a strigat, că nu găseşte, s-o ajut, am ajutat-o, am ţinut scaunul să ajungă până sus, pe bufet la nu ştiu ce şi când s-a dat jos de pe scaun, m-am trezit sub fusta ei, cu poalele-n cap, ea s-a speriat, a strâns tare picioarele, dar eu ştiam de la Tecla cum se descuie uşa asta, i-am făcut aşa de frumos, că m-a lăsat să-i intru, şărpe pi gură şi a mai venit încă de două ori, i-am intrat eu ei, de aceea nu mă temeam că-mi intră mie - în gură.

Ne întoarcem acasă, pe-nserat, trăgând după noi povara de snopi de aluni pe un fel de sanie meşterită de moş Iacob. Sanie de vară. Dar pe mine nu mă mai interesează această parte. De-abia aştept să vină ziua în care o să despicăm tulpinile de alun - la gardul grădiniţei de flori, acolo e instalată “despicătoarea” de aluni - ca să facem cercuri: despicăm, curăţăm tăietura, măsurăm cu aţa, precis, la milimetru, tăiem, exact, la centimetru... Doar am spus că lucrăm împreună, că sunt ucenicul lui Moş Iacob.

ULTIMUL CRĂCIUN

Stau în calidor.

Şi nu mai tremur. Doar glasul îmi pâlpâie, îmi dârdâie; îmi tremură, aşa am auzit, am citit că trebuie să se întâmple: ‘Colindători cu glasuri tremurate’, cum zice poezia...

- De ce trebuie, mamă? De ce trebuie să le tremure glasul, mamă? Colindătorilor - mamă?

- De emoţie, zice mama. Şi de frig, Crăciunul cade, totdeauna, iarna.

- Cade, zic eu, dar uite ce bine sânt ei îmbrăcaţi, când cad - se şi zice: ‘Încotoşmănat ca un colindător’. Apoi, când cânţi, te încălzeşti; te înfierbânţi; iese foc din tine, când colinzi cu foc, nu? Atunci de ce ne tremură nouă glasul?

- De bucurie. Că s-a născut Isus.

- De bucurie, omul nu tremură. Omul tremură ba de frig, ba de frică. Ba de-amândouă, cum se mai întâmplă pe lumea asta...

- Bine, de frică, zic mama râzînd. Să zicem: de frică de câini... Când noi colindăm, în unele gospodării unii câini au rămas dezlegaţi. Şi-atunci nouă ne e frică... De câini...

- Frică, dar nu de câini, zic. Noi tremurăm de frică de măgar, măgarul!

Asta era, asta este:

Colindătorilor le tremură glasul de frică de măgar, de la el ne vin nouă toate nenorocirile, toate relele - am văzut eu, cu ochii mei, pe imaşul nostru, al Cailor, cum şătrarii care-şi întinseseră sălaşul acolo şi caii noştri nu mai păşteau, tremurau şi ei, de frică, doar şi calu-i om.

Şi când a-nceput el să zbiere ca dracu.

Şi când a-nceput el să zvârle.

Şi când a prins a da din urechi ca dintr-o mitralieră.

Pe femeie a trântit-o-ntâi, după aceea a pălit-o cu copita, măgarul de măgar, curgea sângele ca Răutul, de lângă ochiul drept al maicii şi copilul din braţe nu mai mişca - am văzut eu, cu ochii mei!

Văd cu ochii mei, tot-tot şi alerg acasă, urlînd de spaimă şi de grozăvenie şi rup din carte toate pozele colorate cu măgar: şi pe cea cu Intrarea în Ierusalim, şi cea mai din faţă, când ei mergeau, trei, după rază, pe Hristos să-l vază, cu

smirnăşităмâie şi darurimulte - le-am rupt-rupt-rupt-rupt! Pentru ca animalul dracului să nu mai ragă ca dracu şi să nu mai pălească din copită şi să nu mai dea din urechi şi să nu mai biciuiască cu bicele, să nu mai cununească din cununa de spini şi să nu-l mai - fiindcă el, Dracu de Măgar l-a bătut în cuie i-a dat să beie oţet şi fiere şi l-a şi l-a şi l-a o-mo-rî-îîît!!!

- Ce-i cu tine, de ce plângi? Ori ţi-au dat lacrimile de ger?

Încerc să-i spun mamei de ce plâng. Dar nu mai sfârşesc: dacă i-aş spune, n-aş mai avea de ce, ea mi-ar explica - ea explică orice - că acum nu suntem de Paşte, când cu bătutul în cuie, acum suntem de Crăciun, când El s-a născut, chiar numele de Crăciun de-acolo vine, Latinii ziceau Creationes, vrasăzică facere, naştere, El s-a născut, de-aceea suntem noi veseli - nu poate, nici chiar El, întâi să moară, abia după aceea să se nască - decât dacă facem după alte calendare, ca chinezii - dar ei nu sânt creştini - creştin venind de la Crist, Hristos, cum îi zicem noi, după greci; sau după calendarul japonez - şi acela e sucit, nu-i ca al nostru...

- Hai, cântă şi tu cu ceilalţi!, mă îndeamnă mama. Hai să colindăm cu toţii...

Îmi şterg lacrimile (numai de ger, nu de altceva) şi mă iau după mama. Jos, în curte. E atâta omenire în curte, încât, de capetele lumii, nu pot vedea vârful Pomului. Mă întorc la locul meu, pe calidor. Cânt aici. Colind de-aici.

Colind, tremurat, din calidor, cu ochii la bradul înalt cât şcoala (adus de depaaarte, de la munte, unde el e mare-n grad - sau: mare-n brad), la Pomul ‘podobit, sticlind din toate globurile puse, sus, de tata, din toate stelele, puse ceva mai sus de Bunul Dumnezeu, arzînd din toate lumânărelele potrivite de mama şi acum pâlpâind în vânt, luminînd înalt cât lumea locul din mijlocul curţii noastre-a-şcolii, cuprinzînd toate arderile de până atunci: rugul Cărţilor, rugul Crucii tatei, rugul Băieţilor dar mai ales al fetelor pe care le cheamă Devuşka - şi arzînd şi arzînd. El, Pomul, zice că dacă s-a născut El, de-acum gata cu necazurile, ne-am întors de prin siberii şi suntem iar cu toţii, cu-ai noştri, cu-ale noastre, femeile.

S-au adunat în jurul Pomului din curte toţi copiii din Mana; şi s-au strâns toţi cei care nu mai sânt copii; şi toţi cei

care-au fost cândva copii, acum avînd ei copii - aproape toată suflarea din sat. E atâta omenire, încât unii s-au urcat pe garduri, alţii cântă din ograda lui Moş Iacob, iar glasurile lor vin târziu, ca Ecoul pe care de la tata l-am învăţat, pe patru voci, la Corul Şcolii.

Aşa. Fiindcă iarăşi e Crăciun pe lume. «Ca înainte», spun cei mari şi eu ştiu că e un înainte şi al meu, de biet-orfănel-săracul; şi un înainte dinainte de al meu: unul de tot înainte - de aceea-i ca pentru-ntâia oară.

Fiindcă e pentru prima oară când tata se întoarce din Siberia; şi prima oară când tata face Pomul Şcolii în curtea şcolii; întâia oară când oamenii mari, cu copiii, vin la Pomul Şcolii. Şi-ntâia oară când urcăm în sănii, şubele-ţi cârnesc nasul de-atâta putoare de oaie, dar nu-i nimica, geruleţul miroase, el, a alunecare pe omătul cerului, noaptea, pe sub stele, ca pe sub mere, clopoţeii cailor sânt tot una cu clopoţelişte stelelor noastre de colindători-cu-glasuri-tremurate şi zurgălăii de sus, de la gâtul cailor zburători sânt una cu cei ai cailor-mergători. Şi-ntâia oară...

Întâia oară, când vin cu noi, colindătorii-elevi, mulţi oameni mari, în afară de vizitii; şi le colindăm noi pe maicile de la Hirova - şi ele ne binecuvântează şi ne mângâie pe creştete; şi le mai colindăm noi pe maicile de la Tabora şi ne mângâie şi ele; şi prima oară când, la întoarcere, îi colindăm bine-bine pe călugării de la Curchi, chiar în biserica-de-iarnă, după aceea în trapeză. După aceea...

Aud, ca prin ceaţă, când de tot fierbinte, cu miroznă de sobă încinsă şi tămâie şi coajă de măr pe plită; când prin ceaţă de tot fierbinte din pricină de adiere de geruleţ şi de vântuleţ de sanie cu zurgălăi. Aud glasurile oamenilor mari, groase, dar înmuiate, zicînd de maici şi de surori, săracele, că n-au mai rămas decât vreo zece, colo, vreo douăsprezece dincolo, săracele, că, la Ocupaţie, le-au ridicat Ruşii, după ce le-au dezbrăcat şi le-au tuns şi şi-au făcut râs de ele, săracele şi le-au trimăs la pohodit siberiile; şi tot aşa, de săracii călugări de la Curchi: unul nu s-a mai întors din cei tunşi şi raşi şi dezbrăcaţi şi bătuţi cu nagaica şi cu tocul naganului şi pohodiţi na sibir - cei pe care i-am colindat, sânt ascunşii şi fugiţii şi trecuţii dincolo de Prut. Şi mai aud că ce sărace au mai rămas mănăstirile noastre bogate, după ce le-au jăcuit şi stricat şi pângărit Tătarii de ruşi, acum trei ani, la Ocupaţie -

şi încă mai aud:

«Las', că 'ncetul cu-ncetul... »

Moş Iacob a rămas acasă, în Mana, el e premare, mereu la datorie, să păzească satul de tal'ari.

A doua zi mă întreabă cum a fost colindatul pe la mănăstiri. Îi spun ce-am auzit:

- Ce sărace, mănăstirile noastre, săracele, Moş Iacob! Şi ce sărace săracele maici şi săracii călugări - că Tătarii de ruşi ştii mătale ce le-au făcut?...

Moş Iacob dă repede din mână, că ştie, nu-i nevoie să-i mai spun şi eu - aşa că trec mai departe:

- Dar las', că, 'ncetul cu-ncetul...

- Aşă-i, băi'ţălu moş'lui!, zice Moş Iacob. 'Ncetu cu-ncetu s'-a face oţătu! - şi mai zice: Acuma parcă-mi pare rău că n-am mărs cu voi, la colindat, pe la mănăstiri. S-o fi luat şi pe baba mè, să fi mărs cu voi, cu toată lumea - la colindat, de rămas-bun.

- Cum aşa, de rămas-bun, Moş Iacob? Aveţi de gând să plecaţi din Mana? Unde vă duceţi?

- Noi n-avem de gând să ne ducem în altă-parte, dar au de gând vremile să deie peste noi; că nu-i cum vrè omu', ci cum dă Domnu'... Că nu degeaba a or-ga-ni-zat dom'derector on Pom; ş-on Crăciun; ş-o Colindă - de-ai zice că-i ceai' de pe urmă...

- Da mai taci, Iacobe, nu cobì!, zice Mătuşa Domnica. Şi ce te-apuci să vorgheşti vorbe din aiestea faţă de-un copchil?

- Uite, m-apuc. Să vorghesc vorbe... Ca să-şi aducă aminte copchilu, băi'ţălu moş'lui, când a' fi el mare...

- Ce să-mi aduc aminte, Moş Iacob?, întreb.

- Crăciunu ista, zice Moş Iacob, apoi, după o vreme, arătînd podeaua cu degetul: ş' pământu ista...

- Ia taci, Iacobe!

- Tac dup-aceea, am să am vreme să to-ot tac... Da-amu să vorghesc şi eu, de capu meu. Şi să spun: alt Crăciun nu mai apucăm noi, Domnică...

- Da mai taci, Iacobe, còbe ci eş' tu! Parc-ai dat în ceasu morţii - ş' tot nu-nţălege nimica copchilu-ista...

- I-a veni-nţălegerea cân' a avè vrâsta mè - uite-aşă: pisti lume, pisti vreme... - şi Moş Iacob a făcut cu mâna gestul trecutului, al saltului: peste deal, peste cal...

Avea să-i vină (înţelegerea), într-adevăr, când copchilu-

ista avea să aibă vârsta lui Moş Iacob. Până atunci...

Pe loc, copchilu nu înţelesese mare lucru; la dreptul vorbind, nimic. Nici în Crăciunul următor, cel din ’44, petrecut în pădure, la Buia, de frica “repatrierii”; nici în Crăciunul ’45, ’trecut într-o cancelarie de şcoală de ţară - depaaarte de Crăciunul abia început (şi rămas neterminat) în curtea şcolii din Mana, cea de lângă calidor - unde se adunaseră în jurul Pomului aproape toţi locuitorii, iar când sfârşeau şcolarii de cântat o colindă învăţată de la învăţătorii de mama şi de tata (pe două, trei, chiar patru voci), câte un părinte începea să cânte o alta şi se luau după el ceilalţi părinţi de copii şi povesteau, la unison - ceea ce dădea un Răut de glasuri - cum se-ntâmplase- ntâmplarea ceea cu cerbii-cu-stè-n-frunte şi cum ei, vânătorii, nu-i săgetaseră din săgeată - de milă, de minunare mare - şi iar veneau şcolarii, cu patruvocile lor, cu gurile-covrig aţintite la mâna tatei bătând măsura învăţătoreşte şi dînd intrările ne-pricepute de părinţi, apoi începeau să adie femeile, povestind ca un lan de grâu, copt şi plin, vălurind dulce, aromitor, de sub broboade de lână, cum e cu mireasa-ceea când îşi ia ziua-bună de la fraţi şi de la mumă, de la fraţi, de la surori, de la grădina cu flori şi iar veneau copiii, cu clopoţiii şi după ei veneau flăcăii satului, spunînd cum e cu brazii şi cu paltinii - şi din nou domţători’ cu patruvocile şcolarilor, ca să pună un strop de creştinătate în păgânătatea pravoslavnică a Mănenilor - bine zicea Moş Iacob ceea ce zicea şi din care eu nu înţelesesem nimic pe loc, ci mai târziu, mult mai târziu, fiindcă îmi spuseseră părinţii:

Mănenii aveau colindele lor, “păgâne” şi amestecate, doar câte un vers, cel mult o strofă se vâra, să amintească despre Isus, că s-a născut, numaidecât se întorceau la cerbi şi brazi, la nunţi cu stelele, iar de colindat, colindau cum se colindă: în cete, umblînd din gospodărie în gospodărie după prietenie şi neprietenie - şi chiar duşmănie (de Crăciun, oamenii de împăcau, se “iertau” unii pe alţii, unii ziceau: «Iartă» şi se închinau până la pământ, ceilalţi ziceau: «Fie iertat cutare» şi-l atingeau cu mâna pe umăr pe acel cutare, gata-iertatul - după aceea schimbau locurile), întâi bătînd cu toiegele în poartă, asta însemnînd că gazda să-şi lege câinii (care, de Crăciun, erau legaţi cu toţii, după casă); apoi tropotind sonor prin ogradă şi tropotind pe treptele care

duceau pe prispă (sau cerdac - sau chiar calidor); şi după aceea tropotind îndelung, şuşotind tare în dreptul unei ferestre - în sfârşit, întrebând:

- Primiţi colindători?

Nu mai aşteptau răspunsul din casă, întrebarea fiind primul viers din colindă - şi colindau colinda-de-la-fereastră (în care era vorba de fereastră). După care gazda deschidea larg uşa:

- Da intraţ'! Da veniţ' cu Vestea!

Şi intrau, cu Vestea şi o mai vesteau o dată, în casă, prin colinda-din-casă - şi Vestea aceea vesteà, printre brazi şi cerbi şi săgetători, vestea cu Copilul.

Pentru Măneni, Pomul şcolii era serbare-şcolară, adusă de "Români", din Regatul lor, aşa că se duceau (când se duceau), doar ca să scape de amendă, iar cântatul pe mai multe voci, cu tot felul de intrări, răspunsuri şi celelalte drăcovenii era o... şagă - ca la şcoală, unde eşti pus să înveţi tot felul de lucruri care nu-ţi slujesc în viaţă; şi mai ales "nu-s de pe la noi". Însă de acel Crăciun, al lui '43, veniseră cu toţii; se adunaseră la şcoală; se strânseseră la Pom.

Vor fi simţit şi ei ceea ce simţise Moş Iacob şi de care se temea atâta Mătuşa Domnica...

-... că n-or să mai colinde, nici la ferestre, nici la Pomul şcolii; nici colindele lor, păgâne - dar ce frumoase, Doamne, ce frumoase..., zice mama târziu, mult mai târziu.

- Cam aşa, încuviinţează tata. Bieţii oameni: presimţeau prăpădul, îl pre-vedeau, îl auzeau cum vine. Ştiau că e ultimul lor Crăciun. Ar fi fost şi al nostru, cel din urmă - dacă n-am fi plecat...

- Dacă zici că au simţit, au pre-văzut că are să le fie cel din urmă, de ce n-au plecat şi ei? De ce n-au venit încoace, în refugiu?

- Îl vor fi perceput sub forma: «mă tem că... », zice tata. Când spui că ştii ceva, înseamnă că eşti sigur de tot; când zici însă, ca Basarabeanul: «mă tem că... », te temi, dar nu de ceea ce are să dea peste tine, cât de faptul că tu, om, n-ai să i te poţi împotrivi.

- Mai mult, intervine mama. Când Basarabeanul zice că se teme: «mă tem că mi s-o rupt căruţa-n drum... », poţi fi sigur că acea căruţă e gata-ruptă - şi nu de azi; nici de ieri... Cum să se împotrivească el la ceva care s-a şi abătut asupra

capului lor?

- Fugind!, râde tata. Ca noi, acuma (eram prin pădurile Ardealului - altfel faine, pădurile...). Nu-i ea, fuga, sănătoasă? Nu-i ea arma Românului, soră cu frunza-verde-a-codrului?..

- Nouă ne-a slujit arma asta, sănătoasă, de ne-a ieşit pe nas, face mama.

- Acum, că suntem la adăpost - orişicâtuşi! - poţi să spui şi prostii, zâmbeşte tata. Bine că nu le-ai rostit atunci, în ‘44...

(Discuţia revenea anual, aşa că “atunci”-ul devenea “atunci”-urile: ’45, ’46, ’47, ’48...)

- Stai oleacă, să-mi trag sufletul, zicea unul dintre noi: ’49, ’50, ’51, ’52...

- Vezi să nu nimereşti în viitor!, râdea altul dintre noi, apoi continua el: ’53, ’54, ’55, ’56...

- Păi, nu suntem noi, din ’40, de la Ocupaţie, în viitorul de aur al omenirii? ’57, ’58...

- Asta în general, fiindcă în particular, noi, refugiaţii din Basarabia şi din Bucovina suntem... viitorul Românilor din celelalte provincii: au să cunoască şi ei ce-am pătimit noi - ’60, ’61...

- Mă gândeam la copil, reia (relua) mama. Dacă nu era copilul, n-aş fi plecat eu de la casa mea şi de la rostul meu, cu traista-n băţ, printre străini...

- Aşa-aşa! Şi te-ai fi trezit şi făr-de-băţ şi făr-de-traistă, taman pe malul Aralului, ţinîndu-i de urât lui frate-tău! Dar dac-ai fi fost mai hâtră decât toţi, ai fi ajuns chiar pe malul Pacificului-Magnificului, acolo să vezi Crăciunuri autentice, de pe timpul lui Rareş, colinde nealterate, ca pe vremea lui Ştefan cel Mare şi Sfânt - dacă nu cumva de pe vremea lui Crăciun-Vodă...

- Nu chiar, dar de pe vremea Domnişorului, mai mult ca sigur!

Ştiu cine-i Domnişorul: un călugăr pe care Orheienii noştri au încercat să-l pună pe tronul Moldovei, în locul lui Alexandru Movilă, al lui Radu Mihnea, al lui Gaspar Gratiani. Tata o ironizează pe mama pentru Domnişorul ei - “o boaită plină de păduchi şi nici măcar nu ştia să se iscălească...”; mama se mânie, îi spune că nu ştie el istorie, cum se tot laudă: Domnişorul era fiul lui Ioan-Vodă cel

Cumplit...

După acest ocol prin istoria orheienilor (mai târziu aveam să înţeleg că nu exagerau când pretindeau că ai noştri fuseseră totdeauna “cavaleri” - aşa le spunea mama, fiind ei călări, deci liberi), se întorceau la colinde:

- Degeaba râzi tu!, făcea mama. Cu cât ai noştri sânt mai departe de vatră, cu atât îşi păstrează mai bine limba, obiceiurile - ai exemplul românei faţă de latină. Pe loc, în spurcăciunea aceea de Maldavskaia Éséséér, nici vorbă de “specific naţional” - care specific: maldaviniesc? Iar dacă încearcă să spună că ei sânt ceea ce sânt - na Sibir cu ei, pentru... naţionalism burghez...

- ... şi moşieresc, să nu uiţi, zice tata. Şi regalist...

- Ai auzit, la radio Chişinău, ce limbă le-au impus să vorbească, să gândească: o limbă care nu există! Comisarii au fabricat-o!

- Dimpreună cu tovarăşele comisar, chicoteşte tata.

- Şşşt! Copilul! - mă arată ea, chiar şi după ce am ieşit din domiciliul obligatoriu - aşa, cam pe la treizeci de ani.

- N-am vrut să zic nimic despre ce făceau ei, neprincipial, când îşi strângeau, bolşeviceşte, mâna-n aşternut, zice tata şi-mi face cu ochiul.

O ştiu şi pe asta: vorbeşte de Rakovski, bulgarul devenit român, antirus, devenit sovietic şi mare bolşevic - după unirea Basarabiei cu România, a fost unul din cei mai îndrăciţi duşmani ai “actului”; până să-l belească Stalin şi pe el, a hălăduit o vreme la Odesa, unde s-a ţinut de mână cu una Roza, din cartierul Moldovanka - dimpreună au inventat “limba moldovenească”...

- ... Pe când depaaarte, la naiba, în Extremul Orient...

- Cunosc cântecul, iar ai s-o citezi pe prietena ta, Ludmila Calverde!, râde tata.

- N-o citez pe Ludmila, fiindcă o cheamă Tamara; şi nu Calverde, ci Calalb...

- Ce mi-i alb, ce mi-i verde...

- Şi n-o s-o citez pe prietena mea, Tamara, ci pe neprietenul nostru, Atlasul Lingvistic al URSS!

- Ca să citezi, trebuie să ştii să citeşti - tu nu ştii ruseşte.

- Literele, cât să pot silabisi numele unui sat de pe malurile-valurile Amurului, le ştiu.

- Nu cumva Chiştelniţa?, se interesează tata.

- Dac-aş avea o hartă amănunţită, poate că aş da şi de o Chiştelniţă - de la noi au fost deportate vreo cincizeci de familii şi peste o sută de persoane fără, adică celibatari; dacă i-ar fi dus pe toţi în acelaşi loc, ar fi putut aşeza două sate, nu unu singur...

- Parcă numai de la voi... Basarabenii noştri, săracii, pe unde n-au fost împrăştiaţi - ca Ovreii...

- Pe unde au fost - ne spune Atlasul lor: Îndărătnici, Scorţeni, Lunga - şi, bagă de seamă, îţi dau doar denumirile care nu au terminaţie slavă - cum ar fi Isacova, ori Hirova, ori Lucaşovca, cele din jurul Manei... şi încă: Aurul, Inul, Dunărea, Orheii-Noi, Floreşti, Călăraşi - ăstora de unde le va fi venind numele, dacă nu de la Basarabenii noştri deportaţi? Numai din Atlasul lor Lingvistic aflăm că sunt, pe malul Pacificului, vreo 3 000 de vorbitori de română - şi trebuie să ţinem seama de minciunile lor statistice în general, în special de cele lingvistice. Numai Dumnezeu ştie câte alte mii şi mii dintre ai noştri vor fi ascuns, la recensăminte, că limba lor maternă e româna...

- Parcă pornisem de la altceva - despre ce vorbeam?

- Despre toate şi despre mai nimica: despre ultimul Crăciun al Basarabenilor, în Basarabia, cel din ‘43, zice mama.

DIN CALIDOR

Copilăria noastră cea de toate - din calidor.

De-acolo, de-atunci - acum şi-n vecii - toatele prin el s-au făcut (din câte s-au).

Iar dintre toate, cea mai dulce fiind copilăria.

*

Biserica de vară a mânăstirii Curchi - cea mare de tot, rămasă fără cruce, după Ruşi, fără acoperişul clopotniţei, după război.

Războiul e depaaarte, în Stepa Calmucă, la Ruşi, iar aici, la noi, după ce am reparat clopotniţa, rămâne să-i punem crucea în vârf.

Am văzut crucea - jos, înfiptă în iarbă, în aşteptare: o cruce tare mare. Eu ca eu, sunt copil, dar am stat de mână cu mama, lângă ea: ar mai fi fost nevoie de încă o mamă bună, ca să ajungem cu capul numai până la braţe - dar de-acolo-ncolo-n-sus? Cât să zic eu că e crucea de mare: aproape cât şcoala noastră de la Mana.

Şi asta trebuie urcată sus, pe turlă.

De multă vreme se ştie, se vorbeşte: azi are să-i pună cruce clopotniţei mari de la Curchi; şi are să fie sfinţită biserica de vară a mânăstirii - că a trecut peste ea păgânătatea de la răsărit şi războiul sfânt dinspre apus.

A venit omenire - câtă frunză, câtă iarbă; de primprejur, de la Orhei, de la Chişinău, de la Iaşi, de la Bucureşti. Pe jos, în căruţe, în trăsuri, în maşini.

De multă vreme se ştie: cel care a primit să urce crucea - de la buza acoperişului turlei până-n vârf de tot - e un băiet de-al tatei: adică premilitar i-a fost, înainte de război; un călugăr, un frate. Până la streaşină crucea are să fie urcată cu funii şi scripeţi; de-acolo-ncolo, în puterea braţelor şi a spinării fratelui premilitar - eh, dac-ar fi tata, comandantul subcentrului de premilitari, i-ar fi mai uşor călugărului. Dar aşa - are să-i fie tare greu - singur; cu crucea-n spate; acolo, suuus, pe clopotniţă.

Îl ştiu pe băietu-tatei, cum să nu-l ştiu; avem şi o fotografie cu premilitarii tatei - el e în dreapta comandantului.

Îl ştiu, cum să nu-l ştiu - dar parcă tot mai bine ar fi fost să fie şi tata - la urcat; măcar la ridicatul în picioare al crucii şi fixarea ei în lăcaş. Bine-bine, tata nu-i călugăr - nici măcar frate, da-i creştin şi el, botezat, nu spurcă sfânta Casă a Domnului, dacă ajută la punerea Crucii de-asupră-i.

Dar uite că tata nu-i. Nu-i acasă - ca să poată merge cu noi, la Curchi.

Şi, dacă nu-i tata, eu mă retrag în calidor, ca să văd ce-am văzut atunci. Avem multe fotografii - văd două:

Una: premilitarul călugăr, băietu-tatei duce, în genunchi, pe acoperişul de tablă al turlei, crucea. I-aş zice: crucioiul, dar ştiu că e păcat să zici aşa - şi nu zic. O duce, dar nu se mişcă - dacă-i fotografie - nici el, nici crucea văzută la altul, la alţii, de-atunci, în spinare; şi nici clopotniţa mânăstirii nu se mişcă.

Şi nici amintirea: orice-aş face cu ea, oricât aş clătina-o, scutura-o, zdruncina-o, ca s-o re-pun în mişcare - degeaba: de parcă ar fi şi ea, o fotografie, nu viaţa mea cea mişcătoare.

A doua: băietu-cela şi crucea lui nu mai sânt lipiţi prin spatele omului, prin muchia lemnului (aceea, urcată prin turlă era din fier, dar ce-i fierul, dacă nu tot lemn?), unu-n spinarea celuilalt - şi cad amândoi; şi cad încremenit, poate de-aceea nu mai ştii care-i crucea-cruce şi care-i băietu-cela, cu braţele-n cruce şi cu picioarele mult în cruce.

Şi cad şi tot cad. Cad într-una - de-atunci.

Cad şi cad şi s-a oprit din suit şi răcnetul sugrumat al mulţimii privitoarea ca la teatru.

Şi cad şi cad şi nu mai cad, îi opresc eu pe amândoi, crucea cu omul ei în spinare, din mişcarea îngheţată.

Îi şterg de pe tablă - de spaimă oprită inima mi s-a urcat ea în gât.

Şterg tabla, desenez altceva - pe calidor.

Din calidor le văd pe toate:

Fetiţele, fetişoarele, fetişcanele, fetele-mari, fetele-şi-mai-mari (şi mai mici) cu care m-am avut eu bine în viaţa mea, de la Mana.

O văd mereu, mereu, din calidor pe. La scăldat o văd. Numai la scăldat, într-o ştioalnă de pe pârâu în jos, unde nu ne ducem niciodată, n-avem la ce, noi la scăldat ne scăldăm fie în dreptul satului, fie pe pârâu în sus, către Curchi.

O bulboană frumoasă-coz; una de pică; de, la soare te puteai uita, dar la ea ba; ce mai încoace-ncolo, Zâna Zânelor Cosânzene.

O văd într-una, o văd şi când n-o văd, pe fata ceea. Acolo, la scăldat, pe pârâu în jos, unde nu ne ducem de loc, de loc, pârâu-i drept ca aţa, n-are sălcii pe maluri, nu se fac ştiolboane: dacă s-ar face, oamenii le-ar astupa, ei au tăiat albia dreaptă acolo şi-i zic Canal.

Da, dar eu mi-am tăiat o bulboană chiar acolo, unde ştiu că nu mai vine nimeni: că-i urât. Pentru ei, urât, pentru mine...

Uite cum a fost: într-o bună zi, ce mi-am zis eu: Hai să nu mă duc pe pârâu în sus, hai să merg pe pârâu în jos - încolo, până-n dreptul Isacovei; ba, dacă mă ţin picioarele, până la Orhei! Nu trec podul peste Răut, mă uit de pe pod la Orhei şi după ce mă uit bine-bine, mă întorc fuga acasă. Să nu se-ngrijoreze mama.

Şi, cum mergeam eu, aşa, pe malul drept, mi s-a făcut cald; era o căldurăăă - de cuptor! Aşa că m-am dezbrăcat pe dată şi m-am azvârlit în apă. Am sărit de pe o salcie - înăltişoară, salcia - într-o vâlboană straşnică. Am zburat prin văzduh cât am zburat, pân-la urmă n-am mai zburat chiar aşa, m-am lăsat pe-o aripă - pe apă; am intrat cu capul în jos - cu mâinile-ntinse, negreşit.

Am umblat ce-am umblat prin apa ceea - şi era o apăăă; şi-o culoareee şi-o albăstriverzime, de ziceai că! Măi, dar şi când am ieşit...

Nu: întâi am ieşit, după-aceea vine măi, înainte de ochi:

Am ieşit şi, când să deschid ochii, măi!

Nu: am ieşit din apă, am deschis ochii - şi-atunci a fost măi.

Fiindcă era şi-o fetişoară în bulboană. 'N chelea goală, cum o făcut-o mă-sa, ar zice Mătuşa Domnica.

Când m-a văzuuuuu'.

Nu: eu am văzut-o primul; şi m-am lăsat în apă: să nu mă vadă.

La scurtă vreme a văzut şi ea că e cineva lângă ea, în bulvoană: a tras un chiot de spaimă şi s-a lăsat şi ea în apă: ca să n-o văd.

Dar eu tot o vedeam: nu era de pe la noi. O fi fost de pe la Isacova; ori de peste deal, de la Hirova. Sau chiar de la

târg de la Orhei, pornise pe firul apei la deal, să vină la noi, la Mana, i se făcuse cald - că era o călduuură! - şi ce să facă: asta să facă: să se scalde, se răcorească, va fi ştiut ea că pe-acolo nu e nimeni.

Şi uite că eram eu.

A văzut că o văd din toată inima; şi a râs oleacă; nu mult, dar de râs a râs, asta mi-i crucea!

Şi-atunci am văzut eu ce strungăreaţă frumoasă avea ea; şi ce ochi negri avea ea - ca Ileana lui Maxim; şi ce neagră ca pana corbului la păr şi ce albă ca laptele laptelui, pe la piele; ai fi zis că-i Tecla. Şi nu ştiu cum bătea lumina şi cum curgea apa, că semăna oleacă şi cu Bălana mea cea pufoană şi dolofoasă - mai ales pe la subţiori: i se vedeau prin apă.

Am stat noi ce-am stat. Şi n-am mai stat.

Ea s-a ridicat în picioare prima - şi-atunci am văzut-o bine de tot, i-am văzut în lumina mare şi subţioara de la mijloc (apa abia-i acoperea genunchii, am zis că era în luna lui Cuptor şi secetă mare).

Şi ea s-a ruşinat. Că era goală. În faţa ochilor mei, orişicâtuşi, bărbat. A chiuit iară şi a-nceput să mă stropească. Ca să n-o văd cum e ea de goală şi de nemaivăzut de frumoasă; cu strungăreaţă, ea; şi cu trei subţiori cu perişor umbratic de-acuma.

Văzînd că ea a început să râdă, stropindu-mă, am pornit şi eu s-o stropesc, râzând - dar nu prea tare; nici una, nici alta, că rămăsesem lăsat pe vine; cu apa pân-la gât.

Ea mă stropea şi râdea şi se apropia de mine, dreaptă; da, bre, era mai mărişoară decât mine, putea să-mi deie ţâţă şi povaţă - şi avea, cum îţi spui, strungăreaţă: tot ca Tecla, draga de ea.

Ea a venit. S-a oprit; n-a mai stropit. Mi-a făcut semn să mă ridic din apă - n-am vrut. S-a aplecat, m-a apucat de subţiori.

Mi-am zis: mama mă-sii, asta-i viaţa, eu ţi-am văzut-o, na, vezi-mi-o şi tu.

Mi-a văzut-o, mi-a stropit-o o singură dată, apoi s-a răsucit cu spatele şi, peste umăr, mi-a zis să o spăl.

N-am înţeles: era curată. Ea a zis că şi eu sânt curat, dar ea tot are să mă spele pe la trupul meu, după ce am s-o spăl eu oleacă pe la trupul ei.

M-am aplecat, am luat apă în căuşurile palmelor, am

dus-o până pe umerii ei, am pus-o acolo, cu grijă, să se ţină măcar jumătate; şi iar m-am aplecat şi am dus în mâini şi am aşezat-o pe umerii trupului şi am tipărit-o uşor-uşurel, ca să se bătucească şi să se ţină, să nu cadă înapoi chiar tot adausul.

Da, bre: prinseseră să i se rotunjească umerii de la trupul ei cel ud şi cald şi-aromitor şi licăritor.

După ce am făcut-o în bună măsură pe la spate, s-a răsucit cu faţa. Nu mi-a mai zis ce anume să fac, ştiam. Şi am prins a o face şi pe faţă: i-am rotunjit umerii din partea asta; i-am făcut cu mânurile mele rotundul ţâţei drepte; cel al stângii; m-am întors la dreapta; i-am făcut, frumos, cu grijă, ţumburucul; căpşorul. I-am rotunjit corect floarea mai întunecată dimprejur: nimba sfintelor de aur, acolo; dincoace, din piele de trup de fată.

Am lucrat eu la ea cât oi fi lucrat, că s-a apucat şi ea să mă lucreze. Râdeam, ni se mai ciocneau mâinile cu apă de olărit pe celălalt, dar pân-la urmă tot ne-am făcut - pe jumătate.

Adică de la brâu în sus. De la brâu în jos ne era ruşine să ne facem noi, cu mâna noastră.

Ea a început prima: s-a lăsat în apă, a luat cu mâinile, după aceea cu gura. S-a ridicat, a zis că să schimbăm, să fac şi eu ce făcuse ea. N-a mers. Din pricina apei. Îmi intra în gură, mă îneca, aşa i-am văzut-o bine de tot, era perjulie, cu limbica de muşcată răsărită ca un. Ca o. Tot mai bine ca-un: chicot.

De aici, din calidor o văd, o miros, o simt cu pielea udă pe la trup o simt şi o aud pe la trup, când ne aveam noi bine pe la trup, în apă - zice, cu ochii mâţaţi, taman ca Tecla:

- Varvarule! Măi varvarule ce eşti tu la vrâsta ta...

Aşa zicea ea, de i-am zis în gândul meu: Varvara, Tecla nu-mi zicea aşa, doar apropia pleoapele, mâţeşte.

Da, bre; îmi zicea Varvarule!, când, în apă, o făceam şi eu, ca omul, pe la trup. Taman cum îi zicea una lui unu, mai an, în vii - n-am văzut cine, ce: poate bărbat şi femeie, poate ibomnici, poate abia atunci se întâlniseră, în vie şi se aşternuseră pe şezut, eram cu băietanul cela, nu ne-am apropiat, să nu ne simtă şi să ne bată că nu le dăm pace să şadă cum se şede - şi ziceam că atunci am auzit o femeie, şezută bine de bărbat: îl îndemna cu cuvinte, încuviinţa, îi

zicea: Varvarule!, l-am întrebat după aceea pe băietan de ce-i zicea aşa ea lui, ce înseamnă cuvântul şi el mi-a spus, a zis că varvari sânt Turcii şi Tătarii şi Lehii şi Liftele-păgâne, ceia de-i învăţăm noi la şcoală, că năvălesc şi ne dau foc şi ne iau în robie fetele şi femeile şi, când se-apucă să le pângărească pre ele, ele strigă, cu glas mare:

«Varvarule! Nu mă mai năvăli, că mă doare!»

«Parcă ziceai că barbarii şed cu fetele şi cu femeile noastre - de ce să le doară, când şezutul nu doare?»

«Ştii tu mai bine decât ele?», m-a repezit băietanul. «Când te năvăleşte varvarul te doare, bre! Câteodată varvarul nici nu mai descalecă de pe cal, o robeşte pe femeie din galop, acolo, sus, pe şă o năvăleşte - de-aceea...»

«A-ha», am zis eu, nepricepînd nici poziţia, nici restul. «Dar omul cela din vie care şedea cu femeia... Nu era nici turc, nici tătar, nici năvălitor, era de-al nostru - ş-atunci de ce-i zicea ea: Varvarule?», am întrebat.

«Toţi sântem - şi acela şi tu şi eu...» s-a bătut peste piept, «toţi sântem varvari!»

«Poate tu, eu nu prea, nu...», am îngăimat, cuprins de teamă. «Dar nu-nţeleg», l-am abătut eu pe năvălitorul meu prieten mai mare, «femeia de sub el nu plângea, nu se plângea, ba chiar cu drag îi zicea, când îi zicea: Varvarule! - de ce?»

«Când ai să mai creşti, ai să afli», m-a asigurat prietenul, scuipînd printre dinţi. «Fumeia-i fumeie: -i place să fie oleacă izghită, buşită, blenduită; nu zice nu, dac-o sparii on chic, o răpezi - ba chiar de-o răpeşti, cum se zice, când furi fata; şi-o năvăleşti, aşa, de-a călare... Aşa spun oamenii: fumeia tre' bătută pe dinafară, până zice: Duşmanule, nu mai da, că mă omori!, şi dup-aceea tre' bătută pe dinlăuntru, până zice: Varvarule, mai dă-mi, că mă omori...»

Am plecat în fugă de lângă băietanu-cela: spunea cuvinte foarte rele despre femeile noastre.

Varvara mea îmi zicea mie varvar de desmierdare, de alintare - de prietenie, nu de duşmănie. La urma urmei, nu eu o năvălisem pre ea, ci ea venise către mine, tot stropindu-mă; ea mi-a zis s-o fac pe la trup, din apă şi ea m-a sărutat cu sărutarea gurii sale pe-peste tot, dar mai ales la mijloc, când s-a lăsat ea în genunchi; şi ea m-a îndemnat să sug ţâţă de la sfârcurile de sus, cele cu cafeniu şi după aceea ea mi-a dat

sfârcul de jos, cel zmeuriu; şi-mi zicea, în ureche, că sunt varvar - la vârsta mea cea crudă.

A doua zi în zori am pornit în trap spre vâltoană, colbul era încă umed, ierburile, buruienile înrourate. N-am găsit-o de la început şi mi-am zis că prea de dimineaţă venisem, ea o fi dormind la ora asta - pe unde-o fi, că nici n-o întrebasem a cui e şi de unde-i. Tot căutînd-o pe Varvara, n-am găsit bulboana; căutînd vulboana, n-am mai dat de salcia aceea; nici lespedea: ceea, ştii tu care.

A treia zi, după ce-am căutat-o bine-bine în josul apei, am luat-o în sus; n-am întrebat pe copiii care se scăldau în bulboanele de-acolo, dar ce, eu n-aveam ochi?, să văd că n-o zăresc?

După vreo săptămână am înţeles că, uite-aşa, fusese şi dup-aceea, uite-aşa, nu mai fusese; venise, mă stropise, eu o făcusem pe la trup, ea plecase, gata făcută pe la trup şi suptă frumos. În vulvoană.

După încă o săptămână, mi-am zis că ea nu-mi zisese: Varvarule, aşa şi pe dincolo, fiindcă nu şezusem bine-bine cu ea, cum şezusem cu Tecla şi cu Bălana şi, cu Duda şi cu, într-un fel, domnişoara Tuza.

Şi de-aceea.

Bine, nu şezusem cu ea, dar o făcusem eu pe-pe-peste tot şi mai vârtos pe la trup?

Se pare că da. Sigur, da.

Cu cât trece timpul, cu atât mi se întăreşte credinţa că da: noi doi am şezut. Cum se şede. Că eu am cinstit-o pre ea; ca pe o sfântă icoană ce este ea, cu, primprejură, aureola.

*

Pe Cazimir nu l-am, niciodată. Deşi-l ştiam - toţi băieţii îl ştiau, iar când ne hotăram să ne ducem la scăldat în sus, pe firul pârâului, la iazurile călugărilor de la Curchi, o făceam mai degrabă pentru Cazimir decât pentru scaldă.

Poznaş mai era şi Cazimir! Ca şi numele: nu era, nu erau de pe la noi, dar noi ne obişnuisem.

Atât, că nu-l chiar văzusem cu ochii noştri - însă îl ştim; bine de tot.

Cazimir e tuns chilug, se scaldă fără nimica pe el, ca noi, copiii, face pluta pe oglinda iazului minute în şir, fără să mişte un deget de la mână - ce minute: ceasuri!, zile!

săptămâni!

Ai zice că-i mort (şi umflat cu aer, altfel s-ar duce la fund), dacă n-ar da din degetul-mare; dacă nu i-ar bate pula încolo, încoace, ca o limbă de clopot, răsturnat; ca un pendul (şi el) - ca şi pendulul, ca şi limba de clopot căpătâiul i-i uite-aşa de gros: ca o măciulie; ca o măciucă - ca o ghioagă.

Şi eu îl văzusem - şi aveam să-l văd mereu. Băietanii care mă călăuzeau prin stuhării, sălciiş, răchitnă, mlaştini - ca să mi-l arate, ei mie, pe Cazimir, cel care face pluta, nemişcat şi bate straşnic din pulă - jurau că abia ieri îl văzuseră pentru ultima oară. Dacă nu se jurau ei - mai uită omul, nu? - atunci mă juram eu pe ce-aveam mai sfânt: că-i văzusem pula ciomăgoasă bătând văzduhul de parc-ar fi fost clopot - uite, mai adineaurea!

L-am tot căutat pe Cazimir. L-am căutat - să-l re-vedem. Aşa, cam la trei zile, după ce ni se făcea piele de babă de atâta ghiloseală în gârla din dreptul satului, ne luam şi o porneam pe firul apei spre iazurile călugărilor. Să-l găsim pe Cazimir, nescufundatul, pe Cazimir, cel care măsura timpul cu pula.

Nu ne-am oprit din căutat nici atunci când un băietan mai prostovan ne-a spus că şi tătâne-său cu flăcăii de seama lui îl căutau pe Cazimir: să i-o vadă: cum bate; nici când un altul, încurajat pesemne de primul, ne-a spus că şi bunelu-său povestea că şi el, când era flăcău, pornea cu-ai lui la iazurile de la Curchi, să-l caute pe Cazimir, să i-o vadă.

- Şi?, am întrebat noi în cor - întâi pe nepot. I-au văzut-o?

- Cum al'fel?, ne-a luminat el.

- Vădzut, vădzut, a întărit şi fiul.

Şi în ziua de azi păstrez credinţa că eu şi cu cei de seama mea nu l-am căutat pe Cazimir pe unde trebuia. De asta nu-l voi fi.

Dar unde? Pe unde?

Din calidor: ruşinea ruşinilor mele (de ne-copil).

Sunt foarte, foarte copil (una din cele mai vechi amintiri) şi am un prieten, un megieş, ceva mai măricel.

Ne jucăm în curte - cum? Uite cum: eu am în mână un toporaş adevărat şi dau cu-adevărat în spinarea prietenului meu - şi zic, de-adevărat:

- Na!, Na!, Na!

Prietenul meu cel bun (şi adevărat) plânge. Dar nu fuge. Nici nu-mi arde o palmă ori un pumn adevărat peste bot; nu-mi zmulge toporul, să-mi dea el una, în creştet, cu măcar muchia.

Iar eu lovesc şi lovesc în spinarea prietenului meu bun şi zic ce voi fi auzit primprejur - şi aud şi acum, când povestesc:

- Na!, Na!, Na!

Am încercat să-l şterg din auz şi din pântece atunci când, mult mai târziu, l-am botezat pe fiul meu cu prenumele prietenului.

Mai am un prieten - însă acesta muuul' mai mare şi cu multe surori. Şade-n mijlocul satului, are mulţi cai şi e plin de surori: care de care mai binemirositoare; şi mai cântătoare.

Mai ales iarna mă duc la prietenul meu mult mai mare, pentru surori: să le-aud, să le văd; să simt cu sufletul suflul rochiilor, al coamelor, al trupurilor în mişcare.

De asta mă duc, altfel mă prefac interesat de cărţile lui - cele de jucat, nu de-nvăţat. Ionaş, aşa-l cheamă pe fratele surorilor (toate mai mari şi decât el), face cărţi de joc. Eu îi aduc carton, creioane, culori; el desenează, colorează.

Băietu' Ionaş desenează cu şabloane inimile, tobele, ghindele şi picile; liber, „chipurile". Îi ies rău de tot valeţii, rigile - dar, mai cu seamă, reginele. Profilurile desenate de el parc-ar fi zimţuitul unui fierăstrău - nici măcar ştirb; dacă n-ar fi literele de la capul figurilor n-ai şti care ce e.

M-am tot uitat peste umărul lui, aşteptînd să mă-ntrebe el dacă-mi place. Nici vorbă! De parcă nici n-aş fi existat pe lume; ori de parcă părerea mea n-ar fi contat - cum să nu conteze, când reginele lui erau cu toatele înfricoşătoare; şi când surorile lui, trei, ca-n poveste, ca-n poveste de frumoase erau!

Într-o zi, după ce m-am foit pe lângă el, i-am zis să mă lase şi pe mine. Să fac cărţi. M-a lăsat, fără un cuvânt.

Am făcut chipurile cum ştiam eu, cum mă-nvăţase mama: să semene. Trei regine: leite surorile lui Ionaş; a patra, cea de inimă, era mama - semăna.

- Da' ce-ai făcut tu-aici, măi băieti?!, m-a mustrat el cu

blândeţe. Ai stricat bunătate de carton! Nu-aşa se fac cărţile!

- Dar cum?, m-am revoltat eu. Avem şi noi cărţi de joc acasă, figurile sânt corect desenate, după ele m-am luat! Şi, dacă vrei să ştii, eu ştiu să desenez! Mama m-a învăţat!

- Lasă, bre, c-aicea nu-i după-nvăţătură, nu-i după cărţi de fabrică...

- Dar după ce? După...? - şi cu o mână fluturată lângă tâmplă am arătat după-ce. Vrei să zici că-i chip de om ce faci tu? - cu degetul prin aer am zigzagat. Nici pe-aproape nu s-apropie! Nici nu se loveşte, darmite să semene chipurile tale!

- Da eu nu fac chipuri, măi băiete; eu fac sămne.

Sămne. Nu mai auzisem. Iar din ce mi-a explicat Ionaş n-am înţeles nimic.

- Ia desenează-mi un... Un sămn de-al tău, l-am îndemnat.

El a scris un băţ; un baston; drept - cum fac copiii, la început de tot, când învaţă scrisul literelor.

- Şi gata?, am zis. Ce-i ăsta: un băţ!

- Prost mai eşti, măi, copchil de-nvăţători! Eu!

- Cum, tu? Tu eşti un băţ?

- Nu, măi. Sămnul meu e-un băţ - aista! - şi mi-a arătat braţul, sculat.

Ceva-ceva voi fi înţeles - n-am mai întrebat. Am trecut mai departe:

- Da-al lui tată-tău?

Ionaş a desenat alt băţ - culcat acesta. Eu:

- A-ha. C-adica-i mort...

El a dat rar din cap - c-aşa-i. Îl ridicaseră Ruşii. Fiindcă avea cai.

- Şi mamă-ta? Care-i semnul ei?

Ionaş a făcut un cerc. Apoi l-a umplut.

Ceea ce mă uluia şi mă umplea de zavistie: că Ionaş făcea din două, hai trei mişcări ceva care mie-mi lua mult mai mult timp şi energie. Dar parcă tot desenele mele erau mai frumoase; mai ’semănătoare - mai ales ale surorilor.

L-am întrebat care-i semnul lor.

Pe dată a făcut trei romburi; inegale, dar cu acelaşi punct în mijloc.

L-am întrebat ce “sămn” e punctul. A zis:

- Şăz’ ghin’şor, măi, că nu ţ-oi spune... - îi era ruşine.

- Dar eu?, am zis. Eu ce semn am?

Nici nu s-a uitat la mine. A zis:

- Tu n-ai. Tu eşti băiet de-nvăţători; ce-ţi trebuie ţâie sămn?

Mai mult n-am putut scoate de la Ionaş.

Ce va fi spus - dacă a spus?; ce va fi avut de gând să spună - dacă, într-adevăr ştia ceva?

Probabil nimic. Când nu-spui-nimica - nu spui (nimica); însă când spui-nimica - spui totul. Atât, că e în altă limbă, spusul.

Din calidor îl văd pe Hantut. Aşa-i spuneam noi nebunului arătat prin păpuşoiştile Manei, după trecerea frontului încolo, către Nistru: Hantutu'. Ne chemam, ne strigam, ne îndemnam:

- Hai, măi, la Hantut! Hai să-l batem!

Şi ne porneam ca un stol de sturzi când sunt răscoapte vişinile; ca o haită de câini răi. Porneam să-l căutăm pe nebun - şi să-l batem.

- Haida, măi, să-l batem pe Hantut! Că nu-i di pi la noi!

- Hai, măi! Că nu-i de-al nostru!

Cum să nu-l batem, în ceată, în stol, în haită? Dacă era nebun? Şi, pe deasupra, străin? Adică nu ca noi - la noi?

Îl băteam, de-l rupeam - când îl găseam.

Alergam şi eu, în stol, în ceată, cu băieţii, prin păpuşoaie.

Dădeam peste cartuşe, arme, gropi cu grenade în jur - tranşee din acelea în potcoavă - ba o dată am nimerit peste o uniformă rusească învelind nişte oase în piele (bietul rus: avusese vreme să se umfle, în pielea lui, apoi să se dezumfle - mama nu-l găsise), dar peste Hantut, nu; încă nu. Parc-ar fi fost frate geamăn cu Cazimir.

După ce-l băteam bine-bine pe Hantut, întorşi în sat, prindeam să ne lăudăm faţă de alţi copii, din alte cete. Niciodată ceilalţi nu ne credeau - las-că nici noi pe ei... Noi le povesteam cu de-amăruntul cum l-am fugărit întâi; cum l-am încolţit, prin părţi, ca la vânătoare şi ca la război; cum l-am prins; şi ce i-am mai fă-cuuuut: l-am bătut, de s-o chişăt; şi s-o căcăt.

Dar ceilalţi nu ne credeau: ne făceau lăudăroşi; şi mincinoşi - cum adică: l-am prins noi pe Hantut, azi, când tot

azi, ei au pus mâna pe el - şi l-au bătut, de s-o chişăt?; şi s-o căcăt?

Şi-atunci ne luam înde noi la bătaie: pe Hantut: care-l dovedea pe celălalt, acela îl bătuse pe Hantut - de s-o chişăt ş' s-o căcat.

Parcă mi-e mai ruşine de asta decât de cea cu toporul. Dar cum n-am ştiut niciodată cum îl cheamă pe Hantut, cum am un singur fiu...

Şi încă - din calidor. Nu numai ne-uitare de fapte rele, dar şi aducere aminte de fapte ne-rele; aproape bune - chiar bune de tot şi dacă nu mi le aduc aminte, pe loc, nu-nseamnă că n-au fost: trebuie să fi fost - altfel ar fi trist pe lume.

Numai că pe lumea asta faptele nu sânt neapărat de-a dreapta, cele bune, de-a stânga relele; uneori se mai încurcă şi ele - ca omul - ori nu sânt cu totul şi cu totul numai aşa, nici cu totul numai dimpotrivă; sau, după un timp, se întorc pe altă parte - mai bine: pe cealaltă.

Din calidor, văd o faptă de-a mea: parc-ar fi bună, dar parc-ar fi ne-bună. Ba de-a dreptul rea.

Uite, asta cu domnişoara mea, Tuza. Eu i-am arătat calea-vieţii, cum se mai spune. Sigur, ar fi aflat-o ea, în curând, de la alţii, dar s-a întâmplat ca primul care să i-o arate, sub plapomă, după aceea pe cuptor, după arătarea Teclei - să fiu eu, un copilaş. În plus, orfănel!

Să fie aceasta o faptă-bună? A mea? Eu cred, în toată modestia, că da - ea este o faptă foarte bună, căci ce faptă mai bună pe lume, decât să-i arăţi aproapei tale calea ceai' adevărată?

Ei, aici e aici: eu i-am deschis un drum care a dus-o mai întâi la Severin, după aceea la mai tot satul - şi-atunci n-am eu o vină mare de tot? Că, dacă nu eram eu - bine: îi arăta, primul, altcineva, dar nu eu! S-ajungă ea, domnişoara mea cea dragă - fiindcă-mi era dragă, pe-ntuneric şi la căldurică, dimineaţa - să şadă cu mai toţi purtătorii de pantaloni de la noi şi din împrejurimi? Ştiu că ei îi plăcea - dar la mine nu se gândea? De ce nu s-a gândit şi la mine, după ce a prins gust şi, cum se mai zice: experienţă? Că eu atât aşteptam - de astă dată, să-mi arate ea mie, ca să fim chit.

Şi nu.

Pesemne n-a fost să fie.

Din calidor le văd pe toate. Le-o văd. O văd, mai întâi, pe a Varvarei: subţioară şiroindă în soare, perişorul bine brumărit şi-ncreţit; buzele perjulii, mai vinete decât dac-am fi fost pe uscat: floare muşcătoare, fructă abia ructă - cu, deasupra sufletelor noastre, şteapul roşaprins şi viu ca via, atât că limba asta nu rosteşte cuvinte auzibile. Floarea Darurilor. N-am pătruns acest dar floresc, dar l-am gustat: Poama Raiului.

Din calidor văd bine tot ce au fetele mele.

Din calidor se vede mai bine decât văzusem cu ochiul trupului. În calidor, nimeni nu-mi zice să mă uit în sus, că nu se cade, că nu ştiu ce, dar când te creşti, îţi zice varvar şi-ţi mai cere.

Din calidor le văd şi le tot văd şi le văd pe toate şi de tot, câte una, câte una-n una; pe rând şi în cor - dar nici o clipă contopindu-se, confundîndu-se. Fiecare-i fiecare. În veci.

Din calidor, unii cad mereu, cu crucea lor şi nu mai termină de căzut;

Din calidor, alţii se uită-n fete, se uită pân-se uită pe sine, uitîndu-se. Şi căzînd, dulce. În fântâna cu pricina.

Şi după o vreme, urcînd; răsărind: ca din scăldătoare: drept şi curat (ca aurul strecurat).

Din calidor, mă văd în curtea şcolii (acum ştiu: era iarna cu Stalingradul).

Din calidor, mă văd în curte, aducîndu-mi aminte de lecţia cu trenurile (nici unul dintre elevi nu văzuse tren), cu podurile de fier - eu îl ştiam pe cel de la Orhei, de peste Răut - cu tunelele - mulţi dintre noi nici nu auzisem de tunel.

Din calidor, din curte, o văd pe domnişoara Tuza, la clasă; la tablă. Nu mai stă la noi de aproape un an, nici la Severin, şi-a găsit altă, alte gazde convenabile, unde şădeghine cu flăcăul ori cu omul, până când dă peste ea fumeia şi-o pofteşte să-şi caute altă convenabilă - s-o-ngrăşăt pi la şăli ş' pi la chept, da chicioarele tot subţiri, tot subţiri, ca să fie sprinteioară, când bate cu ele văzduhul - aşa zic gurile rele.

O văd pe domnişoara Tuza arătînd, la clasă, cum e cu trenul-şi-tunelul - cum să fie, uite-aşa!

Şi arăta, repetat, cum trenul vine de-aici şi intră-n tunel dincoace, uite-aşa! o mână de-a ei, cu degetele strânse-

pumn, ea era trenul, iar cealaltă mână, cu degetele-covrig, ea era tunelul.

Trenul pătrundea cam greu, dar răzbătea în tunel.

Domnişoara Tuza - o văd: de-aici; din calidor; din curte; din bancă - ne arată şi iar ne-arată, pe fondul tăblii negre, cum o mână, înainte de a o spăla pe cealaltă, intră-n ea (dânsa-ntr-însa, ar zice Mătuşa Domnica, dac-ar fi elevă a domnişoarei), cam greu, dar pân-la urmă-i bine de tot. Văd cu ochiul minţii, dincolo de ce ne arată la clasă, pe fondul negru al tablei şi ce-mi arăta, fără să ştie: atunci când m-am dus la Severin, să-i arăt ce-mi arătase mie Tecla şi-am văzut (ea n-a avut cum să se vadă: cum intră în tunel trenul cel gâfâicios - atât, că nu iese prin partea cealaltă, cum ne tot explică domnişoara, cu cuvinte, dar cu practica nu-i iese pe partea cealaltă, ci tot pe unde-a intrat, pumnul-locomotivă, în tunel la domnişoara - ca să intre iar şi iar şi iar.

M-am cam speriat atunci, oricâte ştiam la viaţa mea, pe asta încă n-o, deşi cam aşa ceva zărisem şi la stricatul Dudei - acolo însă era mai mititel, la el, mai mititea, la ea (şi rozov - dacă n-o fi fost o garofiţă de pădure) - ori mi s-a părut aşa, acolo, în poiană, fiindcă pe-a Dudei n-o ştiam cu ochii?

Stau în calidor şi mă văd jos, în curte cu, în ochi şi în măruntaie, trenul intrând în tunelul domnişoarei; taman aşa cum ni-l arăta, la tablă (cu mâinile, nu cu gura): trenul, negru şi dînd straşnic din roate, tunelul şi el, afumat primprejur, de la fumul lulelei lui Moş Severin. Nu lipseşte nici puf! puf! puf!-uitul locomotivului, nici chiuitul, atât că, pe la noi, la Mana, chiuie, nu trenul, ci tunela; când îi intră.

Stau în calidorul de jos, din curtea înzăpezită; văd ce văd şi-mi zic ce-mi zic - dar nu spun; nu se cade să te uiţi în jos, intri cu ochii închişi.

În curte omătul e mai ’nant de-un stat de om (acela fiind eu). De două zile nu mai ninge, de două zile ţine-un geruleţ pe cinste, i-a făcut omătului coajă - numai bună de scobit tunel pe sub ea!

Din aleea lopăţită pătrund în malul dealului: mă las în genunchi şi lucrez cu mâinile. Scobesc, intru, pătrund, eu sunt dânsu’, ea-i întrânsa, eu nu dau din roate, ca Severin, dau din vâsle, ca mine, eu nu-s locomotivă care bea titiun, eu îs Submarinul-Delfinul, cel de pe Marea Neagră a domnişoarei, o tot pătrund şi mă scufund în ea.

Când nu mai pot şi nu mai pot răsufla din pricina omătului prăbuşit înapoia mea - mă înalţ; de tot, de tot, sparg coaja cu capul; şi stau drept şi mă uit drept în faţă-jos; ca să-mi văd isprava. Şi zic şi eu, cum ar zice tata:

«Da, domnule... » - adică e bine ce-am făcut - şi bărbăteşte.

Nu se vede, isprava, pentru cine nu trebuie. O ştim numai noi doi: eu, săpătorul de tunele şi tu, - coaja ca zăpada.

Din calidor, mă văd în curte. Ieşim în primăvară, miroase; îmi place că vine primăvara, nu-mi place că pleacă iarna. Dac-am avea o vară călduroasă de jur-împrejurul curţii şcolii, dar aici să fie omătul de statul meu; de şezut. Dar n-avem. Nu se pot amândouă deodată: ori una, ori alta.

Zăpada a scăzut, s-a topit... Chiar pe pântece de m-aş aşeza, n-aş putea săpa tunel.

Adun, strâng de sub gardul dinspre Moş Iacob, pe-acolo n-a atins-o încă soarele; o iau, o mut, o clădesc, o bătătoresc, tipăresc, o, cu mâinile: să deie un fason de tunel.

Ceva-ceva tot am făcut. Numai că e mai degrabă inel decât tunel; un fel de arc-de-triumf - am văzut în cărţi: nici n-apuc să intru cu totul, că partea intrată-ntâia iese pe partea cealaltă - vorbesc de cap.

Intru, ies; intru-ies; intru pe unde-am ieşit - pe brânci.

Nu-mi place. Nu-mi mai place: intru, dar nu mai ies: mă înalţ, întâi în patru labe, apoi în picioare.

L-am rupt!, l-am stricat, l-am dis-trus! Îl calc în picioare, mânios.

- Lasă, băi'ţălu moş'lui, că la iarnă,-i începe iară coliba..., îl aud pe Moş Iacob, care mă pândise, la gard.

- Dar nu-i colibă!, urlu eu, mânios pe bătrân, mai degrabă că nu pricepuse ce fac eu, decât pe... "colibă".

- Da ce-i?

- Ceva! Ceva bun - şi nu spun! Ceva bun de tot, de să te lingi pe bot - şi nu spun de loc! - mă podideşte râsul. Ceva... ţâţă de mâţă!

- A-ha!, face Moş Iacob după o vreme - îndelungată. Cum ar veni, ai născocit borta di la...

-... de la tunel, îl ajut eu.

După o vreme - după multă vreme, zic:

- Nimica, Moş Iacob, ia o vorbă, acolo...

Mă uit la bătrân cum se uită la mine şi mă vede că mă uit la el. Pare neschimbat. El - dar oare el nu mă vede pe mine, că m-am schimbat? Că văd că el n-a văzut ce trebuia - la mine, la tunelul meu? Aşa să se-ntâmple când creşti?

La loc, pe calidor. De-acolo-aici văd numai de-bine; de fără-bătrâneţe.

Uite, de pildă, n-am povestit, din calidor, povestea cu... Ba parcă da. Şi nici nu-i interesantă, nu me-rită.

Nu merită, dar eu tot o povestesc.

Ba merită, încă are să pară de necrezut - dacă aş fi povestit-o la început de tot, în capul coloanei, ar fi fost bine; adică de crezut - dar n-ar fi fost adevărată. Ba da, ea, povestea ar fi fost foarte adevărată, dar poziţia ei în timp n-ar fi fost... Aşa, că n-a fost. În cazul acesta s-a întâmplat că, mai întâi am aflat ceva - şi am tot aflat, o vreme - dar, la urmă, n-am ştiut nimic! Hai să zicem că faţă de Moş Iacob m-am prefăcut - dar faţă de Ionaş, băietul cu multe surori, care de care mai frumoasă şi mai abricoasă?; şi mai parfumoasă?

Fiindcă ţin minte: asta a fost în ultima toamnă la Mana.

Ba nu: era încă vară, fiindcă era abia chistruiată.

Vorbesc de poamă.

Are şi Moş Iacob vie, pe dealul rătund dinspre Asfinţit, cam pe unde ne-am întors noi de la Camincea, din refugiu. Mă ia şi pe mine - sus, în deal, la vie - o dată pe la Sfânta Maria Mare, când începe poama să se chistruieze şi de vreo două ori toamna, înainte de cules.

Ştiu cum miroase Raiul: ca dealurile Manei când înfloresc viile. Nu degeaba umblă vorba cântată că, de cum înfloreşte via,/ iese la şăzut Maria... - am văzut eu, cu ochii mei (dar nu în tovărăşia lui Moş Iacob, ci în a copiilor), flăcăi şi fete-mari fugărindu-se prin vii, în chelea goală, ca Adam şi Eva lui - aşa se vorbea; noi vorbeam despre ei, dar ei nu prea vorbeau, doar chicoteau şi râdeau şi mai cântau şi iar chicoteau şi iar cântau şi dup-aceea gemeau tărişor.

Întâia oară (eram copil miiic, de tot) când am văzut omenirea goală alergând prin viile-n floare, urmărindu-se unul pe alta şi chihnind şi chicotind şi la urmă gemînd - am crezut că se bat.

L-am întrebat pe băiatul cu care eram:

- Ce fac ei (vorbeam corect-ca-la-şcoală)?

- Dă, ci să facă..., mi-a răspuns prietenul acela, muuult mai mare decât mine, avea vreo doisprezece ani. Ia, şăd...

- Cum, şăd?, m-am mirat eu. Dar uite-i că nu şăd: aleargă, se fugăresc, se bat...

- Prost mai eşti, măi! Aşa se face, la-nceputu şăzutului: te mai tragi, te mai împingi, te mai chişti, te mai alergi - di-ncălzît, măi! Şî, după ce mântui cu-nceputul, te-aşăz' la şăzut. Aceia şăd, bre, cum să şăde, cum şăde fata cu flăcău', omu cu fumeia, tata cu mama - ce, tu n-ai văzut cum şăde mă-ta cu tat-tu?

- Nu, că pe tata l-au ridicat Ruşii...

De-aceea nu ştiusem, o vreme, la ceea ce se spune: şezut - cu toate că făceam ceea ce era atât de bine să faci tu, să ţi se facă - atât de, încât n-avea nevoie de nume.

Sunt şi acum convins că, dintre toate florile, dintre ierburile bine-mirositoare care cresc şi înfloresc pe pământul Manei nici una nu se compară cu via; cu floarea de vie. Poate că fiecare floare în parte nu dă mare lucru, sau nimica, însă dealul, dealurile; (malurile, valurile); via-viile - sau poate copilăriile?

Pe la Sfânta Maria Mare mergeam cu Moş Iacob, la deal, să vedem cum s-o chistruiet poama.

Dar asta am povestit-o.

Altceva n-am povestit: cum, în ultima toamnă la Mana, umblînd pe dealuri cu Ionaş (poama era coaptă, azi-mâine începea culesul), văzând - şi auzind - flăcăi şi fete, în pielea goală, alergîndu-se prin vii şi. Şi mâncînd poamă. Şi eu l-am întrebat pe Ionaş:

- Ce fac ei?

- Dă, ce să facă şî ei..., mi-a răspuns. Mănâncă poamă.

- De ce mănâncă ei poamă?, am întrebat.

- Aşa-i dragostea pe lumea asta: mănânci cu draga ta poamă.

- Bine-bine, am zis - dar în pielea-goală?

- Ş-apăi, ce, nu-s frumoş'?

- Ba da, frumoşi. Acum înţeleg cât de frumoşi-s, aşa, cum mănâncă ei poamă - o boabă ţie, o boabă mie, una ţie, una... Cum i-ai face tu pe ei doi?, ce sămn ar avea ei, care

umblă în pielea goală, prin vii?

- Aista, a zis Ionaş, făcîndu-şi semnul crucii.

Întâi n-am înţeles. Apoi am înţeles.

Da, domnule, cum ar zice tata.

Din calidor, văd cum pe la Sfânta Maria mergeam în deal, la via,/ să vedem cum şade Maria.

Am mai povestit asta.

Nu de tot, abia am început-o.

Altceva n-am început - dar ce? A, da: altele, atâtea.

Şi la ce bun să le mai, dacă tot. Că am plecat şi parcă nici n-am fi fost pe-acolo, nici măcar în treacăt, de parcă nici n-am fi început începutul.

Aveam de gând să povestesc - din calidor - culesul viilor; şi după aceea să povestesc bine-bine tescuitul; şi după aceea să povestesc povestea tulburelului; şi după aceea culesul păp'şoiului şi, după ce dă omătul, să povestesc şezătorile - unde se şede în mai multe feluri: şi aşa, şi aşa, şi altfel - dar mereu bine; şi să povestesc iarna-pe-uliţă; şi sara-pe-deal; şi întreg Creangă.

Singurul lucru în viaţă care se poate re-face, re-lua, re-prefira: copilăria.

S-o cred eu. Creangă însuşi zice că nu poţi face sită de mătase din coadă de mătură; nici chiar de şopârlă. Ei şi? Zicea una, alta fuma.

Aş mai fi vrut să povestesc despre bunici - bunica de la Ciocâlteni, bunicii de la Chiştelniţa şi cum m-am speriat eu de moara de vânt pe care o crezusem diavolul şi cum m-am tăiat eu la picior într-o sapă şi la buză într-o ceapă şi cum. Şi cum. Şi cum.

Şi cum nu-mi plăceau toamnele - dar deloc-deloc nu-mi plăceau toamnele. Deloc-deloc.

În schimb, îmi plăcea fata popii, Valentina, cea mare, fiindcă picta frumos, a zugrăvit în tinda bisericii, pe păreţi, cu culori, ostaşul-român-la-baionetă; sau (şi) ostaşul-român-la-Dalnic, unde erau numai cruci de cască. Eu îi ţineam culorile şi nu-ndrăzneam să mă uit, în deal, la Valea Popii, fiindcă dacă m-aş fi uitat, mai întâi şi mai întâi, aş fi văzut că

are chiloţi roz şi albăstrii şi liliachii - depinde; nu ştiu de ce depinde, dar depindea atât de bine, încât am uitat ce mai venea şi nu mai ţin minte cum arăta la obraz Valentina întreagă, îi ţin minte (ca azi) cicatricea de deasupra genunchiului drept.

Şi mai ţin minte. Şi încă. şi.

Şi, nimic. Trebuie să plecăm şi.

Şi când pleci, mori, aşa se zice.

PRE-PLECARE

Din calidorul casei din Mana.

Pentru ultima oară - nu ştiu ce poate fi aceea: ultimă-oară, cu toate că am, uite, nouă ani şi uite, încă cinci luni - nu chiar cinci în cap, dar patru tot sânt. Nici mama nu ştie asta. Nu simte; sau nu vrea să, tot una.

În calidor.

Mama ia în mâini câte un lucru. Îl priveşte, îl cântăreşte, îi vorbeşte. Pe unele le înveleşte, le caută loc în bagaje. Pe câte unul îl scoate. Îl pune la locul lui, din casă:

- Tu stai aici!, îi spune mama lucrului. Tu stai aici şi ne-aştepţi - s-a-nţeles?

Cum să nu se înţeleagă dacă explică învăţătoarea şi (încă) directoarea şcolii?

Între o ieşire din şi o intrare în - curte, casă, şcoală - tata îi aduce mamei aminte:

- Să nu uiţi să iei... - şi spune lucrul de ne-uitat.

- Cum să uit?

Chiar aşa: cum să uite, mama? Păi mama e mama mea, domnule. Mama poate să lase un lucru - să ne aştepte - dar să uite să-l ia? Nu se află. Mama are ţinere de minte (domnule). Şi cine se găseşte să-i atragă atenţia: tocmai tata! Bine-bine, şi el are o bună ţinere de minte, dar el e doar tată, nu şi mamă a mea - domnule!

Din calidor, o văd bine pe mama, în casă; îndărătul meu. O simt cum mângâie o dată, încă o dată chiar lucrul acela, scos din bagaje şi pus să stea la locul lui; de strajă casei, de aşteptare a noastră. Ba chiar pe unul îl scoate după ce tata i-a strigat să nu cumva să-l uite.

- Să-l uit, eeeu?, face mama, ofensată, scotoceşte în bagaje, găseşte, pune alături: Tu stai aici! Stai şi ne-aştepţi s-a-nţeles? Şi tu! - din aceeaşi mişcare, mama i se adresează tatei: Ce faci cu cărăuşii? Tu n-auzi tunul?

A, da: tunul. Îl uitasem, tot auzindu-l. Dacă nu ne-ar fi atras mama atenţia, nu l-am fi luat în seamă - cu toate că atunci când geme, oh!-tează, buh!-neşte, bum!-ează, prind a zumzăi geamurile. Şi se simte, sub tălpi, pământul scuturat.

Tunul: de vreo zece zile grohăie-mugeşte încolo, pe mâna dreaptă; acolo-i Răsăritul. Oamenii zic: La-Nistru.

De aici, din calidor, se vede bine de tot lumea largă; şi frumos, oamenii din sat:

I-a apucat, aşa, dintr-o dată, hărnicia; vrednicia i-a fulgerat, de nici n-ai zice că suntem la noi, la Mana. Se tot duc, Mănenii - şi se to-ot întorc - de la deal. Dacă ai număra: de câte patru-cinci-şase ori pe zi; de vreo săptămână. Din zori pornesc să-şi tot primble vitele, plugul, boroana; şi ei pe lângă: tare iubitori de muncă, Mănenii noştri... Alde Morcov s-a fâţâit toată ziua de ieri, pe uliţă, cu o secerătoare de cai (în luna lui Mart), trasă de boi. Mă şi mir că nu şi-au scos în drum, la primblat, teascurile de tescuit poama - că tot suntem în primăvară. Nu mai au ce face la deal. Demult, de la sfârşitul lui februarie. Grâul de toamnă creşte şi singur, cel de primăvară a fost semănat şi el, demult; păpuşoiului şi cartoafelor încă nu le-a venit rândul, e prea rece, încolo, după Paşte.

Care Paşte? Paştele mă-si, cum zice tata; de viaţa-asta.

De aici, din calidor, se vede limpede lumea din Mana: oamenii nu-şi mai află capul de-atâta treabă. Ciocănesc-bocănesc prin ogrăzi, pe sub şoproane, umblă prin vecini, tare grăbiţi: au nevoie de câte o unealtă, de câte-o ţigară (până mâne...), de un sfat. N-au ce repara, decât dacă mai întâi strică singuri, ca să aibă sămânţă de vorbă, dreseseră totul, încă de cum se topise omătul. Da, dar atunci nu se auzea tunul; La-Nistru.

Între o venire şi o ducere (depinde cum o iei), tata zice, să nu tacă:

- Ce faci, Gheorghe (ori Vasile ori Ilie), nu-ţi strângi lucrurile?

- D-apăi le-oi strânge, cum de nu, că nu le-oi lăsa eu nestrânse, da' după ce m-oi gândi bine-bine..., răspunde acel Gheorghe, scărpinîndu-se cu nădejde pe sub cuşmă şi nu mi se pare, acesta fiind adevărul: omul chicoteşte, chihneşte îndelung, cu ochii micşoraţi, de parcă tocmai i-ar fi jucat o festă celuilalt, prostul care-l întrebase prosteşte o straşnică prostie.

Tata nu insistă, nu aşteaptă răspuns, dealtfel, de pe la jumătatea întrebării se şi afla cu spatele spre întrebat, văzîndu-şi de drumul lui şi de grijile lui.

- Nu te-ai răzgândit, Moş Iacob?, aruncă tata, indiferent, peste gard.

Aşa înţeleg eu - din calidor: cei pe cale de a pleca, chiar dacă n-au făcut încă nici măcar o jumătate de pas de plecare, sânt deja buni-plecaţi. Nu mai suntem de-ai satului, din chiar clipa în care în care am vorbit de plecare. Stau în calidor, dar şi eu sunt un demult-plecat şi numai umbra mea, rămasă, mai vede, mai aude, mai adulmecă ce se petrece în locul din care ne-am zmuls şi am pornit-o în lume, drept dinaintea ochilor.

Moş Iacob îi răspunde umbrei, rămase în urmă, a tatei:

- D-apăi, Dumnezeu e mare, domţători', nu ne-a lăsa El, nici de data asta, aşa, ai nimuruia, ne-a lua El în grijă... Că, la vrâsta noastră, un'e s-o apucăm, aşa, prin lume, cu straista-n băţ? Bună, ră - asta-i casa mè; rău, bun, aista-i pământu şi locu - un'e să mă pornesc, ca jidovu rătăcitor? Că şi Rusu-i om şi creştin de-al nostru şi, dacă ne-om da cu ghinişoru pi lângă dânsu... Că oamini sântem cu toţii...

- Aşa-i, Moş Iacob, cum zici, zice tata? La întoarcere - dar la re-ducere: Nu-i aşa cum zici, Moş Iacob! Mă tem că, de data asta n-o să mai fim oameni - nici ei, nici noi. Matale-i cunoşti pe Moscali, ai gustat oleacă şi din Sovietici - dar nu destul. Şi-i cunoşti numai în retragere - ce-a fost pe-aici, în '41, c-au pus dinamită şi-au pus foc, de-au ars Chişinăul şi Orheiul şi târgurile toate..., floare la ureche faţă de ce-are să fie acum, că-naintează. Eu i-am văzut cum înaintau pe pământul lor - dar când or să păşească dincoace de Nistru, pe al nostru... Vai şi-amar de pământ! Uite, să zicem că ei vin de peste deal, din faţă; aici, în vale, a mai rămas un singur punct de rezistenţă, hai, o mitralieră în clopotniţa bisericii... Ei, ce-ar face Românul ori Neamţul dac-ar ataca ei? Ce să facă: li s-ar rupe inima, dar ar trage în clopotniţă! Ar trage şi cu tunul, n-ar fi întâia oară - dar numai în clopotniţă, că acolo-i punctul de rezistenţă... Rusul are altă tactică: el pune tunurile în baterie şi trage. O sută, două sute, două mii de guri de foc, câte are - le aliniază ca la paradă şi trage; drept în faţa ochilor. Un ceas, o zi, trei zile şi trei nopţi... Dacă un obuz nimereşte şi clopotniţa, bine; dacă nu, iară bine pentru Rus - tactica lui nu e să obţină cât mai mult, cu cât mai puţine mijloace şi cu cât mai puţine pierderi...

- D-apăi, domţători', ce mi-i tactica lu Tanda, ce mi-i tactica lu Manda, războiu-i război, cine să ne ieie în seamă pe noi, ţivilii!... Da las-că nu ne-a lăsa El, Dumnezeu; ne-a

ajuta El să trecem şi prin ‘cercarea asta, cum am mai trecut şi prin altele...

Tata nu mai insistă. Chiar aşa: unde s-o pornească Moş Iacob, la vârsta lui? O fi el premare-n sat, dar tot ţăran; şi unde să se “refugieze” un ţăran? La alt ţăran? Să se ducă peste acela? Dar pământu-i socotit, nu se-ntinde dacă tragi de el. Ei, domţătorii, sânt slujbaşi la stat, au primit foaie-de-drum pentru ei şi pentru familia lor şi încă alte hârtii - le au la mână de-o săptămână; ei ştiu, nu numai de unde pleacă, dar şi unde or să se oprească: în satul Gusu, comuna Luduş, judeţul Sibiu, prezentarea la Inspectoratul şcolar din oraşul Sibiu, Transilvania; drumul oamenilor şi al bagajelor: gratuit, Statul plăteşte. Dar ei, ţăranii? Ei n-au salar, n-au foaie de drum: unde să se ducă şi cu ce? Pe ei nimeni nu-i aşteaptă la capăt de drum cu o cană de ceai şi cu o felie de pâine cu povidlă, şi după ce aceea să-i cazeze. Ce-or să se facă ei atât de departe, printre străini? Om fi grăind aceeaşi limbă, ne-om fi trăgînd cu toţii de la Râm, ne-om chema cu toţii Români, dar tot străini suntem unul de altul, că dacă nu suntem din acelaşi sat... Da’ lasă, nu ne lasă El Dumnezeu, Dumnezeu e mare, nu ne-o lăsa El de izbelişte...

Ei, uite, cât este El de mare, i-a lăsat; de izbelişte. Moş Iacob a fost deportat - pe la Irkuţk. Mătuşa Domnica tot pe-la, dar ceva mai depărtişor de Irkuţk, la vreo 500 kilometri - tot pe acolo a şi murit. Bătrânul s-a întors în Mana după moartea lui Stalin: în casa lui şedea altcineva, nu i-a deschis nici portiţa. Moş Iacob a zis:

«Atunci mă întorc la mine, la Irkuţk…»

A pornit să facă drumul-întors. În primăvară, când s-a topit omătul, trupul lui Moş Iacob a răsărit din iarba şanţului, la nici 2 kilometri de Mana.

Dumnezeu e mare, nu ne lasă, El - de astă dată, refugiul e bine organizat: slujbaşii au primit din vreme repartizări în provinciile cele mai... din partea opusă năvalei ruseşti. Ai mei nu „cunosc” pe-acolo, nu mai fuseseră, însă dacă tunul vine-ncoace, trăgînd, după obiceiul rusesc, drept în faţa ochilor, o să avem cu toţii prilejul să cunoaştem şi Transilvania şi Sibiul. Şi Gusu.

Bun. Avem hârtii pentru noi; avem hârtii şi pentru bagaje; avem şi experienţa celuilalt refugiu, ratat şi

consecinţele lui în Siberia. De astă dată nu mai pun Ruşii mâna pe noi, să ne facă cetăţeni-sovietici; acum suflăm şi-n chişleac, după ce ne-am ars gura şi sufletul cu borşul; şi încă: o dată vede naşul puţa finei...

Şi totuşi...

Totuşi: de o săptămână stau în calidor şi mă uit şi văd cum to-ot plecăm şi tot pe loc rămânem; cum to-ot pornim şi tot pe locul de pornire ne găsim. Şi nu pentru că n-am putea, dar nu ne lasă inimà.

De-o săptămână to-ot încărcăm - şi tot descărcăm: după cum bate tunul.

De astă dată, chiar plecăm. Nu fiindcă tunul acela ar bate mai tare decât bătuse ieri şi-alaltăieri, dar a aflat tata de la cineva de încredere: Ruşii au forţat azi-noapte Nistrul. E drept, îl mai forţaseră şi acum câteva zile dar, spre norocul nostru de ne-plecaţi, îi siliseră ai noştri să-l desforţeze; aşa că descărcasem.

Bun.

Stau în calidorul casei din Mana. Casa noastră din Mana, făcută, odată cu şcoala, de tata; cu mânurile lui.

Bun.

Stau în calidor şi nu mai văd decât, în mijlocul curţii, boii dejugaţi lângă car; mestecă rar şi liniştitor boii, de parcă ar fi pace; de parcă n-ar fi război; de parcă n-ar da iar Ruşii peste noi.

Bun.

Adică aşa şi-aşa: tata n-a mai găsit căruţă cu cai. Iar cu boii, cărora nu le pasă de Ruşii năvălitori, trebuie să chiar plecăm, dacă nu vrem să ne prindă Ruşii. De vii.

PLECAREA

Stau în calidorul casei noastre din Mana.

Sunt în calidor.

Nu mai sunt în calidorul casei noastre din Mana.

Am plecat.

Nu-mi aduc aminte plecarea, mă văd în calidor, aşteptînd să plecăm de răul tunului de la Nistru şi privind balele argintii ale boilor şi după aceea (sau înainte? sau în-timpul) mă văd undeva, pe un drum, pe o şosea largă, mergînd pe jos, în urma carului, ca să nu tragă prea din greu, bieţii boi, că şi ei sânt oameni - dar între aceste momente: nimic.

Golul. Gaura covrigului.

De parcă nici n-aş fi coborît din calidor; de parcă nu mi-aş fi luat rămas-bun de la Moş Iacob al meu şi de la Mătuşa Domnica, şi ea a mea; nici de la vecini, nici de la Duda, cu un copilaş în braţe, nici de la Ileana, cu braţele încrucişate pe sub ţâţe şi cu barijul mult tras pe ochi, să nu se vadă cum plânge; nici de la prietenii mei de joacă şi de şcoală, colegii, de la oamenii din sat; ca şi cum nici n-aş fi ieşit din curte, privind, mereu în urmă, la casă, casa noastră, la calidor, calidorul meu cel.

De parcă. De parcă nici din sat n-aş fi ieşit - din Mana; ca şi cum nu m-aş fi uitat, ba în urmă, la acoperişul casei lui cutare, ba în dreapta, la nucul lui cutare, în stânga, la ai lui cutare, ieşiţi, cu mic cu mare, la portiţă, de rămas-bun-are, făcînd cu mâna, bărbaţii, scâncind, în basmale, femeile - fetele încă ne-triste, că nu învăţaseră să se smiorcăie în barijuri - au să-nveţe ele, vai de ochişorii lor.

De parcă aş fi fost mutat, în somn, din calidor, drept pe drumul în uşoară pantă spre Chişinău - mergând pe jos, în urma carului - bieţii boi.

A fost, de parcă n-a fost. Ca în poveste: am fost, de parcă n-aş fi fost; nu parcă: si-gur! N-am fost nici după car, pe şoseaua Chişinăului, nici trecînd prin sat, printre garduri de oameni, de prieteni, de femei şi de fete; ca şi cum n-aş fi ieşit din curte; n-aş fi coborît din calidor, de plecare. Ca şi cum nici nu m-aş fi născut. Drept care ar trebui s-o iau de la capăt cu născutul cela - altfel, cum: atâtea fete, atâtea fete

lăsa-te-n urmă, pe de lături, ne-cunoscute, ne-iubite, ne-privite, ne-nimite...

Nu-mi aduc aminte nici timpul: plecasem, când, în care moment al zilei? Pe lumină? Pe întuneric - pe ce? Şi când anume umblam în urma carului: noaptea? Ziua? În ce anotimp, an?

Fusesem mutat, din calidor, în drumul Chişinăului. Încremenit, pe pas.

Alt salt; altă mutare (de şah):

Chişinău.

A, da: la Chişinău, în Piaţa Gării (îi va fi spunînd altfel, eu îi spun cum văd), am văzut primul meu tramvai; cu troleu, tramvaiul. Şi, de cealaltă parte a clădirii Gării, primul meu tren.

A, trenul!

Cum l-am văzut, cum am ştiut că nu-i chiar acela intrînd de zor în tunela domnişoarei Tuza. Că-i ceva mai mărişor; şi că-l vede toată lumea, nu ca pe celălalt, doar eu.

E-he, trenul... El este, cum să spun, ceva cu totul altceva decât totul şi în primul rând!

În al doilea, trenul, el este miros: pe-o parte, miros de fum de cărbune; pe de alta mirosul acela numai al lui, amestec de dohot încins de la osii şi miros de fier ruginit şi încins (de la căldura locomotivei?, de la bătaia soarelui în acoperişul vagoanelor?); şi, pe de a cincea parte, miros de vagon de-a treia.

Stau la fereastra vagonului. Cu coatele rezemate de geamul coborît; în genunchi stau, pe baloturile puse între banchetele din lemn frumos.

Stau la fereastră şi, uite, nu mi se frânge inima de jale că nu mai stau în calidorul meu. Ba mi se frânge, dar nu arăt, nu spun.

Stau la fereastră şi privesc la dincolo, unde-i un alt tren; şi acela cu mulţi oameni; şi mulţi băieţi de vârsta mea, la fereastră, privind la încoace şi gândindu-se la calidorul lor de-acasă.

Stau la fereastra vagonului, privesc încolo, dar ascult dincoace, la ce vorbesc părinţii mei.

Şi nu se înţeleg deloc, dar nici ca cât, mama cu tata, tata cu mama. Deloc-deloc. Se ceartă - în şoaptă:

Tata zice că nu se poate, nu se poa-te! - că, uite: Ruşii au

fost azvârliţi dincolo de Nistru şi că nu se poate, cum să se poată?, să nu se-ntoarcă el acasă, la Mana, să mai ia ceva lucruri.

Mama zice că nu se poate, nu se poa-te, dar cum s-o lase pe ea, femeie, cu un copil mic, singură pe tren - dar dă-le dracului de lucruri, le-om găsi când ne-om întoarce!

Tata zice că nu se poate. Nu ne mai întoarcem noi atât de curând, ca să mai găsim neatinse lucrurile noastre - dar nu-i nici un pericol: uite, Ruşii au fost opriţi, ba chiar daţi nazad, aşa că el, chiar dacă face pe jos drumul până la Mana, tot ajunge în noaptea asta! Că nu se poate, nu se poa-te să plecăm în refugiu cu doar două baloturi şi trei geamantane - ce, ea, mama nu vede că toţi ceilalţi din tren şi-au luat şi mobila? Mă-ntorc să iau mobila!

Mama zice că dă-o dracului de mobilă, dacă năboiesc Ruşii peste Nistru şi pun iar mâna pe ei? Doamne-fereşte, de data asta nu-l mai deportează, îl împuşcă pe loc!

Ai văzut tu drac împuşcat?, glumeşte tata şi dă s-o sărute pe mama, ea nu se prea lasă. Uite, bre, cum să pună mâna pe mine, dacă situaţia pe hartă e următoarea: Chişinăul e aici; şi aici, la Chişinău, e punctul cel mai apropiat de Nistru şi de Ruşi; or el, tata, de la Chişinău, o ia spre Mana în direcţia nord-vest, deci se îndepărtează de front şi de Ruşi - uite harta...

Şi mai lasă-mă cu harta ceea, parc-ar mai fi vreo legătură între hărţi şi ce se petrece pe pământ, în lumea asta răsturnată, de nici o hartă nu mai poate da sama - dă-le naibii de mobile, măi omule, las-că facem noi altele, acolo unde-om ajunge, dacă zici că prea curând n-o să ne întoarcem la casa noastră.

Şi uite-aşa. Şi înc-aşa. Mult, mult timp, o veşnicie se ceartă ai mei în şoaptă şi simultan vorbind.

Şi, când se termină veşnicia, merge trenul.

Cu trenul mergem noi doi, mama şi cu mine, tata s-a întors la Mana, spre nord-vest, după hartă, să mai ia nişte lucruri, chiar mobilă, ca ceilalţi refugiaţi, ca oamenii, nu?

Mergem cu trenul, oprim trenul.

Amintire-de-la-Iaşi: mere murate, cumpărate la piciorul vagonului, gust dulce-acrişor-verde şi, în mâini: hârtie de jurnal, topită de zeamă, de moare, cleioasă.

Ceva mai încolo - nu ştiu unde, nu contează, oricum, nu e Mana noastră - ceva cu alarmaerian'.

Sânt bune, la trenul refugiatului, alarmaerienele: ne oprim, coborîm din vagoane, să ne mai dezmorţim picioarele, să ne mai piară zgomotul din cap şi bătutul în tălpi, de mersul-trenului; ne primblăm pe taluzuri, coborîm prin cele tufişuri încă ne-bine înfrunzite şi ziceam că ne ascundem de avioane prin grâiele pân-la gleznă. Dacă trenul stă şi stă, atunci facem pipi-caca prin tufişuri, câte doi, câte doi - nu se face să faci în toaleta vagonului când trenul stă. Şi stă trenul şi stă, uneori până şi locomotiva uită să mai pufăie, de-atâta stat. Acum am vrea să pornim - aşa cum voisem să oprim. Dacă tot am plecat de-acasă, din Mana noastră şi de la calidorul meu, atunci să ne-ndepărtăm degrabă - ca să nu ne mai frigă la inimă.

Pornim. Ţaca-ţaca. Alarmaerian'. Oprim. Facem ce nu se face în vagon, pe timpul stării vagonului. Urcăm, ţaca-ţaca, ţaca-ţaca şi când prinde să ne doară pântecele de-atâta ţaca-ţaca, uite că vine recreaţia cu alarmaeriana; locomotiva fîssssîie, frânele frrrânîe şi Toată-lumea-jos-din-vagoa'-c-alarmaeria'; şi, cică, linia bombardată în faţă. Însă data viitoare, linia e îndărăt bombardată, dar noi tot nu ne mişcăm - nu ştiu de ce, nici nu-mi pasă de ce e lumea asta de-a-ndoaselea, îmi place când ne oprim; dar îmi place şi când plecăm.

Şi ne oprim. Şi dă-i cu bombardamentul. Nu pe noi, Trenul; pe celălalt, Ploieştiul - le-a dus, Doamne-Doamne avioanele la Ploieşti, am învăţat rugăciunea unui dac.

- Aha, zic, arătînd. Petrolul-sau-ţiţeiul, învăţat la şcoală.

- Da, zice mama, încuviinţînd din cap.

- El arde, Petrolul-şi-ţiţeiul! El arde în lămpi de luminat, el arde-n motoare de mişcat, el arde foarte frumos şi înalt, când te uiţi la el de departe...

- Doamne fereşte-i pe Ploieşteni, murmură mama în baticul ei de-nvăţătoare.

Americanii. Ei, cu avioanele lor zburătoare.

Vedem bine: sunt foarte mici avioanele Americanilor, dar-însă ele conţin bombe foaaaarte. Noi nu vedem, de-aici, bombele foarte-marile, dar-însă-totuşi, vedem Petrolulşi. Cum arde el foarte mare. Şi foarte înalt, pe întreg cerul, la Apus.

Şi nu mai arde. La noi - la ei, la Ploieşti, în urma noastră, Doamne-fereşte-i, vorba mamei. Arde, arde, arde, la ei, la Ploieşti, unde-a dus Doamne-Doamne-Americanii,/ fiindcă aşa L-au rugat Daco-romanii: să facă să crape capra Ploieşteanului!

Noi - cu ţaca-ţaca, pe Valea Prahovei în sus, pe la noi nu mai arde.

Stau lângă mama, la fereastră.

- Miroase bine aerul pe-aici, zice ea, inspirînd profund şi expirînd cu hotărîre, ca la ora de gimnastică.

- E rece, aerul, zic. E aer de munte, spun. Munţii, ei sânt nişte ridicături de teren care s-au ridicat pe teren mai demult, în decursul istoriei.

Mama îmi face semn din mână că ea ştie asta, să nu insist. Se zgribuleşte, închide fereastra. Zice:

- Doamne, dar crăpaţi mai sânt Carpaţii - şi plini de omăăăt...

- Ei sânt Munţii Carpaţi!, zic eu, care ştiu geografie. Munţii Carpaţi, ei sânt... Ei sânt foarte... Ei se numesc munţii-carpaţi pentru că, în decursul istoriei, au căpătat o mulţime de crăpături...

- Cam ca noi, refugiaţii, zice mama repede şi cu glas scăzut - apoi tare, limpede: În ce vreme am nimerit! - şi mama mea tremură foarte tare, ca la clasă, când ne arată câte ceva. La noi era cald, înfloriseră zarzării, bâzâiau albinele, azi-mâine cânta cucul - dar pe-aici... Uite ce iarnă, pe-aici...

E drept: ninge. Fiindcă munţii sânt mai aproape de nouri, de asta. La noi, la Mana eram mai depărtişor de nourii de omăt.

Sibiu. Ninge. Şi când te gândeşti că suntem în martie! - şi ninge.

Sibiu. Toată lumea refugiată coboară. În iarnă.

Cât să fi călătorit de la Chişinău la Sibiu: o săptămână? Două? Sau nici n-am mers cu trenul, ne-am mutat, prin văzduh - cu tot cu tren - de la Chişinău la Sibiu?

Suntem urcaţi în camioane şi descărcaţi în curtea unei mănăstiri. Nu e chiar mănăstire, aici sânt trimise fetele. La internat. Internatul Şcolii Normale de Fete. Era; acum e Centru. Pentru Refugiaţi.

Noi suntem refugiaţi. Eu sunt un refugiat - fiu al

refugiatei şi al refugiatului care încă nu s-a refugiat de tot, că n-a ajuns.

La Sibiu, în refugiu, merg cu mama la frizer; să-mi facă freză. E primul meu frizer care mă frezează.

La Sibiu, mergem la teatru - primul meu teatru.

La primul meu film - cu Stan şi Bran.

La Sibiu mergem la gară - e prima mea ga'... Cu asta n-am nimerit-o, cu gara, dar cu celelalte, da.

E destul de foarte frumos la Sibiu: să te tot plimbi pe străzi, să intri în cofetării, să te duci la film, la frizer - oriunde. Atât, că parcă ceva-ceva lipseşte ca să fie bucuria întreagă.

De aceea mergem noi doi la gară - de data asta, de ceastălaltă parte a şinei. Mama întreabă de tata. Se informează la Informaţii. Informaţiile o informează pe mama că încă nu, dar dacă nu azi, atunci mâine. De aceea mergem la gară în fiecare mâine - să ne informăm.

Într-o zi mergem la gară, ne informăm frumos, dar trecem de cealaltă parte. N-am venit pentru tata, pentru noi am venit la gară. Ca să luăm un tren pentru mai încolo, pentru destinaţie, aşa-i zice mama. Cu bagajele noastre de refugiaţi.

Urcăm în tren, mergem cu trenul. Coborîm din tren - la destinaţie!, anunţ eu, dar mama zice că încă nu, mai avem oleacă.

Mă lasă să păzesc bagajele lângă şină, ea se duce la şef, să se informeze. Aici e gară mică, nu te informezi, ca la Sibiu, aici doar te interesezi. Mama s-a interesat de destinaţia următoare: zece kilometri până la destinaţia Gusu. Dar nu putem merge pe jos, avem bagaje multe şi noi sântem mititei.

Cărăm lucrurile în gară. Mai degrabă le târîm, pe pietriş, câte unu, câte unu.

Oameni ciudaţi se uită ciudat la noi: cum cărăm bagajele. Facem zgomot, facem praf, e urât să târâi aşa, ca furnica, de-a-ndăratelea, un geamantan - dar dacă-s mititel şi nu-l pot ridica... Când am să mă fac mare, am să-l ridic şi-am să-l pun pe umăr! Zece geamantane, nu unu singur!

Oamenii se uită, se tot uită la noi. Le explic, fiindcă eu ştiu, ei nu:

- Noi - mă arăt pe mine şi pe mama - refugiaţi! Eu (îmi dau un pumn în piept) - refugiat!

Oamenii pricep-nu-pricep. Unii dau din cap că da - dar tot nu înţeleg în legătură cu ce: că ei ştiu că suntem refugiaţi?; că ei ştiu chiar şi ce-i acela un refugiat - doi, în cazul nostru?; alţii dau din cap că ba. În acelaşi timp. Iar cei care ştiu nu spun celor care nu ştiu.

Mama se duce iar în clădirea gării. Să se intereseze.

Se întoarce cu un om cu-un bici; biciuşcă de cai, aha, un căruţaş.

- Vă duc io păn-la Gusu, zice omul, de parcă până acum n-ar fi vorbit cu mama.

- Bine, bine, mă duci - cu cât?

- D-apăi... Cât daţ'?

- Ţi-am mai spus: dau cât face - cât ceri, de obicei?

- D-apăi... De un'e veniţ'?

- Ţi-am mai spus, omule! Din Basarabia!

- Veniţ' de depaaaar'...

- Sigur că venim de departe - dacă suntem refugiaţi... Avem repartizare la Gusu, ca învăţători - dar ţi-am mai explicat asta!

- Vă duc io păn-la Gusu, zice omul, de parcă n-ar fi auzit ce a spus mama.

Mama dă din mână, că s-a săturat să vorbească, fără să spună nimic şi dă să se îndepărteze, să caute altceva.

- Vă duc, vă duc!, o opreşte căruţaşul. Fain! 'Văţătorii au bani. 'Fujiaţî' şî mai mulţ', că li-o dat ştatu', de să să 'fujeze. Şî-i şî depaaa'... D-apăi, dòmnă dragă, să-m' daţ'... - şi spune cât.

Mama zice că-i prea scump. Că, pentru cincizeci de kilometri, de la Mana, la Chişinău, plătise mai puţin de jumătate din cât cere el, pentru doar zece kilometri. Omul zice:

- D-apăi, aci-i Ardial, nu Băsărabghie! Ş-apăi, nu-i bai de-aia, că io to' mă-ntor' cu căruţa gòlă... Nu-i bai...

Mama înţelege, nu-nţelege: ce nu-i? Îl întreabă, din urmă, unde se întoarce el, cu căruţa lui, goală - nu cumva chiar la Gusu?

- Ba ia!, zice omul. În Gusu! - şi e foarte bucuros că mama a ghicit unde se duce el. Da nu-i bai de-aia...

Mama ar vrea să mai discute, însă omul îşi scoate

pălăria, o salută cuviincios:

- Nò, păi zua bună! - şi pleacă.

Mama nu pricepe ceva, însă nu vrea să arate, de faţă cu mine, că n-a înţeles ea, ditamai învăţătoarea; şi mamă pe deasupra.

Încolo, după amiază. Târziu - mi-e somn, mi-e foame.

Suntem într-o căruţă. Una care merge.

Nu aceeaşi - oricum, alt căruţaş; care întreabă tot timpul:

- Da' un'e-o să staţ' la noi, la Gusu?

- Găsim noi o gazdă, răspunde mama pentru a zecea oară. Deocamdată, ne duci la şcoală, să vorbesc cu directorul.

Mai mergem ce mai mergem:

- Da la cin'-o să staţ' la noi, la Gusu?

- Găsim noi - până atunci, la şcoală.

Întuneric.

Căruţa opreşte undeva, ca în mijlocul unui iaz mare, noaptea.

- Aci-i işcòla, aud glasul omului cu căruţa. Da-i o ţâr' cam încuiată...

- Dacă-i cam, atunci nu-i încuiată de tot, zice mama.

- Ba-i cam de tot, o asigură căruţaşul.

- Bine, bine. Ne descurcăm noi. Să dăm jos bagajele.

Mama plăteşte, omul se duce de parc-ar veni. Dacă-i întuneric. N-am văzut niciodată un întuneric mai întunecat. Se vede că-i întuneric de refugiu; dacă n-am fi fi refugiaţi, s-ar vedea, fie noaptea cât de grea! Dar aşa...

Rămânem, undeva pe lume, noi trei: mama, eu, bagajul.

Apoi rămân singur (cu bagajul), mama s-a dus să se informeze; ori să se intereseze, că nu-i gară mare, ca la Sibiu.

Vine târziu, împreună cu un felinar dus de un om.

Mama îi zice omului: «Domnule Director». Domnul Director îi zice mamei: «Stimată Colegă».

Cărăm bagajele în curtea şcolii - aşa-i zice, nu se vede că-i şcoală. Nu se vede nimic. Urcăm trepte, pe pipăite - cu picioarele - spre o uşă luminată de felinarul Domnului Director: uşa de intrare a şcolii.

Da, e şcoală; miroase a şcoală: motorină-de-podele; şi praf-de-podele; şi a-elev; şi a-cărţile-elevului. Acum e noapte, însă elevii adevăraţi miros, în şcoală, chiar atunci

când ei nu sunt la şcoală, că-i noapte şi ei dorm acasă la ei, în paturile lor, de la casele lor, de oameni.

Acum facem drumul cu bagajele spre o altă uşă. Da, ne aflăm în Ardial (nu-n Băsărabghia): şi Domnul Director se uită la noi, cum târâim, furniceşte, geamantanele, ca şi cei din gara-haltă. Dar nici el nu ne face observaţie pentru că facem zgomot şi zgâriem podelele şcolii cu geamantanele noastre. N-o fi văzînd, de asta.

Am intrat într-o clasă în care nu mai miroase aşa de tare a elev. Aici miroase a învăţător.

- Mult Stimată Colegă, deşi legea nu-mi îngăduie, o să staţi aici, în cancelarie, până vă găsiţi gazdă-n sat. Aveţi tot ce vă trebuie - dar contez pe discreţia Dumneavostră, Stimată Colegă: dacă se află, la Sibiu, că v-am permis să dormiţi în cancelarie, aş putea fi aspru pedepsit... Noapte bună.

Şi se duce!

Cu tot cu felinar!

Rămânem pe întuneric - unul şi mai întunecos decât înainte de venirea felinarului. Nu mai ştiu care-i susul, care-i josul, cred că n-aş şti nici care mi-e dreapta.

O ţin strâns-strâns de mână pe mama. Cu amândouă mâinile o ţin. Mă ustură pleoapele, de cât mă holbez, ca să desluşesc ceva în jur.

- De ce nu ne-a lăsat felinarul?, întreb eu, tremurînd.

- Pe uliţele lor e foarte întuneric şi-i plin de balegi... Şi trebuie să se întoarcă repede acasă, unde e aşteptat cu masa - de la masă l-am ridicat.

- Şi eu am fost în uliţă, cu bagajele şi nu-i mai foarte-întuneric decât aici... Te-a poftit şi pe tine la masă?

- Ţi se pare, acum, că-i întuneric!, strigă mama, deşi suntem alături. Lasă, ne obişnuim noi...

- Eu nu vreau să mă obişnuiesc.

- Dac-ar fi toate după vrerea noastră...

- Este! Eu vreau să fac pipi. Şi eu vreau să fac mai-mult-decât-pipi...

- Hai să căutăm...

De mână, orbecăind, ieşim din cancelarie, ieşim din clădire. Căutăm Locul. Căutăm Afara.

- Mamă, eu nu mai pot! Eu fac aici...

- În curtea şcolii?, se mânie mama. Copilul unui învăţător - în plus, refugiat! - să facă una ca asta? Mai rabdă olecuţă, nu se poate să nu găsim noi Locul, Afara...

Găsim, în cele din urmă. Nu mai spun cum.

- Aşa trebuie să facă refugiatul?, o întreb când am isprăvit.

- Aşa, cum?

- De mână? Pe întuneric? Şi cu frică? Nu-mi place, refugiat! Nu vreau, refugiat! Eu vreau acasă la noi, la Mana...

- Şi eu - acum ziceam că suntem în excursie...

- Zică alţii că ziceau, eu nu ştiu cum e excursia şi nu vreau excursie din asta: pe-ntuneric, de mână cu mama mea, când fac... Mi-e aşa de ruşine, mamă...

- Te cred, dar nu se vede - de-ntuneric...

Am ajuns iar pe treptele şcolii. Mama:

- Ah, şi n-am fost atentă: unde Dumnezeu voi fi pus chibriturile şi lumânările? Măcar chibriturile de le-aş găsi, nu se poate să nu se afle o lampă, în şcoală. Si-gur în cancelarie!

Mama găseşte, pe bâjbâite, în bagaje, chibriturile. Dar nu şi lumânările. Consumă aproape toate beţele din cutie, căutînd o lampă. Nici de leac. În toată şcoala, nici o lampă.

- Ce să facă ei cu lampa, la şcoală?, zic. Noaptea nu stă nimeni în şcoală; nu stau oamenii în şcoală, noaptea...

- Bine-bine, nu mai insista atâta, am înţeles!, face mama, nu ştiu de ce supărată.

Ne ţinem de mână. În picioare. Pe-ntuneric.

- Mamă, eu nu mai pot în picioare, mă dor picioarele.

- Şi pe mine - hai să ne-aşezăm cumva...

- Dacă tot ne-aşezăm, să ne-aşezăm culcaţi!, zic. Dacă tot n-avem pat, vorba celuia...

- Aşteaptă să desfac plăpumile şi să le-ntind...

- Pe jos? Şi cu ce ne-nvelim, dacă punem plăpumile jos? A, ştiu, de la Moş Iacob: ne culcăm pe pântece şi ne-nvelim cu curu'...

Ce inspirat am fost că i-am dat drumul de mână şi am făcut un pas în lături: aud aerul vâjâind:

- Nu ţi-e ruşine?! Fiu de cadre didactice - în plus, refugiat? Dar ce-ai învăţat tu de la noi?

- Iartă-mă, mamă, nu mai fac în viaţa mea...

- E vorba de zis, nu de făcut.

- De la tine ştiu că Dumnezeu a făcut lumea, zicînd...

- Bine-bine... Dar unde eşti? Unde eşti, Dumnezeule mare? Îţi promit că nu te bat - nu te mai bat niciodată, dar vină la mama - unde eşti?

- Aici. Şi mi-e frig.

- O, Doamne, Doamne, bine că te-am găsit...

- Cu ce ne-nvelim, dacă ne culcăm peste plapome?

- Cu paltoanele. Şi lasă, dragu-mamii, că te ia mama în braţe, ai să vezi ce cald o să-ţi fie...

- Dacă tu mă iei în braţe şi se face cald - se face şi lumină? Ştii tu, de la clasă: căldura şi lumina, ele două...

- Nu-i nevoie de lumină, ca să dormim. Ba chiar ştiinţa ne învaţă că, pe întuneric, e mult mai odihnitor...

- Mai odihnitor şi mai odihnitor ar fi la noi, la Mana, cu lampa aprinsă. Toată noaptea, aprinsă!

Mama nu mai vorbeşte. Nici măcar nu mai oftează.

Ne culcăm, orbeşte, pe plapomele întinse pe duşumea. Mă întind pe-o parte, pentru ca mama să-mi ţină cald şi bine la spate.

Îmi ţine. Sunt gata să cad în somn, dar nu mă lasă mirosul rece, de tutun.

- Mamă, de ce ţi-a zis Domnul Director: «Stimată Colegă»?

Nici mama nu poate adormi - îmi răspunde pe dată:

- Pentru că suntem colegi de învăţământ. Pentru că eu sunt femeie şi aşa se cade să vorbească bărbaţii, oamenii binecrescuţi, cu femeile; cu colegele...

- A-ha. Domnul Director, el este foarte binecrescut, însă mie mi-e foame.

- Dacă ne ridicăm din culcuş, dacă ne apucăm să căutăm prin bagaje, ne fuge somnul. Şi noi, în primul rând, de somn avem nevoie.

- Eu, în primul şi-n primul rând, am mare nevoie de ceva de să nu-mi mai fie întuneric; în al doilea rând am mare nevoie de ceva să nu-mi fie foame...

- Ţi-am spus: dacă ne mişcăm, fuge somnul...

- Mi-ai spus. Acum întunericul nu mai e negru, el; el s-a făcut roşu, de întunecat ce este - el.

- Închide ochii, ca să nu-l mai vezi! Mâine facem noi în aşa fel, încât... Chiar dacă mai rămânem în cancelarie, o

noapte-două, să avem măcar lampă - lasă, dragu-mamii, cumpăr mâine, o lampă bună, mare, frumoasă, luminoasă... N-o să ne mai temem de întuneric! Şi, când vine şi tata, nu ne mai temem de nimica!

- Când o să vină tata, Domnul Director o să ne invite la masă? Mi-e foame, mamă... - şi încep să plâng. Mi-e aşa de foameee...

- Uite ce e, puiul mamii: eşti mare de-acum; de-acum trebuie să înţelegi cum stau lucrurile pe lumea asta; şi cu noi în ea. Noi suntem, de-acum, nişte refugiaţi...

- Eu nu vreau să fiu refugiat!

- Ei, dac-ar fi după noi...

- Eu nu vreau refugiat, adică culcat pe jos, în cancelarie, pe-ntuneric şi, în plus, lung de foame!

- Se spune: lat de foame. Sau: mort de foame - nu lung.

- Eu spun cum spun. Nu sunt mort şi nu sunt lat. Eu sunt viu şi mi-e aşa de foame, încât simt cum mă lungesc. Simt cum cresc. Sunt lung şi mare, de foame, mamă...

- Închide ochii şi gata!

- I-am închis...

- Bine-ai făcut. Când închizi ochii, nu mai vezi întunericul - toate de la întuneric ne vin, ascultă-mă pe mine! Şi foamea, şi setea şi dorul şi toate - de la întuneric ni se trag...

Cui îi spune mama asta? Eu l-am auzit pe Moş Iacob zicînd că vine întunericul - el îi spunea: întunericime... Că vine, nu numai peste noi, cei din Mana, nu numai peste Basarabeni - peste toată lumea!, zicea el. Fireşte, exagera, cum zice mama.

Mama continuă să zică:

- Aşa că ce facem noi? Noi închidem ochii şi dormiiim...

Şi încă:

- Când dormi, nu mai simţi nimic, nici foame, nici durere, nici supărare - numai viaţă veşnică...

Astea le-a spus încet-încetişor, de parcă nu mie mi-ar fi vorbit.

Iar acum, deşi mie-mi vorbeşte, nu doar mie:

- Să dormim, puiul-mamii. Măcar în somn să nu fim refugiaţi.

Paris, *1983*